

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КУЗЕНКО ОЛЬГА ЛЕОНІДІВНА

УДК 658.14/.17::005.934:336 (043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ
ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит
Економічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Ольга І Кузенко О. І. І

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник
Ареф'єва Олена Володимирівна,
доктор економічних наук, професор

*Дисертація є ідентичною іншим
примірникам дисертації*

*Вчений секретар спеціалізованої
вченої ради Д 64.053.02*

к.е.н. доцент Олександр Н. С. Маркова

Харків – 2017

АНОТАЦІЯ

Кузенко О. Л. Фінансовий механізм забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» (08 – Економічні науки). – Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харків, 2017.

У дисертаційній роботі вирішено важливе науково-практичне завдання з подальшого розвитку й удосконалення теоретичних положень, методичного забезпечення та розробки науково-практичних рекомендацій щодо формування та реалізації фінансового механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання. Основні результати дослідження полягають у такому.

У роботі узагальнено теоретичні підходи до визначення сутності та складових фінансової безпеки суб'єктів господарювання, що дозволило уточнити визначення поняття «фінансова безпека», яку доцільно розглядати як багаторівневу систему захисту фінансових інтересів усіх рівнів ієрархії управління від зовнішніх та внутрішніх загроз на макро-, мезо- та мікроекономічних рівнях, а її рівень – як ступінь захищеності пріоритетних фінансових інтересів кожного з суб'єктів відносин. Крім того, враховуючи багаторівневність фінансової безпеки, до неї також можна включити фінансову безпеку людини як окремого індивіда і виділити її функціональні складові.

Уточнено перелік функціональних складових фінансової безпеки на макроекономічному рівні: бюджетна, банківська, страхова, фондова, інвестиційна, зовнішньоекономічна безпека; на мезоекономічному рівні: бюджетна, зовнішньоекономічна, фінансова, грошово-валютна та соціальна безпека; на мікроекономічному рівні: бюджетна, банківська, грошова, страхова, фондова, інвестиційна, кредитна, фінансово-технологічна, зовнішньоекономічна безпека, що дає можливість створити багаторівневу систему захисту фінансових інтересів

усіх рівнів ієрархії управління від зовнішніх та внутрішніх загроз на макро-, мезо- та мікроекономічних рівнях.

Дістали подальшого розвитку чинники та наукові підходи до оцінювання стану фінансової безпеки за економічними рівнями суб'єктів фінансових відносин, відповідно до чого доведено доцільність оцінювання стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин з використанням методів порівняльного багатовимірного аналізу, що дозволить враховувати вплив визначених часткових показників на фінансову безпеку та отримати агреговане узагальнене значення багатьох ознак, які характеризують явище в часі та в просторі, в інтегральному показнику фінансової безпеки підприємства.

У роботі науковий підхід до формування фінансового механізму фінансової безпеки за економічними рівнями суб'єктів фінансових відносин, необхідність розробки якого обумовлена потребою у формуванні аналітичного базису для вибору стратегічних орієнтирів забезпечення фінансової безпеки за рівнями фінансових відносин. Таким чином, фінансовий механізм фінансової безпеки підприємства доцільно розглядати через комплексне використання механізмів його систем забезпечення, які дають змогу обумовити фінансовий простір підприємства та є напрямками застосування фінансової архітекtonіки структурно-функціональної диференціації фінансових відносин з метою забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

Проведено аналіз складових фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин, що дозволило, з одного боку, дослідити стан фінансової безпеки за складовими, а з іншого – визначити взаємозалежність рівня фінансової безпеки суб'єктів макро-, мезо- та мікроекономічних рівнів у відповідності до їхніх фінансових інтересів і складових фінансової безпеки держави, регіону та підприємства. Це дозволило виявити такі проблеми забезпечення необхідного рівня фінансової безпеки: на макроекономічному рівні – недосконалість законодавчої системи та механізму кредитування; на мезоекономічному рівні – відсутність партнерських відносин між державою і регіоном, неефективність механізмів прямої державної підтримки розвитку

регіону та залежність економіки регіону від політичної кон'юнктури; на мікроекономічному рівні – морально та фізично застарілі потужності галузі, нерозвиненість інфраструктури ринку, застарілість основних фондів та невідповідність виробничих потужностей підприємства потребам ринку.

У дисертації удосконалено теоретико-методичний підхід до визначення рівня фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро- та мезоекономічних рівнів, обґрунтована для кожного рівня відповідна система показників, за розрахунками яких були побудовані комплексні показники, що відображають рівні фінансової безпеки. На макроекономічному рівні з використанням методу середньоарифметичного визначення рівень фінансової безпеки з урахуванням складових у 2016 р. становив 0,33. Виходячи із результатів проведеного аналізу, встановлено, що найбільший вплив на розраховане значення рівня фінансової безпеки держави становить безпека грошового ринку та інфляційних процесів, боргова, бюджетна і банківська безпека, що обумовлено надмірно високими відсотковими ставками за кредитами, перевищенням кредитних вкладень над депозитами, практичною відсутністю страхування кредитів та депозитів, низьким рівнем капіталізації банківської системи та недостатнім законодавчим регулюванням банківської діяльності.

Оцінка інтенсивності впливу складових та рівень фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин на мезоекономічному рівні за проведеними розрахунками у 2016 р. становив 0,40. Кількісні значення рівнів фінансової безпеки суб'єктів господарювання макро- та мезоекономічного рівнів є недостатніми, що підтверджує необхідність формування та функціонування фінансового механізму фінансової безпеки на всіх економічних рівнях, який дозволить своєчасно виявляти загрози і формувати заходи щодо подолання негативних наслідків.

Розроблено методичний підхід до оцінювання стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня, сутність якого полягає у побудові інтегрального коефіцієнта фінансової безпеки суб'єктів фінансових

відносин мікроекономічного рівня, що дозволило сформулювати висновки про відсутність стійкої тенденції до збільшення інтегрального коефіцієнта у всіх досліджуваних підприємств. Це вказує на нестійку фінансову діяльність підприємств машинобудування, оскільки має місце зменшення частки власного капіталу й збільшення частки запозиченого капіталу, зростання питомої ваги поточних зобов'язань на противагу довгостроковим, що, в свою чергу, знижує фінансову безпеку діяльності суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня. Доведено практичне використання розробленого методичного підходу оцінювання стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня для моніторингу її стану.

У роботі запропоновано теоретико-методичний підхід до обґрунтування стратегій забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин, за яким запропоновано розглядати фінансову архітектуру механізму фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин як певну характеристику з точки зору її здатності до самозбереження і розвитку в умовах існуючих загроз, запропоновано принципову модель системи забезпечення фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро- та мезоекономічних рівнів, яка і є основою для побудови оптимізаційної моделі системи фінансової безпеки. Запропонований підхід дозволяє підвищити якість визначених сегментів фінансового ринку та гнучкість системної сукупності складових фінансової безпеки до зовнішніх загроз, ризиків та стратегій для суб'єктів господарювання мікрорівня з подальшим обґрунтуванням необхідності розробки та впровадження можливих комбінацій стратегій, що забезпечать їхню фінансову безпеку.

Використання методу головних компонент для обґрунтування стратегій забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання мікроекономічного рівня в системі фінансових відносин дозволило виявити необхідність розроблення та впровадження «стратегії управління структурою капіталу», «стратегії управління фінансовими ризиками», «антикризової фінансової стратегії» та «стратегії управління грошовими потоками», поєднання визначеної сукупності яких у фінансовий механізм для кожного з

досліджуваних суб'єктів господарювання відповідно до їхнього фінансового стану дозволить забезпечити достатній рівень фінансової безпеки для їх подальшого функціонування та стійкого розвитку.

На основі узагальнення теоретико-прикладних результатів дослідження сформовано концептуальні положення до формування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин, особливість яких полягає в можливості визначенні та групуванні сукупності взаємопов'язаних даних, що дозволяє моделювати як окремий фінансовий механізм, так і цілісну систему окремих взаємопов'язаних складових фінансової безпеки суб'єктів господарювання на кожному з економічних рівнів.

Розроблено модель функціонування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин за складовими фінансової безпеки, які є цілісною системою окремих взаємопов'язаних складових фінансової безпеки на кожному з рівнів господарювання, що містять в собі фінансові механізми з певною сукупністю обґрунтованих фінансових методів, важелів та інструментів, застосування яких дозволить забезпечити підвищення рівня фінансової безпеки для кожного з суб'єктів господарювання з урахуванням їхніх фінансових інтересів.

Практичне значення отриманих результатів підтверджується довідками про впровадження в діяльність Фінансового управління Дергачівської районної державної адміністрації (довідка № 01-32/196 від 10.06.2016), ДНВП «Об'єднання Комунар» (довідка № 119/5 від 14.04.2016) та в навчальний процес у Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця (довідка № 17/86-42-107/1 від 10.04.2017).

Ключові слова: фінансова безпека суб'єктів господарювання, фінансовий механізм, оцінювання рівня фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин, стратегії забезпечення фінансової безпеки, концептуальні положення оцінювання рівня фінансової безпеки, модель процесу функціонування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

ANNOTATION

Kuzenko A. L. Financial mechanism of economic entities financial security providing. – Qualifying scientific work on the right of manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Economic Sciences (PhD) in the specialty 08.00.08 «Money, Finance and Credit» (08 – Economics). – Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, 2017.

In the dissertation the important scientific and practical task for further development and improvement of theoretical positions, methodical provision and development of scientific and practical recommendations concerning the formation and implementation of financial mechanism for ensuring financial security of economic entities is solved. The main results of the study are as follows.

The paper generalizes theoretical approaches to the definition of the essence and components of economic entities financial security, that made it possible to clarify the definition of the concept of «financial security», which should be considered as a multilevel system of protection of financial interests of all the management hierarchy levels from external and internal threats on the macro-, meso- and microeconomic levels, and its level – as the degree of protection of the priority financial interests of each subject of the relationship. In addition, taking into account the multi-level financial security, it can also include the financial security of a person as an individual and allocate its functional components.

The list of functional components of financial security at the macroeconomic level is specified: budget, banking, insurance, fund, investment, foreign economic security; at the mesoeconomic level: budget, foreign economic, financial, monetary and social security; on the microeconomic level: budget, banking, money, insurance, fund, investment, credit, financial and technological, foreign economic security, which makes it possible to create a multilevel system for protecting the financial interests of all the management hierarchy levels from external and internal threats on the macro-, meso- and microeconomic levels.

Further development of factors and scientific approaches to assessing the state of

financial security at the economic levels of the financial relations entities have been further developed, according to which the expediency of assessing the financial security of financial relations entities using the methods of comparative multidimensional analysis has been proved, which will take into account the influence of certain partial indicators on financial security and get the aggregated generalized value of many features that characterize the phenomenon in time and space, in the integral indicator of the financial security of the enterprise.

The scientific approach to the formation of the financial security financial mechanism at the economic levels of financial relations entities, the necessity of development of which caused the need for the formation of an analytical basis for the choice of strategic guidelines for ensuring financial security by the levels of financial relations. Thus, the financial security financial mechanism of an enterprise should be considered through the complex use of mechanisms of its security systems, which enable to determine the financial space of the enterprise and are areas of financial architecture application of the structural and functional differentiation of financial relations in order to ensure the financial safety of economic entities.

The analysis of the financial security components by the levels of financial relations entities was carried out, which allowed, on the one hand, to investigate the state of financial security by the components, on the other hand, to determine the interdependence of the financial security level of the entities of the macro-, meso- and microeconomic levels in accordance with their financial interests and components of financial security of the state, region and enterprises. This made it possible to identify such problems of ensuring the necessary level of financial security: at the macroeconomic level - the imperfection of the legislative system and lending mechanism; at the mesoeconomic level – the lack of partnership relations between the state and the region, the ineffectiveness of the mechanisms of direct state support for the development of the region and the dependence of the region's economy on the political situation; at the microeconomic level – the morally and physically outdated power of the industry, the underdevelopment of the market infrastructure, outdated fixed assets and the mismatch of the enterprise's production capacities to market needs.

In the thesis the theoretical and methodical approach to determining the level of financial security of financial relations entities of macro- and mesoeconomic levels was improved, the corresponding system of indicators for each level was substantiated, based on which the integrated indicators, reflecting levels of financial security, were substantiated. The level of financial security, at the macroeconomic level, using the method of arithmetic mean, taking into account the components in 2016, was 0,33. Based on the results of the analysis, it was found that the greatest impact on the calculated value of the state financial security level makes the safety of money market and inflation, debt, fiscal and banking security, that is caused by the excessively high interest rates on loans, the excess of loans over deposits, lack of insurance of loans and deposits, low level of capitalization of the banking system and insufficient legislative regulation of banking activities.

The assessing the intensity of the components impact and the financial security level of the financial relations entities at the meso-economic level, according to the calculations made in 2016, was 0,40. The quantitative values of economic entities financial security levels of macro- and meso-economic levels are insufficient, which confirms the need for the formation and functioning of a financial security financial mechanism at all economic levels, which will allow timely identification of threats and formulate measures to overcome negative consequences.

The methodical approach to the evaluation of the financial relations entities financial security of microeconomic level was developed, the essence of which is to build an integrated indicator of financial security of financial relations entities of microeconomic level, that allowed to form conclusions about the absence of a stable tendency of integral factor to increase in all the studied companies. This indicates an unstable financial performance of engineering enterprises because there is a decrease in the proportion of equity capital and increase the share of borrowed capital, increase in the share of current liabilities as opposed to long term, which in turn reduces financial security of financial relations activities of microeconomic level. The practical use of the developed methodical approach for assessing the state of financial security of financial relations entities of the microeconomic level for the monitoring of its state is proved.

The paper presents a theoretical and methodological approach to study strategies to ensure financial security entities in the system of financial relations, which proposed to consider the financial architecture of the mechanism of financial security subjects of financial relations as a characterization in terms of its capacity for survival and development in a The proposed model of the system of financial security of the subjects of financial relations of macro- and mesoeconomic levels, which is about A new one for constructing an optimization model of the financial security system. The proposed approach can improve the quality specified segments of the financial market and the flexibility of the system components together financial security to external threats, risks and strategies for micro entities with further rationale for the development and implementation of possible combinations of strategies that will ensure their financial security.

Using principal component analysis to substantiate strategies of providing the financial security of economic entities of microlevel in the system of financial relationships revealed the need to develop and implement «strategy for managing capital structure», «financial risk management strategy», «crisis financial strategy» and «cash flows management strategy», the combination of a definite set of which in the financial mechanism for each of the investigated business entities responds the bottom to their financial position will provide a sufficient level of financial security for their continued operation and sustainable development.

On the basis of the generalization of theoretical and applied research results, conceptual provisions were formed to form the financial mechanism of economic entities financial security in the system of financial relations, the peculiarity of which is the possibility of identifying and grouping together a set of interrelated data, which allows to model both a separate financial mechanism and integral system of separate interconnected components of economic entities financial security at each of the economic levels.

The functioning model of the financial security financial mechanism of economic entities in the system of financial relations by the components of financial security is developed, which is an integral system of separate interrelated financial security

components at each level of management, containing financial mechanisms with a certain set of the justified financial methods, levers and instruments, the application of which will allow to increase the level of financial security for each economic entity, taking into account their financial interests.

The practical significance of the results is confirmed by the certificate of implementation in activity of Financial Department of Dergachi District State Administration (reference № 01-32/196, 10.06.2016), State Scientific Production Enterprise «Kommunar Corporation» (reference № 119/5, 14.04.2016) and the educational process in Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (reference № 17/86-42-107/1, 10.04.2017).

Keywords: financial security of economic entities, financial mechanism, assessment of financial security level of financial relations entities, strategies for ensuring financial security, conceptual provisions for assessing the level of financial security, model of the functioning of the financial mechanism of economic entities financial security.

Список публікацій здобувача

1. Ареф'єва О. В. Модель процесу функціонування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання макрорівня / О. В. Ареф'єва, О. Л. Кузенко // Вісник НТУ «ХП». – 2015. – Вип. № 54 (1163). – С. 6–12. – (Серія «Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства»).

2. Ареф'єва О. В. Складові фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин / О. В. Ареф'єва, О. Л. Кузенко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 9-1. – Ч. 3. – С. 184–187. – (Серія «Економічні науки»).

3. Ареф'єва О. В. Теретико-методичний підхід до обґрунтування стратегій забезпечення фінансової суб'єктів господарювання макрорівня / О. В. Ареф'єва, О. Л. Кузенко // Електронне наукове фахове видання «Глобальні та національні проблеми економіки» Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. – 2015. – Вип. 7. – С. 709–713.

4. Ареф'єва О. В. Оптимізаційна модель фінансового механізму системи фінансової безпеки суб'єктів господарювання макро- та мезорівнів / О. В. Ареф'єва, О. Л. Кузенко // Функціонування економічних систем в умовах постіндустріального розвитку : Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція (м. Харків, 22-25 жовтня 2015 р.). – Х. : УПАС , 2015. – С. 109–112.

5. Кузенко О. Л. Аналіз складових фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин / О. Л. Кузенко // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: зб. наук. пр. – Х. : ХНАДУ, 2014. – № 2 (7). – Т. 1. – С. 97–102.

6. Кузенко О. Л. Архітектоніка фінансового механізму фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин / О. Л. Кузенко // Науковий журнал Європейського університету «Економіка і управління». – 2015. – № 2 (66). – С. 129–135.

7. Кузенко О. Л. Визначення рівня фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро- та мезорівнів / О. Л. Кузенко, О. В. Ареф'єва // Вісник НТУ «ХП». – 2016. – Вип. № 24 (1196). – С. 56–61. – (Серія «Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства»).

8. Кузенко О. Л. Марківські процеси як основа моделювання процесу функціонування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання макро- та мезорівнів / О. Л. Кузенко // Соціально-економічні аспекти розвитку економіки та менеджменту : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 25-26 вересня 2015 р.). – Львів : ГО «Львівська економічна фундація», 2015. – С. 108–113.

9. Кузенко О. Л. Методичні засади діагностування стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макрорівню / О. Л. Кузенко // Управління функціонуванням та розвитком економічних систем в умовах глобальних перетворень : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Харків, 22-25 жовтня 2014 р.). – Х. : УПАС, 2014. – С. 309–311.

10. Кузенко О. Л. Оцінювання рівня фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин за макро- та мезорівнями / О. Л. Кузенко // Новини та науковий прогрес – 2015 : матеріали XI міжнародної науково-практичної конференції (м. Софія, 27-28 грудня 2015 р.). – Софія : ООД «БялГРАД-БГ», 2015. – Т.1 – С. 20–24.

11. Кузенко О. Л. Складові фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро- та мезорівнів / О. Л. Кузенко // Виробничо-експортний потенціал національної економіки : матеріали доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 3-4 жовтня 2014 р.). – Ужгород : ВД «Гельветика», 2014. – С. 243–244.

12. Кузенко О. Л. Таксономічний аналіз стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин на макрорівні / О. Л. Кузенко // Вісник економіки транспорту і промисловості : зб. наук.-практ. стат. – Х. : УкрДАЗТ, 2014. – Вип. 47. – С. 184–190.

13. Кузенко О. Л. Фінансовий механізм фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин / О. Л. Кузенко // Тенденції сталого розвитку економіки країни: прогнози та пропозиції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 28-29 серпня 2015 р.). – Львів : ГО «Львівська економічна фундація», 2015. – С. 108–109.

14. Кузенко О. Л. Фінансовий механізм фінансової безпеки підприємств машинобудування / О. Л. Кузенко // Бізнес Інформ. – 2015. – № 12. – С. 282–287.

15. Кузенко О. Л. Фінансові відносини в системі фінансової безпеки суб'єктів господарювання / О. Л. Кузенко // Науковий вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка «Економіка і регіон». – 2015. – Вип. 3 (52). – С. 110–115.

16. Кузенко О. Л. Формування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання макро- та мезорівнів / О. Л. Кузенко // Розвиток конкуренції та формування конкурентного середовища в Україні : збірник тез доповідей (м. Харків, 19-20 листопада 2015 р.). – Х. : КНТЕУ ХТЕІ КНТЕУ, 2015. – С. 116–119.

17. Кузенко О. Л. Чинники впливу на фінансову безпеку за рівнями господарювання / О. Л. Кузенко // Развитие науки в XXI веке : IV Международная заочная конференция (м. Харків, 24 липня 2015 р.). – Д. : НІЦ «Знание», 2015. – Ч. 1. – С. 62–66.

ЗМІСТ

ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	25
1.1. Сутність та складові фінансової безпеки суб'єктів господарювання	25
1.2. Чинники та наукові підходи до оцінювання рівня фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин	49
1.3. Науковий підхід до побудови фінансового механізму фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин	63
Висновки до розділу 1	80
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ЗА РІВНЯМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ	82
2.1. Аналіз складових фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин	82
2.2. Теоретико-методичний підхід до визначення рівня фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро- та мезоекономічного рівнів	98
2.3. Методичний підхід до оцінювання стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня	116
Висновки до розділу 2	133
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	137
3.1. Теоретико-методичний підхід до визначення напрямів забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин	137

	16
3.2. Концептуальний підхід до формування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин	154
3.3. Модель процесу функціонування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин	169
Висновки до розділу 3	188
ВИСНОВКИ	190
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	196
ДОДАТКИ	219

ВСТУП

Актуальність теми. Через швидку зміну ринкової кон'юнктури на світових фінансових ринках та взаємопов'язану систему економічних відносин у структурі світового господарства контролювати стан вітчизняного фінансового ринку стає дедалі складніше з огляду на нестабільність внутрішнього і зовнішнього середовища. За даними сервісу моніторингу реєстраційних даних (OpenDatabot) у 2017 р. процедуру банкрутства проходять 2073 підприємства, за 2016 рік банкрутами стали 1524 суб'єктів господарювання, що відповідає приблизно 3% від загальної кількості зареєстрованих в Україні підприємств. Ці процеси зумовили припинення функціонування 15% великих та 4,5% середніх підприємств у 2016 році. За такої ситуації виникає потреба в комплексному превентивному забезпеченні фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

Фінансова безпека є умовою такого розвитку фінансової системи і фінансових відносин, який здатний забезпечити їх соціально-економічну та фінансову стабільність, збереження цілісності та єдності фінансової системи (включаючи грошову, бюджетну, кредитну, податкову та валютні системи), успішне подолання внутрішніх і зовнішніх загроз у фінансовій сфері. Останнім часом фінансова безпека України перебуває під впливом низки таких зовнішніх та внутрішніх загроз, як: фінансова криза, геополітична ситуація, неузгодженість діяльності міжнародних організацій, інфляційні процеси, які обумовлюють непередбачуваність перебігу процесів, що відбуваються у її складових на всіх економічних рівнях.

Особливо це позначається на фінансовій безпеці суб'єктів господарювання. Ситуація, що склалася, вказує на актуальність подальшого розвитку дієвого фінансового механізму забезпечення фінансової безпеки, який передбачає, перш за все, визначення факторів, що впливають на стан фінансової безпеки як ієрархічної системи, зумовлюють зовнішні та внутрішні

загрози, взаємозв'язок окремих складових цієї складної за внутрішньою будовою та ієрархічною композицією структури.

Теоретичні та методологічні аспекти фінансової безпеки на макрорівні досліджувалися багатьма науковцями. Особливої уваги заслуговують наукові праці таких відомих вітчизняних та зарубіжних учених-економістів, як: Абалкін Л., Алікперов І., Барановський О., Богачьов В., Богданов І., Бурцев В., Вершинін В., Возженіков А., Делягін М., Єрмошенко М., Єчмаков С., Козирін А., Колосов А., Куклін А., Попов Є., Сенчагов В., Фокіна Н., Шніпко О. та ін.

Фінансовій безпеці регіону присвятили свої праці відомі вчені, зокрема: Вавдіюк Н., Сундук А., Герасимчук З., Медвідь М., Горбуліна В., Червяков І., Третяк О., Карпінський Б., Маліновська О., Мірошніченко О.

Теоретико-методичними основами фінансової безпеки суб'єктів господарювання займалися такі вчені-економісти, як: Азаренкова Г., Ареф'єва О., Бланк І., Геєць В., Кракос Ю., Серик Н., Донець Л., Ващенко Н., Александров І., Орлова О., Половян А., Пойда-Носик Н., Пластун О., Горячева К.

Наукові праці зазначених вчених використано як підґрунтя проведеного дослідження щодо формування фінансового механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання, визначення стратегій підвищення рівня їх фінансової безпеки в багаторівневій системі фінансових відносин та оцінювання рівня фінансової безпеки на всіх економічних рівнях. Необхідність вирішення цих складних питань зумовила вибір теми, мети та завдань дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота узгоджується з пріоритетними напрямками наукових розробок і планами наукових досліджень Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця за темами: «Антикризове управління фінансовою безпекою підприємств фармацевтичної галузі» (номер державної реєстрації 0115U001900), у якій здобувач виконав розділи «Теоретичні засади

антикризового управління фінансовою безпекою підприємств» та «Методичне забезпечення антикризового управління підприємством»; «Формування методичного забезпечення фінансової безпеки підприємства» (номер державної реєстрації 0116U001985), де здобувач розробив підрозділ «Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства».

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в розроблені теоретичних положень, науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо формування та функціонування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

Відповідно до визначеної мети дослідження сформовано такі завдання:

узагальнити теоретичні підходи до визначення сутності та складових фінансової безпеки суб'єктів господарювання;

систематизувати чинники та наукові підходи до оцінювання стану фінансової безпеки за економічними рівнями суб'єктів фінансових відносин;

обґрунтувати науковий підхід до формування фінансового механізму фінансової безпеки за економічними рівнями суб'єктів фінансових відносин;

здійснити аналіз складових фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин;

удосконалити теоретико-методичний підхід до визначення рівня фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин на макро- та мезоекономічному рівнях;

розробити методичний підхід оцінювання стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікрорівня;

запропонувати теоретико-методичний підхід до обґрунтування стратегій забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання;

сформувати концептуальні положення до формування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин;

розробити модель функціонування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин.

Методи дослідження. Дисертаційна робота базується на теоретичних положеннях щодо забезпечення фінансової безпеки. Для розв'язання поставлених завдань використано такі методи наукового дослідження: *методи аналізу, синтезу та формалізації* – для дослідженні теоретичних підходів до визначення сутності та складових фінансової безпеки суб'єктів господарювання, узагальнення факторів та наукових підходів до оцінювання рівня фінансової безпеки за економічними рівнями суб'єктів фінансових відносин; *системно-структурний аналіз* – для обґрунтування наукового підходу до формування фінансового механізму фінансової безпеки за економічними рівнями суб'єктів фінансових відносин; *фінансового аналізу* – для проведення аналізу складових фінансової безпеки за економічними рівнями суб'єктів фінансових відносин; *методи порівняльного, факторного аналізу та метод експертних оцінок* – для визначення рівня фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро- та мезорівнів; *метод таксономії* – для оцінювання стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікрорівня; *метод головних компонент* – для обґрунтування стратегій забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин; *методи причинно-наслідкових, логічних, функціональних зв'язків та залежностей* – для формування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин; *метод ланцюгів Маркова* – для моделювання процесу функціонування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин, *абстрактно-логічний метод* – для здійснення теоретичних узагальнень та формулювання висновків дослідження.

Інформаційною базою дослідження стали нормативно-правові акти України з питань фінансової безпеки та оцінки фінансового стану підприємств; статистичні дані Національного банку України, Державної служби статистики України; фінансова звітність вітчизняних машинобудівних

підприємств; наукові публікації вітчизняних і зарубіжних дослідників з проблемних питань фінансової безпеки.

Наукова новизна одержаних результатів. Відповідно до поставленої мети і завдань дослідження одержано результати, які характеризуються науковою новизною і полягають у такому:

удосконалено:

науковий підхід до формування фінансового механізму фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин, що, на відміну від існуючих, полягає у застосуванні фінансової архітектоніки структурно-функціональної диференціації фінансових відносин, які реалізуються у фінансовому просторі між суб'єктами господарювання всіх економічних рівнів та є передумовою побудови фінансового механізму фінансової безпеки;

теоретико-методичний підхід до визначення рівнів фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин на макро- та мезоекономічному рівнях, який, на відміну від існуючих, ґрунтується на моделюванні рівнів фінансової безпеки за запропонованими складовими, що своєчасно дозволяє виявляти загрози та основні стабілізаційні напрями фінансової безпеки за інтенсивністю впливу її складових;

концептуальні положення формування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин, які, на відміну від існуючих, включають теоретичні підходи до визначення сутності та складових фінансової безпеки суб'єктів господарювання, обґрунтовані фінансові інтереси суб'єктів господарювання усіх економічних рівнів ієрархії, чинники та підходи до оцінювання рівня фінансової безпеки за економічними рівнями суб'єктів фінансових відносин;

методичний підхід оцінювання рівня фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин на мікроекономічному рівні, який, на відміну від існуючих, відрізняється запропонованою теоретико-методичною моделлю діагностування рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання з використанням її інтегрального коефіцієнта, який враховує індикатори рівня

фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин на мікроекономічному рівні, що становить його інформаційну архітектуру;

модель функціонування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин, яка, на відміну від існуючих, базується на розроблених методичних підходах кількісного оцінювання фінансової безпеки на всіх економічних рівнях, із урахуванням проявів негативного впливу зовнішніх та внутрішніх ризиків, за результатами якого можливо передбачити варіанти ймовірності циклічних переходів фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин та забезпечити підвищення її рівня при реалізації визначених стратегій її забезпечення;

дістали подальшого розвитку:

систематизація наукових підходів та чинників до оцінювання рівня фінансової безпеки за економічними рівнями суб'єктів фінансових відносин, яка, на відміну від існуючих, враховує гармонізацію взаємозв'язку визначених чинників та дає змогу адекватно визначати економічну ситуацію і характер фінансово-економічних процесів щодо виникнення дестабілізуючих тенденцій та загроз фінансовій безпеці;

теоретико-методичний підхід до обґрунтування стратегій забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання мікроекономічного рівня, який на відміну від існуючих, ґрунтується на побудованій оптимізаційній моделі фінансової безпеки суб'єктів господарювання з урахуванням її здатності реагувати на зміни ліквідності, автономії, ділової активності, фінансового ризику та рентабельності, що забезпечує гнучкість фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

Практичне значення одержаних результатів дисертації полягає в обґрунтуванні методичних підходів і практичних рекомендацій щодо формування фінансового механізму забезпечення фінансової безпеки на макро-, мезо- та мікроекономічному рівнях. Наукові результати дисертаційної роботи, що мають прикладний характер, знайшли практичне застосування в діяльності: Фінансового управління Дергачівської районної державної

адміністрації (довідка про впровадження № 01-32/196 від 10.06.2016), де застосовано сформований фінансовий механізм забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання на мезо- та мікроекономічному рівнях, що дозволяє моделювати цілісну систему окремих взаємопов'язаних складових фінансової безпеки; ДНВП «Об'єднання Комунар» (довідка про впровадження № 119/5 від 14.04.2016), у якому впроваджено модель процесу функціонування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин.

Результати дослідження щодо фінансового механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання використовуються у Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця при викладанні навчальної дисципліни «Фінансова безпека підприємства» для студентів освітнього ступеня «бакалавр» (довідка № 17/86-42-107/1 від 10.04.2017).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою, у якій усі положення і пропозиції, винесені на захист, одержані здобувачем особисто. Внесок здобувача в роботах, виконаних у співавторстві, подані в списку публікацій в авторефераті.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки та рекомендації оприлюднені на 8 науково-практичних конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції «Виробничо-експортний потенціал національної економіки» (м. Ужгород, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Управління функціонуванням та розвитком економічних систем в умовах глобальних перетворень» (м. Харків, 2014 р.); Міжнародній заочній науково-практичній конференції «Развитие науки в XI веке» (м. Харків, 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Тенденції сталого розвитку економіки країни: прогнози та пропозиції» (м. Львів, 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічні аспекти розвитку економіки та менеджменту» (м. Львів, 2015 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції

«Функціонування економічних систем в умовах постіндустріального розвитку» (м. Харків, 2015 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Розвиток конкуренції та формування конкурентного середовища в Україні» (м. Харків, 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Новини та науковий прогрес – 2015» (м. Софія, 2015 р.).

Публікації. За результатами проведеного дисертаційного дослідження опубліковано 17 наукових праць, у тому числі 9 наукових статей у фахових виданнях, серед яких 5 у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних, 8 тез доповідей, представлених на міжнародних науково-практичних конференціях. Загальний обсяг друкованих праць становить 5,81 ум.-друк. арк., з яких особисто здобувачеві належать 4,56 ум.-друк. арк.

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг складає 238 сторінок машинописного тексту (9,92 авт. арк.). Дисертація містить 30 таблиць, з яких 4 таблиці займають 6 повних сторінок, 34 рисунки, з яких 9 рисунків займають 9 повних сторінок. Список використаних джерел складається із 208 найменувань на 23 сторінках, 10 додатків – на 35 сторінках. Обсяг основного тексту дисертації – 180 сторінок (7,5 авт. арк.).

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ
ГОСПОДАРЮВАННЯ

1.1. Сутність та складові фінансової безпеки суб'єктів господарювання

У сучасних умовах суб'єкти господарювання постійно стикаються з численними загрозами щодо стійкого функціонування їхньої фінансової системи, перебуваючи під впливом різноманітних факторів зовнішнього середовища, що, в свою чергу, зумовлює необхідність формування принципово нових підходів до забезпечення фінансової безпеки. Це сприятиме налагодженню усієї системи захисту економічних інтересів країни та розробленню комплексу превентивних управлінських рішень, які дозволять забезпечити її конкурентоспроможність, захистити вітчизняного товаровиробника й ефективно взаємодіяти з міжнародними фінансовими інститутами. Питання, пов'язані із забезпеченням фінансової безпеки суб'єктів господарювання вимагають з'ясування теоретико-методичних підходів до розроблення наукової і практичної концепції управління її станом на усіх рівнях та окреслення її основних функціональних елементів, обґрунтування зв'язків між рівнями, які можуть стати основою для відповідних фінансових відносин.

Аналіз економічної літератури [9; 12; 15; 26] з проблематики фінансової безпеки суб'єктів господарювання дозволив встановити, що вчені по-різному трактують це поняття, а отже, по-різному підходять до її забезпечення, оскільки в основному їхні дослідження спрямовані на вдосконалення теоретичних положень і методичних підходів до антикризового управління, що дещо звужує як розуміння місця фінансової безпеки в системі економічної безпеки при управлінні підприємством, так і формування її забезпечення з метою нівелювання загроз і небезпек, які виникають при впливі зовнішнього та

внутрішнього середовища. Динаміка цих загроз в ринкових умовах господарювання створює передумови для постійного відслідковування їх з метою вчасного розроблення заходів, спрямованих на протидію руйнуванню суб'єктів як системи в цілому.

Для визначення сутності поняття «фінансова безпека» доцільно узагальнити фундаментоутворюючі джерела та підходи науковців-економістів, які стали засновниками даного наукового напрямку та створили основу для його тлумачення з багаторівневих позицій із визначенням певних особливостей та зв'язків кожного. Формування методологічного підґрунтя, заснованого на певному визначенні, дозволить обґрунтувати перелік та дію чинників, які впливають та визначають як самий стан фінансової безпеки, так і управлінські дії щодо формування та збереження фінансової системи в цілому, також її складових із відповідними характеристиками.

Досліджуючи поняття «фінансова безпека», слід окремо виділити поняття «фінансова безпека держави», «фінансова безпека регіону» та «фінансова безпека підприємства», з огляду на те, що система фінансових інтересів суб'єктів господарювання може бути представлена через узгодженість на усіх економічних рівнях діяльності суб'єктів господарювання.

Так, більшість вітчизняних фахівців розглядають фінансову безпеку держави як захищеність інтересів держави у фінансовій сфері або такий стан бюджетно-податкової та грошово-кредитної системи, що гарантує спроможність держави ефективно формувати, зберігати від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку й обслуговування фінансових зобов'язань. В умовах сьогодення фінансову безпеку необхідно розглядати не тільки з позицій досягнення певного стану фінансової системи, а й з позицій процесу досягнення та підтримування необхідного стану фінансової системи на належному рівні.

Єрмошенко М. [51] досліджує фінансову безпеку держави як стан фінансово-кредитної сфери держави з позиції збалансованості та якості системної сукупності фінансових інструментів. Такої ж думки дотримуються

Єпіфанов А., Пластун О. і Домбровський В. [186], однак з позиції здатності забезпечувати стійкий економічний розвиток держави. Представники деяких наукових шкіл вважають, що забезпечувати необхідно сталий розвиток із збереженням певних тенденцій сталості, що, з однієї сторони, сприятиме повному використанню потенціалу, а, з іншої – не дозволить створити надмірне накопичення ресурсів, які не зможуть бути задіяні для створення додаткової вартості при скороченні ринків збуту за різних причин.

Шлемко В. [196], Сухоруков А. та Ладюк О. [173], Губський Б. [41] визначають фінансову безпеку держави як певний стан її складових, проте результуюча ознака такого стану у них є відмінною від попередніх дослідників. Такий підхід дозволяє в динаміці оцінити окремі складові фінансової безпеки, проте оцінка їхнього взаємного впливу вимагає додаткових етапів сформованого сутнісного та методичного підходу. Третяк О. та Кирилів М. визначають фінансову безпеку як «специфічний вид суспільно-економічних відносин» [176, с. 223]; Куряков С. [96] – як здійснення самостійної фінансової політики, спрямованої на збереження та зміцнення національної фінансової системи, тобто поняття досліджується як процес або діяльність, при тому, що будь-який процес має приводити до певного результату.

Більш повне трактування поняття «фінансова безпека держави» наводить Барановський О. [13], визначаючи її і як складову економічної безпеки держави, і як певний стан складових, і як стан фінансових потоків. Проте всі формулювання поняття фінансової безпеки держави відображають лише окремі його аспекти, що унеможлиблює однозначне трактування. З огляду на зазначене логічним вбачається лише виділення макроекономічного аспекту для з'ясування можливих зв'язків між рівнями в системі управління. Слід додати, що невід'ємним етапом управління в даному контексті є моніторинг стану визначених складових та організація самих фінансових потоків в просторі і часі.

Трактування поняття «фінансова безпека держави» різними авторами подано в табл. 1.1.

Трактування поняття «фінансова безпека держави» за різними авторами

Джерело	Трактування поняття «фінансова безпека держави»
Барановський О. [13]	<p>Фінансова безпека держави – це:</p> <p>важлива складова економічної безпеки держави, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери України. Вона відображається через систему критеріїв і показників її стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових і золотовалютних резервів;</p> <p>стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, розрахункової, інвестиційної, митно-тарифної і фондової систем, а також системи ціноутворення, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю запобігти зовнішній фінансовій експансії, забезпечити фінансову стійкість (стабільність), ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання;</p> <p>стан фінансових потоків в економіці, що характеризується збалансованістю і наявністю апробованих механізмів регулювання та саморегулювання</p>
Єрмошенко М. [51]	Фінансова безпека держави – це стан фінансово-кредитної сфери держави, який характеризується збалансованістю та якістю системної сукупності фінансових інструментів
Кульпінський С. [95]	Фінансова безпека держави – це здійснення цілеспрямованого комплексу заходів щодо фіскальної і монетарної політики з метою досягнення стабільності фінансової системи і створення сприятливого інвестиційного клімату
Єпіфанов А., Пластун О., Домбровський В. [186]	Фінансова безпека держави – це стан фінансово-кредитної сфери країни, що характеризується стійкістю до зовнішніх і внутрішніх загроз, а також здатністю забезпечувати стійкий економічний розвиток держави
Шлемко В. [196]	Фінансова безпека держави – це такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної і податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та її зростання

Продовження таблиці 1.1

Джерело	Трактування поняття «фінансова безпека держави»
Сухоруков А, Ладюк О. [173]	«Фінансова безпека держави – це захищеність інтересів держави у фінансовій сфері, або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує спроможність держави ефективно формувати, зберегти від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку і обслуговування фінансових зобов'язань»
Губський Б. [41]	«Під фінансовою безпекою слід розуміти стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової системи, який характеризується спроможністю держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи, її структурну збалансованість, стійкість до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів»

Джерело: узагальнено автором на основі [13; 41; 51; 95; 173; 186; 196]

Фінансова безпека держави – один з головних критеріїв, за якими оцінюється можливість держави самостійно здійснювати фінансово-економічну політику відповідно до її інтересів. Ця безпека визначає здатність державного апарату забезпечити розвиток країни, протистояти таким факторам, як: втрата національного фінансового сектору («відтік» капіталу); вплив світової фінансової кризи на економіку; конфлікти між чиновниками різних рівнів щодо розподілу і використання ресурсів національної бюджетної системи; умисні дії інших держав, транснаціональних корпорацій як учасників фінансово-економічних відносин; значний відтік капіталу за кордон; вплив неофіційних структур на соціально-політичну, національну та економічну систему; зростання рівня злочинності та правопорушень у фінансовій сфері. Саме це дестабілізує реалізацію завдань, покладену на фінансову систему в цілому, окремих складових та взаємозв'язи між ними при здійсненні фінансових відносин.

Враховуючи вищенаведені підходи, сутність поняття «фінансова безпека» доцільно визначити як багаторівневу систему захисту фінансових інтересів усіх рівнів ієрархії управління від зовнішніх та внутрішніх загроз на мікро-, мезо- та макроекономічному рівні, а її рівень – як ступінь захищеності пріоритетних фінансових інтересів кожного із суб'єктів фінансових відносин (рис. 1.1). Враховуючи багаторівневність фінансової безпеки, до неї також можна включити фінансову безпеку людини як окремого індивіда та невід'ємного суб'єкта в системі фінансових відносин, які складають основу такого ієрархічного формування, як фінансова система.

Оскільки фінансова безпека суб'єктів господарювання є однією з основних складових, що зумовлює фінансову систему як держави, так і регіону, а фінансова безпека держави визначається фінансовими можливостями суб'єктів господарювання. Тобто вони є взаємопов'язаними поняттями, рівень впливу яких визначається багатьма чинниками, що в кінцевому підсумку складає багаторівневу систему захисту фінансових інтересів усіх рівнів ієрархії управління від зовнішніх та внутрішніх загроз на мікро-, мезо- та макроекономічному рівні. У даному контексті слід вказати на такі внутрішні

загрози фінансовій безпеці держави, як недосконалість бюджетної політики, низький рівень капіталізації банківської системи, низька ефективність податкової та валютної системи, нездатність вчасно реагувати на загрози і розробляти систему упереджуючих впливів на них.

Рис. 1.1. Фінансові інтереси суб'єктів господарювання усіх рівнів ієрархії управління фінансовою безпекою

Серед зовнішніх загроз особливої уваги щодо вироблення адекватних впливів потребують надмірна залежність національних економік (бюджетного сектора) від іноземного капіталу, відсутність ефективної системи своєчасного контролю і виявлення загрозливих кризових тенденцій з боку фінансових інститутів та адміністрацій, а також моніторингу фінансових процесів на різних рівнях. Завданням керувачів органів на макрорівні можна зазначити формування для забезпечення ефективної і стабільної роботи елементів фінансової системи держави і всіх пов'язаних з нею ланок державного управління, забезпечення їх стабільного функціонування та розвитку, здійснення відповідних впливів у певні відрізки часу на загрози і небезпеки, що сприятиме їх захисту та здійсненню відтворювальних процесів. До основних причин виникнення фінансових загроз на державному рівні слід віднести такі:

стрімкий розвиток економіки, швидке виникнення міжнаціональних зв'язків світового господарства, посилення глобальної конкуренції, що вимагає випереджувальних дій з метою підвищення конкурентоздатності національної економіки;

збільшення концентрації та обсягів капіталу, що рухається в просторі і часі; інтелектуалізація капіталу та збільшення нематеріальної його складової як елемента економіки знань, що дозволить впроваджувати інноваційні процеси;

перехід в приватну власність державних об'єктів, збільшення кількості монополій і посилення їх впливу на всі типи відносин, створюючи соціальні коливання, які дестабілізують фінансово-економічні відносини на всіх рівнях фінансової системи;

високий рівень мобільності та взаємозв'язку фінансових ринків на базі новітніх інформаційних технологій, що ґрунтується на основних ознаках інформаційного суспільства та прискорює формування конкурентоспроможних інтелектуальних продуктів й створення доданої вартості;

різноманітність використовуваних фінансових інструментів за кількістю та якістю, а також швидкий і непередбачуваний рівень їхніх змін, що не

дозволяє визначити вартість цих інструментів та сформувавши адекватне управлінське рішення;

взаємопроникнення внутрішньої та зовнішньої політики держав, які все більше залежать від світових фінансів, ніж від створеної суб'єктами господарювання доданої вартості;

в економічній та інших сферах збільшується конкуренція між країнами, що призводить до використання могутніми державами стратегій завоювання світового економічного простору;

залежність держави від іноземних інвестицій, які також будуть розвивати технічний рівень регіонів та забезпечувати його соціально-економічну безпеку, що створює непередбачуваність в темпах розвитку як окремих галузей, регіонів, так і фінансової системи в цілому;

виникнення тенденцій, що загрожують кризами та кризовими явищами, які, в свою чергу, створюють умови до нестійкості фінансової системи в цілому та окремих її складових, ускладнюють здійснення антикризового управління та задіяння стимулюючих чинників для впровадження нових продуктів і технологій.

Враховуючи великий спектр як зовнішніх, так і внутрішніх загроз фінансовій безпеці країни, виникає потреба у визначенні основних напрямів її зміцнення, до яких, зокрема, можна віднести [99, с. 93]:

1) зовнішньоекономічну політику – профіцит платіжного бюджету за торгівельними операціями; зменшення відкритості економіки країни шляхом зростання внутрішнього ринку; скорочення загального зовнішнього боргу;

2) валютну політику – стабілізацію валютного курсу по відношенню до гривні; зменшення «доларизації» економіки країни;

3) грошово-кредитну та банківську політику – підвищення монетизації економіки; застосування цільового підходу до емісії грошової маси; відновлення ліквідності банківського сектора економіки та запобігання банкрутству системних банків; зменшення частки іноземних банківських установ у загальному обсязі капіталу банківської системи країни;

4) податкову політику – зменшення податкового тиску на вітчизняних виробників товарів і послуг; стимулювання попиту шляхом зменшення податкового навантаження на споживання; раціоналізація структури податкової системи; обмежений податковий протекціонізм; податкове стимулювання ефективної зайнятості населення;

5) державну боргову політику – зменшення загального державного боргу; скорочення зовнішнього боргу; скорочення внутрішнього боргу.

Цілком погоджуючись із визначеними напрямками зміцнення фінансової безпеки країни, слід додати, що реалізація вище зазначених напрямів створить гармонічні умови для створення і розвитку суб'єктів господарювання, які, в свою чергу, започаткують осередки нівелювання загроз у певному регіоні. Особливе місце в системі забезпечення фінансової безпеки посідає загострення проблеми грошового обігу загалом і позабанківського зокрема; неадекватність заходів щодо протидії тінізації грошово-кредитної сфери і позабанківського грошового обігу стала одним із чинників платіжної кризи, примусового банкрутства певних суб'єктів господарювання.

Важливим напрямом підвищення фінансової безпеки України є протидія доларизації грошової сфери, яка існує поза банками, що є умовою функціонування й розвитку тіньової економіки. Причому привертає увагу той факт, що щорічно ця сума збільшується. Це свідчить про недовіру фізичних і юридичних осіб до банківської системи країни та невпевненість власників валюти в стабільності фінансової системи України на перспективу. Виходом із цієї ситуації могло б стати прийняття не щорічних, а, наприклад, п'ятирічних бюджетів, які були б гарантами незмінності бюджетної політики хоча б у середньостроковій перспективі та дозволяли б реалізовувати стратегію розвитку країни, сформувати фінансове підґрунтя для розвиткових процесів та забезпечення соціальних програм.

Рівні та суб'єкти забезпечення фінансової безпеки узагальнено в додатку А. Загрози фінансовій безпеці регіону пропонується досліджувати в розрізі її складових елементів (табл. 1.2).

Загрози фінансовій безпеці регіонів в розрізі її складових елементів

Складова	Загрози
Бюджетна безпека	Недосконалість нормативно-правового забезпечення бюджетного процесу та прорахунки у бюджетному плануванні; падіння ділової активності, зниження обсягів виробництва та зростання кількості збиткових суб'єктів господарювання регіону; недостатнє або несвоєчасне наповнення джерел покриття бюджетного дефіциту; масштабна «тінізація» національного бізнесу; невиконання юридичними особами - резидентами зобов'язань за іноземними кредитами, одержаними під гарантії органів місцевого самоуправління; несвоєчасність бюджетного планування та формування місцевих бюджетів; фінансування конкретних бюджетних видатків без відповідних бюджетних призначень; непрозорість видатків місцевих бюджетів, що призводить до викривлень у розподілі державних коштів, порушення пріоритетності фінансування видатків і нагромадження бюджетної заборгованості; незаконне та неефективне використання бюджетних коштів; неефективність системи контролю над додержанням бюджетного законодавства [76, с. 203]
Грошово-кредитна безпека	Погіршення структури платіжних засобів в обігу; рух значних обсягів іноземної валюти у межах регіону; регіональні цінові диспропорції; штучне регулювання обсягів грошової обігової маси; значна частка позабанківського грошового обігу та наявність тенденцій до її збільшення; зростання неплатежів; відсутність ефективної системи кредитування [49, с. 19]
Страхова безпека	Недостатність ліквідних активів; невірноважена тарифна політика; неефективне розміщення страхових резервів; незбалансованість страхового портфеля; висока частка перестраховування; незначний рівень страхового покриття; шахрайські дії суб'єктів страхового ринку; стрімкий розвиток глобалізації; відтік капіталу за кордон; залежність від іноземного капіталу; кризові явища на міжнародних фінансових ринках; постійні зміни в нормативно-правовій базі; загострення криміногенної ситуації у сфері фінансів; нестабільність зовнішнього середовища [167, с. 286]
Інвестиційна безпека	Збільшення внутрішніх та зовнішніх боргових зобов'язань, які перевищують темпи економічного зростання, негативно впливають на інвестиційний клімат території

Джерело: узагальнено автором на основі [49; 76; 167].

Дестабілізує фінансову систему України і масове вивезення українського капіталу за кордон, що також опосередковано свідчить про недовіру його власників до фінансово-банківської системи країни. При цьому джерелом такого капіталу переважно є перерозподіл державної власності, неповернення виручки за експортовану продукцію, ухиляння від сплати податків, спекулятивні фінансові операції. Отже, з одного боку, необхідно підвищити

відповідальність за приховування доходів за кордоном, а з іншого – створити на законодавчому рівні умови для легалізації в Україні вивезеного з неї капіталу некримінального характеру [62, с. 149]. Проте слід наголосити на тому, що створення умов та перешкод для невивезення та повернення капіталу носить переважно економічний характер, причому стимулюючі чинники не створені та не діють, що сприяє нелегальним процесам та дестабілізує функціонування суб'єктів господарювання та фінансової системи держави.

Досліджуючи загрози фінансовій безпеці підприємства, доцільно виділити відносно нові загрози, такі, як рейдерство, кардерство та конкурентна розвідка – особливий рід діяльності в ринкових умовах господарювання, що гальмує впровадження інновацій.

Рейдерство – це вилучення майна на законних підставах, в основі виникнення яких лежать прогалини в законі або системні недоліки функціонування державних інститутів (судової та правоохоронної систем, системи реєстрації юридичних осіб тощо) [53, с. 24]. В Україні рейдерство здебільшого полягає у набутті сумнівними шляхами тимчасового права розпоряджатися активами підприємств.

Конкурентна розвідка – це постійний процес збору, нагромадження, структурування, аналізу даних про внутрішнє й зовнішнє середовище компанії та надання вищому менеджменту компанії інформації, що дозволяє йому передбачати зміни в становищі і приймати своєчасні оптимальні рішення щодо управління ризиками, впровадження змін у компанії, а також вжити відповідні заходи, спрямовані на задоволення майбутніх запитів споживачів та збільшення вартості компанії [16, с. 15].

Основним фінансовим інтересом держави є забезпечення належного рівня функціонування фінансової системи країни в цілому в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх загроз, зокрема: забезпечення виконання прийнятого бюджету на поточний рік, забезпечення монетарної та валютної стабільності, зміцнення банківської системи та мінімізація впливу дестабілізуючих факторів на фінансову систему держави.

Суб'єкти фінансових відносин системи фінансової безпеки подано на рис. 1.2.

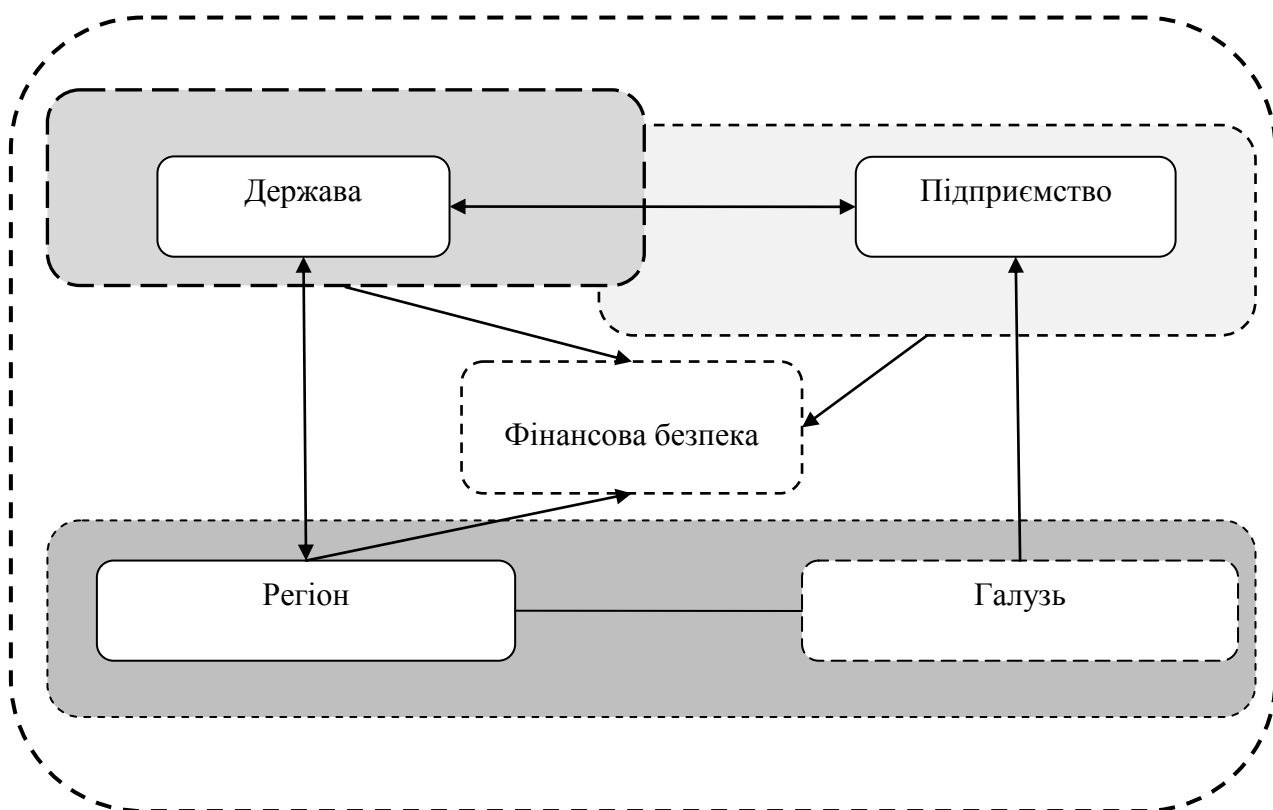

Рис. 1.2. Суб'єкти фінансових відносин системи фінансової безпеки

Фінансові інтереси регіону зосереджені на підтримуванні та підвищенні його фінансового потенціалу, активізації інвестиційних надходжень та ефективному використанні фінансових ресурсів.

До фінансових інтересів на мікроекономічному рівні (підприємство) відносяться максимізація прибутку та зростання ринкової вартості підприємства, забезпечення основними та оборотними засобами й інвестиціями, оптимізація відрахувань підприємства до бюджету.

Головна мета фінансової безпеки підприємства полягає в тому, щоб гарантувати його стабільне та максимально ефективне функціонування у даний час та високий потенціал розвитку в майбутньому. Так, до основних функціональних цілей фінансової безпеки належать:

забезпечення високої фінансової ефективності роботи, яка досягається шляхом розроблення та впровадження заходів щодо мінімізації чи нейтралізації можливих або вже існуючих загроз фінансовій безпеці та захисту фінансових інтересів підприємства;

підтримування фінансової стійкості та незалежності підприємства, тобто, можливість контролювати стан і рух ресурсів, й здатність використовувати конкурентні переваги; забезпечення гарантій для ефективної діяльності та стримування дестабілізуючих факторів;

активізація формування капіталу суб'єктами господарвання, оптимізація його структури, яка сприятиме фінансовій незалежності та забезпечить гнучкість його руху задля запобігання кризових явищ при функціонуванні та розвитку у нестабільному середовищі;

досягнення високої конкурентоспроможності шляхом підвищення ефективності використання конкурентного потенціалу підприємства, зберігаючи при цьому становище на конкурентному ринку або ж розширюючи вже існуючий сектор ринку, раціонально реалізовувати виявлені резерви конкурентного потенціалу в умовах обмеженості ресурсів;

забезпечення високої ліквідності оборотних активів через визначення обґрунтованої потреби в оборотних активах, необхідних для здійснення безперервності процесів постачання, виробництва і реалізації продукції, та шляхом оптимізації обсягу і структури оборотних активів; забезпечення оборотних активів джерелами фінансування; визначення оптимального співвідношення між різними джерелами фінансування оборотних активів та використання можливих низькозатратних способів поповнення оборотних активів у процесі господарської діяльності підприємства;

підтримування належного рівня ділової активності через прийняття якісних управлінських рішень щодо планування основних показників господарської діяльності, забезпечення заданих темпів їх зростання, рівень ефективності використання ресурсів (капіталу), стійкість економічного

зростання, інвестиційну привабливість підприємства та його активність щодо залучення інвестиційних ресурсів;

забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів і відділів підприємства.

Слід зазначити, що в економічній літературі застосовуються дещо відмінні погляди на сутність категорії «фінансова безпека». Так, Медвідь М. розглядає її як стан розвитку регіону, що характеризується необхідними фінансовими ресурсами для задоволення потреб його населення, виконання всіма ланками фінансової системи своїх функціональних зобов'язань, захисту їх фінансових інтересів, запобігання фінансовим загрозам і небезпекам, подолання фінансової кризи та забезпечення ефективного функціонування економіки регіону [117, с. 3]. Разом з тим, за висновком Сухорукова А. і Ладюк О. фінансова безпека регіону відображає захищеність інтересів держави у фінансовій сфері або такий стан бюджетної системи, що гарантує спроможність держави ефективно формувати, зберігати від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку та обслуговування фінансових зобов'язань [185, с. 16-19].

Підходи до визначення поняття «фінансова безпека підприємства» узагальнено на рис. 1.3.

Відповідно до підходу 1 (рис. 1.3) щодо визначення поняття «фінансова безпека підприємства» як складової економічної безпеки підприємства, прихильниками якого, зокрема, є Чібісова І. [192], Козак Л. та Багровецька І. [73], фінансова безпека підприємства «полягає у наявності такого його фінансового стану, який характеризується: збалансованістю і якістю фінансових інструментів, технологій і послуг; стійкістю до загроз; здатністю підприємства забезпечувати реалізацію фінансових інтересів, а також місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів; а також спрямованістю на ефективний і сталий розвиток» [192].

Рис. 1.3. Підходи до визначення поняття «фінансова безпека підприємства»

Що ж стосується сутності даного поняття на мікроекономічному рівні, то вважаємо за доцільне узагальнити й розглянути його у відповідності до існуючих підходів.

На даний час у науковій літературі переважна кількість публікацій присвячена дослідженню фінансової безпеки держави і значно менше – рівню регіону як основного консолідуючого елемента економіки. Зважаючи на те, що фінансова безпека держави, регіону залежить і забезпечується станом фінансової безпеки на мікроекономічному рівні, а фінансова безпека суб'єктів господарювання – її станом на мезо- та макроекономічному рівні, що і визначає їх взаємозалежність, поняття «фінансова безпека підприємства» має досліджуватись як з позиції здатності підприємства до усунення кризових явищ, так і їх попередження.

Як стан, що забезпечує захищеність фінансових інтересів від загроз, фінансову рівновагу, стабільність і платоспроможність розглядають фінансову безпеку підприємства Бланк І. [19], Горячева К. [39], Пономаренко О. [155], акцентуючи увагу на функціональній характеристиці фінансової безпеки, проте фінансова безпека має і самостійне значення, оскільки дії щодо її забезпечення дозволяють запобігти негативним впливам.

Спіфанов А., Пластун О. і Домбровський В. [186] розглядають фінансову безпеку підприємства як здатність здійснювати ефективно і стабільно свою діяльність або ефективно використовувати потенціал підприємства та ресурси, що дещо звужує її особливості як підстави для управлінських впливів. Важко погодитись із думкою цих авторів, оскільки досягнення максимально ефективного функціонування є досить складним завданням, що обумовлено циклічністю економіки, нерівномірністю розвитку окремих галузей і регіонів, специфікою здійснення підприємницької діяльності суб'єктами господарювання.

Фінансову безпеку як стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів підприємства, виражений у найкращих значеннях фінансових показників прибутковості й рентабельності бізнесу, якості

управління, розглядають Ареф'єва О. [3], Журавка О. і Бондаренко Є. [54], Мунтіян В. [129]. Разом з тим, Кракос Ю. і Разгон Р. [79], Папехин Р. [143], Гукова А. й Анікіна І. [42] визначають фінансову безпеку як здатність підприємства самостійно розробляти і реалізовувати фінансову стратегію. Даний підхід слід підтримати з огляду на можливе передбачення напрямків розвитку підприємств, побудови сценаріїв впливу чинників зовнішнього і внутрішнього середовища в кожному з бізнес-напрямків та обґрунтування на цій основі загроз і небезпек по кожному з них. Доцільно формування управлінських впливів щодо можливого нівелювання тих, які створюють найбільші загрози для існування підприємства як економічної системи.

Деякі науковці фінансову безпеку розглядають з позиції управління ризиками. Так, Кириченко О. та Кудря І. фінансову безпеку підприємства визначають як діяльність з управління ризиками та захисту інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз з метою забезпечення стабільного розвитку підприємництва та зростання його власного капіталу в поточній і стратегічній перспективі [67]. Куцик В. та Бартиш А. як діяльність з управління ризиками та захисту інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз з метою забезпечення стабільного розвитку підприємництва та збільшення власного капіталу в поточній та стратегічній перспективі [97].

Дійсно, власний капітал – це основа для функціонування підприємства, підтримування його ліквідності та платоспроможності, втім, використання залученого капіталу дозволяє підвищити рентабельність власного капіталу завдяки ефекту фінансового важеля.

Лаврова Ю. [98], Кудрицька Ж. [80] розглядають фінансову безпеку як систему, що забезпечує стабільність важливих фінансових пропорцій розвитку підприємства або збалансований стан, що, в свою чергу, сприяє здійсненню відтворювальних процесів.

Подальше дослідження сутності поняття «фінансова безпека» суб'єктів господарювання зумовлює необхідність надання її сутнісних характеристик даної категорії за кожним з рівнів ієрархії управління (табл. 1.3).

Сутнісні характеристики категорії «фінансова безпека» [144, с. 268]

Рівень ієрархії управління	Суть поняття	Об'єкт безпеки	Суб'єкт гарантування безпеки
Фінансова безпека держави	Незалежність, ефективність і конкурентоспроможність фінансово-кредитної сфери країни; рівень захищеності фінансових інтересів; здатність забезпечити фінансову стійкість та ефективно функціонування національної економіки	Стабільність фінансово-кредитної сфери країни	Центральні органи державного управління
Фінансова безпека регіону	Стан розвитку регіону, який характеризується необхідними фінансовими ресурсами для задоволення потреб населення, виконання всіма ланками фінансової системи своїх функціональних зобов'язань	Стабільність фінансово-кредитної сфери регіону	Державні, регіональні та місцеві органи державного управління і самоврядування
Фінансова безпека підприємництва регіону як сектора економіки	Складова системи фінансової безпеки держави, що характеризує рівень забезпечення суб'єктів підприємницької діяльності фінансовими ресурсами в контексті задоволення за рахунок своїх поточних і перспективних потреб	Забезпеченість та ефективність використання суб'єктами підприємництва фінансових ресурсів	Органи державного управління та контролю у сфері господарської діяльності
Фінансова безпека підприємства	Рівень фінансової забезпеченості та економічної ефективності функціонування і використання ресурсів, стійкості до банкрутства й отримання прибутку	Фінансові ресурси підприємства	Управлінський персонал підприємства

Цікавий підхід до трактування сутності фінансової безпеки запропонує Сорокіна О. [168], відповідно до якого фінансова безпеку підприємства – це специфічний вид економічних відносин, які виникають між підприємством і суб'єктами його зовнішнього оточення щодо забезпечення оптимального фінансового стану, в якому має перебувати підприємство для реалізації своєї стратегії та який характеризується здатністю підприємства протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам. Слід зазначити, що специфічність відносин у даному контексті ґрунтується на принципах адекватності загроз впливам середовища, гнучкості управлінських дій, оптимальності використовуваних ресурсів для запобігання негативним явищам при комерційно-виробничій діяльності суб'єктів господарювання.

Дослідивши існуючі підходи до визначення сутності фінансової безпеки, доходимо висновку про відсутність єдиного її трактування, оскільки більшість науковців розглядають фінансову безпеку підприємства або як збалансований фінансовий стан, або ж як складний процес її забезпечення за допомогою фінансових інструментів, тобто беруться до уваги лише окремі аспекти даної категорії чи сутнісні характеристики.

Фінансову безпеку підприємства, доцільно розглядати як комплексну фінансову характеристику функціонування суб'єкта господарювання з позиції здатності акумулювати фінансові ресурси для запобігання будь-яким збиткам від негативних впливів внутрішніх і зовнішніх чинників на різні аспекти господарської діяльності та усунення відповідних загроз у поточному і перспективному періоді. Саме такий підхід у поєднанні із методами й інструментами стратегічного управління дозволить передбачити можливі коливання кон'юнктури ринків через впливи фінансових криз, тенденції впровадження нововведень у технології та продукти, використання відповідних ресурсів, мобільність взаємозв'язків при використанні обґрунтованих фінансових інструментів тощо.

Таким чином, відповідно до сутнісних характеристик категорії «фінансова безпека» фінансова безпека кожного суб'єкта або об'єкта має розглядатись як сукупність його характеристик, зокрема як певний стан, здатність до захисту та система заходів, дій у взаємозв'язку з іншими елементами системи безпеки, що в кінцевому підсумку сприятиме урахуванню їх взаємного впливу при визначенні збалансованої та узгодженої сукупності дій, яка дозволить своєчасно виявляти потенційні загрози та протидіяти їм [114, с. 37], що, в свою чергу, зумовлює необхідність дослідження складових фінансової безпеки за рівнями (табл. 1.4).

Огляд літературних джерел [12; 49; 117; 119; 129; 176; 199] дозволив встановити, що на сьогодні не існує єдиної точки зору щодо складових структури фінансової безпеки.

Наукові підходи щодо структуризації фінансової безпеки

Джерело	Складові фінансової безпеки
Макроекономічний рівень	
Методика розрахунку рівня економічної безпеки України [119]	Бюджетна, грошово-кредитна, валютна, боргова, страхова, фондова, банківська безпека
Юрій С., Федоров В. [199]	Бюджетна, податкова, банківська, валютна, грошово-кредитна, інвестиційна, фінансова безпека страхового та фінансового ринку
Барановський О. [12, с. 28]	Бюджетна, інвестиційна, безпека страхового ринку та фондової системи, грошово-кредитна, банківського сектора, валютна, інфляційна, боргова, розрахункова, митно-тарифна, безпека системи ціноутворення
Мазаракі А., Корольчук О., Мельник Т. [49, с. 17]	Бюджетна, валютна, грошово-кредитна, боргова та безпека фондового ринку
Мезоекономічний рівень	
Медвідь М. [117, с. 6]	Бюджетна, податкова, грошово-кредитна, валютно-банківська, фондова, розрахункова, інвестиційна, митно-тарифна безпека
Мунтіян В. [129]	Грошово-кредитна, валютна, банківська, бюджетна та податкова безпека
Третяк О., Кирилів М. [176, с. 5]	Грошово-кредитна, валютна, інвестиційна, банківська, страхова, фондова та бюджетна безпека

Структура фінансової безпеки країни складається з бюджетної, боргової, банківської, валютної, фондової системи, безпеки страхового та грошового ринку, безпеки інфляційних процесів. Подібній структурі має відповідати і фінансова безпека регіону, відповідно до чого в аспекті даного дослідження виділено такі складові: бюджетний сектор, зовнішньоекономічна діяльність, фінансовий сектор, грошово-валютний та соціальний сектори. Саме такий набір складових дозволить охарактеризувати взаємопов'язані чинники, що визначають загрози та небезпеки.

У методиці розрахунку рівня економічної безпеки України бюджетна безпека визначається як одна із складових фінансової безпеки, під якою розуміється стан забезпечення платоспроможності держави з урахуванням балансу доходів і видатків державного й місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів [159]. Відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України» боргова безпека – це такий рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її

обслуговування й ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для вирішення соціально-економічних потреб, що не загрожує втратою суверенітету і руйнуванням вітчизняної фінансової системи [56].

Згідно із методикою розрахунку рівня економічної безпеки України, затвердженою відповідним наказом Міністерства економіки [207], валютна безпека – це такий стан курсоутворення, який створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняного експорту, безперешкодного припливу в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках [207].

Фінансову безпеку банківської системи в цілому та її складові зокрема, слід розглядати у двох аспектах: з точки зору фінансових наслідків її діяльності для країни в цілому та з точки зору недопущення і відвернення явних та потенційних загроз фінансовому стану банківської системи країни, Національного банку України та вітчизняних банків другого рівня.

За системним підходом економічна (а отже і фінансова) безпека банківської сфери – складне поняття, складові елементи якого мають бути представлені як система. Комплексний підхід до оцінки безпеки банківської системи передбачає відповідність таким вимогам: оцінювати, з одного боку, можливість протистояння банківським кризам, а з іншого – можливість розвитку, розширення діяльності; оцінювати безпеку банківського сектора, проєціюючи його розвиток на економіку країни, враховуючи багатогранність і динамічність поняття «банківська безпека»; визначати векторну спрямованість, що вказує основні орієнтири розвитку; проводити регулярний моніторинг стану безпеки банківського сектора за допомогою системи показників [23, с. 29].

Відповідно до Методичних рекомендацій щодо оцінки рівня економічної безпеки, серед складових фінансової безпеки держави важливе місце належить безпеці фондового ринку [120], яка передбачає оптимізацію обсягів його капіталізації, що дозволяє забезпечити стійкий фінансовий стан емітентів,

власників, покупців, організаторів торгівлі, торговців, інститутів спільного інвестування, посередників, консультантів, реєстраторів, депозитаріїв, зберігачів тощо. Нестабільний фінансовий стан будь-якого суб'єкта фондового ринку або групи суб'єктів є індикатором незадовільного рівня безпеки фондового ринку, а, отже, і фінансової безпеки в цілому.

Відповідно до Методики розрахунку рівня економічної безпеки України [119] безпека страхового ринку тлумачиться як рівень забезпеченості страхових компаній фінансовими ресурсами, який дав би їм змогу в разі потреби відшкодувати обумовлені в договорах страхування збитки їхніх клієнтів і забезпечити ефективно їх функціонування.

На мезоекономічному рівні слід більш ґрунтовно дослідити поняття «зовнішньоекономічна безпека», оскільки у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі дане поняття розглядають лише як складову економічної безпеки, що свідчить, про незавершеність методичного опрацювання як у загальнотеоретичному, так і у теоретико-прикладному плані.

Богомолів В. пропонує таке визначення: «Зовнішньоекономічна безпека досягається підвищенням конкурентоспроможності, пристосованістю національної економіки до умов світового ринку, забезпеченням управління та адаптаційної сприйнятливості її як до заходів протекціоністського захисту, так і до політики лібералізації для забезпечення сталого економічного зростання» [20, с. 214].

Олексієнко М. пропонує зовнішньоекономічну безпеку регіону вивчати виключно на основі загальної теорії систем та розглядати як підсистему міжнародної економічної безпеки, що має на меті забезпечення захисту економічних інтересів регіону як соціально-економічної системи, а також високий рівень реалізації його зовнішньоекономічного потенціалу [136, с. 299]. Не визначаючи суті поняття «зовнішньоекономічна безпека регіону» Герасимчук З. та Вавдіюк Н. розглядають зовнішньоекономічну безпеку з позиції окремої функціональної складової до оцінки рівня економічної безпеки регіону,

використовуючи її характеристику як рівень зовнішньоекономічної відкритості [32, с. 51].

Яремко Л. під зовнішньоекономічною безпекою регіону розуміє здатність соціально-економічної системи захищати свої загальні та специфічні інтереси в умовах глобалізації, до яких відносяться: 1) забезпечення стабільних надходжень товарів, які належать до критичного імпорту і відсутні на території країни; 2) усунення екологічно шкідливих наслідків діяльності промисловості та урбанізації; 3) подолання депресивності території, створення працевітких виробництв з метою абсорбування стійких надлишків робочої сили [203, с. 100]. Також можна додати до таких інтересів відтворення продуктивних сил регіону з урахуванням наявних компетенцій та можливого підвищення рівня освіти, що сприятиме запобіганню фінансових витрат.

Як видно з наведених вище визначень поняття «зовнішньоекономічна безпека», його трактування істотно залежить від напрямків досліджень, які проводять фахівці у сфері національної та економічної безпеки; звідси маємо дещо відмінні сутності досліджуваного поняття. В одних випадках зовнішньоекономічну безпеку розглядають як стан певного об'єкта, в інших – як умову стійкого економічного розвитку або як результат певних суб'єктивно управлінських дій.

Структуруючи фінансову безпеку підприємства, Бланк І. виділяє фінансову безпеку інвестиційної діяльності, фінансову безпеку кредитної діяльності, фінансову безпеку емісійної діяльності, фінансову безпеку інноваційної діяльності [19, с. 68]. Інакше структурує фінансову безпеку підприємства Горячева К., виділяючи бюджетну, грошово-кредитну, валютну, банківську, фондову та страхову складові [38, с. 5]. Судакова О. до фінансової безпеки підприємства відносить такі складові, як: бюджетну, грошово-кредитну, валютну, банківську, інвестиційну, фондову, страхову [170, с. 142].

Матвійчук Л. крім бюджетної, банківської, страхової, фондової та інвестиційної складових розглядає і зовнішньоекономічну складову, розмежовуючи грошову та кредитну складові безпеки [113, с. 195].

Таким чином, проаналізувавши існуючі погляди щодо структуризації фінансової безпеки підприємства, пропонуємо виділяти такі функціональні складові: бюджетну безпеку, яка регулює питання взаємовідносин підприємства з бюджетами різних рівнів з приводу сплати податків та зборів, отримання податкового кредиту, бюджетних асигнувань, відшкодування податку на додану вартість; банківську безпеку, спрямовану на відносини підприємства з банками з питань кредитних і депозитних операцій, відкриття поточних рахунків, здійснення безготівкових розрахунків; грошову безпеку, спрямовану на врегулювання питань, що виникають під час готівкових розрахунків підприємства; страхову складову, яка полягає у врегулюванні відносин підприємства зі страховими компаніями з приводу страхування майна підприємства, підприємницьких та фінансових ризиків, страхування від нещасних випадків на виробництві; фондову безпеку, спрямовану на врегулювання питань, що виникають під час випуску або продажу підприємством власних акцій, облігацій, векселів та купівлі цінних паперів інших підприємств; інвестиційну безпеку, що передбачає врегулювання діяльності підприємства в інвестиційній сфері, та зовнішньоекономічну складову фінансової безпеки підприємства, яка базується на взаємодії підприємства із зовнішніми контрагентами під час здійснення ним експортно-імпортних операцій.

1.2. Чинники та наукові підходи до оцінювання рівня фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин

Нестабільність внутрішнього і зовнішнього середовища зумовлює необхідність проведення комплексного превентивного оцінювання рівня фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин, що створить передумови для вчасного реагування на виникнення небезпек та формування адекватних управлінських впливів.

Крім того, структурні зміни в економіці вимагають постійного вдосконалювання методологічних аспектів оцінювання фінансової безпеки за

рівнями суб'єктів фінансових відносин. Саме тому виникає потреба у дослідженні чинників оцінювання фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин. Відповідно до цього дослідимо існуючі наукові підходи до оцінювання рівня фінансової безпеки шляхом визначення індикаторів, що її характеризують та чинників, які впливають на її рівень (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Послідовність дослідження наукових підходів до оцінювання рівня фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин

Барановський О. зазначає, що «фінансові індикатори характеризують тенденції розвитку фінансової та грошово-кредитної системи держави, що склалася, з точки зору її відповідності вимогам економічної безпеки держави» [12].

На думку Коваленко М. «індикатори фінансової безпеки відображають

специфіку певного рівня управління (громадян, домашніх господарств, підприємств, організацій і установ, галузей господарського комплексу, регіонів, банківської системи, фондового ринку, держави) або таких її складових, як безпека грошового обігу, інфляційна, валютна, бюджетна, боргова й інвестиційна безпека» [71].

Мельник А. стверджує, що «індикаторами фінансової безпеки держави є найважливіші економічні показники, визначені на основі критеріїв економічної безпеки, які відображають стан та динаміку розвитку економіки країни, а відхилення від оптимальних значень чи перевищення граничних їх розмірів призводить до порушення нормального перебігу відтворювальних процесів, виникнення або посилення негативних явищ і тенденцій суспільного розвитку» [118].

Індикатори фінансової безпеки – це реальні статистичні показники, що характеризують процеси, властиві фінансовій сфері. Крім того, стан фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин значною мірою залежить від усіх її складових, дослідження яких дозволяє оцінити рівень фінансової безпеки в цілому з позиції гармонізації їх взаємозв'язку, що дозволить не тільки адекватно сприймати економічну ситуацію, а й визначати характер економічних процесів на макроекономічному рівні, зокрема, виникнення дестабілізуючих тенденцій і загроз системі фінансової безпеки. У даному аспекті розроблення комплексу індикаторів фінансової безпеки відіграє ключову роль в аналізі стану фінансової системи.

З огляду на вищезазначене, пропонуємо проводити оцінку фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин за системою індикаторів, які є достатніми для повного оцінювання фінансової безпеки за кожною складовою фінансової безпеки, що в подальшому дозволяє визначити інтегральний показник фінансової безпеки.

Запропонована система статистичних показників-індикаторів для оцінювання фінансової безпеки суб'єкта фінансових відносин макроекономічного рівня, яка включає бюджетну, боргову, грошову і валютну

безпеку, безпеку страхового і фондового ринків, банківську безпеку, є достатньою для проведення ґрунтовного аналізу фінансової безпеки та визначення її рівня.

Даний системний інструментарій дозволить як співставляти значення показників-індикаторів за кожною із складових, так і визначати в подальшому інтегральний показник фінансової безпеки держави.

Щодо оцінювання рівня фінансової безпеки регіону, то наразі економічна наука не має у своєму розпорядженні єдиного комплексу методичних прийомів оцінювання фінансової безпеки як на мікро-, так і на макроекономічному рівні. Концепція фінансової безпеки місцевих бюджетів поки недостатньо розвинена і обґрунтована, особливо щодо механізмів і факторів забезпечення фінансової безпеки. Крім того, на сучасному етапі економічного розвитку органів місцевого самоврядування практично відсутні ефективні стратегії розвитку територій, що зумовлює необхідність пошуку ефективних методів визначення та обґрунтування факторів фінансової безпеки місцевих бюджетів [122, с. 88].

У [191] розроблено методичні підходи до оцінювання стану фінансової безпеки регіону, основою яких є послідовне порівняння системи показників фінансової безпеки відповідно до їхніх порогових значень з тенденціями зміни даних показників та запропоновано доповнити систему показників фінансової безпеки регіону таким показником як «темпи зростання (зменшення) суми матеріальних втрат регіону внаслідок вчинення фінансових злочинів», який характеризує динаміку зміни обсягів втрат фінансових ресурсів регіону внаслідок протиправних дій.

Вахович І. [27] пропонує сукупність показників фінансової безпеки регіону ділити на дві групи – внутрішні та зовнішні, а оцінювання останніх здійснювати за показниками, які включають: стан боргової безпеки; стан бюджетної безпеки; стан грошової та валютної безпеки; стан інвестиційної безпеки; стан зовнішньоторговельної фінансової безпеки, та відносить до системи внутрішніх показників оцінювання рівня фінансової безпеки регіону [27]:

для оцінки фінансової безпеки економічного розвитку регіону: 1) питому вагу валового регіонального продукту (ВРП) у валовому внутрішньому продукті (ВВП) країни, %; 2) бюджетну забезпеченість одного жителя, грн./чол.; 3) дефіцит консолідованого бюджету, у % до ВРП; 4) витратну частину консолідованого бюджету, у % до валової доданої вартості (ВДВ); 5) питому вагу податків в обсязі ВРП; 6) питому вагу доданої вартості в загальному обсязі виготовленої продукції, %; 7) частку регіональних дотацій територіального бюджету у загальній величині його доходів, включаючи дотації, %; 8) відношення обсягу трансфертів із державного бюджету до ВДВ, %; 9) питому вагу внутрішніх джерел фінансування місцевих бюджетів, %; 10) співвідношення рівня валової доданої вартості на душу населення в регіоні та країні в цілому; 11) темпи інфляції за середньомісячними (середньорічними) темпами зростання індексу цін споживчого ринку, %; 12) інвестиції в основний капітал, у % до ВДВ; 13) обсяг інвестицій, % до ВРП; 14) коефіцієнт покриття імпорту експортом; 15) частку експорту у ВРП регіону, %; 16) частку імпорту у ВРП регіону, %; 17) частку імпорту у внутрішньому споживанні населення, %; 18) кредитні надходження до економіки, % до ВДВ; 19) частку нових видів продукції в загальному обсязі випуску продукції, %; 20) кількість підприємств регіону, які запроваджують інновації, %; 21) питому вагу інвестицій інноваційного спрямування в загальному обсязі інвестицій в основний капітал, %; 22) питому вагу витрат на науку, у % до ВДВ; 23) обсяг роздрібного товарообороту, у % до ВРП; 24) рівень зносу основних засобів, %; 25) рівень ефекту фінансового важеля підприємств регіону, %; 26) рівень власного оборотного капіталу підприємств регіону; 27) рівень поточних фінансових потреб підприємств регіону; 28) частку збиткових підприємств за усіма галузями економіки регіону; 29) внутрішні темпи зростання підприємств регіону; 30) коефіцієнт Бівера за підприємствами регіону;

для оцінювання фінансової безпеки соціального розвитку регіону:

1) відношення витрат на соціальні програми до ВРП, %; 2) частку оплати праці

у структурі доходів населення регіону, %; 3) погодинну заробітну плату, дол. США/год.; 4) відношення середньої заробітної плати до прожиткового мінімуму %; 5) частку в загальній кількості населення громадян, що мають доходи, нижчі прожиткового мінімуму, %; 6) розрив між доходами 10% найбільш високодохідних та 10% низькодохідних груп населення; 7) забезпеченість житлом, кв. м. на одного жителя; 8) рівень безробіття, %; 9) витрати на освіту, % до ВРП; 10) витрати на охорону здоров'я, у % до ВРП; 11) витрати на розвиток культури, % до ВРП; 12) частку працездатного населення у загальній кількості населення регіону, %; 13) частку заробітної плати у ВДВ регіону, %.

Однак запропонована система показників має їх великий масив, що може завантажити та ускладнити розрахунок показника оцінювання фінансової безпеки регіону та побудови адекватної системи моніторингу.

Двома методами проводити оцінку рівня загроз на фінансово-бюджетну безпеку регіону пропонує Монастирський Г. [126]: 1) з використанням апарату математичної теорії розпізнавання образів (дискримінантного аналізу) та 2) методами порівняльного аналізу й бальної оцінки. Оцінка рівня загроз здійснюється поетапно: доходи місцевого бюджету (без дотацій) на душу населення; частка державних дотацій місцевому бюджету в загальній величині його доходів, включаючи дотації; витрати місцевого бюджету на душу населення (зокрема за такими напрямками: на соціальний розвиток, на розвиток муніципального господарства); валовий муніципальний продукт; прибуток; частка збиткових підприємств; середня рентабельність промислового капіталу; відношення доходу місцевого бюджету на душу населення до середнього по державі значення показника (критеріальний показник: передкритичне значення – 70%, критичне значення – 60%); частка протермінованої кредиторської заборгованості до загальної величини кредиторської заборгованості. Окрім того, дослідник пропонує також діагностувати рівень економічної безпеки: у сфері матеріального виробництва (глибина спаду промислового виробництва відносно певного базового року, наприклад до

1990 р.) (критеріальний показник: передкритичне значення – 50%, критичне – 60%); ступінь зносу основних промислово-виробничих фондів; темпи зростання/зниження виробничих капіталовкладень; обсяг виробничих капіталовкладень на 1 грн. основних виробничих фондів; обсяг основних виробничих фондів); у сфері зайнятості населення (поточний рівень офіційно зареєстрованого безробіття; частка громадян, не зайнятих трудовою діяльністю, що шукають роботу, в загальній чисельності економічно активного населення.

До системи внутрішніх показників оцінки фінансової безпеки регіону слід віднести: доходи, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів; доходи, що не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів; загальний фонд; спеціальний фонд; дотації; субвенції; сума трансфертів; виконання бюджету; надходження бюджетних установ; податкові надходження; видатки бюджету, які є індикаторами бюджетного сектора фінансової безпеки суб'єкта господарювання мезоекономічного рівня.

До індикаторів зовнішньоекономічної діяльності як складової фінансової безпеки регіону, відноситься індекс споживчих цін, коефіцієнт покриття експортом імпорту та обсяг прямих іноземних інвестицій на одну особу, що більш комплексно відображає участь підприємств у розподілі ринку та можливі загрози для певного виду діяльності.

Індикаторами фінансового сектора є поточна дебіторська і поточна кредиторська заборгованість, обсяг міжбюджетних трансфертів, що надаються регіональним бюджетам з центрального бюджету, які свідчать про рівень виконання віднесених до їх компетенції завдань і обов'язків.

Індикаторами грошово-валютного сектора виступають: рівень доларизації грошового обігу, відношення податків до ВРП і темпи зростання прибуткової частини бюджету. Показники рівня безробіття населення (за методологією Міжнародної організації праці) у відсотках до економічно активного населення та динаміка суми заборгованості з виплати заробітної плати є індикаторами грошово-валютного сектора як складової фінансової безпеки регіону, оцінку якої доцільно проводити методом бальної оцінки.

Оскільки не існує єдиного методологічного підходу до оцінювання рівня фінансової безпеки, запропоновано визначати рівень фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро- та мезоекономічного рівнів шляхом комплексного аналізу інтенсивності впливу складових на фінансову безпеку.

Оцінювання фінансової безпеки підприємства передбачає перш за все ідентифікацію його фактичного фінансового стану. Проведені вченими дослідження дозволили зробити певні кроки в напрямку формування системи показників для оцінки фінансової безпеки, однак необхідне її подальше уточнення.

У табл. 1.5 подано узагальнену порівняльну характеристику існуючих методів оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства з огляду на такі критерії [114, с.51]:

- 1) обґрунтування вибору системи окремих показників оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства;
- 2) визначення критеріальних значень окремих показників оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства;
- 3) формування інтегральної оцінки рівня фінансової безпеки підприємства;
- 4) наявність якісної шкали визначення стану фінансової безпеки підприємства;
- 5) визначення часового терміну оцінювання стану фінансової безпеки підприємства;
- 6) можливість прогнозування стану фінансової безпеки підприємства.

Таблиця 1.5

Порівняльна характеристика методичних підходів щодо оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства

Автор, джерело	Критерій порівняння					
	1	2	3	4	5	6
Александров І., Орлова Є., Половян О. [1, с. 12–19]	+	+	-	-	-	-
Бланк І. [19, с. 121–148]	-	-	+	-	+	-

Продовження таблиці 1.5

Автор, джерело	Критерій порівняння					
	1	2	3	4	5	6
Богониколос Н. [21, с. 36–41]	+	+	+	+	-	+
Геєць В., Кизим М., Клебанова Т. [124, с. 156–208]	+	-	+	+	-	+
Горячева К. [39, с. 35–64]	+	-	+	-	-	-
Євдокімов Ф., Мізіна О. [47, с. 17–25]	-	-	+	+	-	+
Єпіфанов А., Пластун О. [186, с. 78–93]	+	+	+	-	-	-
Ілляшенко С. [60, с. 12–20]	-	+	-	-	-	-
Кракос Ю., Серик Н. [78, с. 9–11]	-	+	+	+	-	-
Мікуліна М. [123, с. 10–12]	+	-	+	-	+	+
Сергієнко Є. [165, с. 37–40]	-	+	+	+	-	+

Умовні позначення: 1 – обґрунтування вибору системи окремих показників оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства; 2 – визначення критеріальних значень окремих показників оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства; 3 – формування інтегральної оцінки рівня фінансової безпеки підприємства; 4 – наявність якісної шкали визначення стану фінансової безпеки підприємства; 5 – визначення часового терміну оцінювання стану фінансової безпеки підприємства; 6 – можливість прогнозування стану фінансової безпеки підприємства.

Принципово така система критеріїв має включати різні групи кількісних показників, що характеризують той чи інший напрямок у забезпеченні фінансової безпеки суб'єкта господарювання. Фінансовий стан підприємства оцінюється на основі показників, які відображають фінансово-господарську діяльність підприємства, наявність, розміщення, використання і рух ресурсів підприємства. Як відомо, до основних напрямків аналізу фінансового стану підприємства відноситься: оцінка ліквідності активів, платоспроможності і кредитоспроможності, фінансової стійкості, ділової активності і рентабельності підприємства. Характеристика підприємства за такими напрямками дозволяє оцінити його фінансовий стан (здатність фінансувати свою діяльність) і стан його фінансових ресурсів. Визначення фінансових показників у вигляді коефіцієнтів ґрунтується на співвідношенні між окремими статтями звітності, а оцінка показників фінансового стану підприємства передбачає порівнювання фактичних значень із нормативними [156, с. 346].

При визначенні рівня фінансової безпеки переважна кількість науковців пропонують використовувати узагальнюючі показники відповідно до якісної характеристики; при цьому фіксований набір показників різниться, а деякі не мають достатнього обґрунтування їх відбору.

Зокрема, Кракос Ю. та Серик М. [78, с. 9-10] виокремлюють групи показників, які характеризують персонал, рентабельність, фінанси, виробництво та ділову активність, а обґрунтуванням вибору показників перерахованих груп є позиція, з огляду на яку підприємство – це цілісний організаційно-адміністративний організм, в якому усі сфери знаходяться у взаємозв'язку. Однак точність показників та вибір єдиного підходу для їх визначення є певною проблемою, оскільки не всі групи показників можна визначити кількісно та у динаміці.

Кракос Ю. та Разгон Р. [79] пропонують розглядати фінансову безпеку підприємства як комплексну величину, оскільки вона досліджує декілька основних складових, зокрема, ефективність управління підприємством, платоспроможність і фінансову стійкість, ділову та ринкову стійкість, інвестиційну привабливість, а також оцінювати її рівень шляхом визначення експертами індикаторів кожної складової, що найточніше відображають цю складову. При цьому необхідно знайти критерії його оцінювання для можливого подальшого порівняння. Для цього вводять поняття «еталонного підприємства», тобто такого, рівень фінансової безпеки якого був би якнайкращим («ідеальним»).

Інтегральний показник фінансової безпеки підприємства можна визначати як суму відповідних комплексних показників [26, с. 173-174]:

$$S\Phi\Phi B = SY + S\Pi\Pi + S\Delta\Delta + SPC + SII \quad (1.1)$$

де $S\Phi\Phi B$ – інтегральний показник фінансової безпеки підприємства, бали;

SY – комплексний показник оцінювання ефективності управління, бали. Цей показник враховує рентабельність активів, рентабельність власного капіталу,

загальну рентабельність продажу з валового прибутку, рентабельність продукції;

СПП – комплексний показник оцінювання платоспроможності та фінансової стійкості, бали. Враховує коефіцієнт поточної ліквідності, абсолютної ліквідності, співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості, забезпечення власними обіговими коштами, маневреності власного капіталу;

СДД – комплексний показник оцінювання ділової активності, бали. Враховує показники оборотності активів, основних засобів, оборотних активів, грошових коштів, власного капіталу;

СПС – комплексний показник оцінювання ринкової стійкості, бали. Враховує коефіцієнти автономії, фінансового ризику, маневреності оборотних активів, мобільності та індекс постійного активу;

СІІ – комплексний показник оцінювання інвестиційної привабливості, бали. Враховує коефіцієнт чистої виручки, показник чистого прибутку на 1 акцію, коефіцієнт реінвестування прибутку, стійкого економічного зростання, показник маржі прибутку.

Складові фінансової безпеки (СФФБ, СУ, СПП, СДД, СПС, СІІ) запропоновано розраховувати методом динамічної рейтингової оцінки. Як нормативне значення для всіх перерахованих коефіцієнтів запропоновано використовувати середньогалузеві показники промисловості України, що дозволить оцінити стан підприємства порівняно із середнім по галузі. У промисловості оцінкою рівня фінансової безпеки може служити рейтинг окремого підприємства, розрахований за сукупністю одиничних критеріїв або у порівнянні з деяким «еталонним» підприємством. Проте головним недоліком даної методики є необґрунтоване включення до розрахунку деяких поодиноких оцінок, що не дозволяє формувати комплексні показники, за допомогою яких можливо коректно оцінити рівень фінансової безпеки. Вибір «еталонного» підприємства досить складний процес, оскільки в ринкових умовах

господарювання багатоаспектність оцінювання заважає зосередити увагу дослідника на важливих критеріях.

В економічній літературі та практиці залишається складною методологічною проблемою розроблення ефективної системи індикаторів фінансової безпеки суб'єктів господарювання мікроекономічного рівня, оскільки існуючі моделі часто не враховують усього спектра факторів впливу на фінансову безпеку, а методи не є комплексними та не охоплюють усіх сфер фінансових інтересів, отже, не дають можливості адекватно оцінити рівень фінансової безпеки.

Система індикаторів фінансової безпеки суб'єктів господарювання мікроекономічного рівня повинна включати кількісні та якісні показники з їх достатньою, проте не обтяжуючою кількістю, яка забезпечить здійснення максимально об'ємного й достовірного аналізу з досягненням найвищої точності розрахунків, відповідно до результатів яких з'явиться можливість вносити корективи саме в ту сферу діяльності підприємства, де існують конкретні проблеми, що впливають на рівень фінансової безпеки підприємства.

Перелік індикаторів визначення фінансової безпеки підприємства за її складовими, запропонований Матвійчук Л. О. [112, с. 112] не є універсальним, оскільки переважна більшість з них відрізняються для підприємств різних галузей господарства (рис. 1.5).

Загальним недоліком методичних підходів до оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства є відсутність критеріїв формування системи показників і методів їх відбору, що не дозволяє реально відобразити стан їх фінансової безпеки, та в більшості випадків вони характеризують фінансову стійкість підприємства, а не рівень його фінансової безпеки.

Крім того, для аналізу рівня фінансової безпеки підприємства використовують економіко-математичні методи, найчастіше – економетричні, застосування яких дозволяє не тільки визначити вплив зміни ринкового середовища на значення результуючого показника, а й дослідити можливі варіанти стану економічної системи в майбутньому.

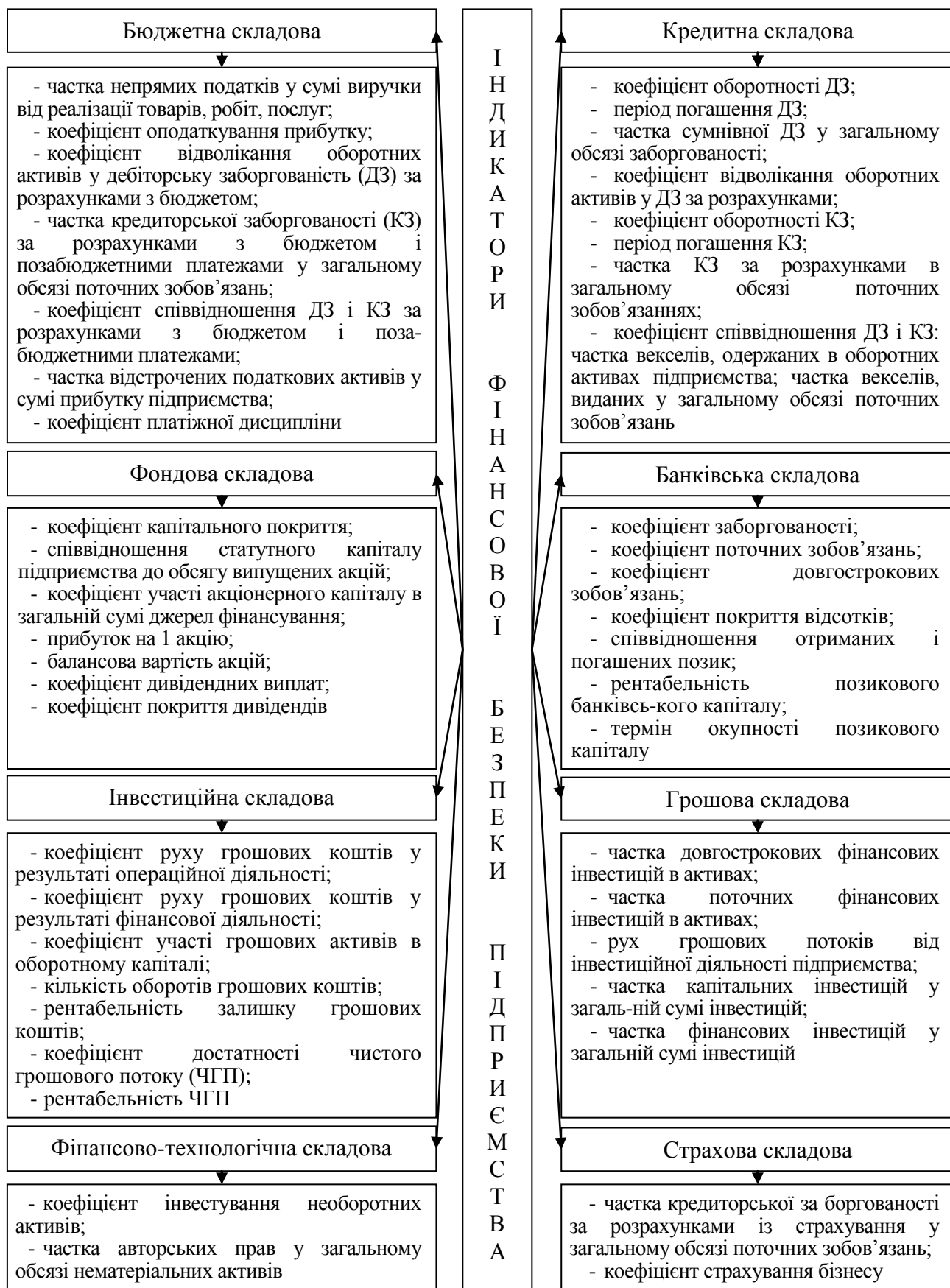

Рис. 1.5. Індикатори визначення фінансової безпеки підприємства за її складовими [112, с. 112]

Найбільш широкого використання серед економіко-математичних методів аналізу рівня фінансової безпеки підприємства дістали методи прогнозування банкрутства підприємства, зокрема, дискримінантний аналіз банкрутства, відповідно до якого, будують дискримінантну модель на основі обраної множини показників певної сукупності досліджуваних підприємств ймовірності настання банкрутства підприємства. Так, найбільш відомими є моделі оцінювання ймовірності банкрутства на основі Z-критерію Альтмана, модель Р. Ліса, прогнозна модель Таффлера, модель Спрінгейта і метод рейтингового числа, перевагою яких є невелика кількість показників з високим ступенем значущості, які здатні забезпечувати високу точність результатів прогнозування.

Серед недоліків вищезазначених підходів слід зазначити такі: неадаптованість моделей до вітчизняної економіки, відсутність поглибленої класифікації стійкості фінансового стану та неврахування специфіки діяльності українських підприємств, зокрема підприємств машинобудування.

Значною мірою підвищує результативність процесу оцінки рівня фінансової безпеки суб'єкта господарювання мікроекономічного рівня застосування таксономічного методу, який у порівнянні з іншими можливими методами враховує вплив усіх індивідуальних показників на фінансову безпеку та дозволяє отримати агреговане узагальнене значення багатьох ознак, що характеризують явище в часі або просторі.

Аналіз методичних підходів до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства свідчить про те, що вони мають певні недоліки, а саме: оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства на основі аналізу динаміки одного або декількох індикаторів є неефективним, оскільки не враховує системного характеру фінансової безпеки; при оцінюванні рівня фінансової безпеки підприємства перевагу слід віддавати застосуванню інтегрального показника безпеки, який отримано на основі використання багатовимірних статистичних методів; у значній частині методів не враховується взаємозв'язок фінансової безпеки із загрозами [171, с. 150].

З існуючих методів формування інтегральних показників оцінювання фінансової безпеки суб'єктів господарювання мікроекономічного рівня найбільш використовуваними є: метод сум, який проводиться шляхом додавання фактичних значень показників або їх темпів зростання; метод рівня розвитку, який базується на розрахунку окремих показників з подальшим узагальненням оцінки фінансової безпеки підприємства в єдиний показник, що здійснюється за допомогою середньої арифметичної величини, а для методу середньої геометричної – як середньгеометрична величина.

Оцінювання стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин доцільно проводити з використанням методів порівняльного багатовимірного аналізу, зокрема, таксономічного показника стану фінансової безпеки підприємств машинобудування, який дозволяє визначати рівень фінансової безпеки за абсолютними та відносними показниками з урахуванням щільності статистичних зв'язків визначених складових фінансової безпеки.

1.3. Науковий підхід до побудови фінансового механізму фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин

Незважаючи на різноплановість і глибину існуючих досліджень з тематики дисертації, більшість з яких присвячена питанням розвитку та формування фінансових важелів та підсистем фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин, виникає потреба у подальшому вивченні наукової платформи побудови фінансового механізму фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин.

Необхідність дослідження зазначеної проблеми обумовлена, з одного боку, недостатнім розробленням теоретичних засад фінансового механізму фінансової безпеки, а з іншого – необхідністю формування аналітичного базису для вибору стратегічних орієнтирів забезпечення фінансової безпеки за рівнями фінансових відносин. Слід зазначити, що цілеспрямована взаємодія суб'єктів

господарювання та відповідних рівнів управління ними вимагає від фінансового механізму урахування багаторівневих інтересів сторін як при створенні фінансових ресурсів, так і при їх розподілі. Фінансова безпека в даному контексті стає основою та цільовою функцією формування й вибору дієвих методів для обґрунтування напрямків розвитку.

З огляду на це, необхідно з'ясувати й уточнити сутність поняття «фінансовий механізм фінансової безпеки», його структурних елементів, а також напрямів побудови його забезпечуючих систем за рівнями фінансових відносин, що дозволить використати закономірності формування фінансової безпеки через взаємне проникнення певних складових. З одного боку, це звужує сам фінансовий механізм до необхідності створювати підґрунтя для нівелювання ризиків і небезпек при забезпеченні фінансової безпеки, з іншого – дозволяє концентрувати специфічні методи й інструменти, залишаючи можливе поєднання з основним економічним механізмом суб'єкта господарювання.

Перш ніж дати визначення поняття «фінансовий механізм фінансової безпеки», розкриємо сутність поняття «фінансовий механізм». В економічній літературі досить широко використовується поняття «фінансовий механізм», проте немає єдиної думки щодо визначення його сутності, обґрунтування складових елементів та встановлення їх взаємодії в аспекті здійснення фінансових відносин та задоволення інтересів учасників процесу вироблення продукції, надання послуг.

В економічній літературі поняття «фінансовий механізм» по-різному трактується науковцями і єдиного підходу до його визначення та опису складових елементів немає (табл. 1.6).

Так, наприклад, Коюда В. фінансовий механізм визначає як «сукупність форм, способів організації фінансових ресурсів, фінансових відносин, що застосовуються з метою створення умов, сприятливих для економічного розвитку» [77, с. 37]. Автори Ляшенко Ю., Данілов О., Затуренська В., Ходаківська В., Бедринець М., Ліхтенштейн А. [181, с. 35] вбачають сутність фінансового механізму у «сукупності форм і методів створення і використання

фінансових ресурсів з метою забезпечення різноманітних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення».

Таблиця 1.6

Підходи вчених до визначення категорії «фінансовий механізм» на макроекономічному рівні

Автор	Визначення
Москаленко В., Шипунова О. [127, с. 11]	Система дії фінансових важелів, що виявляється в організації, плануванні і стимулюванні використання фінансових ресурсів
Венгер В.В. [28, с. 57]	Сукупність фінансових методів і форм організації фінансових відносин, інструментів та важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства
Базилевич В., Баластрик Л. [10]	Сукупність економіко-організаційних та правових форм і методів створення та використання фінансових ресурсів з метою забезпечення різноманітних потреб державних структур, суб'єктів господарювання і населення, в процесі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту
Опарін В. [137, с. 55]	Сукупність форм, методів і важелів фінансового впливу на соціально-економічний розвиток суспільства
Василик О. [25 с. 104]	Сукупність форм і методів створення і використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різних потреб державних структур, господарюючих суб'єктів і населення
Ковалюк О. [72]	Система фінансових форм, методів, важелів та інструментів, які використовують у фінансовій діяльності держави і підприємства за їх відповідного нормативного, правового та інформаційного забезпечення, а також за відповідної фінансової політики на мікро та макрорівні
Юрій С. [198]	Сукупність конкретних фінансових форм, методів та важелів, за допомогою яких забезпечується процес суспільного відтворення, тобто здійснюються розподільчі та перерозподільчі відносини, утворюються доходи суб'єктів господарювання і фонди грошових коштів
Дробозіна Л. [180, с. 21]	Сукупність організаційних форм фінансових відносин у народному господарстві, порядок формування та використання централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів, методи фінансового планування, форми управління фінансами та фінансовою системою, фінансове законодавство
Федосов В., Огородник С., Суторміна В. [179]	Сукупність економіко-організаційних та правових форм і методів управління фінансовою діяльністю держави, які функціонують у процесі формування, розподілу й використання цільових централізованих і децентралізованих фондів грошових ресурсів для задоволення потреб суспільства

Концентрація уваги на забезпеченні різноманітних потреб вищезазначених структур при формуванні підґрунтя для розроблення

фінансового механізму звужує розуміння руху грошових коштів та можливостей їхньої оптимізації. Разом з тим, при розгляді фінансового механізму має місце погляд автора на рівень фінансових відносин в якому надається перевага можливостям впливу на них та пріоритетності руху ресурсів. Узагальнення трактувань категорії «фінансовий механізм» на мікроекономічному рівні подано в табл. 1.7.

Таблиця 1.7

Трактування сутності категорії «фінансовий механізм» на мікроекономічному рівні

Автор	Визначення
Ковальов В. [70, с. 50]	Система організації, планування та використання фінансових ресурсів. В склад фінансового механізму входять: фінансові інструменти, фінансові прийоми та методи, системи, які забезпечують реалізацію механізму (кадрове, правове, нормативне, інформаційне, технічне, програмне забезпечення)
Поддєрьогін А. [183, с. 15]	Система управління фінансами, призначена для організації взаємодії фінансових відносин і грошових фондів з метою оптимізації їхнього впливу на кінцеві результати його діяльності. При цьому оптимальна взаємодія фінансових відносин досягається використанням усіх фінансових категорій (виручка, прибуток, амортизація, оборотні кошти, кредит, бюджет, податки), нормативів, різного роду стимулів, пільг, санкцій та інших фінансових важелів
Артус М., [8, с. 25]	Фінансовий менеджмент, тобто схема управління фінансами, яка включає механізми управління фінансовими відносинами і грошовими фондами
Зятковський І. [58]	Сукупність форм і методів формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення фінансової діяльності підприємства
Чухрій М. [190, с. 87]	Система управління фінансами підприємства, що призначена для організації взаємодії фінансових відносин і фондів грошових коштів з метою ефективної дії на кінцеві результати виробництва, врегульована дією економічних законів

У загальному вигляді фінансовий механізм на державному рівні – це комплекс спеціально розроблених та законодавчо закріплених форм і методів створення й використання фінансових ресурсів для забезпечення економічного розвитку та соціальних потреб громадян. Фінансовий механізм – це, по суті,

методичні, організаційні та правові положення й заходи, які визначають функціонування фінансів в економіці держави, їх практичне використання для досягнення певних цілей і завдань. Складовими цього механізму є система управління фінансами, фінансове планування і прогнозування, фінансове забезпечення, фінансові показники, нормативи, ліміти, резерви. Поєднання цих складових дозволить вчасно використовувати методи й відповідні показники для оцінювання достатності фінансових ресурсів для забезпечення безперервності діяльності суб'єктів господарювання та можливості виконувати функцію наповнення бюджетів. Неefективна та невчасна організація даного процесу гальмуватиме процеси розвитку, що, в свою чергу, вплине на фінансову безпеку за вказаними рівнями.

Всі трактування сутності фінансового механізму на мікроекономічному рівні є правильними, проте дотримання якогось одного підходу створює умови для трактування сутності поняття «фінансовий механізм» лише з одного боку і не враховує його інших важливих функціональних завдань як елементу загального (організаційно-економічного) механізму, що забезпечує нівелювання диспропорцій внутрішнього середовища. Тому, виходячи із вищезазначеного, робимо висновок, що фінансовий механізм – це система взаємопов'язаних складових елементів управління фінансами, використання яких забезпечує отримання максимального ефекту на підставі їх синхронності та системності побудови, також сприяє прискоренню відтворювальних процесів.

Разом з тим структура фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання за рівнями фінансових відносин в значній мірі залежить від динаміки та стану розвитку фінансового простору, відповідно до чого важливим стає визначення сутнісних ознак фінансового простору (рис. 1.6).

У той же час виокремлення форм фінансових відносин характеризує відносно відокремлення певних складових фінансів, сукупність яких характеризується поняттям «фінансова система».

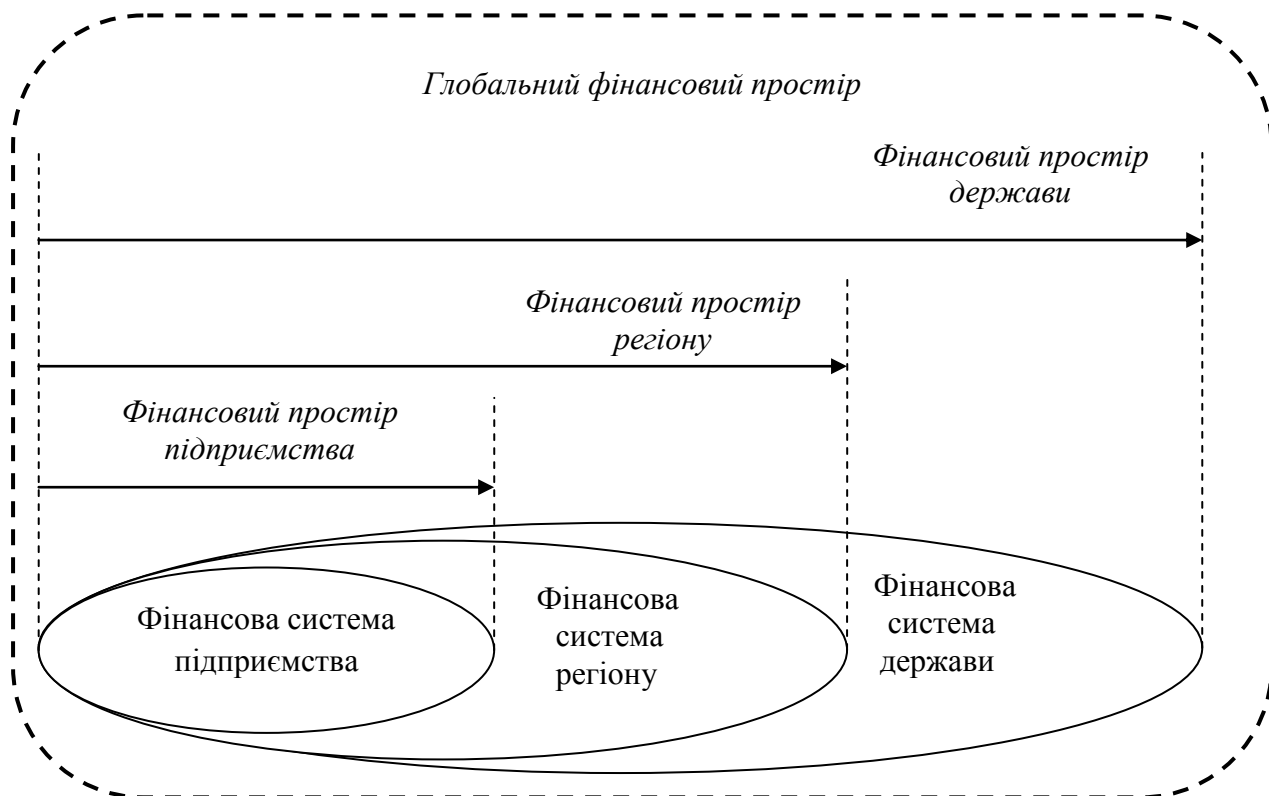

Рис. 1.6. Розподіл фінансового простору за ієрархічними рівнями

Функціонування сучасної фінансової системи відбувається в умовах посилення концентрації фінансово-промислового капіталу, інтернаціоналізації фінансових ринків, глобалізації фінансових потоків. Посилення інтеграційних процесів в умовах глобалізації економіки зумовлює необхідність поглибленого дослідження питань, пов'язаних з функціонуванням сучасної фінансової системи та формуванням нової фінансової архітектури [130, с. 10].

В економічній літературі знаходимо достатню кількість підходів до визначення поняття «фінансова система». Проте більш повне тлумачення пропонує Орлюк О., який виділяє такі підходи: інституціональний (фінансова система – це сукупність фінансових інститутів, що сприяють утворенню та використанню фондів коштів для здійснення фінансової діяльності держави); організаційний (фінансова система – це сукупність органів державної влади та місцевого самоврядування, які здійснюють у межах своєї компетенції керівництво фінансовою діяльністю держави та підприємств, установ,

організацій, що беруть у ній участь); економічний (фінансова система – це сукупність державних фінансів (бюджет держави, фонди цільового призначення, державний кредит, фінанси державних підприємств), фінанси суб'єктів господарювання, міжнародні фінанси (валютний ринок, фінанси міжнародних організацій, міжнародні фінансові інституції) та фінансовий ринок) [139, с. 15].

У сучасних умовах фінансовий простір проявляється в сукупності взаємозв'язків суб'єктів економічної діяльності на певній території, які об'єднані економічними інтересами, а їх діяльність у взаємодії з фінансовими інститутами спрямована на мобілізацію і перерозподіл фінансових ресурсів з метою управління вартістю та відтворювальними процесами [147, с. 49].

Однак формування глобального фінансового простору характеризується встановленням єдиних цін лише на один вид фінансових активів – валюту (визначається відповідно до дії закону попиту та пропозиції). Таким чином, можна зробити висновок, що у державному, регіональному фінансовому просторі та фінансовому просторі підприємства матиме місце посилення реалізації об'єктивних законів.

Фінансовий простір характеризується багатовимірністю, неоднорідністю, анізотропністю, адаптивністю, інтегративністю та ін. Багатовимірність визначається наявністю множини ознак фінансових відносин, які визначають їх місце у просторі. Разом з тим, неоднорідність фінансового простору передбачає неоднакову насиченість фінансовими відносинами різних сфер простору, що формується завдяки нерівномірності розподілу фінансових ресурсів. Анізотропність фінансового простору означає його якісну неоднорідність і проявляється у функціональній нерівноцінності інституційних елементів та зв'язків фінансової системи.

Через розширення простору реалізації таких двох функцій фінансів, як інтеграція і адаптація, виникла глобалізація. Ці функції виражають економічні інтереси кожної держави як учасника міжнародних відносин і визначають адаптивну та інтегративну властивості її фінансового простору [147, с. 49-50].

Крім того, фінансовий простір є сукупністю подій, зв'язків та властивостей елементів і відносин суб'єктів господарювання, поєднаних фінансовими інтересами. Простір фінансів серед усіх інших видів економічного простору, є найменш географічно визначеним як за організацією, так і за впливом. З розвитком глобалізації фінансовий простір все частіше розглядається у планетарному поширенні, виключаючи можливість його замикання на національному, регіональному та локальному рівні. Проте окремі вчені-економісти вказують на те, що на практиці не існує окремої глобальної фінансової структури, а є просторово розподілена мережа фінансової влади, яка охоплює світ, а місцеве і глобальне в ньому тісно переплітається. Оскільки світова фінансова система стає все більш інтегрованою, місцеві збурення можуть швидко викликати нестабільність у всій фінансовій системі [209, с. 235]. За умови подібного формування фінансового простору мезоекономічний рівень залишається критично важливим у формуванні та відтворенні глобальних фінансів.

На регіональному рівні фінансовий простір поширюється на систему взаємозв'язків місцевих суб'єктів економічної діяльності з приводу формування, розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів від капіталонадлишкових до капіталодефіцитних галузей і секторів економіки через місцеву фінансову інфраструктуру. На мезоекономічному рівні фінансового простору також здійснюється первинна мобілізація фінансових ресурсів через залучення у фінансовий обіг тимчасово вільних коштів населення.

Можливість реалізації місцевих інтересів на цьому рівні фінансового простору значною мірою залежить від розвитку місцевої фінансової інфраструктури та фінансового потенціалу. Наявність локальних фінансових інститутів і організацій забезпечує основу реалізації фінансових відносин на визначеній території, а також організує переміщення й розподіл потоків капіталів між галузями і секторами економіки, суб'єктами й об'єктами ринку [147, с. 52].

В умовах сучасного економічного устрою національний фінансовий простір також стає субординованим утворенням, будучи частиною глобального фінансового простору. На цьому найвищому і найпотужнішому рівні здійснюється управління фінансовими потоками у світовому масштабі. Важливими особливостями глобального фінансового простору є стрімке розширення багатоманітності форм суб'єктів фінансових відносин, велика кількість фінансових центрів та надто великі розміри потоків капіталу [195, с. 256]. Необхідність оперування категорією «фінансовий простір» обумовлена виходом фінансових відносин за межі фінансової системи, оскільки при вирішенні практичних завдань забезпечення фінансової безпеки важливо враховувати всю сукупність відносин, які реалізуються у фінансовому просторі.

Саме тому дослідження фінансової архітекtonіки [36;107;131] структурно-функціональної диференціації фінансових відносин є передумовою побудови фінансового механізму фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин, які відображають сутнісні процеси між сторонами.

Професор Луцишин З. розглядає фінансову архітекtonіку як «сукупність окремих найбільш інтегрованих сфер і ланок національних фінансових систем, функціональних форм організації валютних відносин та світових фінансових організацій, що забезпечує наднаціональне регулювання з метою посилення стійкості світових фінансових ринків, національних валютних ринків на основі принципів і механізмів ринкового та позаринкового розподілу і перерозподілу світових фінансових ресурсів та капіталу» [107].

Климчук С. представляє фінансову архітектуру як систему інструментів і важелів з управління фінансовими відносинами, що формують фінансово-кредитний інститут, та пропонує використовувати поняття «архітекtonіка фінансового простору», що являє собою систему ефективного просторового функціонування фінансового механізму. Це дає можливість якісно зафіксувати дану область завдяки функціональним залежностям структурних елементів і важелів фінансової системи [69, с. 78].

Глущенко О. зазначає, що «фінансова архітектоніка – це особлива композиція фінансового простору, яка дає змогу досліджувати цілісність явища, зовнішнє оточення та внутрішню структуру» [35]. Термін «архітектоніка» дозволяє гармонійно переходити від дослідження явищ світового та наднаціонального рівня до їх проявів на рівні країни [35]. Саме фінансова архітектоніка дозволяє при управлінні фінансовою безпекою обґрунтовувати елементи фінансового простору, які стають джерелами небезпек.

Дослідивши існуючі визначення понять «фінансова архітектура» та «фінансова архітектоніка» можна дійти висновку, що більшість авторів ототожнюють дані поняття.

Проте фінансова архітектоніка має більш складну побудову, зокрема, вона має окремі функціональні архітектури, які не визначені у працях науковців.

Таким чином, фінансова архітектоніка – це система концептуального моделювання процесу функціонування фінансового механізму у фінансовому просторі з урахуванням певної ієрархічності між розташуванням і сполученням елементів фінансового механізму.

Отже, зважаючи на складність та особливості управління фінансовою безпекою суб'єктів господарювання за рівнями фінансових відносин, потребують розроблення питання визначення принципів та умов побудови ефективної архітектоніки фінансового механізму фінансової безпеки, яка б визначила роль кожного з компонентів, оцінила їх взаємодію та визначила найкращу модель управління на основі аналізу впливу окремих її складових.

Досвід показує, що проблема забезпечення фінансової безпеки полягає в інституційній неспроможності фінансової архітектоніки вітчизняних підприємств. Так, Тридід О. та Азаренкова Г. роблять акцент саме на фінансовій архітектоніці як узагальнюючій характеристиці організації взаємодії фінансових потоків економічних агентів. Вони визначають фінансову

архітектоніку як систему, в межах якої виділяють факторні умови щодо сталості та безперервності руху фінансових потоків [177].

Основними проблемними аспектами в цій сфері постають: невідповідність руху фінансових потоків стратегічним завданням розвитку підприємства, обмеженість фінансових ресурсів, проблема інструментального забезпечення вирішення фінансових завдань.

Важливість побудови фінансової архітектоніки у забезпеченні фінансової безпеки очевидна, адже вона формується сукупністю та складом фінансових ресурсів і джерел їх утворення, що забезпечуються інвесторами, власниками, позичальниками, кредиторами і визначають характер руху фінансових та грошових потоків підприємства. Ці аспекти формують ліквідність, фінансовий стан підприємства, спроможність подолати ризики та небезпеки в діяльності, забезпечувати безперервність діяльності та можливий сталий розвиток у майбутньому. Вищезазначене дозволило сформувати характерні ознаки фінансової архітектоніки (табл. 1.8).

Таблиця 1.8

Характерні ознаки фінансової архітектоніки з позиції забезпечення фінансової безпеки

Ознаки фінансової архітектоніки	Характеристика ознак
Цілісність	Функціонування фінансової архітектоніки як єдиної цілісної системи, властивості якої проявляються лише при взаємодії її елементів
Взаємозалежність	Взаємовплив функціонування компонентів фінансової архітектоніки
Ієрархічність	Кожен компонент фінансової архітектоніки може розглядатися як система (підсистема) ширшої глобальної системи
Чутливість	Характеризується реагуванням на зміни окремих параметрів системи, внаслідок чого можуть змінюватися її будова й характер зв'язків між компонентами
Адаптивність	Полягає у здатності пристосування фінансової архітектоніки до зовнішнього середовища, унаслідок чого підвищується ефективність її функціонування й визначаються системними властивостями структуроутворюючих елементів та можуть супроводжуватися зміною структури й характеристик архітектоніки (системи)

Продовження таблиці 1.8

Ознаки фінансової архітекtonіки	Характеристика ознак
Інтегрованість	Передбачає наявність системоутворюючих та об'єднуючих чинників, що забезпечують формування зв'язків між окремими компонентами фінансової архітекtonіки
Стійкість	Здатність протистояти дестабілізуючим впливам та забезпечувати високий рівень фінансової безпеки
Просторовість	Характеризується єдністю, композиційною побудовою компонентів фінансового простору, де нові елементи органічно поєднуються зі старими

Джерело: доопрацьовано автором на основі [128, с. 274]

Для того щоб система набула будь-якої якості, вона повинна мати певні характерні ознаки. Розглядаючи цілісність як характерну ознаку фінансової архітекtonіки з позиції забезпечення фінансової безпеки, слід звернутися до твердження Фоми Аквінського, який наголошував на тому, що цілісність як система характеризується потрібною взаємозалежністю, а саме: кожної з її найважливіших частин від інших частин; кожної з її найважливіших частин від усієї системи; усієї системи від її частин [66, с. 49]. Тобто цілісність не формують окремі частини, а навпаки, вона структурується на окремі складові, у кожному з яких проявляється ціле.

Для кількісного представлення параметрів цілісності найкраще використати показники економічної (фінансової) безпеки, економічні, соціальні, екологічні, інституційні показники збалансованого розвитку, бо саме окреслені параметри можуть змусити рухатися систему в одному напрямі. Параметри економічної (фінансової) безпеки та параметри збалансованого розвитку взаємодоповнюють один одного, адже перша група параметрів визначає ту мінімально необхідну або максимально можливу величину, яка дозволяє зберегти потенціал економічної системи для розвитку, а друга група показників дозволяє збалансувати відтворювальні пропорції на секторальному, галузевому і територіальному рівнях.

Критеріями ступеня взаємозалежності компонент фінансової архітекtonіки є: наявність високої щільності зв'язків між складовими;

відповідність напрямів їх динаміки; наявність позитивного синергетичного ефекту взаємодії складових.

Особливість ієрархічності полягає в її закономірності, причому на кожному рівні ієрархії проявляється властивість цілісності системи. У результаті цього на кожному рівні виникають нові властивості, які не можуть бути виведені як сума властивостей елементів [104, с. 37]. Ієрархічність як характерна ознака фінансової архітекtonіки з позиції забезпечення фінансової безпеки означає наявність в ній взаєморозташованих і пов'язаних у просторі та часі елементів.

Досліджуючи «адаптивність» як характерну ознаку фінансової архітекtonіки з позиції забезпечення фінансової безпеки, слід розглянути інтерпретації різних авторів даного поняття з метою виділення ключових слів, в межах яких воно розглядається (табл. 1.9).

Таблиця 1.9

Інтерпретація поняття «адаптивність»

Автор	Визначення
Ячменьова В. [205, с. 66]	Визначає здатність системи робити активні дії у відповідь на багатообразні дії зовнішніх і внутрішніх чинників
Чорний А. [193]	Є прихованою властивістю, а її практичне оцінювання стає можливим завдяки застосуванню методології моделювання латентних змінних
Ластаєв Т., Кайгородцев А. [100]	Це властивість системи, що визначає її здатність успішно пристосовуватися до умов зовнішнього середовища, що змінюється
Максимчук І. [108]	Реакція на зміну чинників зовнішнього середовища за рахунок перебудови зв'язків і стосунків між суб'єктами
Чуйко К. [194]	Інтегральна властивість, що полягає в пристосуванні до внутрішньофірмових і макроекономічних змін та в багатоаспектності, що виражаються в економічних стосунках
Фомін В. [188]	Здатність системи, організації або окремої людини пристосовуватися до різних умов навколишнього середовища називають адаптивністю

Джерело: узагальнено автором на основі [100; 108; 188; 193; 194; 205]

Із зазначеного вище можна зробити висновок про те, що у сучасних вітчизняних і зарубіжних вчених немає однозначної думки щодо поняття

«адаптивність», оскільки деякі вчені розглядають дане поняття як здатність, інші – як властивість, треті – як реакцію, а по відношенню до підприємства – як характеристику. Аналіз поняття «адаптивність» дав змогу виділити ключові слова, в межах яких вона розглядається як: властивість, реакція, здатність чи характеристика.

З позиції ознак фінансової архітекtonіки та з позиції забезпечення фінансової безпеки «адаптивність» доцільно розглядати як здатність пристосування фінансової архітекtonіки до зовнішнього середовища, унаслідок чого підвищується ефективність її функціонування та визначаються системними властивостями структуроутворюючих елементів.

Дослідження теоретико-методологічних аспектів фінансової безпеки суб'єктів господарювання на мікроекономічному рівні дозволили визначити основні системоутворюючі домінанти її забезпечення (рис. 1.7).

На фінансову архітекtonіку з позиції забезпечення фінансової безпеки підприємства покладаються такі функції:

- оптимізація структури капіталу та функціональних активів підприємства;
- формування і контроль за рухом грошових потоків у часі та просторі;
- своєчасне нівелювання й управління фінансовими ризиками;

- забезпечення оптимального поєднання різних антикризових дій на підставі ієрархії кризових явищ.

Таким чином, фінансовий механізм фінансової безпеки підприємства слід розглядати значно ширше, ніж він сьогодні досліджується, а саме через комплексне використання механізмів систем, які його забезпечують, зокрема: управління активами, управління структурою капіталу, управління грошовими потоками, управління фінансовими ризиками та антикризові фінансові дії, які, на наш погляд, і зумовлюють фінансовий простір підприємства та є напрямками застосування фінансової архітекtonіки структурно-функціональної диференціації фінансових відносин з метою забезпечення фінансової безпеки.

*Фінансова архітектоніка фінансової безпеки суб'єктів господарювання
мікрорівня*

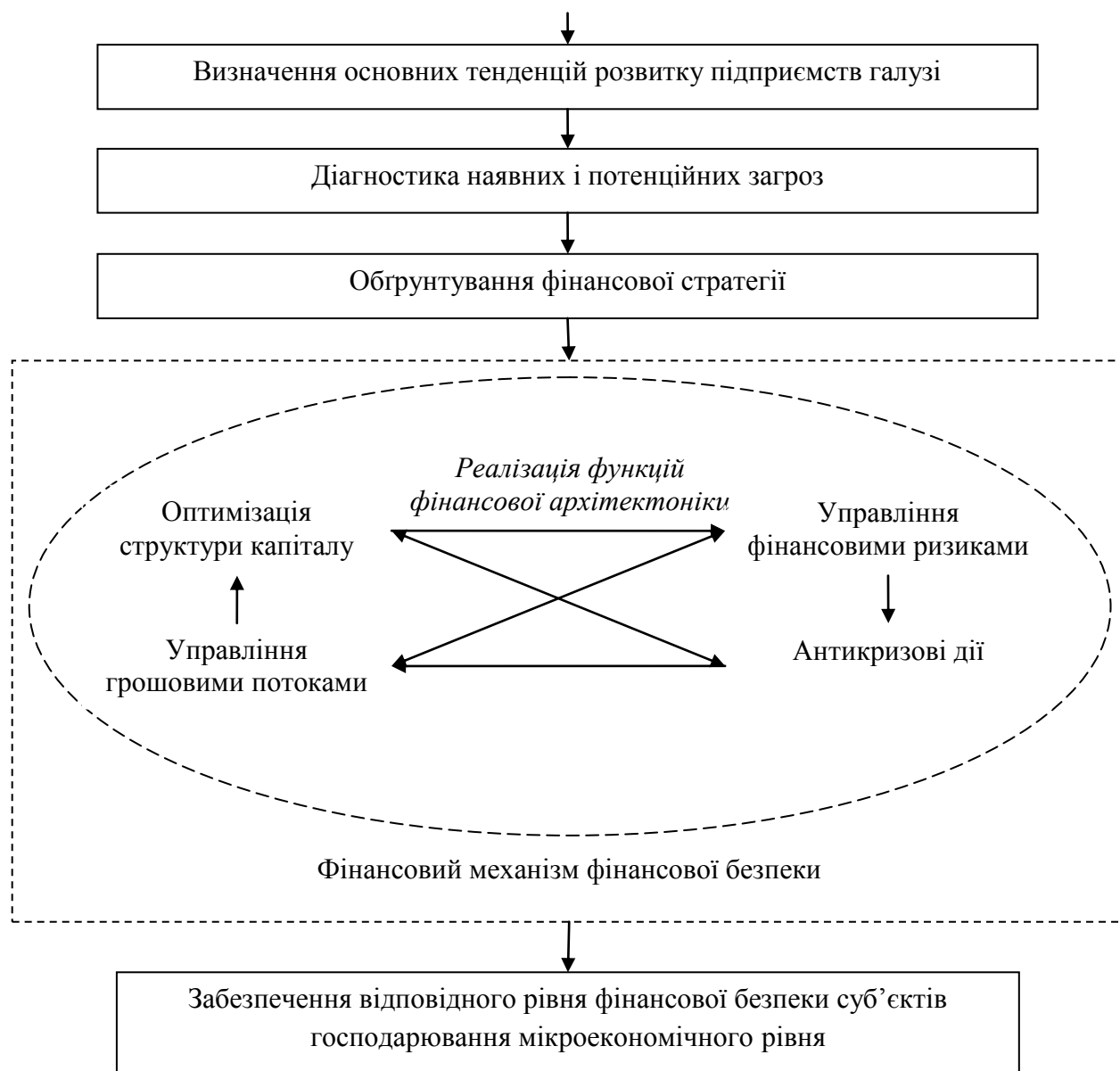

Рис. 1.7. Схема фінансової архітектоніки фінансової безпеки суб'єктів господарювання мікроекономічного рівня

З позиції суб'єктів господарювання макро- та мезоекономічного рівнів напрямами застосування фінансової архітектоніки структурно-функціональної диференціації фінансових відносин з метою забезпечення фінансової безпеки є: архітектоніка бюджетної та боргової безпеки, архітектоніка безпеки грошового ринку та інфляційних процесів, завданнями якої є уникнення і попередження

диспропорціональності (незбалансованість державних доходів і витрат), небезпечних інвестицій, пов'язаних в першу чергу з мілітаризацією економіки.

Архітектоніка банківської безпеки доцільно розглядати як систему пріоритетів, що базуються на оптимізації розвитку фінансового ринку. Завданням архітектоніки валютної безпеки є розроблення фінансового механізму забезпечення стабільності гривні відносно провідних валют світу; залучення іноземної валюти в країну і використання її як засобу стабілізації національної економіки.

З метою завчасного виявлення та ліквідації передумов фінансової нестабільності, убезпечення національного ринку від негативного впливу міжнародних кризових процесів доцільно використовувати іноземний досвід їх регулювання. Проте враховуючи недосконалість розвитку національного фінансового ринку та постійну потребу у значному обсязі вільних грошових коштів, які можуть бути використані для оновлення основних фондів, поповнення обігових коштів, використання як кредитних ресурсів, більшість заходів будуть неефективними. Тому для вітчизняного фінансового простору як елементу загальносвітового пріоритетного значення набуває реалізація заходів контролю над капіталом, лібералізацією та стимулюванням розвитку фінансового ринку. Передумовою цього виступає стимулювання припливу іноземного капіталу до країни у вигляді прямого або портфельного інвестування, а також зовнішніх запозичень [31, с. 132].

Сучасна криза продемонструвала структурну вразливість економіки України та нестійкість її фінансової системи. Без своєчасного усунення структурних диспропорцій у галузевій структурі економічної системи та розривів у рівнях розвитку окремих сегментів фінансової системи відбувається уповільнення економічної динаміки та поглиблення дисбалансів фінансової системи, що призводить до нагромадження потенціалу фінансової дестабілізації у майбутньому. Для виправлення цих структурних диспропорцій необхідно провести модернізацію економічної та фінансової системи, що неможливо без стимулюючої грошово-кредитної політики.

Отже, пріоритетом грошово-кредитної політики у сучасний період розвитку України має стати забезпечення структурної модернізації економічної та фінансової системи країни на основі вирішення традиційної для України суперечності між завданнями макроекономічної стабілізації та монетарним стимулюванням зростання. Вирішення цієї суперечності лежить у площині ефективного поєднання антикризових дій і модернізації монетарних заходів [197, с. 172].

Архітектоніка безпеки фондового ринку має бути спрямована на розроблення стратегії щодо реформування механізмів фондового ринку, головним завданням якої має бути посилення ролі держави в регулюванні фондового ринку. Реформування депозитарної системи України передбачає запровадження сучасної моделі клірингу та розрахунків за угодами з цінними паперами, яка відповідає найкращій світовій практиці, з урахуванням національних особливостей та необхідності інтегрування в міжнародні ринки капіталу.

Реформування зростання біржового ринку полягає у засобах стимулювання зростання біржового ринку, що має привести до консолідації фондових бірж та укрупнення інших професійних учасників фондового ринку, появи нових інструментів, та в кінцевому підсумку – до підвищення довіри з боку емітентів та інвесторів.

Серед основних завдань архітектоніки безпеки страхового ринку – моделювання заходів щодо оздоровлення страхового ринку і подолання наслідків кризи; розбудова ефективного державного нагляду за страховим ринком; удосконалення системи управління ризиками в державі та суспільстві; сприяння розвитку основних видів страхування та інтеграції страхового ринку України до світового фінансового простору.

Висновки до розділу 1

1. Дослідження теоретичних підходів до визначення сутності та складових фінансової безпеки суб'єктів господарювання дозволило визначити фінансову безпеку як багаторівневу систему захисту фінансових інтересів усіх рівнів ієрархії управління від зовнішніх та внутрішніх загроз на мікро-, мезо- та макроекономічному рівні, а її рівень – як ступінь захищеності пріоритетних фінансових інтересів кожного із суб'єктів відносин. Крім того, враховуючи багаторівневність фінансової безпеки, до неї також можна включити фінансову безпеку людини як окремого індивіда.

Фінансова безпека суб'єктів господарювання є однією з основних складових, що зумовлює фінансову систему держави й регіону, а фінансова безпека держави визначається фінансовими можливостями суб'єктів господарювання, тобто вони є взаємопов'язаними поняттями, рівень впливу яких визначається багатьма чинниками, що в кінцевому підсумку складає багаторівневу систему захисту фінансових інтересів усіх рівнів ієрархії управління від зовнішніх та внутрішніх загроз на мікро-, мезо- та макроекономічному рівні.

Стан фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин значною мірою залежить від усіх її складових, дослідження яких дозволяє всебічно оцінювати рівень фінансової безпеки в цілому з позиції гармонізації їх взаємозв'язку, що в кінцевому підсумку дасть змогу не тільки адекватно сприймати економічну ситуацію, а й визначати характер економічних процесів на макроекономічному рівні, зокрема щодо виникнення дестабілізуючих тенденцій та загроз системі фінансової безпеки.

Система індикаторів фінансової безпеки суб'єктів господарювання мікроекономічного рівня повинна включати кількісні та якісні показники з їх достатньою, проте не обтяжуючою кількістю, яка забезпечить здійснення максимально ємного й достовірного аналізу з досягненням максимальної

точності розрахунків, відповідно до результатів яких з'явиться можливість вносити корективи саме в ту сферу діяльності підприємства, де існують конкретні проблеми, що впливають на рівень фінансової безпеки підприємства.

2. Узагальнення наукових підходів та чинники щодо оцінювання рівня фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин довело, що оцінювання стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин доцільно проводити з використанням методів порівняльного багатовимірного аналізу, зокрема, таксономічного показника стану фінансової безпеки підприємств машинобудування, який дозволяє визначати рівень фінансової безпеки за абсолютними та відносними показниками з урахуванням щільності статистичних зв'язків відповідних складових фінансової безпеки.

3. Обґрунтовано науковий підхід до побудови фінансового механізму фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин, відповідно до якого при вирішенні практичних завдань забезпечення фінансової безпеки важливо враховувати всю сукупність відносин, які реалізуються у фінансовому просторі. З огляду на те, що фінансові відносини виходять за межі фінансової системи, на думку автора, доцільним є застосування фінансової архітекtonіки структурно-функціональної диференціації фінансових відносин, що є передумовою побудови фінансового механізму фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин.

Результати вдосконалення теоретичних аспектів формування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання опубліковано в [82,86,87,89,91,93].

РОЗДІЛ 2

ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ЗА РІВНЯМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

2.1. Аналіз складових фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин

Фінансова безпека залежить від стану безпеки суб'єктів фінансових відносин різних рівнів, тому в аспекті даного дослідження вважаємо за доцільне провести аналіз складових фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин, що, в свою чергу, дозволить, з одного боку, дослідити стан фінансової безпеки за складовими, а з іншого – визначити взаємозалежність рівня фінансової безпеки суб'єктів мікро-, мезо- та макроекономічного рівнів відповідно до їхніх фінансових інтересів і складових фінансової безпеки держави, регіону та підприємства.

Серед фінансових інтересів на макроекономічному рівні, де суб'єктом фінансових відносин виступає держава, слід виділити забезпечення фінансової незалежності країни, ефективність внутрішньої та зовнішньої фінансової політики, ефективність фінансової системи, стримування інфляційних процесів та стимулювання прямих іноземних капіталовкладень.

Суб'єктом фінансових інтересів мезоекономічного рівня є регіон, фінансовими інтересами якого виступають забезпечення фінансової стійкості місцевого бюджету, бюджетна самостійність регіону, сприятливий інвестиційний клімат і розвиток фінансового ринку. До фінансових інтересів такого суб'єкта фінансових відносин мікроекономічного рівня, як підприємство відносяться: забезпечення достатності фінансових ресурсів на всіх етапах його функціонування, фінансова стійкість підприємства та його інвестиційна активність.

Систему фінансових відносин суб'єктів фінансової безпеки за рівнями господарювання подано на рис. 2.1.

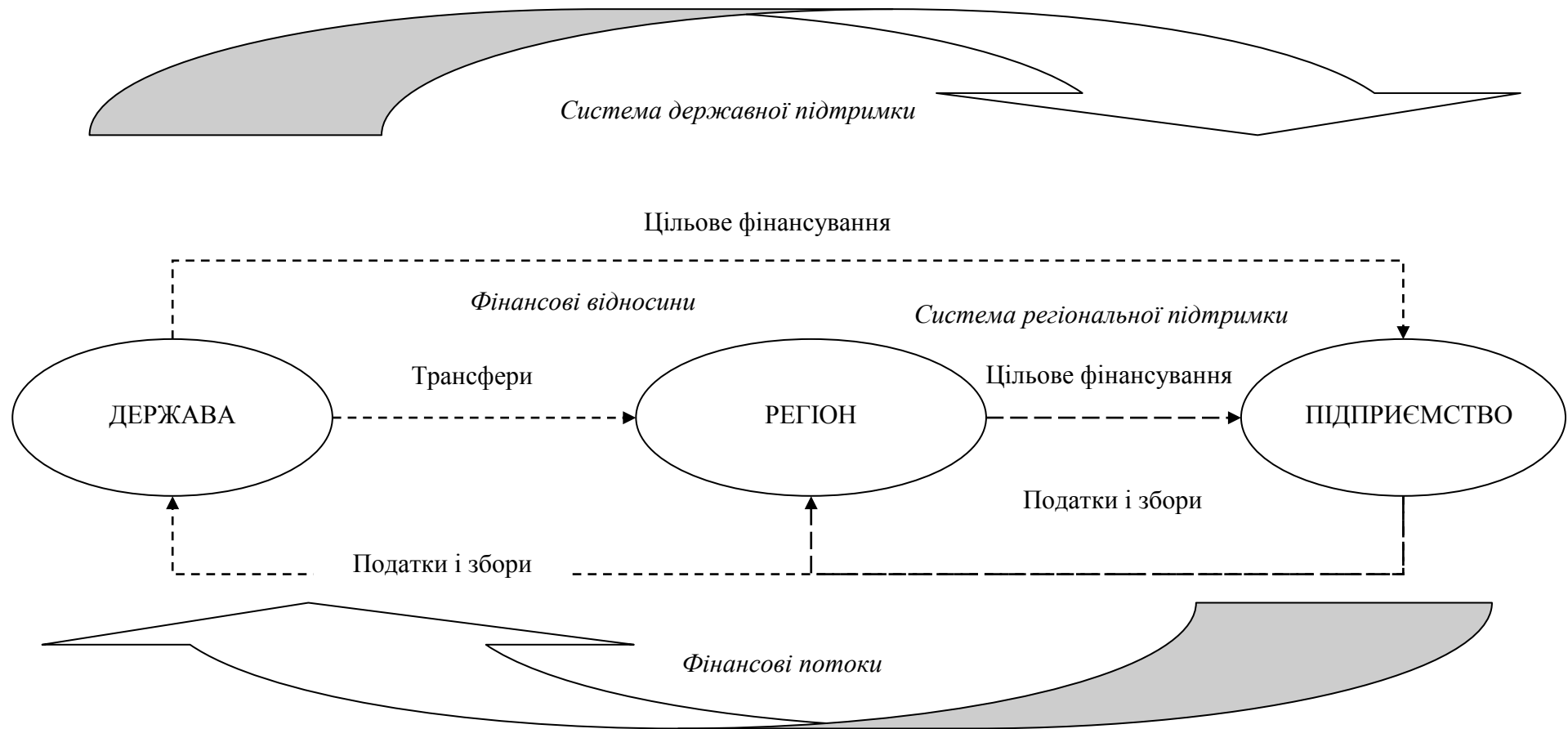

Рис. 2.1. Система фінансових відносин суб'єктів фінансової безпеки за рівнями господарювання

При проведенні аналізу складових фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин використано статистичні дані Державного комітету статистики України, Національного банку України, Державного казначейства України, Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України і Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку за період 2010-2014 рр. Складові фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин узагальнено на рис. 2.2.

Відповідно до поданого у методиці розрахунку рівня економічної безпеки України визначення фінансової безпеки [159] до складових фінансової безпеки держави відносяться бюджетна, боргова, банківська, валютна, безпека грошового ринку та інфляційних процесів, безпека фондового і страхового ринків.

Систему індикаторів стану бюджетної безпеки України подано у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Система індикаторів стану бюджетної безпеки України

Індикатори стану бюджетної безпеки України	Норматив	2010	2011	2012	2013	2014	9 міс. 2015
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду України), %	не більше 30	29,1	30,6	31,6	32,8	47,3	33,1
Відношення дефіциту, профіциту державного бюджету до ВВП, %	не більше 3	5,9	1,8	3,8	4,4	5,8	4,0
Покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень, %	не більше 30	74,6	74,8	76,6	82,4	72,5	50,8
Відношення дефіциту, профіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі, %	не більше 5	2,1	5,5	7,6	9,7	7,0	4,9
Обсяг трансфертів з державного бюджету, % до ВВП	не більше 15	7,2	6,8	8,8	10	9,1	6,4

Джерело: розрахунки автора за даними Державної служби статистики України [140]

Рис. 2.2. Складові фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин

Проаналізувавши індикатори стану бюджетної безпеки України за 2010-2015 рр. доходимо висновку, що лише обсяги трансфертів з державного бюджету у відсотках до ВВП коливаються у межах нормативу, який становить не більше 15%. Проте цей показник є певною мірою завищеним і виступає як фактор стримування тінізації економіки.

Значення рівня перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду України) починаючи з 2011 р. перевищує значення нормативу (не більше 30%): у 2011 р. – на 0,6%; у 2012 р. – на 1,6%; у 2013 р. – на 2,8% і у 2014 р. – на 17,3%, тобто перерозподіл ВВП не є оптимальним та ефективним, що перешкоджає реалізації бюджетних інтересів.

При нормативі не більше 3% відношення дефіциту, профіциту державного бюджету до ВВП становило 5,9% у 2010 р.; у 2011 р. знизилось до 1,8%; у 2012 р. зросло до 3,8%; у 2013 р. – до 4,4%; у 2014 р. перевищувало значення нормативу майже на 2,8%, що обумовлено неврівноваженістю доходів і витрат і свідчить про низьку стійкість державного боргу, що призведе до повного або часткового руйнування бюджетної системи чи бюджетного процесу. Покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень, при нормативі не більше 30%, протягом 2010-2015 рр. майже у 3 рази перевищувало нормативне значення, тобто має місце залежність фінансування дефіциту зведеного бюджету від зовнішніх запозичень.

Відношення дефіциту, профіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі протягом 2011-2013 рр. не відповідало нормативу, який становить не більше 5%, проте у 2012 р. зросло більше ніж у 3 рази і становило 15,8%, що свідчить про наявність нестабільного стану державних фінансів, які призводять до формування певних негативних передумов і чинників.

Таким чином, спостерігається загальна негативна тенденція щодо стану бюджетної безпеки України, що спричинено в першу чергу недосконалістю бюджетної складової фінансової безпеки держави. Зростання рівня фінансування дефіциту переважно за рахунок зовнішніх запозичень та невважена міжбюджетна трансфертна політика зумовлюють порушення системи фінансових

відносин, наслідком чого є зменшення обсягів інвестицій, коливання курсу національної валюти та інфляційні процеси.

Систему індикаторів стану боргової безпеки України подано у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Система індикаторів стану боргової безпеки України

Індикатори стану боргової безпеки	Норматив	2010	2011	2012	2013	2014	9 міс. 2015
Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	не більше 55	39,5	27,2	38,8	40,2	81,1	56,8
Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	не більше 25	25,3	22,7	22,0	78,3	80,0	56,0
Рівень зовнішньої заборгованості на 1 особу, дол. США	не більше 200	496,8	535,3	550,2	612,5	678,2	474,8
Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	не більше 70	33,0	27,6	31,8	32,7	44,8	31,4
Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	не більше 12	0,9	1,1	1,7	1,5	1,4	1,0
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходів державного бюджету, %	не більше 20	1,9	2,4	3,2	3,1	3,5	2,5
Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	не більше 30	14,2	12,3	14,3	17,7	30,2	21,1
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування державного боргу до доходів державного бюджету, %	не більше 25	17,5	21,8	26,6	33,0	47,3	33,1

Джерело: розрахунки автора за даними Державної служби статистики України [140]

У структурі боргової безпеки переважає зовнішній борг. Так, при нормативі не більше 200 дол. США на 1 особу рівень зовнішньої заборгованості на 1 особу у 2010 р. становив 496,8 дол. США; у 2011 р. збільшився до 535,3 дол. США; у 2012 р. – 550,2 дол. США; у 2013 р. – 612,5 дол. США; у 2014 р. – 678,2 дол. США, що свідчить про зростання боргового навантаження та підвищення ризику для економіки країни.

Хоч інші індикатори стану боргової безпеки України і знаходились у межах нормативу, вони є небезпечними для фінансової безпеки країни та

свідчить про малоефективну політику держави щодо управління боргом, наслідками чого є зростання інфляції, випередження зростання цін над зростанням заробітної плати, залежність країни від кредиторів та збільшення зобов'язань України, девальвація національної валюти та значне подорожчання енергоносіїв. Високі темпи інфляційних процесів, девальвація національної валюти та зростання зовнішніх зобов'язань країни є наслідками низького рівня боргової безпеки України. Систему індикаторів стану безпеки грошового ринку та інфляційних процесів України подано у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

**Система індикаторів стану безпеки грошового ринку
та інфляційних процесів України**

Індикатори стану безпеки грошового ринку та інфляційних процесів	Норматив	2010	2011	2012	2013	2014	9 міс. 2015
Рівень монетизації (відношення обсягу грошового агрегату М3 до ВВП), %	не більше 50	55,2	52,6	59,3	62,4	61,1	42,78
Швидкість обігу (відношення ВВП до обсягу грошового агрегату М2)	не більше 2	4,8	5,5	5,52	4,7	4,7	3,3
Обсяг готівки, % до ВВП	не більше 4	16,9	14,6	15,8	16,3	18,9	13,2
Рівень інфляції, %	не більше 107	109,1	104,6	99,8	100,5	124,9	87,4
Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих банками, %	не менше 30	66,9	62,9	57,8	53,2	43,6	30,5
Рівень середньої процентної ставки кредитів банків відносно інфляції, %	не більше 5	2,5	7,8	8,3	6,7	9,1	6,4
Рівень доларизації грошового обігу, %	-	29,1	30,4	31,8	27,1	46,8	32,8
Рівень забезпечення грошової бази золотовалютними резервами, %	70-80%	15,3	13,3	9,6	5,3	6,0	4,2

Джерело: розрахунки автора за даними Державної служби статистики України [140]

Стрибкоподібний характер тенденцій стану безпеки грошового ринку та інфляційних процесів в Україні протягом 2010-2015 рр. обумовлений несприятливими макроекономічними умовами: рівень монетизації коливався у межах від 55,2% у 2010 р. до 62,4% у 2013 р. та незначному падінні показника у 2014 р. до 61,7% при нормативі не більше 50%; зниженням золотовалютних

резервів НБУ (рівень забезпечення грошової бази золотовалютними резервами становив максимально у 2010 р. 15,3% при нормативі 70-80%, що обумовлено неефективними тратами на підтримку курсу національної валюти в періоди зростання іноземної валюти).

Високий рівень інфляції призвів до підвищення рівня середньої процентної ставки кредитів банків відносно інфляції до 15,3% у 2010 р., проте поступове його зниження у 2011-2015 рр. обумовлено не покращенням формування грошово-кредитної політики уряду, а більш жорстким адмініструванням фінансових процесів, що не виключає можливості погіршення стану розрахунків між контрагентами та підвищення рівня середньої процентної ставки кредитів банків 2-го рівня у майбутньому.

Відсутність ефективної політики, спрямованої на консолідацію державних фінансів, та ефективного монетарного регулювання призвели до послаблення державних фінансів, високого рівня інфляції, зниження обсягів банківського кредитування та підвищення ризиків безпеки грошового ринку й інфляційних процесів в Україні.

Систему індикаторів стану валютної безпеки України подано у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Система індикаторів стану валютної безпеки України

Індикатори стану валютної безпеки	Норматив	2010	2011	2012	2013	2014	9 міс. 2015
Індекс зміни офіційного курсу гривні до долара США, %	не більше 106	99,7	100,4	99,7	100,0	148,8	104,2
Відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів, %	не більше 25	42,03	43,0	42,6	36,8	42,2	29,5
Валові міжнародні резерви України, місяці імпорту	не менше 3	4,2	3,6	2,8	2,7	2,5	1,8

Джерело: розрахунки автора за даними Державної служби статистики України [140]

При загальній тенденції до зниження протягом 2010-2015 рр. рівень доларизації національної економіки залишається доволі високим, оскільки має місце зростання доларизації кредитного ринку, а протягом останніх двох років – і

доларизації депозитного ринку. У 2010-2011 рр. відбулося значне зростання частки кредитів в іноземній валюті, наслідком чого стало посилення впливу валютних ризиків, підвищення кредитних ризиків та зменшення ефективності грошово-кредитної політики НБУ.

Різке коливання офіційного курсу гривні до долара США восени 2008 р., обумовлене міжнародною фінансовою кризою, призвело до суттєвого ослаблення національної валюти, оскільки було відпущено прикріплення курсу гривні до долара США. При подальшому відновленні співвідношення гривні до долара США у 2010 р. та його фіксації поточну валютну політику не можна назвати ефективною, що, в свою чергу, негативно позначилося на економічному зростанні.

Систему індикаторів стану безпеки страхового ринку України подано в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Система індикаторів стану безпеки страхового ринку України

Індикатори стану безпеки страхового ринку	Норматив	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Показник проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %	не менше 8	2,1	1,7	1,4	1,9	1,7	1,2
Показник «щільності страхування» (страхові премії на 1 особу), дол. США	не менше 140	62,8	61,9	54,1	78,9	63,1	44,2
Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	не менше 30	3,9	4,8	9,2	8,6	7,3	5,1
Рівень валових страхових виплат, %	не менше 30	26,4	21,4	26,4	16,2	18,9	13,2
Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам (по відношенню до валових премій), %	не більше 25	4,3	4,8	4,3	5,6	4,7	3,3

Джерело: розрахунки автора за даними Державної служби статистики України [140]

Значення показника проникнення страхування протягом 2010-2015 рр. коливається в межах від 2,% у 2010 р. до 1,7% у 2014 р., що значно нижче, ніж нормативне значення, тобто зниження частки валових страхових премій у перерозподілі ВВП свідчить про низький рівень страхового ринку України. Показник щільності страхування у 2010-2015 рр. не відповідав нормативу (не менше 140 дол. США на 1 особу); у 2010 р. – 62,8 дол. США; у 2011 р. –

61,9 дол. США; у 2012 р. – 54,1 дол. США; у 2013 р. – 78,9 дол. США; у 2014 р. – 63,1 дол. США; у 2015 р. – 44,2 дол. США.. Значення цих показників обумовлене зміною обсягів валових страхових премій, які у 2014 р. знизилися до 18,9%, що свідчить про те, що як інструмент страхового захисту держави страхування не використовується та є вразливим для внутрішніх та зовнішніх загроз.

Інші індикатори стану безпеки страхового ринку України знаходяться в межах нормативу, проте останні потребують введення міжнародних норм управління для страховиків, що сприятиме розвитку страхового ринку та підвищить його безпеку. Ці норми мають бути спрямовані на удосконалення системи оподаткування страховиків та операцій перестраховання і створення фонду гарантування страхових виплат за договорами страхування.

Систему індикаторів стану безпеки фондового ринку України подано у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Система індикаторів стану фондового ринку України

Індикатори стану безпеки фондового ринку	Норматив	2011	2012	2013	2014	2015
Відношення обсягу номінальної капіталізації ринку акцій до ВВП, %	не менше 40	13,8	19,5	21,9	20,8	14,6
Дохідність облігацій внутрішньої державної позики, %	не більше 10	9,1	13,0	13,4	18,2	12,7
Частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу, %	не більше 30	28,9	20,8	11,2	9,8	6,9

Джерело: розрахунки автора за даними Державної служби статистики України [140]

Стабільне зростання обсягів торгів на фондовому ринку цінних паперів протягом 2011-2015 рр. свідчить про задовільний рівень обслуговування руху інвестиційних ресурсів, що відбулося внаслідок зміни урядом напрямів реалізації фінансової політики в Україні. Проте у 2011 р. спостерігається різке зниження показників стану безпеки фондового ринку: дохідність облігацій внутрішньої державної позики склала 9,11%, а частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу у 2015 р. становила лише 6,9% при нормативі не більше 30.

При загальній задовільній динаміці та якості основних показників стану фондового ринку України безпека залишається на досить низькому рівні, про що свідчить високий рівень транскордонних інвестицій та ринкових операцій зі спекулятивним капіталом.

Підвищення рівня безпеки фондового ринку України можливе за умови створення єдиного центрального депозитарію фінансової інфраструктури та універсальної національної біржі, яка діятиме на принципах регульованих ринків Європейського Союзу та інтегруватиметься у світовий фінансовий простір.

Систему індикаторів стану банківської безпеки України подано на рис. 2.3.

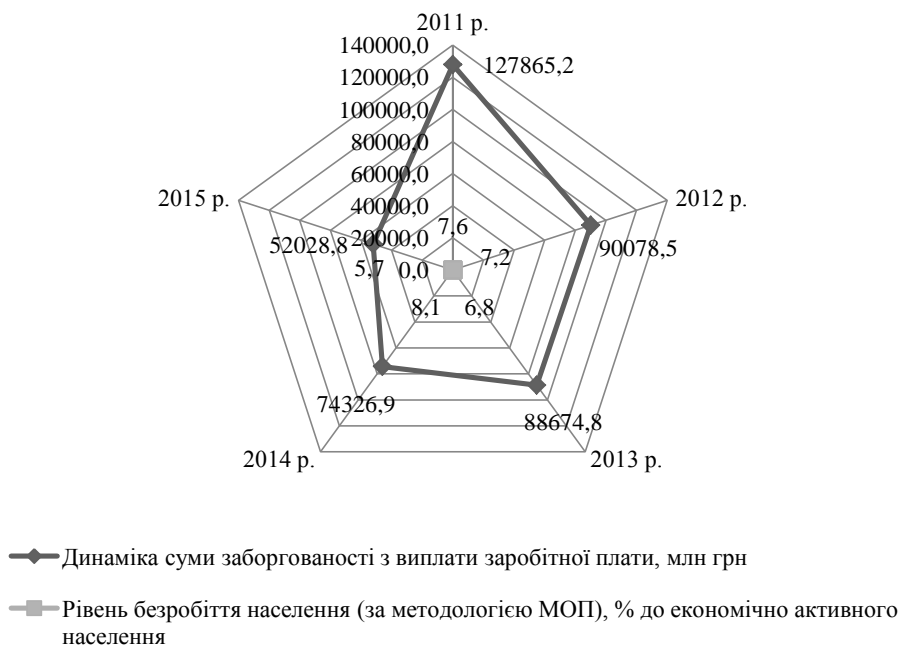

Рис. 2.3. Індикатори стану банківської безпеки України

Джерело: розрахунки автора за даними Державної служби статистики України [140]

Обсяги кредитування банками реального сектора економіки до ВВП протягом 2010-2014 рр. знижувалися і відповідно становили 46,4%; 44,3%; 43,1%; 47,2% та 49,71%, що свідчить про доволі низьку ліквідність банківського сектора, незважаючи на підвищення цього показника у 2014 р.

Зростання частки іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, так протягом 2010-2012 рр. відсоток коливався в межах 35,8-41,9%, що обумовлено відтоком фінансових ресурсів з фінансової системи країни до фінансових установ інших країн.

Незважаючи на загальну задовільну ситуацію, на банківському ринку України зберігаються значні ризики втрати фінансової безпеки пов'язані із високим рівнем прострочених кредитів та доларизації депозитів, дефіцитом внутрішніх середньо- і довгострокових ресурсів, слабкою інституційною структурою банківської системи, невисокими стандартами кредитування.

З огляду на те, що фінансова безпека регіону, яку доцільно визначати як забезпечення розвитку регіональних фінансових відносин між суб'єктами цих відносин на регіональному рівні, є частиною фінансової безпеки держави. До її складових відносяться бюджетний і фінансовий сектор, зовнішньоекономічна діяльність, грошово-валютний та соціальний сектор, індикатори яких більш ґрунтовно відображають рівень фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мезоекономічного рівня (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Індикатори бюджетного сектора Харківської області, млн. грн.

Показник	2011	2012	2013	2014	2015
Зведений бюджет з урахуванням трансфертів	7500,1	8655,7	10179,7	10766,2	12609,5
Загальний фонд (без урахування трансфертів):	3275,5	3938,1	4536,0	4621,9	4658,3
доходи, що враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів	2860,6	3196,5	3676,1	3645,3	3754,5
доходи, що не враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів	676,3	741,6	859,8	976,6	903,9
дотація вирівнювання	1946,7	1554,0	1875,9	2174,8	2526,9
цільові субвенції	1557,3	2263,1	2512,5	2635,5	4128,7
Спеціальний фонд (без урахування трансфертів)	431,8	770,6	1045,1	1185,6	1223,2
Видатки зведеного бюджету:	7432,7	8586	8316,2	8913,8	9511,4
видатки загального фонду	6523,9	7097,3	6968,9	7487,6	8084,7
видатки спеціального фонду	908,8	1488,7	1347,3	1426,2	1426,7

Джерело: за даними звітності зведеного бюджету Харківської області за 2011-2015 рр.

Як показав аналіз, показники бюджетного сектора Харківської області протягом 2011-2015 рр. не відповідали задовільним критеріями фінансової безпеки регіону, що обумовлено в першу чергу нездатністю регіону фінансувати свої потреби, тобто, має місце висока залежність бюджету регіону від бюджету країни (від результатів перерозподілу фінансових ресурсів через державний бюджет).

Протягом 2013-2015 рр. зростання доходів обласного бюджету відбувалося за рахунок збільшення цільових субвенцій (+1492,9 млн. грн.), через розширення набору фіскальних інструментів у державі, а не за рахунок податкових надходжень від суб'єктів підприємницької діяльності.

У той же час збільшення витратної частини у бюджеті області призвело до зростання дефіциту коштів і, як наслідок, підвищення його залежності від державного бюджету. Подібний дисбаланс у бюджетному секторі Харківської області знижував рівень фінансової безпеки регіону.

Індикатори зовнішньоекономічної діяльності Харківської області подано у табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Індикатори зовнішньоекономічної діяльності Харківської області

Індикатори зовнішньоекономічної діяльності	2011	2012	2013	2014	2015
Індекс споживчих цін,%	109,0	104,1	99,2	99,6	125,3
Коефіцієнт покриття експортом імпорту	0,78	0,81	0,84	0,74	0,43
Обсяг прямих іноземних інвестицій на 1 особу, тис. дол. США	0,986	1,026	0,792	-	-

Джерело: за даними звітності зведеного бюджету Харківської області за 2011-2015 рр. [37; 189]

Індекс споживчих цін у регіоні протягом 2011-2015 рр. знижувався. Так, у 2011 р. він становив 109,0%, у 2012 р. знизився майже на 5,0%, у 2013 р. – ще на 10,0%, у 2014 р. – майже на 11,0% відносно показника 2011 р., що значною мірою обумовлювалося ланцюговою реакцією зниження цін в економічній системі, тобто відбувалося гальмуванням темпів зростання цін виробників, що стримувало зростання споживчих цін.

Протягом 2011-2015 рр. коефіцієнт покриття експортом імпорту коливався в межах від 0,78 у 2011 р. до 0,43 у 2015 р. при збільшенні до 0,84 у 2013 р. та зниженні до 0,43 у 2015 р., що свідчить про збереження нестабільної ситуації у формуванні зовнішньоторговельного сальдо регіону. Відповідно відбулося зменшення припливу валюти у платіжний баланс регіону, що, в свою чергу, впливало на фінансову безпеку регіону. Все це зумовило необхідність активізації експортної діяльності підприємств регіону шляхом розроблення та впровадження довгострокової стратегії зовнішньоекономічної діяльності.

Індикатори соціального сектора Харківської області подано на рис. 2.4.

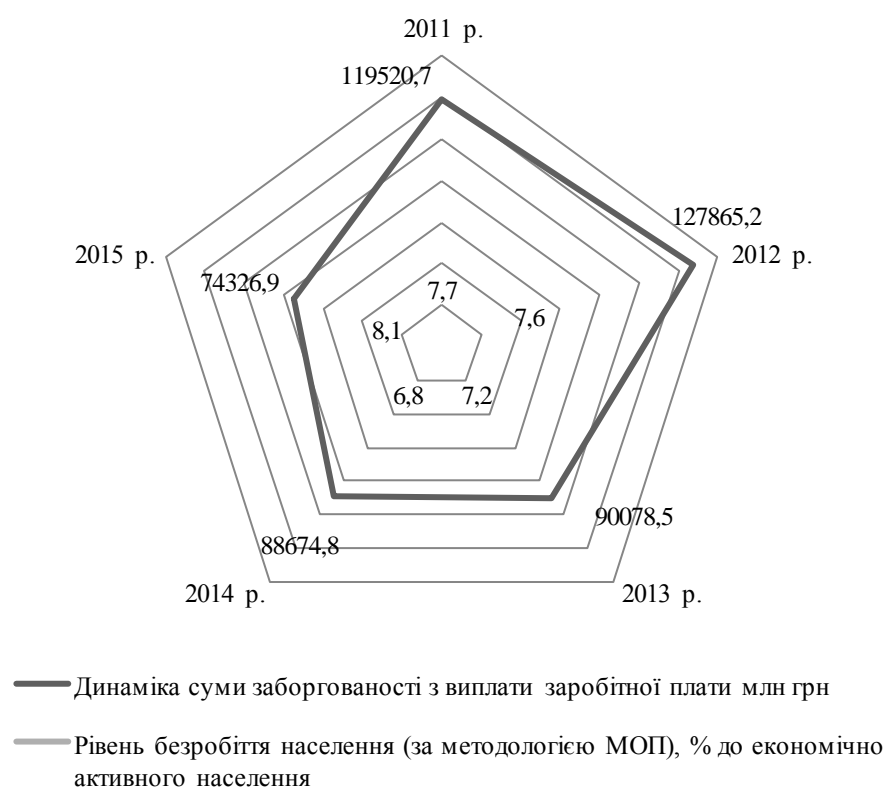

Рис. 2.4. Індикатори соціального сектора Харківської області

Джерело: за даними звітності зведеного бюджету Харківської області за 2011-2015 рр.

[37; 189]

При зниженні суми заборгованості з виплати заробітної плати по Харківській області протягом 2011-2015 рр. у порівнянні з попередніми роками загальна динаміка є негативною, оскільки вже у 2011 р. сума заборгованості

збільшилася до 119520,7 млн. грн., що свідчить про необхідність підвищення ефективності контролю за дотриманням законодавства стосовно своєчасної виплати заробітної плати та стабілізації фінансової системи регіону.

Зростання рівня безробіття населення, який у 2012 р. зріс до 7,6% при його зниженні у 2013 р. до 6,8% для Харківської області мало негативні наслідки: скорочення обсягів виробництва валового регіонального продукту і відповідно зменшення податкових надходжень до бюджету, зниження трудової активності населення регіону, зростання обсягів соціальної допомоги безробітним та посилення соціальної напруженості. Все це вимагало реалізації державної та регіональної програм зайнятості, які б сприяли розвитку підприємницької діяльності безробітних та захисту внутрішнього ринку праці.

Показники економічної діяльності підприємств машинобудування Харківської області подано у табл. 2.9.

Таблиця 2.9

**Показники економічної діяльності підприємств машинобудування
Харківської області**

Показник	2011	2012	2013	2014	2015
Дохід від реалізації, тис. грн.	8327735,4	11000728,4	12186752,9	12388960,5	13382579,2
Частка по промисловості в цілому, %	15,9	17,3	15,7	15,8	17,4
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	5,5	7,5	6,3	7,1	5,7
Підприємства, які отримали прибуток, у % до загальної кількості	64,1	69,0	69,4	68,4	68,0
Прибуток, тис. грн.	800359,0	1298624,6	1192494,5	1445798,9	2150002,0
Підприємства, які отримали збиток, у % до загальної кількості	35,9	31,0	30,6	31,6	32,0
Збиток, тис. грн.	160163,4	238850,6	527991,3	731001,3	1514807,4

Джерело: за даними звітності зведеного бюджету Харківської області за 2011-2015 рр. та Головного управління статистики у Харківській області [37; 189]

При загальній тенденції до збільшення доходу від реалізації продукції машинобудівними підприємствами Харківської області протягом 2011-2015 рр.

у 2011 р. цей показник становив 8327735,4 тис. грн., а на кінець 2015 р. збільшився і склав 13382579,2 тис. грн., також спостерігалось зниження частки машинобудівних підприємств у промисловості області з 25,1 до 22,1%.

Прибуток по промисловості області в цілому збільшувався і в 2013 р. становив 1192494,5 тис. грн.; в той же час підприємства машинобудування регіону мали від'ємні значення показника прибутку (виняток становив 2011 р., коли цей показник склав 38431 тис. грн.); при цьому кількість підприємств, що отримали прибуток у 2013 р. збільшилась до 69,4% по відношенню до загальної кількості підприємств та підприємств машинобудування, що були збитковими до 30,6%. У 2013 р. збиток підприємств машинобудування регіону становив 527991,3 тис. грн., що на 289140,7 тис. грн. більше ніж у 2012 р.

З огляду на те, що машинобудівна галузь належить до провідних галузей регіону, у 2011-2015 рр. спостерігалась нестабільна динаміка виробництва, що стала наслідком економічної кризи розвитку машинобудування в цілому по країні. Відповідно мали місце спад виробництва, зменшення індексу промислової продукції, зростання конкуренції на ринку та скорочення внутрішньої ресурсної бази, збільшення збиткових підприємств. Все це вимагало покращення структури ресурсного потенціалу машинобудівних підприємств регіону та впровадження ефективних державних, регіональних і внутрішньогосподарських механізмів господарювання, що забезпечать подальший розвиток і фінансову безпеку.

За результатами аналізу складових фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин, виявлено такі проблеми забезпечення необхідного рівня фінансової безпеки, зокрема: на рівні держави – недосконалість законодавчої системи та недосконалість механізму кредитування; на мезоекономічному рівні – відсутність партнерських відносин між державою і регіоном, неефективність механізмів прямої державної підтримки розвитку регіону та залежність економіки регіону від політичної кон'юнктури; на мікроекономічному рівні – морально та фізично застарілі потужності галузі, нерозвиненість інфраструктури ринку, застарілі основні

фонди та невідповідність виробничих потужностей підприємства вимогам ринку. Все це зумовлює необхідність розроблення та впровадження стратегії і тактики бюджетування щодо підвищення якості прогнозів макроекономічних показників, що використовуються в бюджетному плануванні; комплексного підходу до реформування бюджетного процесу на державному і місцевому рівнях та рівні міжбюджетних відносин; зменшення зовнішнього боргу України за рахунок прямого зменшення чистих зовнішніх залучень та погашення довгострокових залучень реального сектора економіки; врегулювання рівня монетизації економіки; зниження рівня інфляційної динаміки; зменшення рівня доларизації економіки країни; оптимізації структури золотовалютних резервів; підвищення капіталізації та ліквідності організованого ринку цінних паперів; узгодження вітчизняного законодавства з міжнародними стандартами і сучасними вимогами розвитку фінансових відносин; удосконалення системи оподаткування страховиків та операцій перестраховування у перестраховиків-нерезидентів тощо.

2.2. Теоретико-методичний підхід до визначення рівня фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро- та мезоекономічного рівнів

Нестабільність внутрішнього і зовнішнього середовища зумовлює необхідність визначення та моделювання рівня фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро- та мезоекономічного рівнів з метою своєчасного виявлення загроз і подолання їх наслідків. Стан фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин значною мірою залежить від усіх її складових, дослідження яких дозволяє всебічно оцінити рівень фінансової безпеки в цілому з позиції гармонізації їх взаємозв'язку.

Першочерговою умовою забезпечення фінансової безпеки є визначення її рівня за суб'єктами фінансових відносин макро- та мезоекономічного рівнів, що

дозволить у подальшому окреслити основні стабілізаційні напрями фінансової безпеки (рис. 2.5).

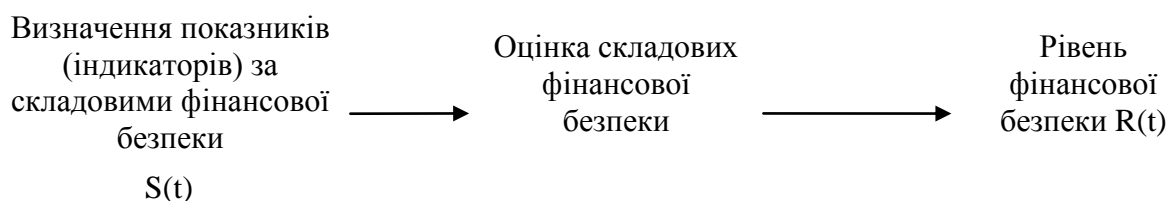

Рис. 2.5. Послідовність визначення рівня фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин

Оскільки кількість індикаторів повинна бути достатньою для повної оцінки фінансової безпеки держави за кожною зі складових, до індикаторів бюджетної складової фінансової безпеки нами віднесено такі: рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду України), відношення дефіциту, профіциту державного бюджету до ВВП; показник покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень; відношення дефіциту, профіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі та обсяг трансфертів з державного бюджету у відсотках до ВВП. Ці індикатори є більш точними показниками, що зумовлюють бюджетну складову, оскільки свідчать про спроможності бюджетної системи забезпечити фінансову самостійність держави та ефективність використання бюджетних коштів.

Боргова безпека більш точно обумовлюється такими індикаторами: відношення загального обсягу державного боргу до ВВП; відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП; рівень зовнішньої заборгованості на 1 особу, дол. США; відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг; відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг; відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходів державного бюджету; відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП і відношення обсягу

сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету. Саме ці індикатори окреслюють реальне боргове навантаження, неврахування якого унеможливило своєчасне реагування на погіршення платоспроможності і, як наслідок, підвищує загрозу державного дефолту.

Банківська та валютна безпека представлені часткою іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, обсягом кредитування банками реального сектора економіки у відсотках до ВВП, індексом зміни офіційного курсу гривні до долара США по відношенню до показників попереднього періоду, відношенням обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів та валовими міжнародними резервами України.

Безпеку грошового ринку та інфляційних процесів пропонуємо визначати за допомогою низки специфічних індикаторів, до яких нами віднесено: рівень монетизації (відношення обсягу грошового агрегату М3 до ВВП, %); швидкість обігу (відношення ВВП до обсягу грошового агрегату М2) обсягу готівки у відсотках до ВВП; рівень інфляції (до грудня попереднього року); питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих банками другого рівня; рівень середньої процентної ставки кредитів банків відносно до інфляції; рівень доларизації грошового обігу та рівень забезпечення грошової бази золотовалютними резервами, що дозволяє комплексно оцінити існуючий рівень розвитку інфляційних процесів та в подальшому обрати можливі шляхи зниження їх рівня.

Безпеку фондового ринку пропонується визначати через такі макроекономічні показники: відношення обсягу номінальної капіталізації ринку акцій до ВВП; дохідність облігацій внутрішньої державної позики та частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу, які дозволяють встановити параметри емісії цінних паперів і торгівлі цінними паперами на фондовому ринку України.

Серед індикаторів страхового ринку виокремлено: показник проникнення страхування (страхові премії до ВВП); показник «щільності страхування» (страхові премії на 1 особу), дол. США.; частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій; рівень валових страхових виплат; частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам (відносно до валових премій) і частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам, у загальному їх обсязі, які дозволяють визначити його функціональність або ж дисфункціональність.

Кожен індикатор з проаналізованих складових фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро- та мезоекономічного рівнів підлягає аналізу; експерти упорядковують та використовувати методику квазіметричного моделювання надають їм ранги значущості, використовуючи п'ятиступеневий масштаб оцінки ваги індикаторів складових фінансової безпеки (додаток Б-Д).

Проведемо оцінку середнього ступеня узгодженості думок всіх експертів на основі оцінок, наведених у табл. В.1–В.13 додатку В. Для цього скористаємося коефіцієнтом конкордації для випадку, коли є пов'язані ранги (однакові значення рангів в оцінках одного експерта):

$$W = \frac{S}{\frac{1}{12} m^2 (n^3 - n) - m \sum T_i}, \quad (2.1)$$

де $S = 46228$, $n = 35$, $m = 10$;

$$T_i = \frac{1}{12} \sum (t_i^3 - t_i) \quad (2.2)$$

де L_i – число зв'язок (видів повторюваних елементів) в оцінках i -го експерта;

t_i – кількість елементів в l -й зв'язці для i -го експерта (кількість повторюваних елементів).

У результаті проведених розрахунків за наведеними формулами отримано:

$$T_1 = [(22^3 - 22) + (10^3 - 10) + (3^3 - 3)]/12 = 970;$$

$$T_2 = [(14^3 - 14) + (18^3 - 18) + (3^3 - 3)]/12 = 714;$$

$$T_3 = [(15^3 - 15) + (13^3 - 13) + (6^3 - 6)]/12 = 479,5;$$

$$T_4 = [(18^3 - 18) + (15^3 - 15) + (2^3 - 2)]/12 = 765;$$

$$T_5 = [(8^3 - 8) + (24^3 - 24) + (3^3 - 3)]/12 = 1194;$$

$$T_6 = [(11^3 - 11) + (22^3 - 22) + (2^3 - 2)]/12 = 996;$$

$$T_7 = [(18^3 - 18) + (12^3 - 12) + (5^3 - 5)]/12 = 637,5;$$

$$T_8 = [(13^3 - 13) + (17^3 - 17) + (5^3 - 5)]/12 = 600;$$

$$T_9 = [(10^3 - 10) + (20^3 - 20) + (4^3 - 4)]/12 = 752,5;$$

$$T_{10} = [(19^3 - 19) + (12^3 - 12) + (4^3 - 4)]/12 = 718;$$

$$\sum T_i = 970 + 714 + 479,5 + 765 + 1194 + 996 + 637,5 + 600 + 752,5 + 718 = \\ = 7826,5$$

$$W = \frac{46228}{\frac{1}{12} 10^2 (35^3 - 35) - 10 \cdot 7826,5} = 0,17.$$

Таким чином, значення показника $W = 0,17$ говорить про наявність слабого ступеня узгодженості думок експертів.

Для оцінки значущості коефіцієнта конкордації розрахуємо критерій узгодження Пірсона:

$$\chi^2 = \frac{S}{\frac{1}{12} mn(n+1) + \frac{1}{n-1} \sum T_i} \quad (2.3)$$

$$\chi^2 = \frac{46228}{\frac{1}{12} 10 \cdot 35(35+1) + \frac{1}{35-1} 7826,5} = 56,39$$

Обчислений χ^2 порівняємо з табличним значенням для числа ступенів свободи $K = n-1 = 35-1 = 34$ і при заданому рівні значущості $\alpha = 0,05$ [105].

Оскільки значення χ^2 розрахункове 56,39 більше табличного (49,80185), то $W = 0,17$ – величина не випадкова, а тому отримані результати мають сенс і можуть використовуватися в подальших дослідженнях.

Для виділення найбільш вагомих індикаторів складових фінансової безпеки держави розраховується відсоток виставлених всіма експертами оцінок:

$$B_{ni} = \frac{\sum_{k=1}^n a_k}{\sum_{k=1}^n \max a_k} = \frac{\sum_{k=1}^n a_k}{50} \quad (2.4)$$

де B_{gi} – відсоток виставлених експертами оцінок показнику g_i ;

a_k – оцінка k - тим експертом i -того показника;

k – загальна кількість експертів;

$\max a_k$ – максимально можливе значення показника a_k в даній шкалі.

За результатами проведених розрахунків визначено, що:

V_{A1} (рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду України) – 0,88; V_{A2} (відношення дефіциту, профіциту державного бюджету до ВВП) – 0,92; V_{A3} (покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень) – 0,88; V_{A4} (відношення дефіциту, профіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі) – 0,88; V_{A5} (обсяг трансфертів з державного бюджету, % до ВВП) – 0,92;

V_{B1} (відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %) – 0,90; V_{B2} (відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %) – 0,90; V_{B3} (рівень зовнішньої заборгованості на одну особу, дол. США) – 0,88; V_{B4} (відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %) – 0,92; V_{B5} (відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %) – 0,88; V_{B6} (відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходів державного бюджету, %) – 0,86; V_{B7} (відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %) – 0,92; V_{B8} (відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %) – 0,86;

V_{C1} (частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %) – 0,88; V_{C2} (обсяг кредитування банками реального сектору економіки, % до ВВП) – 0,88;

V_{D1} (індекс зміни офіційного курсу гривні до долара США відносно до показників попереднього періоду, %) – 0,82; V_{D2} (відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів, %) – 0,88; V_{D3} (валові міжнародні резерви України, місяці імпорту) – 0,84;

V_{E1} (рівень монетизації (відношення обсягу грошового агрегату M3 до ВВП, %) – 0,90; V_{E2} (швидкість обігу (відношення ВВП до обсягу грошового агрегату M2)) – 0,88; V_{E3} (обсяг готівки, % до ВВП) – 0,90; V_{E4} (рівень інфляції (до грудня попереднього року), %) – 0,90; V_{E5} (питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих банками, %) – 0,90; V_{E6} (рівень середньої процентної ставки кредитів банків відносно інфляції, %) – 0,90; V_{E7} (рівень доларизації грошового обігу, %) – 0,88; V_{E8} (рівень забезпечення грошової бази золотовалютними резервами, %) – 0,88;

V_{F1} (відношення обсягу номінальної капіталізації ринку акцій до ВВП, %) – 0,82; V_{F2} (дохідність облігацій внутрішньої державної позики, %) – 0,82; V_{F3} (частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу, %) – 0,80;

V_{G1} (показник проникнення страхування, (страхові премії до ВВП), %) – 0,74; V_{G2} (показник «щільності страхування» (страхові премії на 1 особу), дол. США) – 0,78; V_{G3} (частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %) – 0,76; V_{G4} (рівень валових страхових виплат, %) – 0,74; V_{G5} (частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, (відносно до валових премій), %) – 0,74; V_{G6} (частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, %) – 0,74.

При цьому, загальна сума всіх оцінок становить 29,98, що дозволяє визначити вагу показників складових фінансової безпеки суб'єкта фінансових

відносин макроекономічного рівня (відношення значення кожного з показників до суми всіх оцінок) таким чином:

$$g_i = \frac{B_{gi}}{\sum_{i=1}^m B_{gi}} \quad (2.5)$$

де m – загальна кількість показників, що оцінюються експертами.

За проведеними розрахунками отримано такі значення показників:

V_{A1} (рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду України) – 0,0294; V_{A2} (відношення дефіциту, профіциту державного бюджету до ВВП) – 0,0307; V_{A3} – (покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень) – 0,0294; V_{A4} – (відношення дефіциту, профіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі) – 0,0294; V_{A5} (обсяг трансфертів з державного бюджету, % до ВВП) – 0,0307;

V_{B1} (відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %) – 0,0300; V_{B2} (відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %) – 0,0300; V_{B3} (рівень зовнішньої заборгованості на 1 особу, дол. США) – 0,0294; V_{B4} (відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %) – 0,0307; V_{B5} (відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %) – 0,0294; V_{B6} (відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходів державного бюджету, %) – 0,0287; V_{B7} (відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %) – 0,0307; V_{B8} (відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %) – 0,0287;

V_{C1} (частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %) – 0,0294; V_{C2} (обсяг кредитування банками реального сектора економіки, % до ВВП) – 0,0294;

V_{D1} (індекс зміни офіційного курсу гривні до долара США відносно до показників попереднього періоду, %) – 0,0274; V_{D2} (відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів,%) – 0,0294; V_{D3} (валові міжнародні резерви України, місяці імпорту) – 0,0280;

V_{E1} (рівень монетизації (відношення обсягу грошового агрегату M3 до ВВП, %) – 0,0300; V_{E2} (швидкість обігу (відношення ВВП до обсягу грошового агрегату M2)) – 0,0294; V_{E3} (обсяг готівки, % до ВВП) – 0,0300; V_{E4} (рівень інфляції (до грудня попереднього року), %) – 0,0300; V_{E5} (питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих банками, %) – 0,0300; V_{E6} (рівень середньої процентної ставки кредитів банків відносно інфляції, %) – 0,0300; V_{E7} (рівень доларизації грошового обігу,%) – 0,0294; V_{E8} (рівень забезпечення грошової бази золотовалютними резервами, %) – 0,0294;

V_{F1} (відношення обсягу номінальної капіталізації ринку акцій до ВВП, %) – 0,0274; V_{F2} (дохідність облігацій внутрішньої державної позики, %) – 0,0274; V_{F3} (частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу, %) – 0,0267;

V_{G1} (показник проникнення страхування, (страхові премії до ВВП),%) – 0,0247; V_{G2} (показник «щільності страхування» (страхові премії на 1 особу), дол. США) – 0,0260; V_{G3} (частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %) – 0,0254; V_{G4} (рівень валових страхових виплат, %) – 0,0247; V_{G5} (частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, (відносно валових премій), %) – 0,0247; V_{G6} (частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, %) – 0,0247.

Подальше визначення рівня фінансової безпеки суб'єкта фінансових відносин макроекономічного рівня зумовлює необхідність розрахунку ваги кожного з виділених чинників. Обчислення оцінки кожного чинника проводиться шляхом визначення оцінки кожної складової з вагою, тобто $G_i \times O_i$ та максимальної оцінки з вагою, $G_i \times O_{\max}$ за складовими фінансової безпеки держави (табл. 2.10).

Оцінка складових фінансової безпеки держави

Складові фінансової безпеки держави	Вага, G_i	Оцінка, O_i	Оцінка з вагою, $G_i \times O_i$	Максимальна оцінка з вагою, $G_i \times O_{\max}$
Бюджетна безпека				
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	0,0294	2	0,0587	0,1468
Відношення дефіциту, профіциту державного бюджету до ВВП, %	0,0307	3	0,0921	0,1534
Покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень, %	0,0294	2	0,0587	0,1468
Відношення дефіциту, профіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі, %	0,0294	2	0,0587	0,1468
Обсяг трансфертів з державного бюджету, % до ВВП	0,0307	3	0,0921	0,1534
Боргова безпека				
Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	0,0300	3	0,0901	0,150
Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	0,0300	3	0,0901	0,150
Рівень зовнішньої заборгованості на 1 особу, дол. США	0,0294	3	0,0881	0,147
Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	0,0307	4	0,1227	0,153
Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	0,0294	3	0,0881	0,147
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходів державного бюджету, %	0,0287	1	0,0287	0,143
Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	0,0307	4	0,1227	0,153
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %	0,0287	1	0,0287	0,143
Банківська безпека				
Частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %	0,0294	3	0,0881	0,147
Обсяг кредитування банками реального сектора економіки, % до ВВП	0,0294	3	0,0881	0,147
Валютна безпека				
Індекс зміни офіційного курсу гривні до долара США відносно до показників попереднього періоду, %	0,0274	1	0,0274	0,137
Відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів, %	0,0294	3	0,0881	0,147

Складові фінансової безпеки держави	Вага, G_i	Оцінка, O_i	Оцінка з вагою, $G_i \times O_i$	Максимальна оцінка з вагою, $G_i \times O_{\max}$
Валові міжнародні резерви України, місяці імпорту	0,0280	2	0,0560	0,140
Безпека грошового ринку та інфляційних процесів				
Рівень монетизації (відношення обсягу грошового агрегату М3 до ВВП, %)	0,0300	3	0,0901	0,150
Швидкість обігу (відношення ВВП до обсягу грошового агрегату М2)	0,0294	3	0,0881	0,147
Обсяг готівки, % до ВВП	0,0300	3	0,0901	0,150
Рівень інфляції (до грудня попереднього року), %	0,0300	3	0,0901	0,150
Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих банками, %	0,0300	3	0,0901	0,150
Рівень середньої процентної ставки кредитів банків відносно інфляції, %	0,0300	3	0,0901	0,150
Рівень доларизації грошового обігу, %	0,0294	3	0,0881	0,147
Рівень забезпечення грошової бази золотовалютними резервами, %	0,0294	3	0,0881	0,147
Фондовий ринок				
Відношення обсягу номінальної капіталізації ринку акцій до ВВП, %	0,0274	1	0,0274	0,137
Доходність облігацій внутрішньої державної позики, %	0,0274	1	0,0274	0,137
Частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу, %	0,0267	1	0,0267	0,133
Страховий ринок				
Показник проникнення страхування, (відношення страхових премій до ВВП), %	0,0247	1	0,0247	0,123
Показник «щільності страхування» (страхові премії на 1 особу), дол. США	0,0260	1	0,0260	0,130
Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	0,0254	1	0,0254	0,127
Рівень валових страхових виплат, %	0,0247	1	0,0247	0,123
Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	0,0247	1	0,0247	0,123
Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, %	0,0247	1	0,0247	0,123
Разом	1,0	-	2,3129	5,0

Показники оцінки кожного індикатора по кожній зі складових фінансової безпеки держави, тобто оцінки з вагою та максимальної оцінки з вагою, дозволяє проаналізувати отримані результати щодо кожного індикатора.

Найбільшу оцінку з вагою бюджетної складової фінансової безпеки отримали індикатори відношення дефіциту, профіциту державного бюджету до ВВП та обсяг трансфертів з державного бюджету, % до ВВП, значення яких становлять 0,0921, решта індикаторів, зокрема, рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень та відношення дефіциту, профіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі мають оцінку з вагою 0,0587.

Індикаторами безпеки грошового ринку та інфляційних процесів є: рівень монетизації (відношення обсягу грошового агрегату М3 до ВВП, %), обсяг готівки (% до ВВП), рівень інфляції (до грудня попереднього року), питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих банками і рівень середньої процентної ставки кредитів банків відносно до інфляції з вагою 0,0901, інші індикатори – швидкість обігу (відношення ВВП до обсягу грошового агрегату М2), рівень доларизації грошового обігу і забезпечення грошової бази золотовалютними резервами – 0,0881 відповідно.

У складовій фінансової безпеки суб'єкта фінансових відносин макроекономічного рівня «фондовий ринок» виділяються індикатори відношення обсягу номінальної капіталізації ринку акцій до ВВП та дохідність облігацій внутрішньої державної позики, які мають значення оцінки з вагою 0,0274, при цьому такий індикатор, як частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу має значення оцінки з вагою 0,0267, що лише на 0,0007 менше ваги інших індикаторів, тобто, доцільно визнати майже однакову силу впливу цих індикаторів на досліджувану складову фінансової безпеки.

Показник проникнення страхування (страхові премії до ВВП), рівень валових страхових виплат, частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, та частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових

компаній, що належать нерезидентам, у загальному їх обсязі отримали оцінку з вагою, значення якої становить 0,0247; на 0,0007 пункту вище має оцінку з вагою частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій і на 0,013 пункту – показник щільності страхування (страхові премії на 1 особу), дол. США, які зумовлюють інтенсивність впливу складової «страховий ринок» на фінансову безпеку держави.

Зведену оцінку інтенсивності впливу складових на фінансову безпеку суб'єкта макроекономічного рівня подано в табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Рівень фінансової безпеки на макроекономічному рівні за складовими

Складові фінансової безпеки на макроекономічному рівні	Оцінка складової
Бюджетна безпека	0,36
Боргова безпека	0,66
Банківська безпека	0,18
Валютна безпека	0,17
Безпека грошового ринку та інфляційних процесів	0,71
Фондовий ринок	0,08
Страховий ринок	0,15
Разом	2,31

Оскільки не існує єдиного методологічного підходу до оцінювання рівня фінансової безпеки, пропонуємо визначати рівень фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро- та мезоекономічного рівнів шляхом комплексного аналізу інтенсивності впливу складових на фінансову безпеку.

Оцінка бюджетної безпеки країни з урахуванням ваги становить 0,36; боргової безпеки – 0,66; банківської безпеки – 0,18; валютної безпеки – 0,17; безпеки грошового ринку та інфляційних процесів – 0,7; фондового ринку – 0,08 та страхового ринку – 0,15, сума яких становить 2,31. Отримані дані дозволяють визначити рівень фінансової безпеки суб'єкта макроекономічного рівня:

$$P_{\text{макро}}^{\text{ф.б}} = \frac{\sum C_k}{n} \quad (2.6)$$

де Р – рівень фінансової безпеки;

C_k – сума оцінок складових;

n – кількість складових.

Відповідно до цього, рівень фінансової безпеки держави становить 0,33, при цьому найбільший вплив на розраховане значення рівня фінансової безпеки держави становить безпека грошового ринку та інфляційних процесів (0,71), боргова безпека (0,66), бюджетна (0,36) і банківська безпека (0,17). Такий рівень фінансової безпеки держави обумовлений надмірно високими відсотковими ставками за кредитами, перевищенням кредитних вкладень над депозитами, практичною відсутністю страхування кредитів і депозитів, низьким рівнем капіталізації банківської системи та недостатнім законодавчим регулюванням банківської діяльності. І хоча більшість фактичних значень індикаторів стану боргової безпеки України не перевищували нормативних значень, показники рівня зовнішньої заборгованості на 1 особу протягом 2010-2014 рр. значно перевищували порогове значення, яке становить не більше 200 дол. США. Це свідчить про несприятливі тенденції в економіці та необхідність оптимізації структури державного боргу.

Виходячи з результатів проведеного дослідження, можна говорити про низький рівень фінансової безпеки України. Серед внутрішніх та зовнішніх причин низького рівня фінансової безпеки на макроекономічному рівні слід виділити фінансову дестабілізацію в країні, нецільове використання бюджетних коштів, невиконання дохідної частини державного бюджету, недосконалість державної фінансової інфраструктури економічної сфери, існуючі інфляційні процеси, недосконалість національної банківської системи, що має безпосередній різносторонній негативний вплив на фінансову безпеку. Отже, нейтралізація загроз фінансовій безпеці на макроекономічному рівні має здійснюватися різними методами, які дозволять отримати відповідний ефект.

Оскільки будь-який регіон є окремою підсистемою держави та національної економіки, фінансову безпеку суб'єкта фінансових відносин мезоекономічного рівня необхідно розглядати як інтегральну комплексну характеристику місцевої економіки. З огляду на це в роботі виділено такі складові фінансової безпеки суб'єкта фінансових відносин мезоекономічного рівня: бюджетний сектор, зовнішньоекономічна діяльність, фінансовий сектор, грошово-валютний та соціальний сектори.

Індикаторами бюджетного сектора у роботі виділено: доходи, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів; доходи, що не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів; загальний фонд; спеціальний фонд; дотації; субвенції; сума трансфертів; виконання місцевого бюджету у відсотках; надходження бюджетних установ; податкові надходження та видатки місцевого бюджету. Усі вони зумовлюють стан розвитку бюджетного простору суб'єкта фінансових відносин мезоекономічного рівня.

Зовнішньоекономічну діяльність зумовлюють індекс споживчих цін, коефіцієнт покриття експортом імпорту та обсяг прямих іноземних інвестицій на 1 особу. Вони характеризують розвиток зовнішньоекономічного комплексу регіону, що розвивається органами влади регіону.

Індикаторами фінансового сектора є поточна дебіторська заборгованість, поточна кредиторська заборгованість та обсяг міжбюджетних трансфертів, що надаються регіональним бюджетам з центрального бюджету у розрахунку на 1 особу. Ці індикатори дають можливість досліджувати процеси розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів регіону, що знаходяться в розпорядженні місцевих органів влади, та грошові кошти суб'єктів господарювання.

Рівень доларизації грошового обігу, відношення податків до ВРП у відсотках і темпи зростання прибуткової частини бюджету виділено як індикатори грошово-валютного сектора, оскільки вони є показниками існуючої системи формування грошово-кредитної політики регіону.

Індикаторами соціального сектора є динаміка суми заборгованості з виплати заробітної плати та рівень безробіття населення (за методологією МОП), % до

економічно активного населення, які узагальнюють трансформаційні процеси розвитку соціальної інфраструктури Харківської області як в цілому, так і за її складовими.

За аналогічним алгоритмом визначаємо і рівень фінансової безпеки суб'єкта фінансових відносин мезоекономічного рівня, результати чого представлені в додатку Д

Відсоток виставлених оцінок всіма експертами становить:

V_{H1} – 0,74 (доходи, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів); V_{H2} – 0,70 (доходи, що не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, тис. грн.); V_{H3} – 0,68 (загальний фонд); V_{H4} – 0,60 (спеціальний фонд); V_{H5} – 0,70 (дотації); V_{H6} – 0,64 (субвенції); V_{H7} – 0,64 (сума трансфертів); V_{H8} – 0,66 (виконання бюджету, %); V_{H9} – 0,62 (надходження бюджетних установ); V_{H10} – 0,70 (податкові надходження); V_{H11} – 0,66 (видатки бюджету);

V_{I1} – 0,60 (індекс споживчих цін, %); V_{I2} – 0,76 (коефіцієнт покриття експортом імпорту); V_{I3} – 0,72 (обсяг прямих іноземних інвестицій на 1 особу, тис. дол. США);

V_{J1} – 0,62 (поточна дебіторська заборгованість); V_{J2} – 0,64 (поточна кредиторська заборгованість); V_{J3} – 0,76 (обсяг міжбюджетних трансфертів, що надаються регіональним бюджетам з центрального бюджету, грн. на 1 особу);

V_{K1} – 0,76 (рівень доларизації грошового обігу); V_{K2} – 0,74 (відношення податків до ВРП, %); V_{K3} – 0,76 (темпи зростання прибуткової частини бюджету);

V_{L1} – 0,60 (динаміка суми заборгованості з виплати заробітної плати млн. грн.); V_{L2} – 0,58 (рівень безробіття населення (за методологією МОП), % до економічно активного населення).

Сума всіх оцінок становить 14,88.

Показники складових фінансової безпеки суб'єкта фінансових відносин мезоекономічного рівня мають таку вагу:

V_{H1} – 0,0497 (доходи, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів); V_{H2} – 0,0470 (доходи, що не враховуються при визначенні

міжбюджетних трансфертів, тис. грн.); $V_{H3} - 0,0457$ (загальний фонд); $V_{H4} - 0,0403$ (спеціальний фонд); $V_{H5} - 0,0470$ (дотації); $V_{H6} -$ (субвенції); $V_{H7} - 0,0430$ (сума трансфертів); $V_{H8} - 0,0417$ (виконання бюджету, %); $V_{H9} - 0,62$ (надходження бюджетних установ); $V_{H10} - 0,0470$ (податкові надходження); $V_{H11} - 0,0444$ (видатки бюджету);

$V_{I1} - 0,0430$ (індекс споживчих цін, %); $V_{I2} - 0,0511$ (коефіцієнт покриття експортом імпорту); $V_{I3} - 0,0484$ (обсяг прямих іноземних інвестицій на 1 особу, тис. дол. США);

$V_{J1} - 0,0417$ (поточна дебіторська заборгованість); $V_{J2} - 0,0430$ (поточна кредиторська заборгованість); $V_{J3} - 0,0511$ (обсяг міжбюджетних трансфертів, що надаються регіональним бюджетам з центрального бюджету, грн. на 1 особу);

$V_{K1} - 0,0511$ (рівень доларизації грошового обігу); $V_{K2} - 0,0497$ (відношення податків до ВРП, %); $V_{K3} - 0,0511$ (темпи зростання прибуткової частини бюджету);

$V_{L1} - 0,0403$ (динаміка суми заборгованості з виплати заробітної плати, млн. грн.); $V_{L2} - 0,0390$ (рівень безробіття населення (за методологією МОП), % до економічно активного населення).

Результати оцінки кожного індикатора складових фінансової безпеки регіону, оцінки з вагою $G_i \times O_i$ та максимальної оцінки з вагою $G_i \times O_{\max}$ подано у табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Оцінка індикаторів складових фінансової безпеки регіону

Складові фінансової безпеки регіону	Вага, G_i	Оцінка, O_i	Оцінка з вагою, $G_i \times O_i$	Максимальна оцінка з вагою, $G_i \times O_{\max}$
Індикатори бюджетного сектора				
Доходи, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів	0,0497	2	0,0995	0,2487
Доходи, що не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів	0,0470	2	0,0941	0,2352
Загальний фонд	0,0457	2	0,0914	0,2285
Спеціальний фонд	0,0403	2	0,0806	0,2016
Дотації	0,0470	2	0,0941	0,2352
Субвенції	0,0430	2	0,0860	0,2151

Складові фінансової безпеки регіону	Вага, G_i	Оцінка, O_i	Оцінка з вагою, $G_i \times O_i$	Максимальна оцінка з вагою, $G_i \times O_{\max}$
Сума трансфертів	0,0430	2	0,0860	0,2151
Виконання бюджету	0,0444	2	0,0887	0,2218
Надходження бюджетних установ	0,0417	1	0,0417	0,2083
Податкові надходження	0,0470	2	0,0941	0,2352
Видатки бюджету	0,0444	2	0,0887	0,2218
Індикатори зовнішньоекономічної діяльності				
Індекс споживчих цін, %	0,0403	1	0,0403	0,2016
Коефіцієнт покриття експортом імпорту	0,0511	3	0,1532	0,2554
Обсяг прямих іноземних інвестицій на 1 особу, тис. дол. США	0,0484	2	0,0968	0,2419
Індикатори фінансового сектора				
Поточна дебіторська заборгованість	0,0417	1	0,0417	0,2083
Поточна кредиторська заборгованість	0,0430	2	0,0860	0,2151
Обсяг міжбюджетних трансфертів, що надаються регіональним бюджетам з центрального бюджету, грн. на 1 особу	0,0511	3	0,1532	0,2554
Індикатори грошово-валютного сектора				
Рівень доларизації грошового обігу	0,0511	3	0,1532	0,2554
Відношення податків до ВВП, %	0,0497	2	0,0995	0,2487
Темпи зростання прибуткової частини бюджету	0,0511	3	0,1532	0,2554
Індикатори соціального сектора				
Динаміка суми заборгованості з виплати заробітної плати, млн. грн.	0,0403	1	0,0403	0,2016
Рівень безробіття населення (за методологією МОП), % до економічно активного населення	0,0390	1	0,0390	0,1949
Разом	1,0	-	2,0013	5,0

Оцінку інтенсивності впливу складових на фінансову безпеку суб'єкта мезоекономічного рівня подано у табл. 2.13.

Таблиця 2.13

Рівень фінансової безпеки на мезоекономічному рівні за складовими

Складові фінансової безпеки на мезоекономічному рівні	Оцінка складової
Бюджетний сектор	0,94
Зовнішньоекономічна діяльність	0,29
Фінансовий сектор	0,28
Грошово-валютний сектор	0,41
Соціальний сектор	0,08
Разом	2,00

За результатами розрахунків рівень фінансової безпеки регіону становить лише 0,40, що дозволяє ідентифікувати рівень фінансової безпеки суб'єкта мезоекономічного рівня як недостатній, при цьому найбільший вплив на фінансову безпеку суб'єкта мезоекономічного рівня справляє бюджетний сектор, оцінка якого з вагою становить 0,94, та грошово-валютний сектор з оцінкою з вагою 0,41; помітний вплив справляють зовнішньоекономічна діяльність та фінансовий сектор з оцінкою з вагою 0,29 та 0,28 відповідно. Тобто при розробленні фінансового механізму забезпечення фінансової безпеки регіону слід враховувати питому вагу регіону у ВВП країни, платіжний баланс регіону, дефіцит місцевого бюджету, рівень інфляції, обсяг іноземних інвестицій, сальдо зовнішньоторговельного балансу, заборгованість з виплати заробітної плати, дебіторську та кредиторську заборгованість, зміни значень яких від запланованих розглядатимуться як виникнення потенційної загрози зниженню рівня фінансової безпеки суб'єкта фінансових відносин мезоекономічного рівня.

2.3. Методичний підхід до оцінювання стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня

Відсутність єдиних методичних засад факторного визначення фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макроекономічного рівня значною мірою ускладнює її кількісне вимірювання, тому діагностування стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня доцільно проводити з використанням методів порівняльного багатовимірного аналізу, зокрема, таксономічного показника стану фінансової безпеки підприємств машинобудування.

Беручи за основу офіційні вітчизняні методики оцінки рівня фінансової безпеки, зокрема, методику, запропоновану Міністерством економіки України та Міністерством фінансів України, побудуємо інтегральний таксономічний

показник фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня за такою моделлю:

$$Y = (X_1; X_2; X_3; X_4; X_5; X_6; X_7; X_8; X_9; X_{10}), \quad (2.7)$$

де Y – інтегральний таксономічний показник фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня;

$X_1 - X_{10}$ – показники стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня.

Теоретико-методичну модель матриці спостережень за таксономічним аналізом діагностування стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня подано у додатку Е.

Згідно із теоретико-методичною моделлю стан фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня визначається такими показниками: коефіцієнтом абсолютної ліквідності; коефіцієнтом швидкої ліквідності; коефіцієнтом автономії; коефіцієнтом оборотності власного капіталу; коефіцієнтом оборотності основних засобів; коефіцієнтом оборотності активів; коефіцієнтом довгострокового залучення позикових коштів; коефіцієнтом фінансового ризику; рентабельністю продажу та рентабельністю власного капіталу, які виступають індикаторами рівня фінансової безпеки підприємства та є, на думку автора, актуальними для конкретного суб'єкта фінансових коефіцієнтів і побудови інтегрального зведеного показника.

Процедура побудови інтегрального показника фінансової безпеки суб'єктів господарювання мікрорівня передбачає формування матриці спостережень, її стандартизацію, визначення вектора-еталона стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікрорівня, визначення відстані фактичних станів об'єкта до еталонного та розрахунок інтегрального таксономічного показника.

Алгоритм таксономічного аналізу діагностування стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня подано на рис. 2.6.

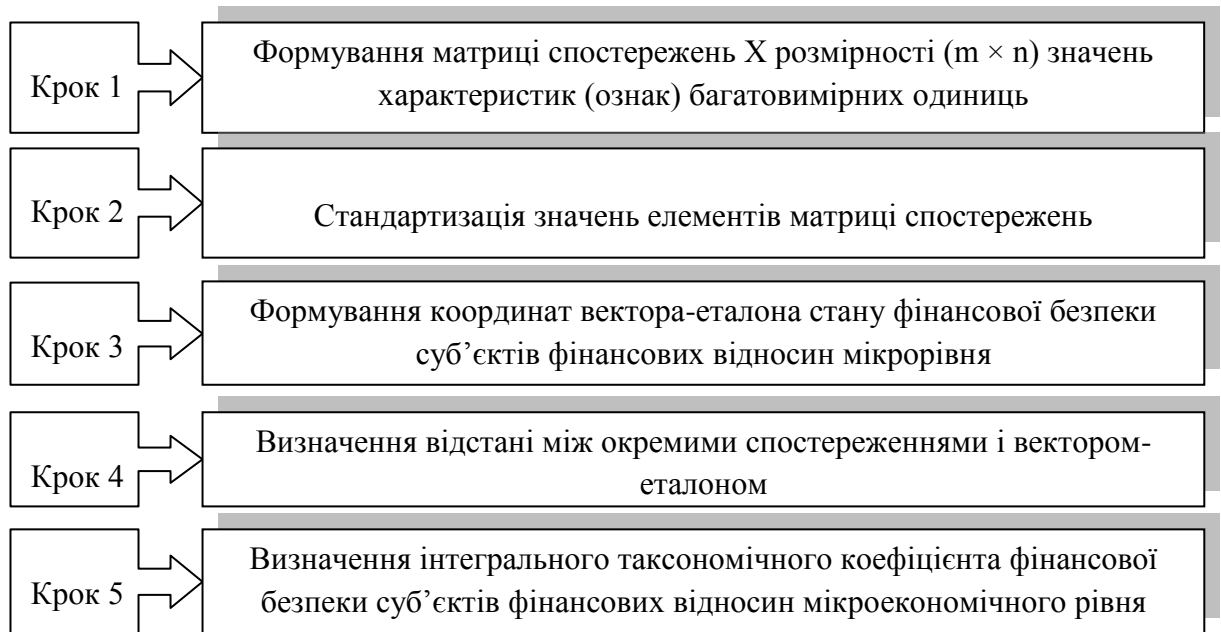

Рис. 2.6. Алгоритм таксономічного аналізу діагностування стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня

Крок 1 – формування матриці спостережень X розмірності $(m \times n)$ значень характеристик (ознак) багатовимірних одиниць:

$$X_{mn} = \begin{pmatrix} X_1 \\ \dots \\ X_i \\ \dots \\ X_m \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} X_{i1} \dots X_{i10} \dots X_{ij} \dots X_{in} \\ \dots \\ X_{m1} \dots X_{m10} \dots X_{mj} \dots X_{mn} \end{pmatrix}, \quad (2.8)$$

де m – число одиниць n -вимірного простору, що дорівнює кількості рядків матриці;

n – число ознак кожної одиниці, що дорівнює кількості стовпців матриці;

x_{ij} – значення ознаки за номером j для одиниці за номером i .

Вихідні дані для розрахунку інтегрального таксономічного показника стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня, які представлені підприємствами машинобудування Харківської області узагальнено в додатку Ж. Як свідчать від'ємні значення показників, має місце нестабільне функціонування даних підприємств. Подальші розрахунки проводились на основі середнього значення i -го показника відповідно до методу таксономічного аналізу.

На основі значень показників, наведених у додатку Ж, розраховано середнє значення i -го показника діагностування стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

Результати розрахунку середнього значення i -го показника діагностування стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня

Показник	ПАТ «Автрамат»	ПАТ «Електромашина»	ПАТ «Харківський завод штампів та пресформ»	ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе»	ПАТ «РОСС»	ПАТ «Харківський підшипниковий завод»	ПАТ «Завод ім. Фрунзе»	ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш»	ПАТ «Турбоатом»	ПАТ «ФЕД»
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (X_1)										
\bar{X}_1	2,13	0,11	0,02	0,09	0,04	0,15	2,30	0,05	1,72	0,35
Коефіцієнт швидкої ліквідності (X_2)										
\bar{X}_2	4,29	9,28	2,17	1,11	1,84	4,04	6,71	2,62	4,25	2,01
Коефіцієнт автономії (X_3)										
\bar{X}_3	2,56	1,77	1,95	-0,46	1,76	0,93	2,64	0,03	2,60	1,48
Коефіцієнт оборотності власного капіталу (X_4)										
\bar{X}_4	0,99	2,35	3,87	1,50	3,55	2,09	4,09	4,11	1,07	4,50
Коефіцієнт оборотності основних засобів (X_5)										
\bar{X}_5	0,80	1,84	2,38	0,70	2,91	1,46	4,37	2,18	1,09	4,92
Коефіцієнт оборотності активів (X_6)										
\bar{X}_6	1,08	1,45	4,44	0,67	1,81	1,01	2,58	2,24	0,57	1,65
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів (X_7)										
\bar{X}_7	0,59	1,68	0,01	-7,51	0,60	5,81	1,11	-2,67	0,01	0,30
Коефіцієнт фінансового ризику (X_8)										

Показник	ПАТ «Автрамат»	ПАТ «Електромашина»	ПАТ «Харківський завод штамів та пресформ»	ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе»	ПАТ «РОСС»	ПАТ «Харківський підшипниковий завод»	ПАТ «Завод ім. Фрунзе»	ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш»	ПАТ «Турбоатом»	ПАТ «ФЕД»
\bar{X}_8	2,90	8,49	4,91	18,18	6,05	15,11	2,43	56,15	2,43	7,60
Рентабельність продажу (X_9)										
\bar{X}_9	0,70	0,34	1,08	0,05	0,60	0,77	0,73	0,30	1,65	0,79
Рентабельність власного капіталу (X_{10})										
\bar{X}_{10}	-0,0078	0,7608	0,1842	4,3108	0,1254	0,2392	0,381	-1,6406	0,5958	0,8026

Умовні позначення: \bar{X}_1 – середнє значення коефіцієнта абсолютної ліквідності; \bar{X}_2 – середнє значення коефіцієнта швидкої ліквідності; \bar{X}_3 – середнє значення коефіцієнта автономії; \bar{X}_4 – середнє значення коефіцієнта оборотності власного капіталу; \bar{X}_5 – середнє значення коефіцієнта оборотності основних засобів; \bar{X}_6 – середнє значення коефіцієнта оборотності активів; \bar{X}_7 – середнє значення коефіцієнта довгострокового залучення позикових коштів; \bar{X}_8 – середнє значення коефіцієнта фінансового ризику; \bar{X}_9 – середнє значення рентабельності продажу; \bar{X}_{10} – середнє значення рентабельності власного капіталу.

Отже, як видно з табл. 2.14, середні значення за розрахованими показниками діагностування стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня становлять:

1) для ПАТ «Автрамат»: X_1 (коефіцієнт абсолютної ліквідності) – 2,13; X_2 (коефіцієнт швидкої ліквідності) – 4,29; X_3 (коефіцієнт автономії) – 2,56; X_4 (коефіцієнт оборотності власного капіталу) – 0,99; X_5 (коефіцієнт оборотності основних засобів) – 0,80; X_6 (коефіцієнт оборотності активів) – 1,08; X_7 (коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів) – 0,59; X_8 (коефіцієнт фінансового ризику) – 2,90; X_9 (рентабельність продажу) – 0,70 і X_{10} (рентабельність власного капіталу) – -0,0078;

2) для ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш»»: X_1 (коефіцієнт абсолютної ліквідності) – 0,05; X_2 (коефіцієнт швидкої ліквідності) – 2,62; X_3 (коефіцієнт автономії) – 0,03; X_4 (коефіцієнт оборотності власного капіталу) – 4,11; X_5 (коефіцієнт оборотності основних засобів) – 2,18; X_6 (коефіцієнт оборотності активів) – 2,24; X_7 (коефіцієнт довгострокового

залучення позикових коштів) – $-2,67$; X_8 (коефіцієнт фінансового ризику) – $56,15$; X_9 (рентабельність продажу) – $0,3$; X_{10} (рентабельність власного капіталу) – $-1,641$.

Від’ємне значення рентабельності власного капіталу та низькі коефіцієнтів оборотності власного капіталу, основних засобів і рентабельності продажу свідчать про нерациональне управління фінансами підприємств, що, безумовно, знижує рівень фінансової безпеки суб’єктів господарювання;

3) для ПАТ «Електромашина»: X_1 (коефіцієнт абсолютної ліквідності) – $0,11$; X_2 (коефіцієнт швидкої ліквідності) – $9,28$; X_3 (коефіцієнт автономії) – $1,77$; X_4 (коефіцієнт оборотності власного капіталу) – $2,35$; X_5 (коефіцієнт оборотності основних засобів) – $1,82$; X_6 (коефіцієнт оборотності активів) – $1,45$; X_7 (коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів) – $1,68$; X_8 (коефіцієнт фінансового ризику) – $8,49$; X_9 (рентабельність продажу) – $0,34$; X_{10} (рентабельність власного капіталу) – $0,7608$;

4) для ПАТ «Харківський завод штампів та пресформ»: X_1 (коефіцієнт абсолютної ліквідності) – $0,02$; X_2 (коефіцієнт швидкої ліквідності) – $2,17$; X_3 (коефіцієнт автономії) – $1,95$; X_4 (коефіцієнт оборотності власного капіталу) – $3,87$; X_5 (коефіцієнт оборотності основних засобів) – $2,38$; X_6 (коефіцієнт оборотності активів) – $4,44$; X_7 (коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів) – $0,01$; X_8 (коефіцієнт фінансового ризику) – $4,91$; X_9 (рентабельність продажу) – $1,08$; X_{10} (рентабельність власного капіталу) – $0,184$;

5) для ПАТ «РОСС»: X_1 (коефіцієнт абсолютної ліквідності) – $0,04$; X_2 (коефіцієнт швидкої ліквідності) – $1,84$; X_3 (коефіцієнт автономії) – $1,76$; X_4 (коефіцієнт оборотності власного капіталу) – $3,55$; X_5 (коефіцієнт оборотності основних засобів) – $2,91$; X_6 (коефіцієнт оборотності активів) – $1,81$; X_7 (коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів) – $0,6$; X_8 (коефіцієнт фінансового ризику) – $6,05$; X_9 (рентабельність продажу) – $0,6$; X_{10} (рентабельність власного капіталу) – $0,125$;

6) для ПАТ «Харківський підшипниковий завод»: X_1 (коефіцієнт абсолютної ліквідності) – $0,15$; X_2 (коефіцієнт швидкої ліквідності) – $4,04$; X_3 (коефіцієнт автономії) – $0,93$; X_4 (коефіцієнт оборотності власного капіталу) –

2,09; X_5 (коефіцієнт оборотності основних засобів) – 1,46; X_6 (коефіцієнт оборотності активів) – 1,01; X_7 (коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів) – 5,81; X_8 (коефіцієнт фінансового ризику) – 15,11; X_9 (рентабельність продажу) – 0,77; X_{10} (рентабельність власного капіталу) – 0,239;

7) для ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе»: X_1 (коефіцієнт абсолютної ліквідності) – 0,09; X_2 (коефіцієнт швидкої ліквідності) – 1,11; X_3 (коефіцієнт автономії) – -0,46; X_4 (коефіцієнт оборотності власного капіталу) – 1,5; X_5 (коефіцієнт оборотності основних засобів) – 0,7; X_6 (коефіцієнт оборотності активів) – 0,67; X_7 (коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів) – -7,51; X_8 (коефіцієнт фінансового ризику) – 18,18; X_9 (рентабельність продажу) – 0,05; X_{10} (рентабельність власного капіталу) – 4,311;

8) для ПАТ «ФЕД»: X_1 (коефіцієнт абсолютної ліквідності) – 0,35; X_2 (коефіцієнт швидкої ліквідності) – 2,01; X_3 (коефіцієнт автономії) – 1,48; X_4 (коефіцієнт оборотності власного капіталу) – 4,5; X_5 (коефіцієнт оборотності основних засобів) – 4,92; X_6 (коефіцієнт оборотності активів) – 1,65; X_7 (коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів) – 0,3; X_8 (коефіцієнт фінансового ризику) – 7,6; X_9 (рентабельність продажу) – 0,79; X_{10} (рентабельність власного капіталу) – 0,803;

9) для ПАТ «Завод ім. Фрунзе»: X_1 (коефіцієнт абсолютної ліквідності) – 2,3; X_2 (коефіцієнт швидкої ліквідності) – 6,71; X_3 (коефіцієнт автономії) – 2,64; X_4 (коефіцієнт оборотності власного капіталу) – 4,09; X_5 (коефіцієнт оборотності основних засобів) – 4,37; X_6 (коефіцієнт оборотності активів) – 2,58; X_7 (коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів) – 1,11; X_8 (коефіцієнт фінансового ризику) – 2,43; X_9 (рентабельність продажу) – 0,73; X_{10} (рентабельність власного капіталу) – 0,381;

10) для ПАТ «Турбоатом»: X_1 (коефіцієнт абсолютної ліквідності) – 1,72; X_2 (коефіцієнт швидкої ліквідності) – 4,25; X_3 (коефіцієнт автономії) – 2,6; X_4 (коефіцієнт оборотності власного капіталу) – 1,07; X_5 (коефіцієнт оборотності основних засобів) – 1,09; X_6 (коефіцієнт оборотності активів) – 0,57; X_7 (коефіцієнт

довгострокового залучення позикових коштів) – 0,01; X_8 (коефіцієнт фінансового ризику) – 2,43; X_9 (рентабельність продажу) – 1,65; X_{10} (рентабельність власного капіталу) – 0,596.

Високі значення коефіцієнта фінансового ризику обумовлені наявністю значної диспропорції у співвідношенні залучених коштів і власного капіталу, що підвищує фінансовий ризик та послаблює фінансову безпеку досліджуваних суб'єктів господарювання.

Крок 2 – стандартизація значень елементів матриці показників діагностування стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня (табл. 2.15):

$$Z_i = \frac{X_i}{\bar{X}}, \quad (2.9)$$

де Z_i – стандартизоване значення n -го показника діагностування стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня;

X_i – значення n -го показника діагностування стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня;

\bar{X} – середнє значення n -го показника діагностування стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня.

Таблиця 2.15

Стандартизована матриця спостережень показників діагностування стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня

Період	ПАТ «Автрамат»	ПАТ «Електромашина»	ПАТ «Харківський завод штампів та пресформ»	ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе»	ПАТ «РОСС»	ПАТ «Харківський підшипниковий завод»	ПАТ «Завод ім. Фрунзе»	ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш»	ПАТ «Турбоагом»	ПАТ «ФЕД»
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (X_1)										
Z_1	0,192	0,200	0,050	0,144	0,200	0,247	0,537	0,460	0,151	0,397
	1,143	0,090	0,020	0,048	0,100	0,304	0,990	0,013	2,563	0,421

Період	ПАТ «Автрагат»	ПАТ «Електромашина»	ПАТ «Харківський завод штамів та пресформ»	ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе»	ПАТ «РОСС»	ПАТ «Харківський підшипниковий завод»	ПАТ «Завод ім. Фрунзе»	ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш»	ПАТ «Турбоатом»	ПАТ «ФЕД»
	0,621	0,111	0,750	0,351	0,100	0,053	0,403	1,150	0,200	0,083
	1,207	0,171	0,001	0,131	0,010	0,399	0,278	0,001	2,338	0,072
	0,166	1,263	1,500	0,137	0,600	0,060	0,461	1,150	0,214	0,014
Коефіцієнт швидкої ліквідності (X_2)										
Z_2	0,207	0,090	0,328	0,425	0,161	0,259	0,361	0,390	0,197	0,428
	3,880	20,300	0,869	0,781	2,051	4,071	4,374	0,606	5,866	1,070
	0,278	0,101	0,762	0,197	0,232	0,229	0,356	1,653	0,169	0,334
	4,790	35,463	0,559	0,639	2,430	3,748	2,797	0,188	6,309	0,801
	0,193	0,138	0,793	0,214	0,352	0,197	0,274	1,365	0,156	0,441
Коефіцієнт автономії (X_3)										
Z_3	0,276	0,385	0,230	-0,059	0,183	0,291	0,234	6,267	0,267	0,251
	2,386	0,859	2,189	-7,650	2,318	0,669	2,965	0,001	2,671	1,420
	0,187	0,606	0,221	0,048	0,194	0,329	0,223	3,133	0,266	0,232
	3,438	0,293	1,985	-10,067	2,416	0,611	2,440	-0,041	1,664	1,532
	0,145	1,015	0,181	0,045	0,199	0,325	0,256	4,773	0,097	0,234
Коефіцієнт оборотності власного капіталу (X_4)										
Z_4	0,243	0,230	0,227	0,254	0,274	0,189	0,215	0,116	0,176	0,494
	1,068	2,424	4,188	1,839	3,502	2,841	6,987	4,720	1,406	1,816
	0,213	0,157	0,215	0,076	0,190	0,177	0,098	0,554	0,214	0,416
	0,908	3,987	4,025	4,537	4,029	3,051	8,084	0,707	1,252	1,291
	0,400	0,306	0,339	0,192	0,237	0,197	0,134	0,508	0,257	0,325
Коефіцієнт оборотності основних засобів (X_5)										
Z_5	0,218	0,202	0,187	0,344	0,271	0,196	0,257	0,134	0,181	0,543
	0,874	2,068	3,284	0,700	2,681	1,899	6,194	2,389	1,112	1,933
	0,190	0,147	0,177	0,080	0,211	0,176	0,114	0,563	0,237	0,355
	1,016	3,918	3,233	1,450	3,164	2,172	6,509	0,348	1,437	1,245
	0,357	0,220	0,264	0,174	0,259	0,189	0,160	0,431	0,297	0,312
Коефіцієнт оборотності активів (X_6)										
Z_6	0,249	0,388	0,246	0,296	0,276	0,225	0,228	0,124	0,209	0,353
	1,148	0,847	4,314	0,788	1,603	1,237	3,721	3,731	0,718	1,091
	0,170	0,208	0,233	0,072	0,213	0,175	0,120	0,341	0,217	0,332
	1,325	1,435	4,349	1,798	1,960	1,374	4,684	0,565	0,530	0,817
	0,377	0,278	0,303	0,156	0,269	0,185	0,144	0,320	0,236	0,327
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів (X_7)										
Z_7	0,115	0,057	0,100	-0,117	0,223	0,115	0,234	-0,261	0,500	0,307
	1,380	8,400	0,010	33,692	0,810	6,517	1,567	-2,846	0,010	0,143
	0,129	0,025	0,300	-0,024	0,170	0,311	0,165	-0,349	0,300	1,178
	1,232	31,298	0,003	27,235	0,816	7,219	1,178	15,323	0,003	0,098

Період	ПАТ «Автрапат»	ПАТ «Електромашина»	ПАТ «Харківський завод штамів та пресформ»	ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе»	ПАТ «РОСС»	ПАТ «Харківський підшипниковий завод»	ПАТ «Завод ім. Фрунзе»	ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш»	ПАТ «Турбоатом»	ПАТ «ФЕД»
	0,110	0,021	0,300	-0,022	0,026	0,093	0,132	0,079	0,300	-6,153
Коефіцієнт фінансового ризику (X_8)										
Z_8	0,142	0,055	0,250	1,775	0,348	0,178	0,233	0,077	0,163	0,223
	3,602	36,900	3,941	-3,703	3,905	23,083	3,499	34,814	2,485	8,102
	0,341	0,025	0,271	1,014	0,314	0,153	0,143	0,135	0,210	0,243
	1,640	15,502	4,715	-3,066	3,622	25,890	3,004	-78,894	4,571	7,500
	0,555	0,013	0,378	1,061	0,298	0,155	0,198	0,124	0,158	0,213
Рентабельність продажу (X_9)										
Z_9	0,213	0,256	0,226	0,940	0,228	0,152	0,271	0,383	0,196	0,261
	0,747	0,406	1,040	0,070	0,631	1,402	0,527	0,177	1,981	0,686
	0,268	0,140	0,234	-1,766	0,257	0,162	0,341	0,333	0,241	0,286
	0,661	0,513	1,357	-0,022	0,522	1,062	0,507	0,153	1,521	0,627
	0,129	0,228	0,155	-5,751	0,219	0,177	0,328	0,280	0,294	0,225
Рентабельність власного капіталу (X_{10})										
Z_{10}	1,538	0,361	0,597	0,001	0,175	-0,109	0,302	0,261	0,141	0,198
	-0,015	0,351	0,174	112,799	0,034	0,414	0,123	-3,671	0,816	1,045
	-3,411	0,259	0,046	0,004	1,404	0,524	0,726	0,077	0,266	0,278
	0,001	0,745	-1,263	906,764	0,007	0,124	0,146	1,172	0,515	0,474
	-64,13	0,502	-0,080	0,002	27,649	1,137	1,164	-0,254	0,416	0,143

3-м кроком діагностування стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня є визначення вектора-еталону шляхом розподіл ознак на стимулятори (збільшення яких покращує оцінку фінансової безпеки об'єкта дослідження) і дестимулятори (погіршення оцінки фінансової безпеки):

$$Z_{oj} = \begin{cases} \max z_{ij} & \text{якщо } x \in I_c \text{ (стимулятор)} \\ \min z_{ij} & \text{якщо } x \in I_d \text{ (дестимулятор)} \end{cases} \quad (2.10)$$

У табл. 2.16 представлено розподіл показників ($X_1 - X_{10}$) на стимулятори і дестимулятори та координати вектора-еталона на основі результатів аналізу

стандартної матриці спостережень показників діагностування стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня.

Таблиця 2.16

Стимулятори та дестимулятори показників діагностування стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня та координати вектора-еталона

Показник	ПАТ «Автрагат»	ПАТ «Електромашина»	ПАТ «Харківський завод штампів та пресформ»	ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе»	ПАТ «РОСС»	ПАТ «Харківський підшипниковий завод»	ПАТ «Завод ім. Фрунзе»	ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш»	ПАТ «Турбоагом»	ПАТ «ФЕД»
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (X_1)										
Стимулятор/дестимулятор	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С
Координати вектора-еталона	0,17	1,26	1,50	0,35	0,60	0,40	0,99	1,15	2,56	0,42
Коефіцієнт швидкої ліквідності (X_2)										
Стимулятор/дестимулятор	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С
Координати вектора-еталона	4,79	35,46	0,87	0,78	2,43	4,07	4,37	1,65	6,31	1,07
Коефіцієнт автономії (X_3)										
Стимулятор/дестимулятор	С	С	С	Д	С	С	С	С	С	С
Координати вектора-еталона	3,44	1,02	2,19	-10,07	2,42	0,67	2,97	6,27	2,67	1,53
Коефіцієнт оборотності власного капіталу (X_4)										
Стимулятор/дестимулятор	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С
Координати вектора-еталона	1,07	3,99	4,19	4,54	4,03	3,05	8,08	4,72	1,41	1,82
Коефіцієнт оборотності основних засобів (X_5)										
Стимулятор/дестимулятор	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С
Координати вектора-еталона	1,02	3,92	3,28	1,45	3,16	2,17	6,51	2,39	1,44	1,93
Коефіцієнт оборотності активів (X_6)										
Стимулятор/дестимулятор	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С
Координати вектора-еталона	1,33	1,44	4,35	1,80	1,96	1,37	4,68	3,73	0,72	1,09

Показник	ПАТ «Автрамат»	ПАТ «Електромашина»	ПАТ «Харківський завод штампів та пресформ»	ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе»	ПАТ «РОСС»	ПАТ «Харківський підшипниковий завод»	ПАТ «Завод ім. Фрунзе»	ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш»	ПАТ «Турбоатом»	ПАТ «ФЕД»
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів (X_7)										
Стимулятор/ дестимулятор	С	С	С	С	С	С	С	С	С	Д
Координати вектора-еталона	1,38	31,30	0,30	33,69	0,82	7,22	1,18	15,32	0,50	-6,15
Коефіцієнт фінансового ризику (X_8)										
Стимулятор/ дестимулятор	С	С	С	Д	С	С	С	Д	С	С
Координати вектора-еталона	3,60	36,90	4,72	-3,70	3,91	25,89	3,50	-78,89	4,57	8,10
Рентабельність продажу (X_9)										
Стимулятор/ дестимулятор	С	С	С	Д	С	С	С	С	С	С
Координати вектора-еталона	0,75	0,51	1,36	-5,75	0,63	1,40	0,53	0,38	1,98	0,69
Рентабельність власного капіталу (X_{10})										
Стимулятор/ дестимулятор	Д	С	Д	С	С	С	С	Д	С	С
Координати вектора-еталона	-64,1	0,7	-1,3	112,8	27,6	1,1	1,2	-3,7	0,8	1,0

Умовні позначення: С – стимулятор, Д – дестимулятор

Як видно з даних табл. 2.16, для ПАТ «Автрамат» координати вектора-еталона становлять 0,17; 4,79; 3,44; 1,07; 1,02; 1,33; 1,38; 3,60; 0,75; (-64,1), з яких дестимулятором є тільки рентабельність власного капіталу (X_{10}).

Стимуляторами ПАТ «Електромашина», ПАТ «РОСС», ПАТ «Харківський підшипниковий завод», ПАТ «Завод ім. Фрунзе», ПАТ «Турбоатом» та ПАТ «Харківський завод штампів та пресформ» виступають всі показники, обрані для діагностування стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макроекономічного рівня, за винятком рентабельність власного капіталу (X_{10}) для ПАТ «Харківський завод штампів та пресформ».

Дестимуляторами для ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе» виступають коефіцієнт автономії (X_3), коефіцієнт фінансового ризику (X_8), рентабельність продажу (X_9); для ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш» – коефіцієнт фінансового ризику (X_8) та рентабельність власного капіталу (X_{10}); для ПАТ «ФЕД» – коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів (X_7); інші показники є стимуляторами.

Крок 4 – визначення відстані між окремими спостереженнями і вектором-еталоном (табл. 2.17), яка розраховується за формулою:

$$C_{io} = \sqrt{\sum_{i=1}^m (Z_{ij} - Z_{oj})^2}, \quad (2.11)$$

де C_{io} – відстань між окремими спостереженнями та вектором-еталоном;

Z_{ij} – стандартизоване значення j -го фактора впливу;

Z_{oi} – стандартизоване значення i -го показника у векторі-еталоні.

Таблиця 2.17

Результати розрахунку відстаней показників діагностування стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня

Період	ПАТ «Автрамаг»	ПАТ «Електромашина»	ПАТ «Харківський завод штампів та пресформ»	ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе»	ПАТ «РОСС»	ПАТ «Харківський підшипниковий завод»	ПАТ «Завод ім. Фрунзе»	ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш»	ПАТ «Турбоатом»	ПАТ «ФЕД»
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (X_1)										
C_{i_1}	0,029	1,588	2,250	0,123	0,360	0,160	0,980	1,323	6,554	0,176
	0,000	1,124	2,103	0,044	0,160	0,023	0,203	0,476	5,808	0,000
	0,947	1,369	2,190	0,090	0,250	0,010	0,000	1,300	0,000	0,000
	0,203	1,323	0,563	0,000	0,250	0,123	0,348	0,000	5,570	0,116
	1,075	1,188	2,250	0,048	0,348	0,000	0,504	1,323	0,048	0,123
Коефіцієнт швидкої ліквідності (X_2)										
C_{i_2}	21,00	1251,04	0,29	0,13	5,15	14,52	16,07	1,59	37,37	0,41
	0,83	229,83	0,00	0,00	0,14	0,00	0,00	1,09	0,20	0,00

Період	ПАТ «Автрамат»	ПАТ «Електромашина»	ПАТ «Харківський завод штампів та пресформ»	ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе»	ПАТ «РОСС»	ПАТ «Харківський підшипниковий завод»	ПАТ «Завод ім. Фрунзе»	ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш»	ПАТ «Турбоатом»	ПАТ «ФЕД»
Рентабельність продажу (X_9)										
Ci_9	0,288	0,065	1,286	44,756	0,162	1,558	0,067	0,000	3,183	0,184
	0,558	0,165	1,082	0,005	0,398	1,966	0,278	0,031	3,924	0,471
	0,003	0,013	0,000	7,322	0,001	0,000	0,005	0,003	0,002	0,001
	0,007	0,011	0,100	0,008	0,012	0,116	0,000	0,001	0,212	0,003
	0,019	0,008	0,006	15,880	0,001	0,000	0,000	0,003	0,003	0,004
Рентабельність власного капіталу (X_{10})										
Ci_{10}	438,35	0,11	3,60	1223,6	752,13	1,46	0,81	15,69	0,43	0,64
	0,00	0,12	0,03	12723,6	0,00	0,17	0,02	13,48	0,67	1,09
	24,49	0,01	0,30	0,00	1,51	0,40	0,18	0,03	0,02	0,01
	0,00	0,16	2,06	6380,4	0,00	0,08	0,00	23,45	0,09	0,33
	366,80	0,06	0,02	0,00	688,80	0,38	0,19	0,11	0,02	0,02

Крок 5 – визначення інтегрального таксономічного коефіцієнта фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня.

На основі отриманих значень відстаней показників діагностування стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня, використовуючи наступні формули розраховано коефіцієнт таксономії за 2011-2015 рр.:

$$\bar{C}_o = \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m C_{io} \quad (2.12)$$

$$S_o = \sqrt{\frac{1}{m} \sum_{i=1}^m (C_{io} - \bar{C}_o)^2} \quad (2.13)$$

$$C_o = \bar{C}_o + 2S_o \quad (2.14)$$

$$d_i = \frac{C_{io}}{C_o} \quad (2.15)$$

$$K_i = 1 - d_i \quad (2.16)$$

де \bar{C}_o – середня відстань між окремими спостереженнями та вектором-еталоном;

K_i – коефіцієнт таксономії.

Значення показників при визначенні інтегрального коефіцієнта таксономії фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня узагальнено в додатку 3.

Значення показників при визначенні інтегрального коефіцієнта таксономії фінансової безпеки ПАТ «Автрамат» подано у табл. 2.18.

Таблиця 2.18

Значення показників при визначенні інтегрального коефіцієнта таксономії фінансової безпеки ПАТ «Автрамат»

Рік	C_{io}	$\overline{C_o}$	S_o	C_o	d_i	K_i
2011	97,15	38,77	31,92	102,61	0,95	0,05
2012	3,10				0,03	0,7
2013	12,15				0,12	0,88
2014	0,82				0,008	0,99
2015	80,67				0,79	0,21

Протягом 2011-2015 рр. значення інтегрального коефіцієнта таксономії фінансової безпеки ПАТ «Автрамат» стабільно збільшувалося і у 2011 р. становило 0,05; у 2014 р. – 0,99, проте у 2015 р. знизилося до 0,21, що обумовлено зменшенням величини власного капіталу підприємства й обсягу чистого прибутку. Це відбулося через зменшення чистого доходу від реалізації, підвищення операційних витрат, зменшення прибутку від операційної діяльності. Негативний вплив на прибуток від операційної діяльності здійснило збільшення адміністративних витрат, а також витрат на збут та інших операційних витрат, що і призвело до зниження рівня фінансової безпеки.

Результати розрахунків визначення інтегрального коефіцієнта таксономії фінансової безпеки інших досліджуваних підприємств протягом 2011-2015 рр. подано у табл. 2.19.

Інтегральний коефіцієнт рівня фінансової безпеки досліджуваних підприємств за 2011-2015 рр.

Підприємство	Рік				
	2011	2012	2013	2014	2015
ПАТ «Автрамат»	0,05	0,7	0,88	0,99	0,21
ПАТ «Електромашина»	0,45	0,83	0,45	0,89	0,45
ПАТ «Харківський завод штампів та пресформ»	0,34	0,97	0,38	0,97	0,41
ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе»	0,8	0,02	0,91	0,49	0,91
ПАТ «РОСС»	0,03	0,98	0,95	1	0,12
ПАТ «Харківський підшипниковий завод»	0,01	0,29	0,9	0,99	0,89
ПАТ «Завод ім. Фрунзе»	0,36	0,94	0,39	0,99	0,39
ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш»	0,47	0,71	0,84	0,21	0,85
ПАТ «Турбоатом»	0,26	0,83	0,55	0,89	0,54
ПАТ «ФЕД»	0,14	0,48	0,94	0,99	0,53

Із досліджуваних підприємств жодне не має стійкої тенденції до збільшення інтегрального коефіцієнта таксономії. Це вказує на те, що діяльність підприємств машинобудування є фінансово нестійкою, оскільки має місце зменшення частки власного капіталу й збільшення частки запозиченого капіталу, зростання питомої ваги поточних зобов'язань на протипагу довгостроковим, що, в свою чергу, знижує фінансову безпеку діяльності суб'єктів фінансових відносин макроекономічного рівня.

Зростання рівня фінансової безпеки підприємств машинобудування у 2012-2014 рр., виняток становлять ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе» та ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш», відбулося завдяки зростанню величини чистого прибутку підприємств та підвищенню ефективності використання основних та оборотних активів, проте залишається висока ймовірність зниження рівня фінансової безпеки, оскільки існують загрози втрати ліквідності підприємств, про що свідчить коефіцієнт поточної ліквідності, зниження ефективності діяльності підприємства, тобто, втрата ним дохідності та здатності до самоокупності й розвитку.

Різке зниження показника у 2015 р. ПАТ «Автрамат», ПАТ «Електромашина», ПАТ «Харківський завод штампів та пресформ», ПАТ «РОСС» і ПАТ «Завод ім. Фрунзе» свідчить про необхідність забезпечення скорочення строків погашення дебіторської заборгованості та оптимізації структури витрат, оскільки має місце загроза збільшення впливу фінансових ризиків на фінансову безпеку підприємства, що пов'язано зі швидкою зміною економічної ситуації в країні та кон'юнктури фінансового ринку, з розширенням сфери фінансових відносин, появою нових фінансових технологій та інструментів.

Діагностування стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макроекономічного рівня виявило недостатній рівень фінансової безпеки досліджуваних підприємств машинобудування та необхідність розроблення й впровадження фінансового механізму фінансової безпеки, який би забезпечував фінансову стійкість і незалежність підприємства у довгостроковому періоді, ефективне використання фінансових ресурсів, ідентифікацію зовнішніх і внутрішніх загроз фінансовому стану суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня.

Висновки до розділу 2

1. Проведений аналіз складових фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин виявив негативну тенденцію щодо стану бюджетної безпеки України, що спричинено в першу чергу недосконалістю бюджетної складової фінансової безпеки держави. Так, зростання рівня фінансування дефіциту переважно за рахунок зовнішніх запозичень та невважена міжбюджетна трансфертна політика зумовлюють порушення системи фінансових відносин, наслідком чого є зменшення обсягів інвестицій, коливання курсу національної валюти та інфляційні процеси.

Крім того, існують й інші проблеми із забезпеченням необхідного рівня фінансової безпеки: на рівні держави – це недосконалість законодавчої системи та механізму кредитування; на мезоекономічному рівні – відсутність партнерських

відносин між державою і регіоном, неефективність механізмів прямої державної підтримки розвитку регіону та залежність економіки регіону від політичної кон'юнктури; на мікроекономічному рівні підприємства – морально та фізично застарілі потужності галузі, нерозвиненість інфраструктури ринку, застарілі основні фонди та невідповідність виробничих потужностей підприємства потребам ринку.

2. Удосконалення теоретико-методичного підходу до визначення рівня фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро- та мезоекономічного рівня дозволило отримати показники оцінки кожного індикатора по кожній зі складових фінансової безпеки держави – оцінка з вагою та максимальна оцінка з вагою, що дає змогу проаналізувати отримані результати стосовно кожного індикатора. Найбільшу оцінку з вагою бюджетної складової фінансової безпеки отримали такі індикатори: відношення дефіциту, профіциту державного бюджету до ВВП та обсяг трансфертів з державного бюджету, значення яких становлять 0,0921, решта індикаторів, зокрема рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень та відношення дефіциту, профіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі мають оцінку з вагою 0,0587. Індикаторами безпеки грошового ринку та інфляційних процесів є: рівень монетизації (відношення обсягу грошового агрегату М3 до ВВП), обсяг готівки (% до ВВП), рівень інфляції (до грудня попереднього року), питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих банками і рівень середньої процентної ставки кредитів банків відносно до інфляції з вагою 0,0901, інші індикатори – швидкість обігу (відношення ВВП до обсягу грошового агрегату М2), рівень доларизації грошового обігу і забезпечення грошової бази золотовалютними резервами – 0,0881 відповідно. У складовій фінансової безпеки суб'єкта фінансових відносин макроекономічного рівня «фондовий ринок» виділяються індикатори відношення обсягу номінальної капіталізації ринку акцій до ВВП та дохідність облігацій внутрішньої державної позики, які мають значення оцінки з вагою 0,0274, при цьому такий індикатор, як частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу має значення оцінки з вагою 0,0267, що лише на

0,0007 менше ваги інших індикаторів, тобто, доцільно визнати майже однакову силу впливу цих індикаторів на досліджувану складову фінансової безпеки. Показник проникнення страхування (страхові премії до ВВП), рівень валових страхових виплат, частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, та частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам, у загальному їх обсязі отримали оцінку з вагою, значення якої становить 0,0247; на 0,0007 пункту вище має оцінку з вагою частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій і на 0,013 пункту – показник щільності страхування (страхові премії на 1 особу), які зумовлюють інтенсивність впливу складової «страховий ринок» на фінансову безпеку держави.

Найбільший вплив на розраховане значення рівня фінансової безпеки держави (0,33) справляє безпека грошового ринку та інфляційних процесів, боргова безпека і банківська безпека. Такий рівень обумовлений надмірно високими відсотковими ставками за кредитами, перевищенням кредитних вкладень над депозитами, практичною відсутністю страхування кредитів та депозитів, низьким рівнем капіталізації банківської системи та недостатнім законодавчим регулюванням банківської діяльності. І хоча більшість фактичних значень індикаторів стану боргової безпеки України не перевищували нормативних значень, проте фактичні показники рівня зовнішньої заборгованості на 1 особу, нормативне значення якого становить не більше 200 дол. США, протягом 2010-2014 рр. значно перевищували порогове значення, що свідчить про несприятливі тенденції в економіці та необхідність оптимізації структури державного боргу.

Оскільки, регіон є окремою підсистемою держави та національної економіки, то фінансову безпеку суб'єкта фінансових відносин мезоекономічного рівня необхідно розглядати як інтегральну комплексну характеристику місцевої економіки, відповідно до чого в роботі виділено такі складові фінансової безпеки суб'єкта фінансових відносин мезоекономічного рівня, як бюджетний сектор, зовнішньоекономічна діяльність, фінансовий сектор, грошово-валютний та соціальний сектори.

За проведеними розрахунками рівень фінансової безпеки регіону становить лише 0,40, що дозволяє ідентифікувати рівень фінансової безпеки суб'єкта мезоекономічного рівня як недостатній, при цьому найбільший вплив на фінансову безпеку суб'єкта мезоекономічного рівня справляє бюджетний сектор, оцінка якого з вагою становить 0,94, та грошово-валютний сектор із оцінкою з вагою 0,41; помітний вплив справляють зовнішньоекономічна діяльність та фінансовий сектор, оцінкою з вагою яких становить 0,29 та 0,28 відповідно. Тобто при розробленні фінансового механізму забезпечення фінансової безпеки регіону слід враховувати питому вагу регіону у ВВП країни, платіжний баланс регіону, дефіцит місцевого бюджету, рівень інфляції, обсяг іноземних інвестицій, сальдо зовнішньоторговельного балансу, заборгованість з виплати заробітної плати, дебіторську та кредиторську заборгованість, зміна значень яких від запланованих розглядатиметься як виникнення потенційної загрози зниженню рівня фінансової безпеки суб'єкта фінансових відносин мезоекономічного рівня.

3. За результатами розробленого методичного підходу до оцінювання стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня зроблено висновок, що з досліджуваних у роботі підприємств жодне не має стійкої тенденції до збільшення інтегрального коефіцієнта таксономії. Це вказує на те, що діяльність підприємств машинобудування є фінансово нестійкою, оскільки має місце зменшення частки власного капіталу й збільшення частки запозиченого капіталу, зростання питомої ваги поточних зобов'язань на противагу довгостроковим, що, в свою чергу, знижує фінансову безпеку діяльності суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня. Зростання рівня фінансової безпеки підприємств машинобудування у 2011-2014 рр., відбулося завдяки зростанню величини чистого прибутку підприємств та підвищенню ефективності використання основних та оборотних активів. Різке зниження показника у 2015 р. свідчить про необхідність забезпечення скорочення строків погашення дебіторської заборгованості та оптимізації структури витрат.

Результати діагностики фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин опубліковано в [6,81,83,85,88].

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

3.1. Теоретико-методичний підхід до визначення напрямів забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин

Фінансова безпека є складною багатовимірною системою, оцінювання ефективності якої ускладнюється значною кількістю показників, що справляють суттєвий вплив на неї. Це зумовило в аспекті даного дослідження необхідність обґрунтування стратегій фінансового механізму фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин. Інтерпретація складних залежностей між параметрами, що описують досліджуване явище, є доволі трудомістким процесом з огляду на наявність різних підходів до їх тлумачення. Найбільш доцільним у даному випадку є застосування факторного аналізу, зокрема із використанням методу головних компонент.

Розглядаючи фінансову архітектуру механізму фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро-, мезо- та мікроекономічного рівня як певну характеристику з точки зору її здатності до самозбереження і розвитку в умовах існуючих загроз, результуючу ознаку – фінансовий механізм – доцільно представити як систему заходів щодо забезпечення фінансової безпеки та підвищення її рівня відповідно до фінансових інтересів суб'єктів фінансових відносин за кожною зі стратегій.

Теоретико-методичний підхід до визначення напрямів забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин подано на рис. 3.1. Він включає чотири етапи, два системних економіко-фінансових блоки та їхнє сутнісне наповнення, що ґрунтується також на визначених для кожного з етапів методах та інформаційному наповненню.

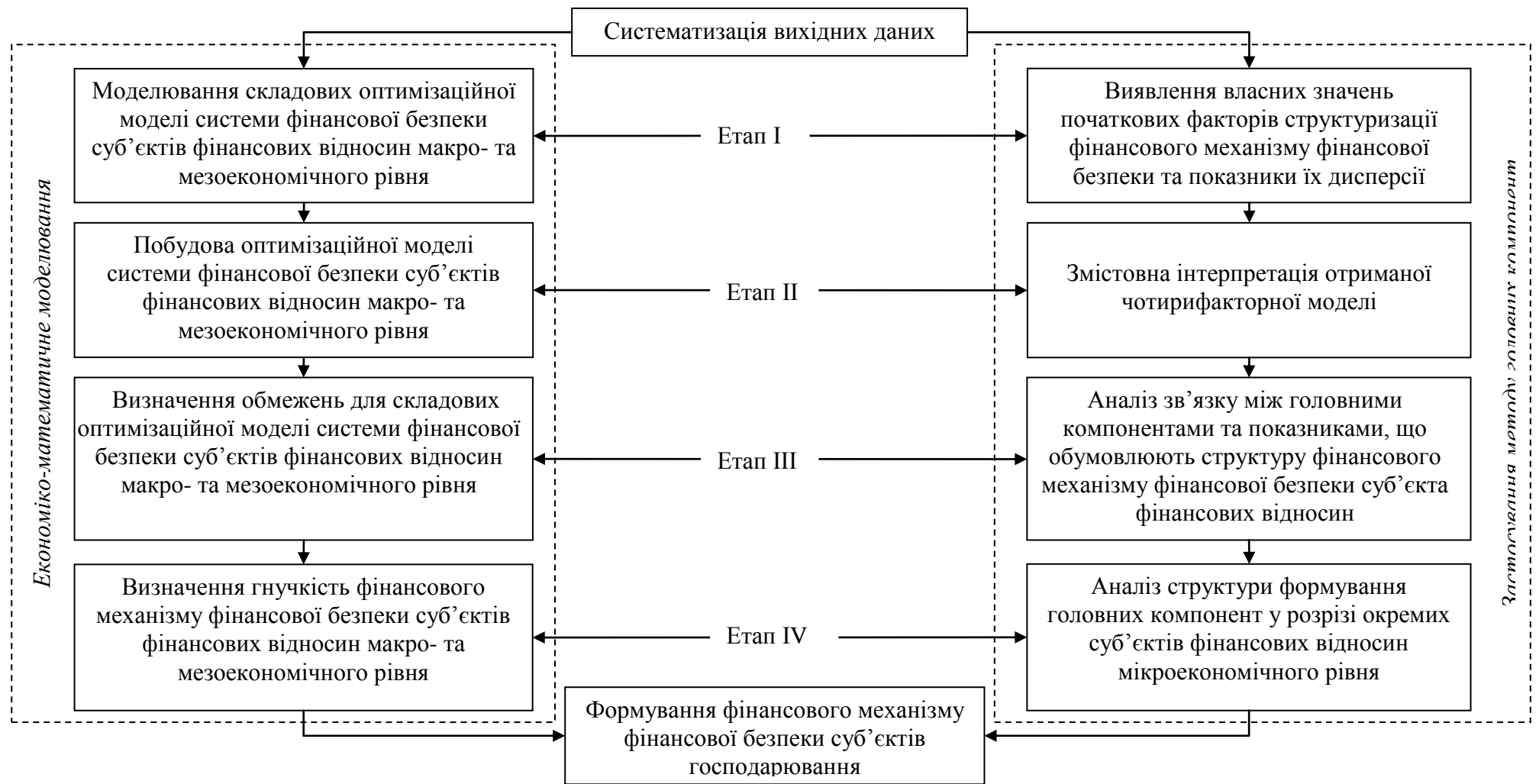

Рис. 3.1. Теоретико-методичний підхід до визначення напрямів забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин

Виходячи з того, що рівень фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро- та мезоекономічного рівнів в однаковій мірі залежить від всіх без винятку складових системи фінансової безпеки, пропонуємо складову оптимізаційної моделі системи фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро- та мезоекономічного рівнів, яка і є основою для побудови оптимізаційної моделі системи фінансової безпеки (рис. 3.2).

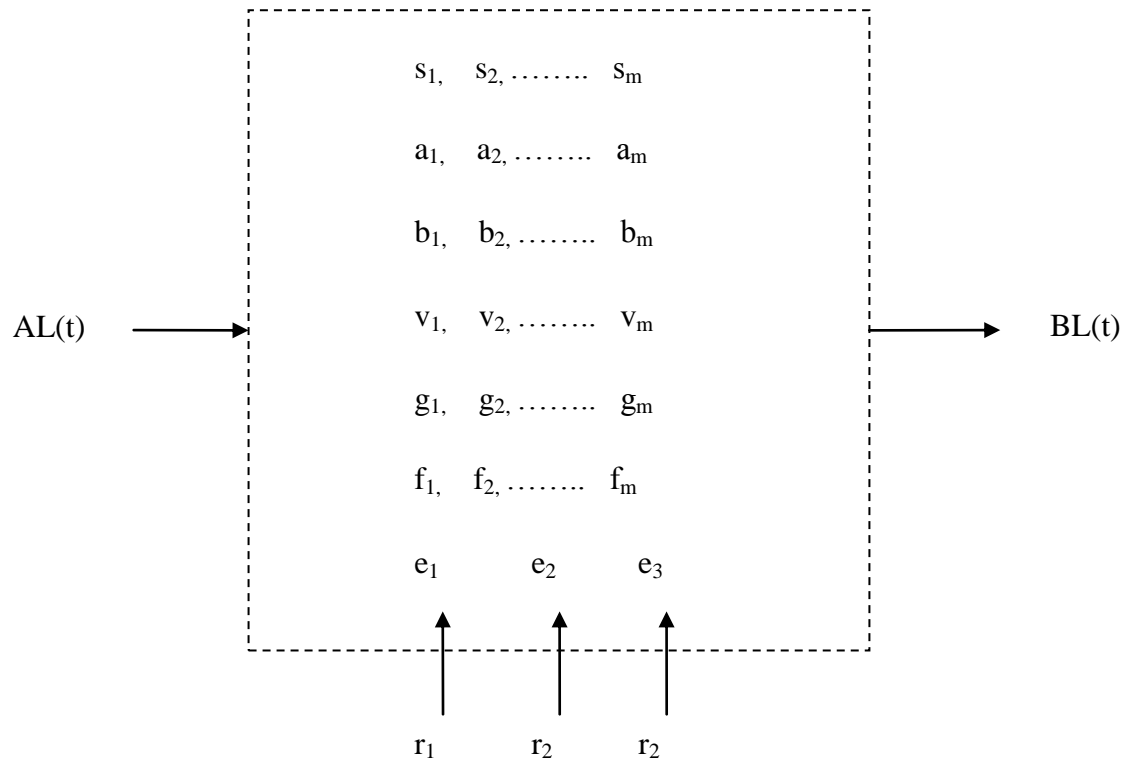

Рис. 3.2. Складові оптимізаційної моделі системи фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро- та мезоекономічного рівнів

Умовні позначення: s – рівень бюджетної безпеки; a – рівень боргової безпеки; b – рівень банківської безпеки; v – рівень валютної безпеки; g – рівень безпеки грошового ринку та інфляційних процесів; f – рівень безпеки фондового ринку; e – рівень безпеки страхового ринку; r – керуючі впливи на рівень фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро- та мезоекономічного рівнів; $AL(t)$ – рівень фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро- та мезоекономічного рівнів на теперішній час; $BL(t)$ – рівень фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро- та мезоекономічного рівнів у майбутньому.

Відповідно до визначених складових оптимізаційну модель системи фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро- та мезоекономічного рівнів доцільно представити у вигляді функції:

$$F = \{ \max(s); \max(a); \max(b); \max(v); \max(g); \max(f); \max(e) \}.$$

При цьому, враховуються такі обмеження:

для $s_1 < 30$; $s_2 < 3$; $s_3 < 30$; $s_4 < 5$; $s_5 < 15$;

для $a_1 < 55$; $a_2 < 25$; $a_3 < 200$; $a_4 < 70$; $a_5 < 12$; $a_6 < 20$; $a_7 < 30$; $a_8 < 25$;

для $v_1 > 106$; $v_2 > 25$; $v_3 < 3$;

для $g_1 < 50$; $g_2 < 2$; $g_3 > 4$; $g_4 > 107$; $g_5 < 30$; $g_6 < 5$; $g_7 - 70-80\%$;

для $f_1 < 40$; $f_2 > 10$; $f_3 > 30$;

для $e_1 < 8$; $e_2 > 140$; $e_3 < 30$; $e_4 < 30$; $e_5 > 25$; $e_6 > 30$.

Крім того, основною властивістю фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро- та мезоекономічного рівнів є така характеристика, як гнучкість, яку в аспекті даного дослідження пропонуємо розуміти як здатність своєчасно та достатньо швидко реагувати на необхідні зміни (у бік зниження) рівня фінансової безпеки та визначати таким чином:

$$FR_{fb} = \frac{f_m^{(t)}}{f_m^{(t)} + f_{im}^{(t)}} \left(1 - \frac{1}{n}\right), \quad (3.1)$$

де FR_{fb} – гнучкість фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро- та мезоекономічного рівнів;

$f_m^{(t)}$ – час ефективного функціонування фінансового механізму фінансової безпеки;

$f_{im}^{(t)}$ – час необхідний для підготовки до розроблення та впровадження стратегій забезпечення фінансової безпеки;

$(1-1/n)$ – ваговий коефіцієнт, який враховує ризики (n), при досягненні необхідного рівня фінансової безпеки.

Оскільки, запропонований у розд. 2 теоретико-методичний підхід до визначення рівня фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро- та мезоекономічного рівнів дозволив визначити необхідність розроблення і впровадження оптимізаційної моделі фінансового механізму системи фінансової безпеки суб'єктів господарювання макро- та мезоекономічного рівнів, яка полягає у підвищенні якості усіх сегментів фінансового ринку та гнучкості системної сукупності складових фінансової безпеки до зовнішніх загроз і ризиків, то необхідно формування відповідних стратегій або комбінації їх у певний фінансовий механізм

Для побудови й обґрунтування стратегій фінансового механізму фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня доцільно використати метод головних компонент [46; 138; 149; 169; 178; 200; 202;] що дозволить визначити певну сукупність стратегій для мікроекономічного рівня: для кожного з досліджуваних підприємств, які є індикаторами фінансової безпеки машинобудівної галузі, з подальшим обґрунтуванням необхідності розроблення та впровадження обґрунтованих комбінацій стратегій, що у майбутньому дозволить забезпечити їхню фінансову безпеку.

Необхідні розрахунки методом головних компонент проводились з використанням програми статистичних досліджень STATISTICA 6.0. До складу масиву вихідної інформації було включено 10 показників за п'ять років, які мають кількісний характер та зумовлюють певний стан фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня. Систематизація вихідних даних передбачає виявлення власних значень початкових факторів структуризації фінансового механізму фінансової безпеки та показники їх дисперсії (додаток І).

Розрахунок початкової кореляційної матриці показав, що із початкових власних значень факторів чотири є вагомими, оскільки мають значення більше 1 та пояснюють в цілому 76,25%, з яких перший фактор пояснює 29,1%; другий – 51,08%; третій – 65,19%. Вони відібрані для подальшої структуризації

фінансового механізму фінансової безпеки суб'єкта фінансових відносин мікроекономічного рівня.

Графіком залежності власних значень факторів від їх номерів за порядком виділення є зображення критерію «кам'янистого осипу», який має чіткий розрив між крутою частиною кривої, де факторам властиві великі власні значення, і плавною хвостовою частиною кривої, пов'язаної з рештою факторів. При цьому точка, з якої починається осип, указує на дійсне число факторів. В нашому випадку правіше від четвертого фактора лежать не значущі фактори, тобто «щебінь» (додаток И, рис. И.1).

З метою мінімізації числа змінних із високими значеннями навантажень, що дозволить підсилити можливість інтерпретації факторів, використаємо метод обертання «варимакс». Визначення основних факторів структуризації фінансового механізму фінансової безпеки суб'єкта фінансових відносин мікроекономічного рівня передбачає обчислення загальних коефіцієнтів відносної значущості впливу показників на головні фактори (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Матриця факторних навантажень чотирифакторної моделі
структуризації фінансового механізму фінансової безпеки суб'єкта
фінансових відносин мікроекономічного рівня**

Показник	Компонента 1	Компонента 2	Компонента 3	Компонента 4
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,00655	0,22272	0,07124	0,06998
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,03215	0,05855	0,00045	0,5526
Коефіцієнт автономії	0,07264	0,21804	0,01168	0,06017
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	0,21142	0,11852	0,06111	0,00518
Коефіцієнт оборотності основних засобів	0,2056	0,02589	0,11979	0,01349
Коефіцієнт оборотності активів	0,17494	0,05419	0,03065	0,08028
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	0,1098	0,03899	0,2267	0,00825
Коефіцієнт фінансового ризику	0,0838	0,04207	0,21155	0,01297
Рентабельність продажу	0,01647	0,17812	0,05154	0,13878
Рентабельність власного капіталу	0,08662	0,04291	0,2153	0,05831

Наступним етапом запропонованого підходу є змістовна інтерпретація отриманої чотирифакторної моделі. Так, на перший фактор впливають високими факторними навантаженнями такі ознаки, як коефіцієнт оборотності власного капіталу, коефіцієнт оборотності основних засобів, коефіцієнт оборотності активів та коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів. Їх значення становлять 0,21142; 0,2056; 0,17494 та 0,1098 відповідно, які в значній мірі характеризують структуру капіталу досліджуваних підприємства, зумовлену специфікою їхнього фінансово-виробничого циклу.

Оскільки управління структурою капіталу підприємства спрямоване на забезпечення потреби в джерелах фінансування його господарської діяльності із урахуванням специфіки функціонування, стадії життєвого циклу продукту, а також досягнення збалансованості структури даних джерел на основі критеріїв оптимізації, що відповідають цілям і стратегічним напрямам розвитку суб'єкта господарювання, першу головну компоненту в аспекті даного дослідження доцільно визначити як стратегію управління структурою капіталу, що передбачає вибір варіантів побудови його структури, під якою розуміється знаходження оптимального співвідношення власного й позикового капіталу в цілому та у розрізі окремих його складових.

На другу головну компоненту впливають: коефіцієнт абсолютної ліквідності, значення впливу якого становить 0,22272; коефіцієнти автономії та оборотності власного капіталу із значеннями 0,21804 і 0,11852 відповідно та рентабельність продажу із значенням навантаження 0,17812, що зумовлюють фактори руху коштів підприємства.

Фінансова безпека підприємства базується, зокрема, на підтримці його фінансової рівноваги та забезпеченні максимізації основного цільового показника – вартості підприємства, головним чинником формування якої є грошові потоки. Це дозволяє обґрунтувати другу головну компоненту як стратегію управління грошовими потоками, в основі якої має бути збалансованість обсягів додатного та від'ємного грошового потоку, оскільки її відсутність призводить до утворення дефіцитного і надлишкового грошового

поток, що однаково негативно впливає на діяльність підприємства та його фінансову безпеку.

На третій фактор, високими факторними навантаженнями впливають: коефіцієнт фінансового ризику зі значення впливу 0,21155; коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів – 0,2267; рентабельність власного капіталу із значенням навантаження 0,2153 і коефіцієнт оборотності основних засобів, навантаження якого становить 0,11979, що можна класифікувати як фінансові ризики. Здатність та можливість залучення позикових коштів із зовнішніх джерел суб'єктом господарювання обумовлене високим рівнем рентабельності, впливає на процес накопичення капіталу, можливість використовувати ефект фінансового важіля, мати певний запас фінансової стійкості, формувати систему заходів щодо запобігання появі та впливу небезпек та загроз.

Оскільки управління фінансовими ризиками підприємства являє собою процес передбачення і нейтралізації їх негативних фінансових наслідків, для створення надійної системи забезпечення фінансової безпеки підприємства у сучасних економічних умовах необхідно розробити стратегію управління фінансовими ризиками. Це дозволяє визначити третю головну компоненту як стратегію управління фінансовими ризиками.

Четверту головну компоненту в аспекті даного дослідження доцільно визначити як антикризову фінансову стратегію, оскільки вона визначається високими факторними навантаженнями на неї коефіцієнта швидкої ліквідності, значення впливу якого становить 0,5526, і рентабельністю продажу із значенням навантаження 0,13878. Разом з тим, дана стратегія більш пов'язана із коштами обігу та вимагає від стейкхолдерів більш активно просувати свої товари на ринки, розробляти заходи щодо управління рухом грошових потоків.

Узагальнення компонентоутворюючих показників стратегій фінансової безпеки мікроекономічного рівня подано на рис. 3.3.

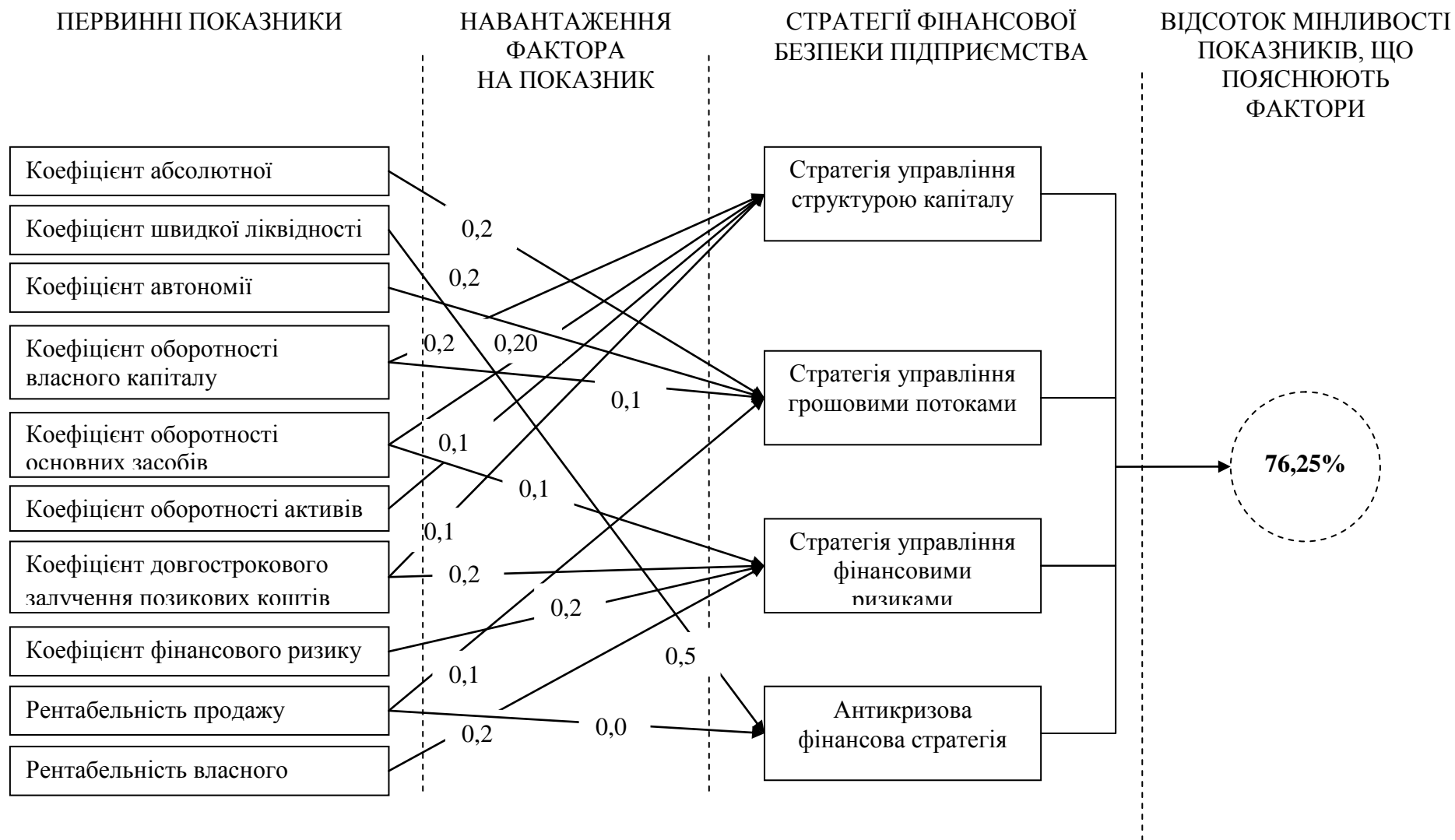

Рис. 3.3. Компонентоутворюючі показники напрямів забезпечення фінансової безпеки мікроекономічного рівня

Наступним етапом застосування методу головних компонент є аналіз зв'язку між головними компонентами та показниками, що обумовлюють умовну структуру фінансового механізму фінансової безпеки суб'єкта фінансових відносин мікроекономічного рівня, розуміючи, що кожна із компонент – це окрема стратегія із певним фінансовим обумовленням, яке відображає вплив певного визначеного показника.

Загальні коефіцієнти впливу показників на головні компоненти структуризації фінансового механізму фінансової безпеки суб'єкта фінансових відносин мікроекономічного рівня у відсотках подано у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

**Коефіцієнти впливу показників на головні компоненти
структуризації фінансового механізму фінансової безпеки суб'єкта
фінансових відносин мікроекономічного рівня, %**

Показники	Компонента 1	Компонента 2	Компонента 3	Компонента 4
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,7	22,3	7,1	7,0
Коефіцієнт швидкої ліквідності	3,2	5,9	0,0	55,3
Коефіцієнт автономії	7,3	21,8	1,2	6,0
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	21,1	11,9	6,1	0,5
Коефіцієнт оборотності основних засобів	20,6	2,6	12,0	1,3
Коефіцієнт оборотності активів	17,5	5,4	3,1	8,0
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	11,0	3,9	22,7	0,8
Коефіцієнт фінансового ризику	8,4	4,2	21,2	1,3
Рентабельність продажу	1,6	17,8	5,2	13,9
Рентабельність власного капіталу	8,7	4,3	21,5	5,8

Представлені у табл. 3.2 показники виражають умовну структуру фінансового механізму фінансової безпеки суб'єкта фінансових відносин мікроекономічного рівня, що зумовлює необхідність визначення динаміки зміни впливу окремого показника в кожній головній компоненті.

Оскільки кожне із досліджуваних підприємств має власну фінансову історію та значення показників, то для кожного з них важливість інтерпретованих стратегій буде різною. Це вимагає індивідуального підходу до них на кожному з

етапів запропонованого теоретико-методичного підходу. Так, зміни впливу показників кожного з підприємств машинобудування при формуванні визначених компонент подано на рис. 3.4.

Рис. 3.4. Структура формування напрямів забезпечення фінансової безпеки в розрізі досліджуваних підприємств машинобудування

У загальній кількості суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня, що беруть участь у формуванні першого напрямку забезпечення фінансової безпеки, визначеної як «Стратегія управління структурою капіталу», різко виділяються внески ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе» та ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш» – 34,88 і 29,66% відповідно, що обумовлено ефективністю процесу управління формуванням капіталу підприємств (отже, забезпечуватиме підвищення капіталізації підприємства) та наданням переваг внутрішнім джерелам фінансування.

Значення відсотків впливу на формування даної компоненти решти підприємств машинобудування менше за 10%, виняток становлять ПАТ «Завод ім. Фрунзе» і ПАТ «ФЕД», внески яких дещо перевищують 11%, проте дана

різниця суттєво не впливає на формування компоненти. Таким чином, подібний розподіл внесків свідчить про відсутність балансу між обсягами залучених ресурсів та обсягами прибутків підприємств, нагромадження нерентабельних виробничих потужностей та відсутність дієвої системи оцінки ефективності процесу управління капіталом. Отже, можна говорити про відсутність ефективної стратегії управління структурою капіталу на даних підприємствах як умовної частини структури фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня.

Другий напрям забезпечення фінансової безпеки – «Стратегія управління грошовими потоками» – формують внески ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе» (21,98%), ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш» (20,22%) та ПАТ «Турбоатом» (27,87%). Найнижчі значення внесків у формування компоненти належать ПАТ «Автрамат», ПАТ «Електромашина», ПАТ «Харківський завод штампів та пресформ», ПАТ «РОСС» та ПАТ «Турбоатом», які не перевищують 3%. Отже, можна зробити висновок про недозавантаженість виробничих потужностей, тінізацію частини господарського обороту та відсутність джерел довгострокового фінансування капіталовкладень.

Питома вага внесків у формування третього напрямку забезпечення фінансової безпеки – «Стратегія управління фінансовими ризиками» – належить ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе», частка якого становить 34,59%, та ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш» – 25,35%. Частки внесків ПАТ «Завод ім. Фрунзе» і ПАТ «ФЕД» коливаються в межах 12%; ПАТ «Автрамат», ПАТ «Електромашина», ПАТ «Харківський завод штампів та пресформ», ПАТ «РОСС», ПАТ «Харківський підшипниковий завод», ПАТ «Турбоатом» – в межах 0,25-9,04%, що обумовлено неефективною структурою капіталу, зокрема, надмірним залученням позикових коштів, низькою оборотністю обігових коштів, недостатньою ліквідністю активів та завищеним обсягом дебіторської заборгованості.

Напрямок забезпечення фінансової безпеки «Антикризова фінансова стратегія» формують внески ПАТ «Електромашина» та ПАТ «Харківський завод

штампів та пресформ» – 49,32 і 21,60% відповідно. Внески решти суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня становлять: ПАТ «Автрамат» – 1,49%; ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе» – 7,47%; ПАТ «РОСС» – 2,64%; ПАТ «Харківський підшипниковий завод» – 0,16%; ПАТ «Завод ім. Фрунзе» – 9,92%; ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш» – 1,57%; ПАТ «Турбоатом» – 3,19%; ПАТ «ФЕД» – 2,63%. Як видно з викладеного вище, внески не перевищують 10%. Це свідчить про фінансування діяльності переважно за рахунок короткострокової заборгованості, що у короткостроковій перспективі може призвести до критичного фінансового стану підприємств.

На наступному етапі застосування методу головних компонент аналізується структура формування напрямів забезпечення фінансової безпеки у розрізі окремих суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня протягом 2011-2015 рр. (рис. 3.5 – 3.8).

Рис. 3.5. Перший напрям забезпечення фінансової безпеки «Стратегія управління структурою капіталу» в розрізі досліджуваних суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня

У формуванні напряму забезпечення фінансової безпеки «Стратегія управління структурою капіталу» у 2011 р. внески всіх підприємств не перевищували 3%, за винятком ПАТ «ФЕД», внесок якого сягнув 10,61%, проте й це є несуттєвим, що свідчить про тенденцію до активного залучення позичкових ресурсів у діяльність підприємств.

Протягом 2012 р. внески всіх підприємств не перевищили 7%, що обумовлено відсутністю балансу між обсягами залучених ресурсів та обсягами прибутків підприємства і дієвої системи оцінки ефективності процесу управління капіталом.

У 2013 р. різко виділяються внески ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе» і ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш» – 7,43 і 18,71% відповідно. Внесок інших досліджуваних підприємств не перевищував 1%.

У 2014-2015 рр. суттєвим був внесок ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе» (16,57 та 7,18% відповідно), що дає підстави говорити про наявність неефективної структури капіталу у всіх досліджуваних підприємств, а отже, зниження рівня фінансової безпеки, що зумовлює необхідність розроблення концептуальних засад побудови компонентного складу фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання мікроекономічного рівня.

У формуванні другого напряму забезпечення фінансової безпеки – «Стратегія управління грошовими потоками» – виділяються внески ПАТ «Автрамат» (2013 р. – 4,10%; 2014 р. – 5,78%), ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе» (2013 р. – 3,56%; 2014 р. – 8,88%; 2015 р. – 7,30%), ПАТ «Завод ім. Фрунзе» (2011 р. – 6,38%), ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш» (2012 р. – 15,96%) та ПАТ «Турбоатом» (2011 р. – 4,19%; 2012 р. – 6,56%; 2013 р. – 8,82%; 2014 р. – 4,53%).

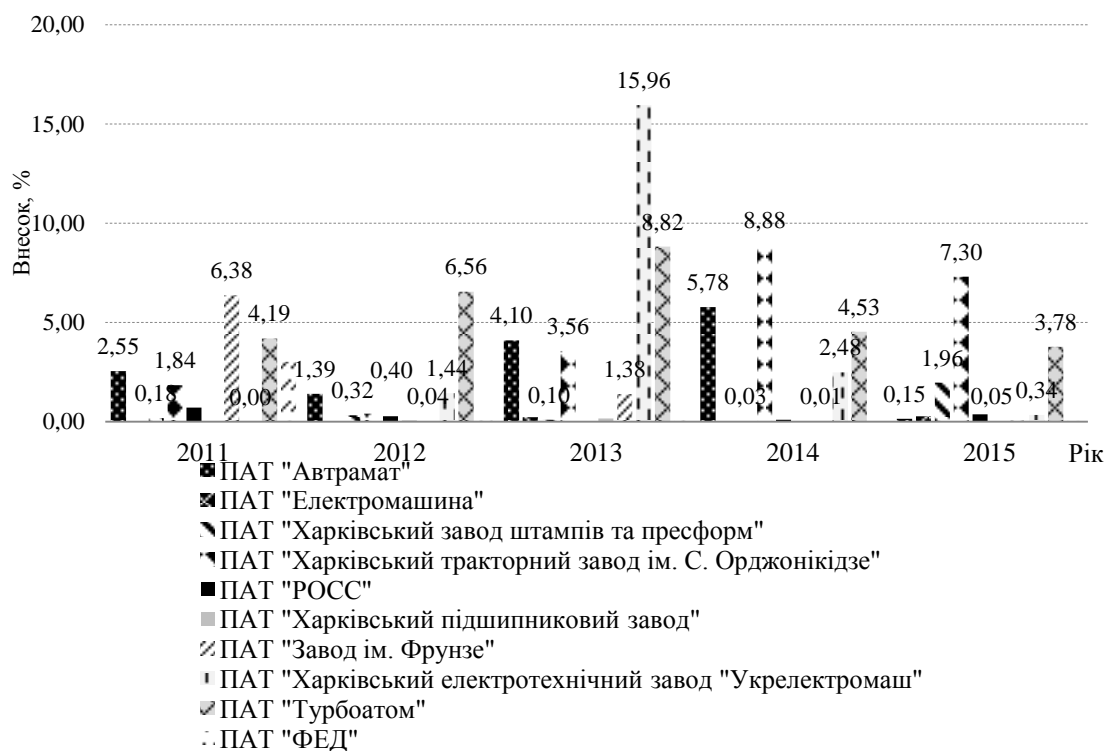

Рис. 3.6. Другий напрям забезпечення фінансової безпеки «стратегія управління грошовими потоками» в розрізі досліджуваних суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня

Відсутність стійкої тенденції у внесках всіх досліджуваних підприємств машинобудування протягом 2011-2015 рр. свідчить про існування дефіцитного або надлишкового грошового потоку. Крім того, підприємствам властива неоднозначність управління грошовими потоками в розрізі операційної, фінансової та інвестиційної діяльності або ж повна його відсутність, що зумовлює необхідність розроблення та впровадження заходів щодо синхронізації надходжень і виплат, підтримування постійної платоспроможності підприємства та раціонального використання фінансових ресурсів, які формуються із внутрішніх та зовнішніх джерел.

Протягом досліджуваного періоду у формуванні третього напрямку забезпечення фінансової безпеки «Стратегія управління фінансовими

ризиками» виділяються внески ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе»: 2011 р. – 14,28%; 2014 р. – 9,95%; 2015 р. – 6,80%.

Рис. 3.7. Третій напрям забезпечення фінансової безпеки «Стратегія управління фінансовими ризиками» в розрізі досліджуваних суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня

Частка внесків ПАТ «Завод ім. Фрунзе» у 2011-2012 рр. становила 5,48 і 4,73% відповідно; ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш» у 2012 р. – 13,54% та ПАТ «ФЕД» у 2010 р. – 9,75%. Частка внесків інших досліджуваних підприємств не перевищувала 3%, що свідчить про необхідність визначення потреби підприємств в оборотному капіталі, що обумовлено збільшенням тривалості операційного циклу; формування залишків готової продукції та обсягів її реалізації внаслідок зміни обсягів виробництва у бік зменшення; формування грошових потоків, що обумовлено зменшенням обсягів реалізації та наявністю технологічних ризиків, обумовлених зміною тривалості виробничого циклу, і відповідно розроблення та впровадження стратегії управління фінансовими ризиками.

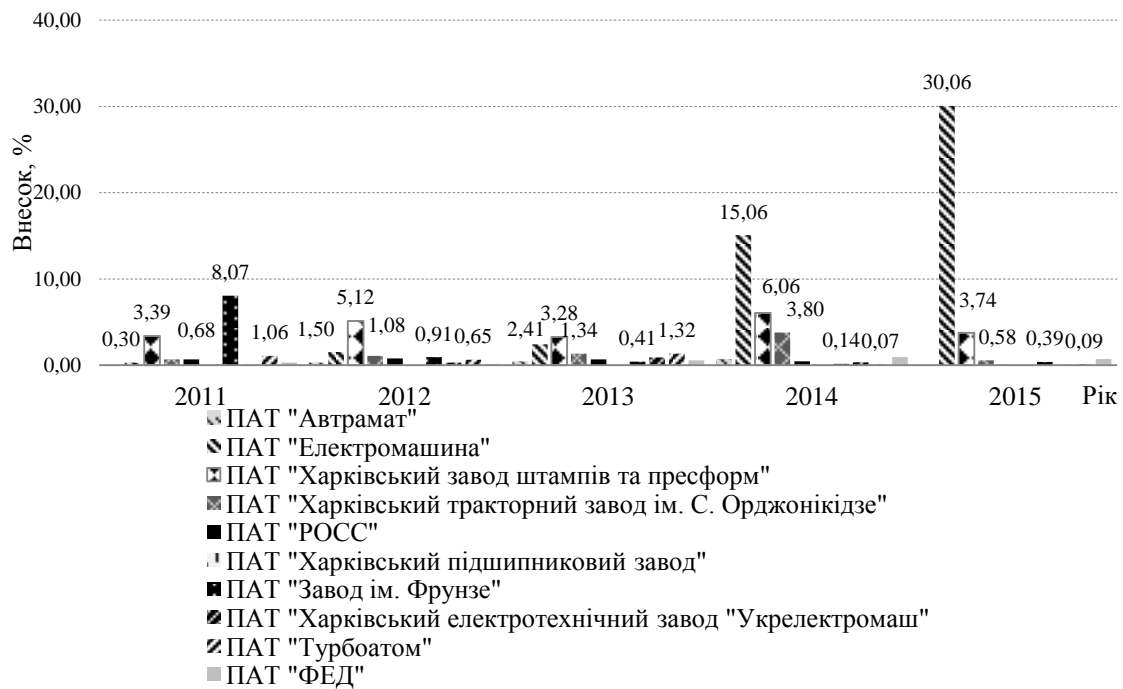

Рис. 3.8. Четвертий напрям забезпечення фінансової безпеки «Антикризова фінансова стратегія» в розрізі досліджуваних суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня

За результатами дослідження внесків аналізованих підприємств у формування напрямку забезпечення фінансової безпеки «Антикризова фінансова стратегія», слід виділити у 2011 р. внесок ПАТ «Харківський завод штампів та пресформ» – 3,39%; ПАТ «Завод ім. Фрунзе» – 8,07% та ПАТ «Турбоатом» – 1,06%. Внески інших підприємств не перевищували 1%. Протягом 2012-2015 рр. необхідно відмітити внески ПАТ «Електромашина» (1,50; 2,41; 15,06; 30,06% відповідно) і ПАТ «Харківський завод штампів та пресформ» (5,12; 3,28; 6,06; 3,74% відповідно). Внески інших підприємств коливалися в межах від 0,01 до 1% або ж трохи перевищували 1%, проте не мали усталеної тенденції до підвищення внеску, що свідчить про необхідність розроблення та впровадження антикризової фінансової стратегії з метою підвищення рівня своєї фінансової безпеки.

Використання методу головних компонент для обґрунтування напрямів забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання мікроекономічного рівня в системі фінансових відносин дозволило виявити необхідність розроблення та впровадження: для ПАТ «Автрамат» та ПАТ «Турбоатом» – стратегії управління структурою капіталу, стратегії управління фінансовими ризиками та антикризової фінансової стратегії; для ПАТ «Електромашина» та ПАТ «Харківський завод штампів та пресформ» – стратегії управління структурою капіталу, стратегії управління грошовими потоками та стратегії управління фінансовими ризиками; для ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе» та ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш» – антикризової фінансової стратегії; для ПАТ «РОСС» – стратегії управління структурою капіталу, стратегії управління грошовими потоками, стратегії управління фінансовими ризиками, антикризової фінансової стратегії; для ПАТ «Харківський підшипниковий завод» – стратегії управління структурою капіталу, стратегії управління грошовими потоками, антикризової фінансової стратегії; для ПАТ «Завод ім. Фрунзе» – стратегії управління структурою капіталу і антикризової фінансової стратегії; для ПАТ «ФЕД» – стратегії управління структурою капіталу, стратегії управління грошовими потоками, стратегії управління фінансовими ризиками, антикризової фінансової стратегії. Поєднання цих стратегій у фінансовий механізм для кожного з досліджуваних підприємств дозволить забезпечити достатній рівень фінансової безпеки для подальшого їх функціонування та стійкого розвитку.

3.2. Концептуальний підхід до формування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин

Запропонований концептуальний підхід до формування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин полягає в уніфікації просторово розподілених даних, що дозволяє

моделювати як окремий фінансовий механізм, так і цілісну систему окремих взаємопов'язаних складових фінансової безпеки на кожному з рівнів господарювання.

Зокрема, розроблено окремі фінансові механізми за складовими фінансової безпеки держави, які в своїй сукупності формують єдиний механізм фінансової безпеки суб'єктів господарювання макро- та мезоекономічного рівня з урахуванням їхніх фінансових відносин.

Фінансовий механізм бюджетної безпеки держави пропонується автором як система, що містить сукупність податкового та кредитного механізмів, які в свою чергу, складаються із сукупності важелів, інструментів, методів та засобів регулювання рівня бюджетної безпеки (рис. 3.9).

Таким чином, фінансовий механізм бюджетної безпеки як елемент фінансового механізму фінансової безпеки держави доцільно представити такою економічною моделлю:

$$Fm_{bb} = (P_m + Kr_m) \rightarrow R_{bb} \uparrow \quad (3.2)$$

$$\text{в якій } \left\{ \begin{array}{l} P_m = (p_1 + p_2 + \dots + p_n) \\ Kr_m = (Kr_1 + Kr_2 + Kr_3 + \dots + Kr_n) \end{array} \right\},$$

де R_{bb} – рівень бюджетної безпеки;

P_m – податковий механізм;

p_1 – спеціальний податковий режим; p_2 – податкові пільги;

p_3 – спрощені правила ведення податкового обліку;

Kr_m – кредитний механізм;

Kr_1 – пільгове кредитування;

Kr_2 – державні фонди;

Kr_3 – державні гарантії;

Kr_4 – банківські кредити.

Рис. 3.9. Фінансовий механізм бюджетної безпеки

Джерело: власна розробка автора

Фінансовий механізм валютної безпеки держави пропонується розглядати як сформовану систему фінансових заходів, до яких віднесено доларизацію економіки, збалансування структури золотовалютних резервів, зниження валютних ризиків та удосконалення валютно-курсової політики, що, в свою чергу, передбачає вибір оптимального курсу валют для національної економіки.

Фінансовий механізм боргової безпеки суб'єктів господарювання макроекономічного рівня подано на рис. 3.10.

**ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ БОРГОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ
ГОСПОДАРЮВАННЯ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РІВНЯ**

Рис. 3.10. Фінансовий механізм боргової безпеки суб'єктів господарювання макроекономічного рівня

Джерело: власна розробка автора

Одним з основних методів фінансового механізму боргової безпеки як складової фінансового механізму фінансової безпеки держави пропонується метод регулювання зміни структури державного боргу, результатом чого має бути оптимізація державного боргу шляхом збалансування співвідношення його розміру та джерел.

Крім того, доцільним є фінансове планування обслуговування і погашення державного боргу в розрізі декількох часових періодів, що дозволить підвищити гнучкість та ефективність управління державним боргом завдяки прийняттю своєчасних і адекватних управлінських рішень у випадку зміни ситуації із надходженням до бюджету коштів, необхідних для обслуговування боргу.

На регіональному рівні доцільним є впровадження комплексної системи планування основних напрямів використання державних запозичень, а саме: територіальних інвестиційних зон розвитку, будівництва об'єктів регіональної і муніципальної інфраструктури, у тому числі створення об'єктів з короткими термінами окупності, що залишаються в регіональній і муніципальній власності.

Отже, фінансовий механізм боргової безпеки суб'єктів господарювання макроекономічного рівня має такий вигляд:

$$Fm_{(Bbb)} = (bb_{1(x_n)} + bb_{2(x_n)} + \dots + bb_{n(x_n)}) \xrightarrow{\text{max}} R_{Bbb}, \quad (3.3)$$

Фінансовий механізм безпеки грошового ринку та інфляційних процесів подано на рис. 3.11.

Фінансовий механізм безпеки грошового ринку та інфляційних процесів передбачає заходи щодо лібералізації характеру грошово-кредитної політики, зниження рівня монетизації економіки, подолання дефіциту платіжних засобів, зменшення частки готівки у загальному обсязі грошової маси, подальше збалансування грошового і товарного ринків та створення сприятливих умов для репатріації вивезеного капіталу, що в цілому дозволить підвищити рівень

безпеки грошового ринку та інфляційних процесів, а отже, й рівень фінансової безпеки держави.

Рис. 3.11. Фінансовий механізм безпеки грошового ринку та інфляційних процесів

Джерело: власна розробка автора

Економічна модель фінансового механізму безпеки грошового ринку та інфляційних процесів має такий вигляд:

$$Fm_{bGRIP} = (Z_{bGRIP_1}; Z_{bGRIP_2}; \dots; Z_{bGRIP_N}) \rightarrow R_{bGRIP} \uparrow, \quad (3.4)$$

Фінансовий механізм безпеки страхового ринку представлено через інструментарій, зокрема, удосконалення порядку ліцензування діяльності страховиків, фонд гарантування страхових виплат за договорами страхування, удосконалення системи оподаткування страховиків та введення міжнародних

норм корпоративного управління для страховиків, що дозволить значно знизити вплив внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечити достатній рівень безпеки страхового ринку (рис. 3.12).

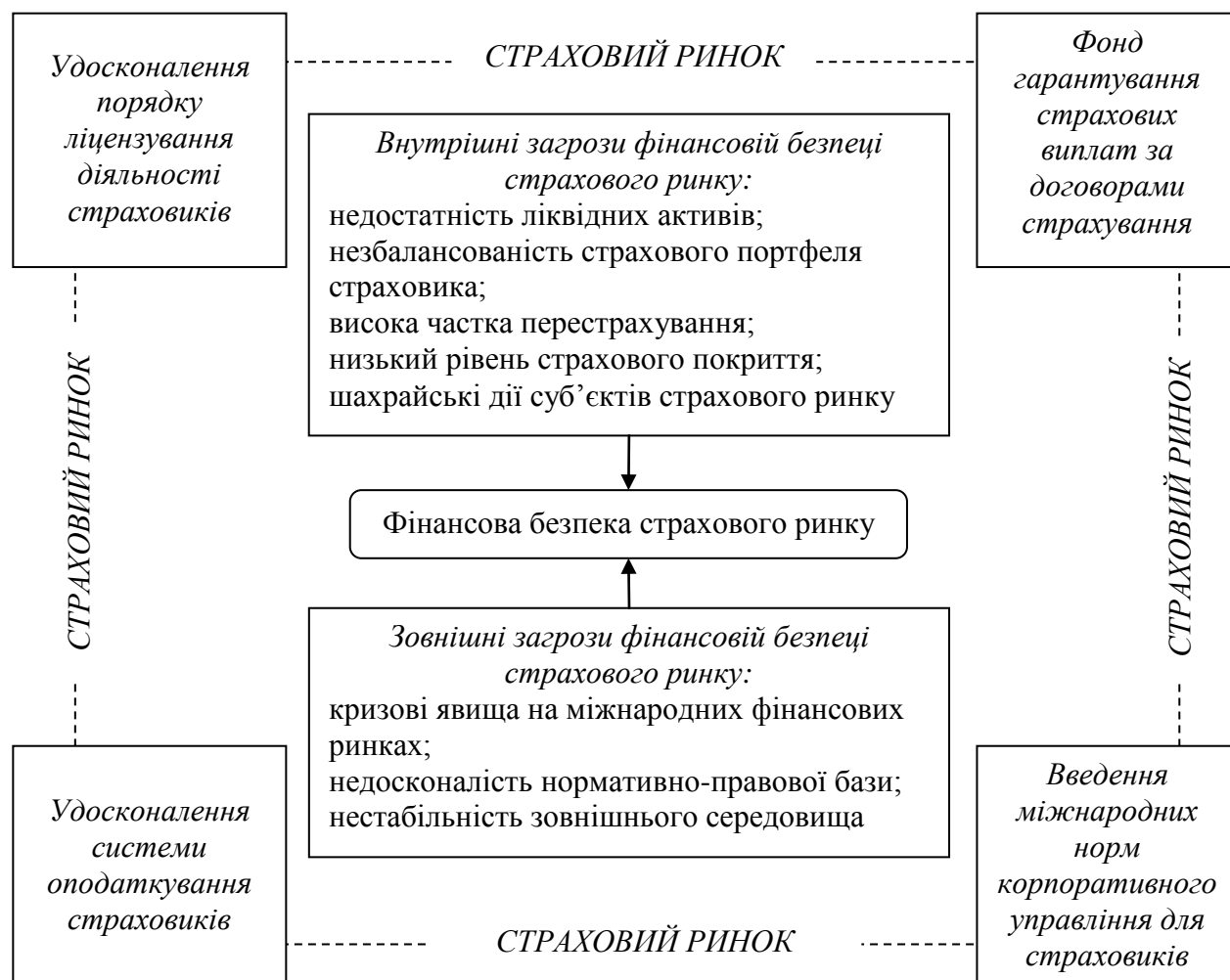

Рис. 3.12. Інструментарій фінансового механізму безпеки страхового ринку

Джерело: власна розробка автора

Використовуючи уніфікований підхід до формування фінансового механізму, сформовано фінансовий механізм безпеки фондового ринку, який передбачає підвищення капіталізації та ліквідності ринку цінних паперів, диверсифікацію ресурсної бази та залучення збережень населення і створення універсальної національної біржі на принципах регульованих ринків Європейського Союзу (рис. 3.13).

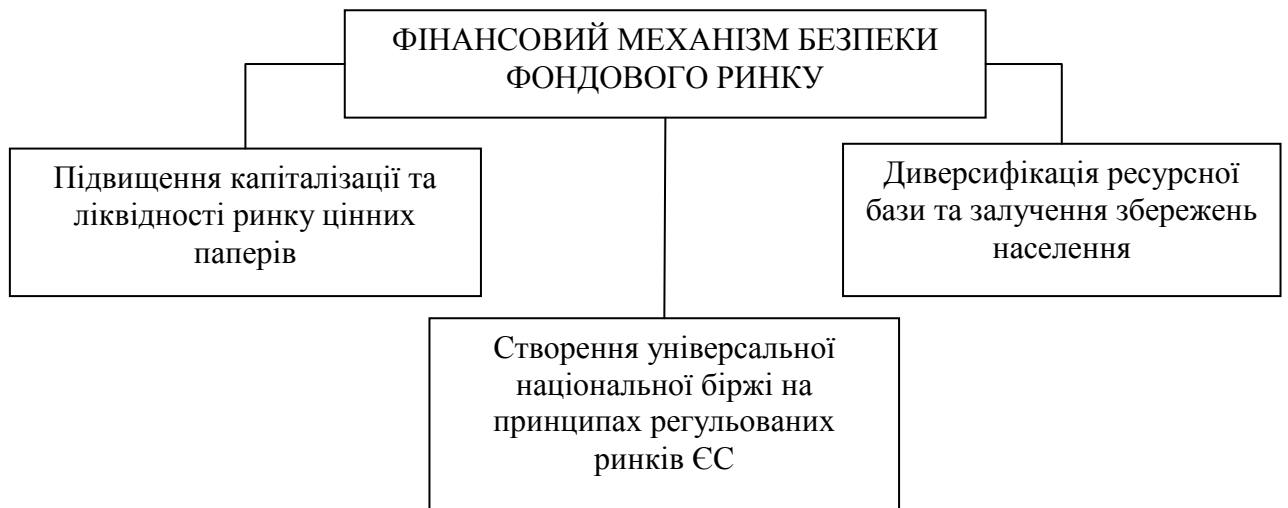

Рис. 3.13. Фінансовий механізм безпеки фондового ринку

Джерело: власна розробка автора

Сформований механізм безпеки фондового ринку дозволить забезпечити достатній обсяг капіталізації ринку та стійкий фінансовий стан як емітентів, власників, так і держави в цілому, що відповідно забезпечить достатньо високий рівень безпеки фондового ринку.

Фінансовий механізм фінансової безпеки підприємств машинобудування формується для ПАТ «Автрамат» та ПАТ «Турбоатом» шляхом синтезу «Стратегії управління структурою капіталу» (S_{s0k}), «Стратегії управління фінансовими ризиками» (S_{s2k}) і «Антикризової фінансової стратегії» (S_{s3k}); для ПАТ «Електромашина» і ПАТ «Харківський завод штампів та пресформ» – «Стратегії управління структурою капіталу» (S_{s0k}), «Стратегії управління грошовими потоками» (S_{s1k}) та «Стратегії управління фінансовими ризиками» (S_{s2k}); для ПАТ «Харківський підшипниковий завод» – «Стратегії управління структурою капіталу» (S_{s0k}), «Стратегії управління грошовими потоками» (S_{s1k}) і «Антикризової фінансової стратегії» (S_{s3k}); для ПАТ «Завод ім. Фрунзе» – «Стратегії управління структурою капіталу» (S_{s0k}), «Антикризової фінансової стратегії» (S_{s3k}); для ПАТ «ФЕД» – «Стратегії управління структурою капіталу» (S_{s0k}), «Стратегії управління грошовими потоками» (S_{s1k}), «Стратегії управління фінансовими ризиками» (S_{s2k}) та «Антикризової фінансової стратегії» (S_{s3k}), для ПАТ «РОСС» – «Стратегії управління грошовими

потоками» (S_{s1k}), «Стратегії управління фінансовими ризиками» (S_{s2k}) і «Антикризової фінансової стратегії» (S_{s3k}); для ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе» і ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш» – «Антикризової фінансової стратегії» (S_{s3k}).

Управління структурою капіталу як складова фінансового механізму фінансової безпеки підприємств машинобудування розглядається автором з позиції оптимізації структури капіталу, що включає заходи, спрямовані на максимізацію фінансової рентабельності, мінімізацію середньозваженої вартості капіталу та мінімізацію фінансових ризиків підприємства. Це дозволить змодельовати оптимальну структуру капіталу досліджуваних підприємств машинобудування (рис. 3.14).

Рис. 3.14. Стратегія управління структурою капіталу підприємств машинобудування

Джерело: власна розробка автора

Метою моделювання оптимальної структури капіталу підприємств машинобудування є побудова адекватної моделі оптимальної структури капіталу для ПАТ «Автрамат», ПАТ «Електромашина», ПАТ «Харківський завод штампів та пресформ», ПАТ «Харківський підшипниковий завод», ПАТ «Завод ім. Фрунзе», ПАТ «Турбоатом» і ПАТ «ФЕД», яка б мала кількісний вираз.

Економічну лінійну модель структури капіталу доцільно представити у вигляді:

$$CK = \begin{cases} R_f \xrightarrow{a_1, a_2, a_n} \max \\ WACC \xrightarrow{b_1, b_2, b_n} \min \\ F_r \xrightarrow{c_1, c_2, c_n} \min \end{cases} \quad (3.5)$$

де R_f – фінансова рентабельність;

WACC – середньозважена вартість капіталу;

F_r – фінансові ризики;

$a_1, a_2, a_n, b_1, b_2, b_n, c_1, c_2, c_n$ – комплекс заходів щодо оптимізації структури капіталу.

Таким чином, на відміну від раніше розглянутих у науковій і спеціальній літературі стратегій управління структурою капіталу, запропонована стратегія не обмежується увагою на одному з критеріїв оптимізації структури капіталу, а передбачає їх синтез за умови використання методологічного інструментарію за необхідності та у визначений проміжок часу, що дозволить забезпечити збалансоване використання складових структури капіталу підприємств та фінансову безпеку підприємств.

Стратегію управління грошовими потоками як одну зі складових фінансового механізму фінансової безпеки доцільно формувати з позиції управління вхідними грошовими потоками, вихідними грошовими потоками та управління залишками за цільовими напрямками їх організації: фінансова діяльність (забезпечення підприємства необхідними фінансовими ресурсами),

операційна діяльність (максимізація чистого грошового потоку від операційної діяльності), інвестиційна діяльність (оптимізація від'ємного та максимізація вхідного грошових потоків з реальних інвестицій, оптимізація періоду обороту фінансових інвестицій) шляхом вирівнювання грошового потоку, його синхронізації та збалансування (рис. 3.15).

Рис. 3.15. Стратегія управління грошовими потоками машинобудівних підприємств

Джерело: власна розробка автора

Математично запропонована стратегія управління грошовими потоками має вигляд:

$$\begin{aligned} W_1 &\xrightarrow{a_1, a_2, \dots, a_n} \max \\ W_2 &\xrightarrow{b_1, b_2, \dots, b_n} \min, \\ W_3 &\xrightarrow{c_1, c_2, \dots, c_n} \text{opt} \end{aligned} \quad (3.6)$$

де W_i – загальний обсяг грошового потоку, $i=1, n$;

W_1 – грошовий потік (надходження);

W_2 – грошовий потік (витрати);

W_3 – грошовий потік (залишок);

a_n – сукупність заходів щодо максимізації вхідного грошового потоку;

b_n – сукупність заходів щодо мінімізації вихідного грошового потоку;

c_n – сукупність дій щодо оптимізації залишку.

Запропонована стратегія управління грошовими потоками, як складова фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання мікроекономічного рівня дозволить досягти досліджуваними підприємствами стратегічних та тактичних цілей в часовому та просторовому вимірах, забезпечити рівномірність, синхронність та збалансованість грошових потоків, і відповідно підвищення рівня фінансової безпеки підприємств машинобудування.

Стратегія управління фінансовими ризиками для ПАТ «Автрамат», ПАТ «Електромашина», ПАТ «Харківський завод штампів та пресформ», ПАТ «РОСС», ПАТ «Турбоатом» та ПАТ «ФЕД» передбачає визначення й оцінку існуючих фінансових ризиків підприємства на момент часу (t) відповідно до отриманих результатів визначення структури ризикоутворюючого середовища підприємства, на основі якої відбувається розроблення моделі управління фінансовими ризиками (розроблення заходів щодо зниження впливу фінансових ризиків) та її впровадження і, відповідно, оцінка ефективності моделі протидії фінансовим ризикам.

За умови нейтралізації визначених фінансових ризиків, тобто ефективної моделі, підприємство забезпечує мінімізацію фінансових втрат від впливу фінансових ризиків, що в свою чергу, підвищує рівень фінансової безпеки. За

умови невисокої ефективності розробленої моделі передбачається повернення на перший етап до тих пір, поки підприємство не забезпечить мінімізацію фінансових втрат від впливу фінансових ризиків.

Комплекс моделей стратегії управління фінансовими ризиками підприємства подано на рис. 3.16.

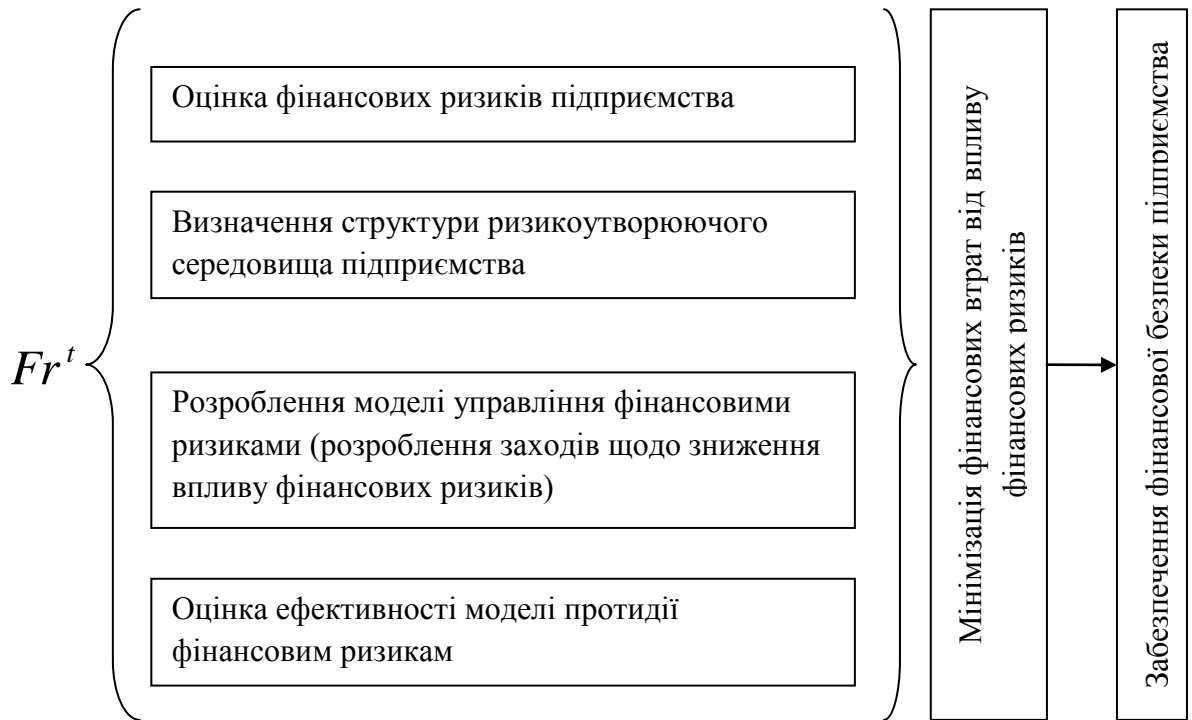

Рис. 3.16. Комплекс моделей стратегії управління фінансовими ризиками підприємства

Джерело: власна розробка автора

Практична цінність запропонованої стратегії управління фінансовими ризиками для ПАТ «Автрамат», ПАТ «Електромашина», ПАТ «Харківський завод штамів та пресформ», ПАТ «РОСС», ПАТ «Турбоатом» і ПАТ «ФЕД» полягає в отриманні позитивного результату щодо нейтралізації дії фінансових ризиків за умови реального визначення структури ризикоутворюючого середовища підприємства та формування адекватної моделі управління фінансовими ризиками (розроблення заходів щодо зниження впливу фінансових ризиків) з урахуванням впливу внутрішнього та зовнішнього середовища.

Антикризова фінансова стратегія для ПАТ «Автрамат», ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе», ПАТ «РОСС», ПАТ «Харківський підшипниковий завод», ПАТ «Завод ім. Фрунзе», ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш», ПАТ «Турбоатом» і ПАТ «ФЕД» передбачає стратегічний фінансовий аналіз, відповідно до якого проводиться аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів фінансової кризи, стратегічне фінансове планування (визначення ефективних шляхів досягнення мети та розроблення адекватних заходів щодо фінансової безпеки), вибір найбільш прийнятної моделі антикризової фінансової стратегії відповідно до мети і фінансових можливостей підприємства.

Особливе місце в антикризовій фінансовій стратегії посідає прогнозування, яке доцільно проводити із застосуванням методу експоненційного згладжування, що дозволяє реагувати на всі зміни показників у періоді охопленому часовим рядом. Базове рівняння має такий вигляд [133]:

$$F_{t+1} = a \times D_t + (1 - a) \times F_t, \quad (3.7)$$

де F_{t+1} – прогноз для часового періоду $t+1$;

D_t – фактичне значення показника у момент часу t ;

F_t – прогноз, зроблений у момент часу t ;

a – константа згладжування ($0 < a < 1$).

Запропонована антикризова фінансова стратегія, на відміну від існуючих, містить адаптивні моделі, що дозволяє своєчасно визначати зміни показників фінансової безпеки підприємства та виявляти перехресний вплив змін одних показників на інші, що, в свою чергу, значно підвищує ймовірність ефективної реалізації запропонованої стратегії і підвищення рівня фінансової безпеки досліджуваних підприємств.

Фінансовий механізм фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин подано на рис. 3.17.

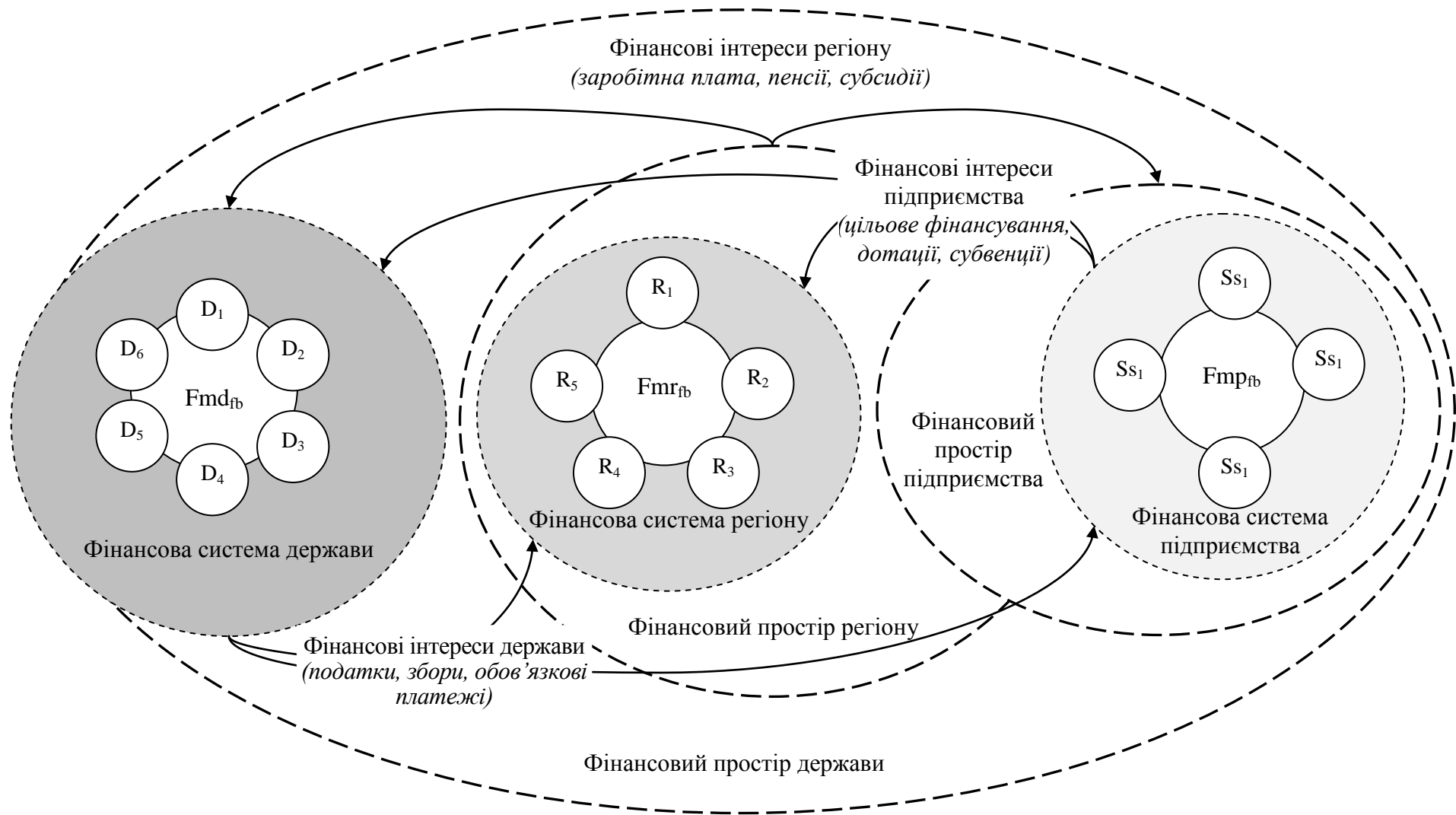

Рис. 3.17. Фінансовий механізм фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин

Джерело: власна розробка автора

Запропонований фінансовий механізм фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин є цілісною системою окремих взаємопов'язаних складових фінансової безпеки на кожному з рівнів господарювання, які, в свою чергу, містять в собі фінансові механізми з певною сукупністю системних фінансових методів, важелів та інструментів, застосування яких дозволить забезпечити підвищення рівня фінансової безпеки для кожного з суб'єктів господарювання з урахуванням їхніх фінансових інтересів.

3.3. Модель процесу функціонування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин

Фінансовий механізм фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин – це комплекс узгоджених послідовних дій як системи в цілому, так і окремого елемента, ефективність яких можна довести шляхом моделювання процесу його функціонування та ймовірності різноманітних процесів. З огляду на це доцільним є розроблення моделі процесу функціонування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин на основі марковських процесів з дискретними станами і неперервним часом.

Марковські процеси є одним з важливих розділів економіко-математичного моделювання [157;158], оскільки дозволяють визначити окремий вид ймовірнісних моделей різноманітних процесів, що відбуваються у фінансово-економічних системах, і дозволяють розробити модель процесу функціонування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин.

Враховуючи можливі межі застосування апарату теорії ймовірностей та характерні особливості прогнозування фінансової безпеки на довгострокову перспективу, на наш погляд, саме використання теорії марковських процесів з

дискретними станами і неперервним часом дозволить досягти бажаного результату.

Виходячи з вищезазначеного, доцільно припустити, що переходи системи S (фінансова безпека) із стану S_i в стан S_j відбуваються під впливом деякого потоку подій, в нашому випадку – впровадження визначених стратегій.

Крім того, теорію марковських процесів з дискретними станами і неперервним часом вивчають в припущенні, що переходи зі стану в стан у системі відбуваються під впливом пуассонівських потоків подій, саме властивість відсутності післядії в потоці Пуассона дозволяє при сучасному (стан S_i системи в момент часу t) не враховувати, як і коли система набула цього стану, що є принциповим при обґрунтуванні стратегій забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання саме макро- та мезоекономічного рівнів.

Слід зауважити, що, на відміну від ланцюгів Маркова (випадкового процесу Маркова з дискретними станами і дискретним часом) замість ймовірностей переходу $p_{ij}(k)$, для процесу Маркова з неперервним часом використовують інші характеристики – щільності ймовірностей переходу λ_{ij} із стану S_i у стан S_j .

Отже, нехай $p_{ij}(t; \Delta t)$, $i \neq j, \Delta t > 0$ – ймовірність того, що система S , яка знаходиться у стані S_i , за проміжок часу $(t; t + \Delta t)$ перейде із стану S_i у стан S_j .

При цьому $p_{ij}(t; \Delta t)$, $i \neq j$, якщо:

система S в момент часу t не знаходилась у стані S_i ;

система S в момент часу t знаходилась у стані S_i , але за час Δt вона перейшла у стан S_k , відмінний від стану S_j : $j \neq k$;

система S в момент часу t знаходилась у стані S_i і протягом проміжку часу Δt залишалась у цьому стані: $p_{ii}(t; \Delta t) = 0, i = 1, 2, \dots, n$.

Щільністю ймовірності переходу системи S із стану S_i у стан S_j в момент часу t є величина $\lambda_{ij}(t)$:

$$\lambda_{ij}(t) = \lim_{\Delta t \rightarrow 0} \frac{p_{ij}(t; \Delta t)}{\Delta t} \quad (3.8)$$

Тоді маємо:

$$p_{ij}(t; \Delta t) \approx \lambda_{ij}(t) \cdot \Delta t, \Delta t \rightarrow 0. \quad (3.9)$$

У загальному вигляді $\lambda_{ij}(t)$ є функцією від t ; $\lambda_{ij}(t)$ набуває невід'ємних значень і, на відміну від $p_{ij}(t; \Delta t)$ може приймати значення більші за 1; $\lambda_{ii}(t) = 0, i = 1, 2, \dots, n$.

Щільність ймовірності переходу $\lambda_{ij}(t)$ системи S із стану S_i у стан S_j в момент часу t під впливом пуассонівського потоку R_{ij} дорівнює інтенсивності $\lambda(t)$ потоку R_{ij} .

Процес Маркова з дискретними станами і неперервним часом є однорідним у випадку, якщо для будь-яких i та j , $i \neq j$, $i = 1, 2, \dots, n$, $j = 1, 2, \dots, n$, щільність ймовірності переходу $\lambda_{ij}(t)$ системи із стану S_i у стан S_j не залежить від часу t , тобто, $\lambda_{ij}(t) = \lambda_{ij} = const$.

Ранжування станів системи фінансової безпеки суб'єктів господарювання макро- та мезоекономічного рівнів з метою визначення на науковій основі основних, тобто найбільш ймовірних, завдань, що є характерними в сучасних умовах, доцільно за допомогою моделі на основі апарату дискретних марківських процесів у вигляді графа станів і переходів у типові стани системи фінансової безпеки, які пов'язані між собою кількістю переходів.

Варіант графа основних станів системи фінансової безпеки і багаторазових переходів системи в ці стани подано на рис. 3.18.

Основними станами системи фінансової безпеки є:

S_n – «розроблення та впровадження стратегій забезпечення фінансової безпеки»;

S_1 – «підвищення рівня фінансової безпеки»;

S_2 – «зниження рівня фінансової безпеки»;

S_3 – «корегування стратегій забезпечення фінансової безпеки».

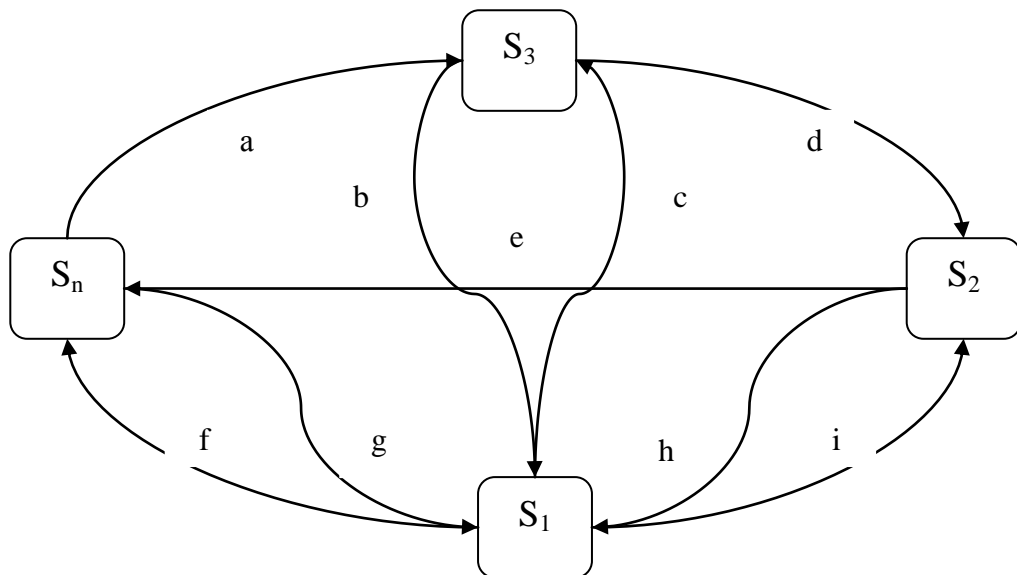

Рис. 3.18. Граф переходів основних станів системи фінансової безпеки і багаторазових переходів системи в ці стани

Перелік варіантів ймовірності циклічних переходів є таким: а – ймовірність переходів системи фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин від стану «розроблення та впровадження стратегій забезпечення фінансової безпеки» з метою їх застосування до стану «корегування стратегій забезпечення фінансової безпеки»; б – ймовірність переходів від стану «корегування стратегій забезпечення фінансової безпеки» до стану «підвищення рівня фінансової безпеки»; с – ймовірність переходів системи фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин від стану «підвищення рівня фінансової безпеки» до стану «корегування стратегій забезпечення фінансової безпеки»; д – ймовірність переходів від стану «корегування стратегій забезпечення фінансової безпеки» до стану «зниження рівня фінансової безпеки»; е – ймовірність переходів системи фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин від стану «розроблення та впровадження стратегій забезпечення фінансової безпеки» до стану «зниження рівня фінансової безпеки»; ф – ймовірність переходів від стану «розроблення та впровадження стратегій забезпечення фінансової безпеки» до стану «зниження рівня фінансової безпеки»; г – ймовірність переходів системи фінансової безпеки

суб'єктів фінансових відносин від стану «підвищення рівня фінансової безпеки» до стану «розроблення та впровадження стратегій забезпечення фінансової безпеки»; h – ймовірність переходів від стану «зниження рівня фінансової безпеки» до стану «підвищення рівня фінансової безпеки»; i – ймовірність переходів системи фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин від стану «підвищення рівня фінансової безпеки» до стану «зниження рівня фінансової безпеки».

Оскільки побудований граф (рис. 3.18) містить циклічні переходи він відображає реальні переходи системи фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин у той чи інший стан. Зокрема, перехід у стан «підвищення рівня фінансової безпеки» є можливим і після перебування системи фінансової безпеки у стані «розроблення та впровадження стратегій забезпечення фінансової безпеки», і після станів «зниження рівня фінансової безпеки» та «корегування стратегій забезпечення фінансової безпеки».

Стан «зниження рівня фінансової безпеки» є можливим і після перебування у стані «підвищення рівня фінансової безпеки», і після перебування у стані «розроблення та впровадження стратегій забезпечення фінансової безпеки», і після перебування у стані «корегування стратегій забезпечення фінансової безпеки».

Для побудованого графа переходів основних станів системи фінансової безпеки і багаторазових переходів системи в ці стани система диференціальних рівнянь Колмогорова матиме вигляд:

$$\begin{cases} \frac{dp_n(t)}{dt} = -(\lambda_g + \lambda_f + \lambda_a + \lambda_e)p_n(t); \\ \frac{dp_1(t)}{dt} = -\lambda_f p_n + \lambda_b p_3 + \lambda_h p_2 - (\lambda_g + \lambda_c + \lambda_i)p_3; \\ \frac{dp_2(t)}{dt} = -\lambda_d p_1 + \lambda_e p_n + \lambda_i p_3 - \lambda_h p_2; \\ \frac{dp_3(t)}{dt} = -\lambda_a p_n + \lambda_c p_3 - (\lambda_b + \lambda_d)p_1 \end{cases} \quad (3.10)$$

У процесі функціонування системи фінансової безпеки у часі вона перебуває у будь-якому стані з ймовірностями. Для того щоб скласти систему диференціальних рівнянь Колмогорова за побудованим графом станів, необхідно для кожної функції $P_i(t)$, $i=1,2,\dots,n$ в лівій частині рівняння записати похідну $\frac{dp_i(t)}{dt}$, а в правій – добуток ймовірності $P_i(t)$ стану S_i взятої зі знаком «мінус», на суму щільностей ймовірностей λ_{ij} переходу із стану S_i в інші стани S_j , плюс суму добутків ймовірностей всіх станів $P_j(t)$, із яких можливий перехід до стану S_i , на щільності ймовірностей відповідних переходів λ_{ij} :

$$\frac{dp_i(t)}{dt} = -\left(\sum_{j=1, j \neq i}^n \lambda_{ij}\right)P_i(t) + \sum_{j=1, j \neq i}^n \lambda_{ji}P_j(t). \quad (3.11)$$

Умовою нормування узагальненої ймовірності станів системи (вона характеризує повну групу явищ) для часу $t > 0$ є рівняння:

$$P_n(t) + P_3(t) + P_2(t) + P_1(t) = 1. \quad (3.12)$$

Таким чином, з метою збільшення ймовірності перебування системи у стані «підвищення рівня фінансової безпеки» необхідно виконувати наведений перелік обов'язкових умов, шляхи досягнення якого доцільно розглядати для кожного суб'єкта фінансових відносин окремо.

З метою суттєвого збільшення часу перебування системи фінансової безпеки в стані S_3 – «підвищення рівня фінансової безпеки», що можливо за таких умов: попереднього та ефективного розроблення та впровадження стратегій забезпечення фінансової безпеки, збільшення ймовірності переходу (f), також збільшення ймовірностей переходів системи за шляхом (a) і (b), зменшення ймовірності зворотних переходів системи із стану S_3 – «підвищення рівня фінансової безпеки» в стан (S_3) – «корегування стратегій забезпечення фінансової безпеки», необхідно зменшити інтенсивність та ймовірність (g) і (c) під час вимушених переходів системи.

У той же час необхідно суттєво та надійно зменшити ймовірність (і) переходу системи із стану S_3 – «підвищення рівня фінансової безпеки» у стан S_2 – «зниження рівня фінансової безпеки», а також зменшити інтенсивність та ймовірність (е) переходу системи із стану S_n – «розробка та впровадження стратегій забезпечення фінансової безпеки» у стан S_2 – «зниження рівня фінансової безпеки» ще до початку підвищення рівня фінансової безпеки.

Крім того, необхідно досліджувати залежність від часу кожної ймовірності, а саме: $P_n^{(t)}$ – ймовірності перебування системи у стані «розроблення та впровадження стратегій забезпечення фінансової безпеки» з метою їх застосування; $P_3^{(t)}$ – ймовірності перебування системи у стані «корегування стратегій забезпечення фінансової безпеки»; $P_2^{(t)}$ – ймовірності перебування системи у стані «зниження рівня фінансової безпеки»; $P_1^{(t)}$ – ймовірності перебування системи у стані «підвищення рівня фінансової безпеки».

З позиції рівноймовірних переходів системи фінансової безпеки суб'єктів господарювання макро-, мезо- та мікроекономічного рівнів необхідно визначити і побудувати графіки ймовірностей $P_n^{(t)}$; $P_3^{(t)}$; $P_2^{(t)}$; $P_1^{(t)}$ для $t = 3$ роки.

Таким чином, до впровадження механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання макро- та мезоекономічного рівнів система фінансової безпеки перебуває: у стані $P_n^{(t)}$ – «розроблення та впровадження стратегій забезпечення фінансової безпеки» з ймовірністю 17%; у стані $P_3^{(t)}$ – «корегування стратегій забезпечення фінансової безпеки» – з ймовірністю 48%; у стані $P_2^{(t)}$ – «зниження рівня фінансової безпеки» – з ймовірністю 13%, у стані $P_1^{(t)}$ – «підвищення рівня фінансової безпеки» – з ймовірністю 22%.

Протягом трьох років після впровадження запропонованого фінансового механізму система фінансової безпеки суб'єктів господарювання макро- та мезоекономічного рівнів перебуватиме: у стані $P_n^{(t)}$ – «розроблення та впровадження стратегій забезпечення фінансової безпеки» – з ймовірністю 22%; у стані $P_3^{(t)}$ – «корегування стратегій забезпечення фінансової безпеки» – з ймовірністю 30%; у стані $P_2^{(t)}$ – «зниження рівня фінансової безпеки» – з

ймовірністю 15%, у стані $P_1^{(t)}$ – «підвищення рівня фінансової безпеки» – з ймовірністю 33%.

З огляду на зазначене можна зробити висновок про необхідність приділення більшої уваги дослідженню станів $P_2^{(t)}$ – «зниження рівня фінансової безпеки» та $P_1^{(t)}$ – «підвищення рівня фінансової безпеки». Ці стани системи фінансової безпеки є найсуттєвішими за структурою безумовних зав'язків у цій системі.

Також можна стверджувати, що загальна ймовірність $P_{зй}$ ($P_{зй}=P_3+P_2$) перебування системи фінансової безпеки у стані $P_2^{(t)}$ – «зниження рівня фінансової безпеки» та $P_1^{(t)}$ – «підвищення рівня фінансової безпеки» є найбільшою в порівнянні з іншою загальною ймовірністю, що дорівнює сумі ймовірності перебування системи у стані «розроблення та впровадження стратегій забезпечення фінансової безпеки» з метою їх застосування та ймовірності перебування системи у стані «корегування стратегій забезпечення фінансової безпеки», тобто у порівнянні із сумарною ймовірністю $P_{1n}=P_1+P_n$, що можливо довести.

Можливі переходи системи фінансової безпеки суб'єктів господарювання макро-, мезо- та мікроекономічного рівнів з одного стану в інший рівноймовірні:

$$a \Rightarrow b \Rightarrow c \Rightarrow d \Rightarrow e \Rightarrow f \Rightarrow g \Rightarrow i \Rightarrow h = 1/9; \text{ множина станів} \\ t = (3) \text{ роки}$$

Необхідно кількісно визначити такі загальні ймовірності:

$$P_{зй}^{(t)} = P_3^{(t)} + P_2^{(t)}; P_{1n} = P_1^{(t)} + P_n^{(t)}; \quad (3.13)$$

Відповідно до чого отримуємо:

$$P_3^{(3)} = 0,17 \dots 0,22;$$

$$P_1^{(3)} = 0,31 \dots 0,33;$$

$$P_3 + P_1^{(3)} = (0,17 + 0,31) \dots (0,22 + 0,33) = 0,48 \dots 0,55.$$

$$P_3^{(3)} = 0,34 \dots 0,30;$$

$$P_2^{(3)} = 0,27 \dots 0,15;$$

$$P_3 + P_2^{(3)} = (0,34 + 0,30) \dots (0,27 + 0,15) = 0,61 \dots 0,45.$$

Таким чином, у системі фінансової безпеки суб'єктів господарювання макро- та мезоекономічного рівнів існує закономірність: за умови рівноймовірних переходів системи із стану в стан вона перебуває у стані $P_2^{(t)}$ – «зниження рівня фінансової безпеки» або $P_1^{(t)}$ – «підвищення рівня фінансової безпеки» частіше (приблизно у 4,5 – 5,5 рази), ніж у стані $P_n^{(t)}$ – «розроблення та впровадження стратегій забезпечення фінансової безпеки» або у стані $P_3^{(t)}$ – «корегування стратегій забезпечення фінансової безпеки», що і підтверджує правильність твердження (рис. 3.19).

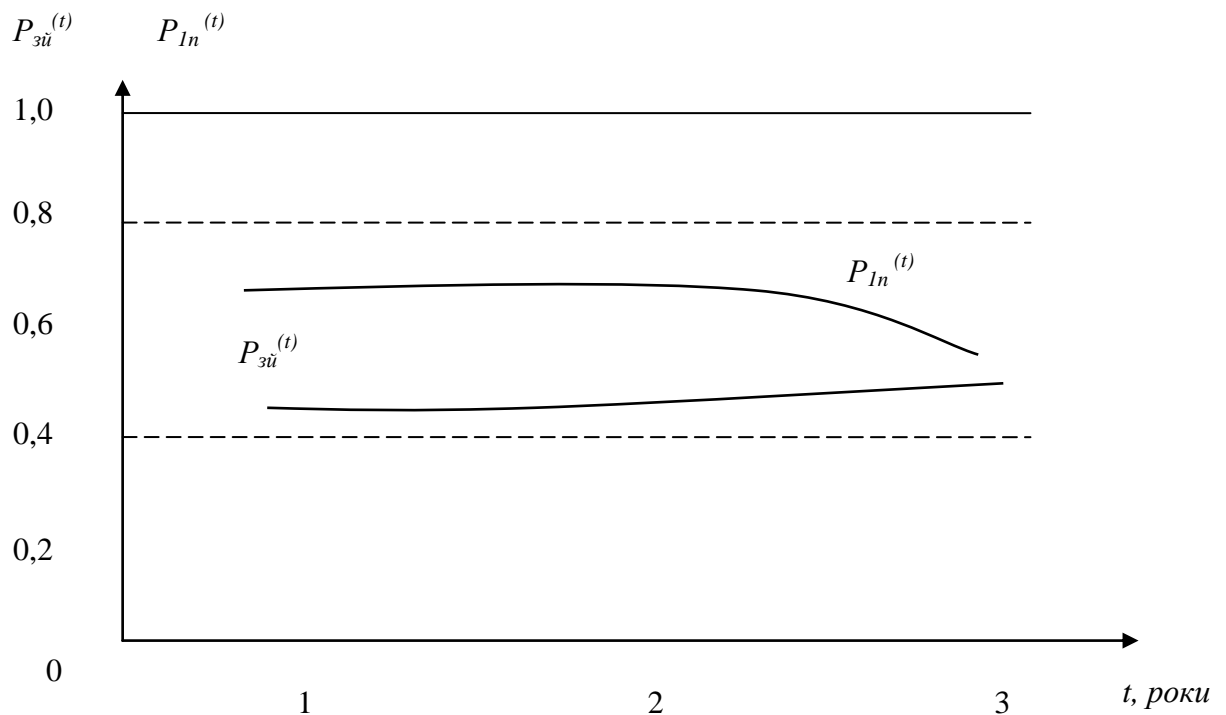

Рис. 3.19. Загальні ймовірності перебування системи фінансової безпеки суб'єктів господарювання макро- та мезоекономічного рівнів протягом часу t у станах «стратегії управління структурою капіталу»

Для підприємств машинобудування є такі основні стани «стратегії управління структурою капіталу» (S_{s0k}):

S_{s0k1} – «розроблення та впровадження стратегії управління структурою капіталу»;

S_{s0k2} – «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки»;

S_{s0k3} – «зниження рівня фінансової безпеки підприємства»;

S_{s0k4} – «необхідність коригування оптимальної, визначення цільової структури капіталу».

Основними станами «стратегії управління грошовими потоками» підприємств машинобудування (S_{s1k}) є:

S_{s1k1} – «розробка та впровадження стратегії управління грошовими потоками»;

S_{s1k2} – «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки»;

S_{s1k3} – «зниження рівня фінансової безпеки підприємства»;

S_{s1k4} – «необхідність коригування стратегії управління грошовими потоками».

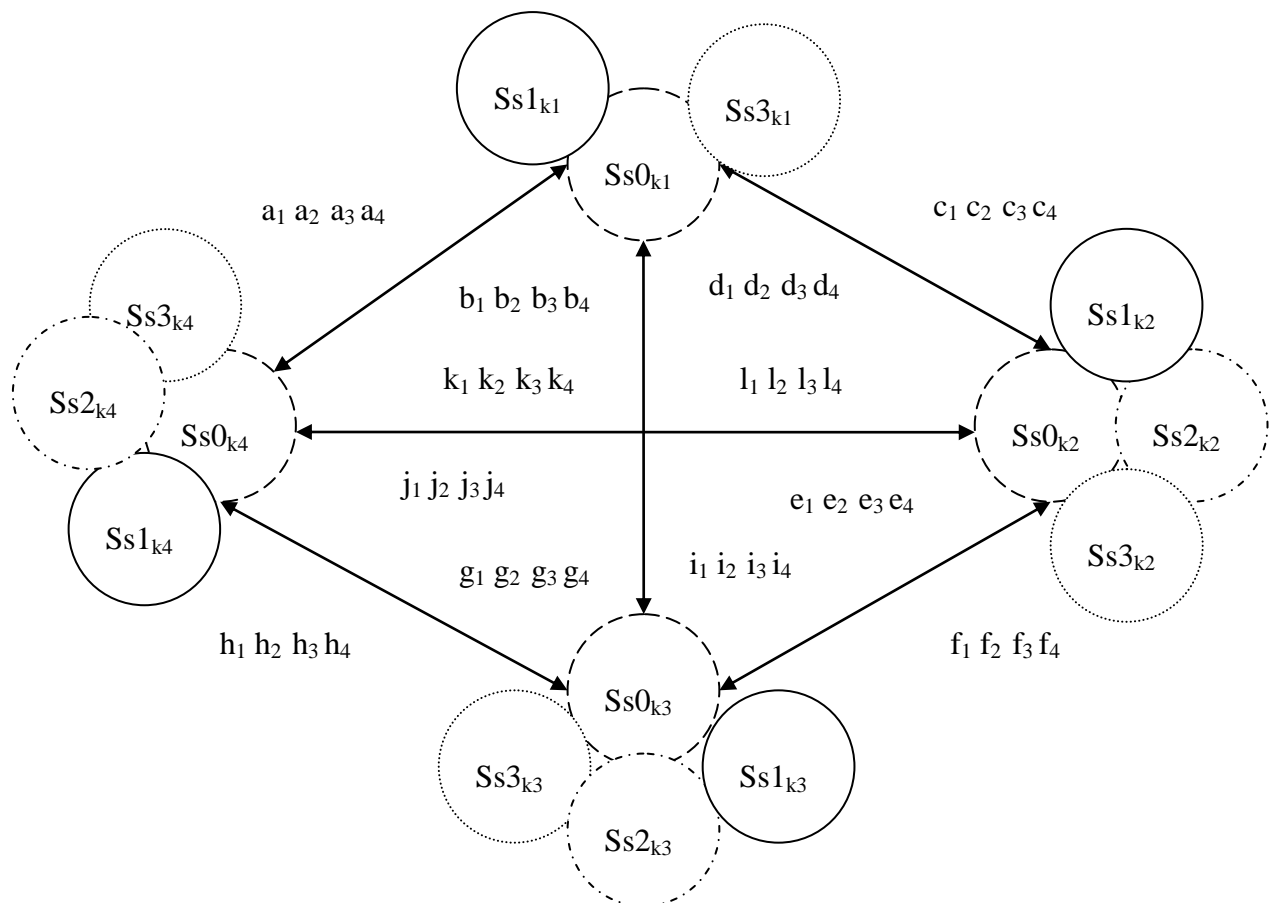

Рис. 3.20. Граф переходів основних станів стратегій механізму фінансової безпеки підприємств машинобудування і багаторазових переходів в ці стани

Основними станами «стратегії управління фінансовими ризиками» (S_{s2k})

є:

S_{s2k1} – «розроблення та впровадження стратегії управління фінансовими ризиками»;

S_{s2k2} – «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки»;

S_{s2k3} – «зниження рівня фінансової безпеки підприємства»;

S_{s2k4} – «необхідність коригування стратегії управління фінансовими ризиками».

Основними станами «антикризової фінансової стратегії» (S_{s3k}) є:

S_{s3k1} – «розроблення та впровадження антикризової фінансової стратегії»;

S_{s3k2} – «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки»;

S_{s3k3} – «зниження рівня фінансової безпеки підприємства»;

S_{s3k4} – «необхідність коригування антикризової фінансової стратегії».

Відповідно до чого визначається перелік варіантів ймовірності циклічних переходів «стратегії управління структурою капіталу» (S_{s0k}) для підприємств ПАТ «Автрамат», ПАТ «Електромашина», ПАТ «Харківський завод штампів та пресформ», ПАТ «Харківський підшипниковий завод», ПАТ «Завод ім. Фрунзе», ПАТ «Турбоатом» та ПАТ «ФЕД»: a_1 – ймовірність переходу від стану «розроблення та впровадження стратегії управління структурою капіталу» до стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки»; b_1 – ймовірність переходу від стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки» до стану «розроблення та впровадження стратегії управління структурою капіталу»; c_1 – ймовірність переходу від стану «розроблення та впровадження стратегії управління структурою капіталу» до стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки»; d_1 – ймовірність переходу від стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки» до стану «розроблення та впровадження стратегії управління структурою капіталу»; e_1 – ймовірність переходу від стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки» до стану «зниження рівня фінансової безпеки підприємства»; f_1 – ймовірність переходу від стану «зниження рівня фінансової

безпеки підприємства» до стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки»; g_1 – ймовірність переходу від стану «зниження рівня фінансової безпеки підприємства» до стану «необхідність коригування оптимальної, визначення цільової структури капіталу»; h_1 – ймовірність переходу від стану «необхідність коригування оптимальної, визначення цільової структури капіталу» до стану «зниження рівня фінансової безпеки підприємства»; i_1 – ймовірність переходу від стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки» до стану «необхідність коригування оптимальної, визначення цільової структури капіталу»; j_1 – ймовірність переходу від стану «необхідність коригування оптимальної, визначення цільової структури капіталу» до стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки»; k_1 – ймовірність переходу від стану «розроблення та впровадження стратегії управління структурою капіталу» до стану «зниження рівня фінансової безпеки підприємства»; l_1 – ймовірність переходу від стану «зниження рівня фінансової безпеки підприємства» до стану «розроблення та впровадження стратегії управління структурою капіталу».

До впровадження ПАТ «Автрамат», ПАТ «Електромашина», ПАТ «Харківський завод штампів та пресформ», ПАТ «Харківський підшипниковий завод», ПАТ «Завод ім. Фрунзе», ПАТ «Турбоатом» та ПАТ «ФЕД» фінансового механізму фінансової безпеки ймовірність перебування «стратегії управління структурою капіталу» становить: у стані S_{s0k1} – «розроблення та впровадження стратегії управління структурою капіталу» – 21%; у стані S_{s0k2} – «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки» – 15%; у стані S_{s0k3} – «зниження рівня фінансової безпеки підприємства» – 20%, у стані S_{s0k4} – «необхідність коригування оптимальної, визначення цільової структури капіталу» – 44%.

Після впровадження запропонованого фінансового механізму система фінансової безпеки ПАТ «Автрамат», ПАТ «Електромашина», ПАТ «Харківський завод штампів та пресформ», ПАТ «Харківський підшипниковий завод», ПАТ «Завод ім. Фрунзе», ПАТ «Турбоатом» та

ПАТ «ФЕД» упродовж 3-х років перебуватиме: у стані S_{s0k1} – «розроблення та впровадження стратегії управління структурою капіталу» з ймовірністю 20%; у стані S_{s0k2} – «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки» – з ймовірністю 42%; у стані S_{s0k3} – «зниження рівня фінансової безпеки підприємства» – з ймовірністю 11%, у стані S_{s0k4} – «необхідність коригування оптимальної, визначення цільової структури капіталу» – з ймовірністю 27%.

Для S_{s0k1} – «розроблення та впровадження стратегії управління структурою капіталу» становить:

$$P_3^{(3)} = 0,10 \dots 0,08;$$

$$P_1^{(3)} = 0,11 \dots 0,12;$$

$$P_3 + P_1^{(3)} = (0,10 + 0,11) \dots (0,08 + 0,12) = 0,21 \dots 0,20.$$

Для S_{s0k2} – «розроблення та впровадження стратегії управління структурою капіталу» становить:

$$P_3^{(3)} = 0,08 \dots 0,14;$$

$$P_1^{(3)} = 0,07 \dots 0,28;$$

$$P_3 + P_1^{(3)} = (0,08 + 0,07) \dots (0,14 + 0,28) = 0,15 \dots 0,42.$$

Для S_{s0k3} – «розроблення та впровадження стратегії управління структурою капіталу» мають такі значення:

$$P_3^{(3)} = 0,15 \dots 0,07;$$

$$P_1^{(3)} = 0,05 \dots 0,04;$$

$$P_3 + P_1^{(3)} = (0,15 + 0,05) \dots (0,07 + 0,04) = 0,20 \dots 0,11.$$

Для S_{s0k4} – «розроблення та впровадження стратегії управління структурою капіталу» являє собою:

$$P_3^{(3)} = 0,28 \dots 0,17;$$

$$P_1^{(3)} = 0,16 \dots 0,10;$$

$$P_3 + P_1^{(3)} = (0,28 + 0,16) \dots (0,17 + 0,10) = 0,44 \dots 0,27.$$

Наступним є перелік варіантів ймовірності циклічних переходів «стратегії управління грошовими потоками» (S_{s1k}) для ПАТ «Електромашина», ПАТ «Харківський завод штампів та пресформ», ПАТ «РОСС», ПАТ «Харківський підшипниковий завод» та ПАТ «ФЕД»: a_2 – ймовірність переходу від стану «розроблення та впровадження стратегії управління

грошовими потоками» до стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки»; b_2 – ймовірність переходів від стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки» до стану «розроблення та впровадження стратегії управління грошовими потоками»; c_2 – ймовірність переходу від стану «розроблення та впровадження стратегії управління грошовими потоками» до стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки»; d_2 – ймовірність переходу від стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки» до стану «розроблення та впровадження стратегії управління грошовими потоками»; e_2 – ймовірність переходу від стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки» до стану «зниження рівня фінансової безпеки підприємства»; f_2 – ймовірність переходу від стану «зниження рівня фінансової безпеки підприємства» до стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки»; g_2 – ймовірність переходу від стану «зниження рівня фінансової безпеки підприємства» до стану «необхідність коригування стратегії управління грошовими потоками»; h_2 – ймовірність переходу від стану «необхідність коригування стратегії управління грошовими потоками» до стану «зниження рівня фінансової безпеки підприємства»; i_2 – ймовірність переходу від стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки» до стану «необхідність коригування стратегії управління грошовими потоками»; j_2 – ймовірність переходу від стану «необхідність коригування стратегії управління грошовими потоками» до стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки»; k_2 – ймовірність переходу від стану «розроблення та впровадження стратегії управління грошовими потоками» до стану «зниження рівня фінансової безпеки підприємства»; l_2 – ймовірність переходу від стану «зниження рівня фінансової безпеки підприємства» до стану «розроблення та впровадження стратегії управління грошовими потоками».

До впровадження ПАТ «Електромашина», ПАТ «Харківський завод штампів та пресформ», ПАТ «РОСС», ПАТ «Харківський підшипниковий завод» та ПАТ «ФЕД» фінансового механізму фінансової безпеки ймовірність перебування «стратегії управління грошовими потоками» становить: у стані

S_{s1k1} – «розроблення та впровадження стратегії управління грошовими потоками» – 27%; у стані S_{s1k2} – «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки» – 21%; у стані S_{s1k3} – «зниження рівня фінансової безпеки підприємства» – 19% та у стані S_{s1k4} – «необхідність коригування стратегії управління грошовими потоками» – 33%.

Узагальнення процесу функціонування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин мікроекономічного рівня подано на рис. 3.21.

Після впровадження запропонованого фінансового механізму система фінансової безпеки ПАТ «Електромашина», ПАТ «Харківський завод штампів та пресформ», ПАТ «РОСС», ПАТ «Харківський підшипниковий завод» та ПАТ «ФЕД» наступні 3 роки перебуватиме у стані: S_{s1k1} – «розроблення та впровадження стратегії управління грошовими потоками» – 29%; у стані S_{s1k2} – «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки» – 37%; у стані S_{s1k3} – «зниження рівня фінансової безпеки підприємства» – 14%; у стані S_{s1k4} – «необхідність коригування стратегії управління грошовими потоками» – 20%.

Для S_{s1k1} – «розроблення та впровадження стратегії управління структурою капіталу» має значення:

$$P_3^{(3)} = 0,12...0,14;$$

$$P_1^{(3)} = 0,15...0,15;$$

$$P_3 + P_1^{(3)} = (0,12 + 0,15)...(0,14 + 0,15) = 0,27...0,29.$$

Для S_{s1k2} – «розроблення та впровадження стратегії управління структурою капіталу» представлено такими значеннями:

$$P_3^{(3)} = 0,10...0,17;$$

$$P_1^{(3)} = 0,11...0,20;$$

$$P_3 + P_1^{(3)} = (0,10 + 0,11)...(0,17 + 0,20) = 0,21...0,37.$$

Для S_{s1k3} – «розроблення та впровадження стратегії управління структурою капіталу» становить:

$$P_3^{(3)} = 0,11...0,06;$$

$$P_1^{(3)} = 0,08...0,08;$$

$$P_3 + P_1^{(3)} = (0,11 + 0,08)...(0,06 + 0,08) = 0,19...0,14.$$

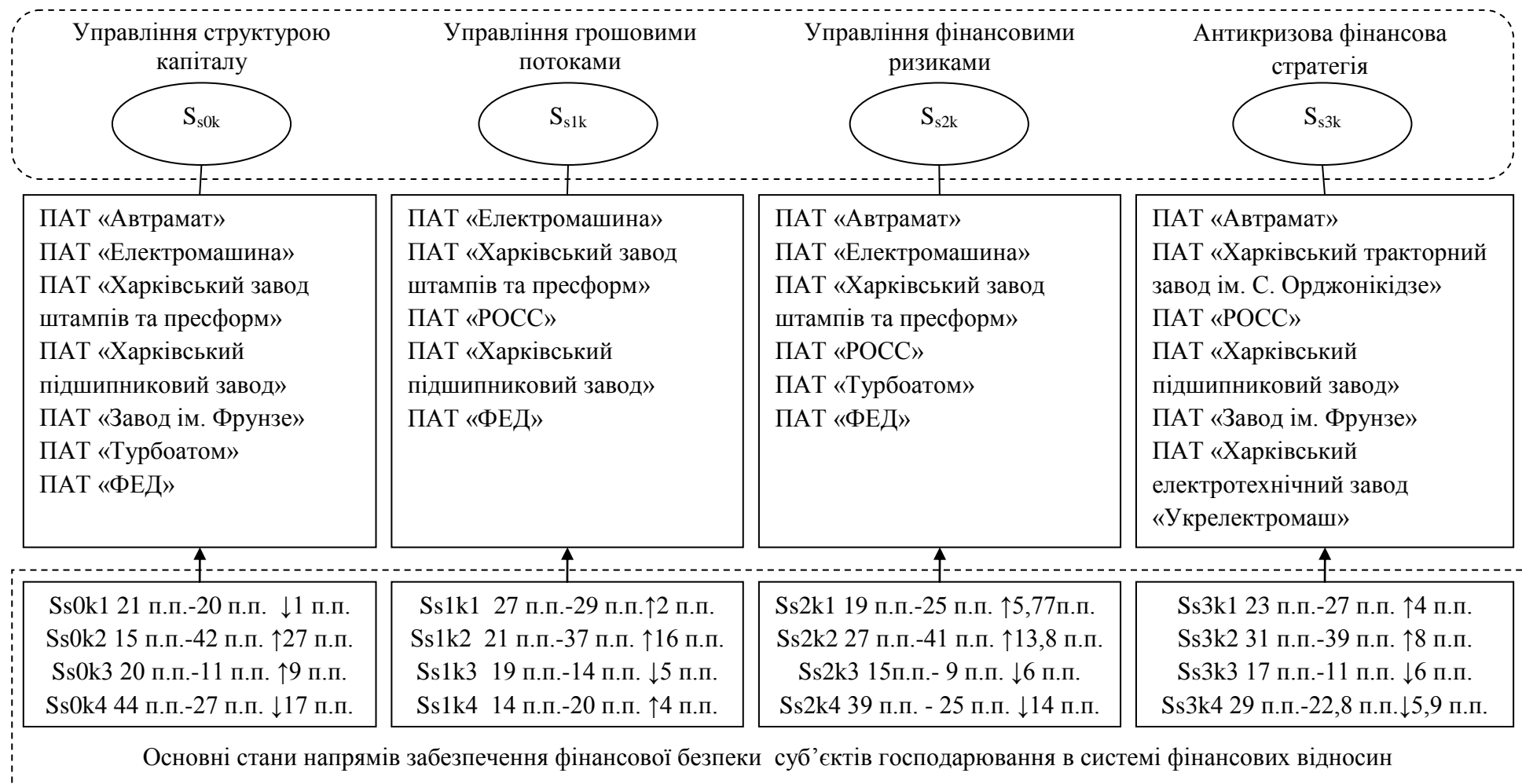

Рис. 3.21. Модель функціонування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин мікрорівня

Для S_{s1k4} – «розроблення та впровадження стратегії управління структурою капіталу»:

$$P_3^{(3)} = 0,05...0,08;$$

$$P_1^{(3)} = 0,09...0,12;$$

$$P_3 + P_1^{(3)} = (0,05 + 0,09)...(0,08 + 0,12) = 0,14...0,20.$$

Варіанти ймовірності циклічних переходів «стратегії управління фінансовими ризиками» (S_{s2k}) для ПАТ «Автрамат», ПАТ «Електромашина», ПАТ «Харківський завод штампів та пресформ», ПАТ «РОСС», ПАТ «Турбоатом» і ПАТ «ФЕД»: a_3 – ймовірність переходу від стану «розроблення та впровадження стратегії управління фінансовими ризиками» до стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки»; b_3 – ймовірність переходів від стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки» до стану «розроблення та впровадження стратегії управління фінансовими ризиками»; c_3 – ймовірність переходу від стану «розроблення та впровадження стратегії управління фінансовими ризиками» до стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки»; d_3 – ймовірність переходу від стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки» до стану «розроблення та впровадження стратегії управління фінансовими ризиками»; e_3 – ймовірність переходу від стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки» до стану «зниження рівня фінансової безпеки підприємства»; f_3 – ймовірність переходу від стану «зниження рівня фінансової безпеки підприємства» до стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки»; g_3 – ймовірність переходу від стану «зниження рівня фінансової безпеки підприємства» до стану «необхідність коригування стратегії управління фінансовими ризиками»; h_3 – ймовірність переходу від стану «необхідність коригування стратегії управління фінансовими ризиками» до стану «зниження рівня фінансової безпеки підприємства»; i_3 – ймовірність переходу від стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки» до стану «необхідність коригування стратегії управління фінансовими ризиками»; j_3 – ймовірність переходу від стану «необхідність коригування стратегії управління фінансовими ризиками» до стану «забезпечення достатнього рівня фінансової

безпеки»; k_3 – ймовірність переходу від стану «розроблення та впровадження стратегії управління фінансовими ризиками» до стану «зниження рівня фінансової безпеки підприємства»; l_3 – ймовірність переходу від стану «зниження рівня фінансової безпеки підприємства» до стану «розроблення та впровадження стратегії управління фінансовими ризиками».

До впровадження ПАТ «Автрамат», ПАТ «Електромашина», ПАТ «Харківський завод штампів та пресформ», ПАТ «РОСС», ПАТ «Турбоатом» і ПАТ «ФЕД» фінансового механізму фінансової безпеки ймовірність перебування «стратегії управління фінансовими ризиками» становить: у стані S_{s2k1} – «розроблення та впровадження стратегії управління фінансовими ризиками» – 19%; S_{s2k2} – «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки» – 27%; у стані S_{s2k3} – «зниження рівня фінансової безпеки підприємства» – 15%; у стані S_{s2k4} – «необхідність коригування «стратегії управління фінансовими ризиками» – 39%.

Після впровадження запропонованого фінансового механізму система фінансової безпеки ПАТ «Автрамат», ПАТ «Електромашина», ПАТ «Харківський завод штампів та пресформ», ПАТ «РОСС», ПАТ «Турбоатом» і ПАТ «ФЕД» ймовірність перебування становить: у стані S_{s2k1} – «розроблення та впровадження стратегії управління фінансовими ризиками» – 25%; у стані S_{s2k2} – «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки» – 41%; у стані S_{s2k3} – «зниження рівня фінансової безпеки підприємства» – 9%; у стані S_{s2k4} – «необхідність коригування «стратегії управління фінансовими ризиками» – 25%.

Перелік варіантів ймовірності циклічних переходів «антикризової фінансової стратегії» (S_{s3k}) для ПАТ «Автрамат», ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе», ПАТ «РОСС», ПАТ «Харківський підшипниковий завод», ПАТ «Завод ім. Фрунзе», ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш», ПАТ «Турбоатом» та ПАТ «ФЕД»: a_4 – ймовірність переходу від стану «розроблення та впровадження антикризової стратегії» до стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки»; b_4 – ймовірність переходу від стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки» до стану

«розроблення та впровадження антикризової стратегії»; c_4 – ймовірність переходу від стану «розроблення та впровадження антикризової стратегії» до стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки»; d_4 – ймовірність переходу від стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки» до стану «розроблення та впровадження антикризової стратегії»; e_4 – ймовірність переходу від стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки» до стану «зниження рівня фінансової безпеки підприємства»; f_4 – ймовірність переходу від стану «зниження рівня фінансової безпеки підприємства» до стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки»; g_4 – ймовірність переходу від стану «зниження рівня фінансової безпеки підприємства» до стану «необхідність коригування антикризової стратегії»; h_4 – ймовірність переходу від стану «необхідність коригування антикризової стратегії» до стану «зниження рівня фінансової безпеки підприємства»; i_4 – ймовірність переходу від стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки» до стану «необхідність коригування антикризової стратегії»; j_4 – ймовірність переходу від стану «необхідність коригування антикризової стратегії» до стану «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки»; k_4 – ймовірність переходу від стану «розроблення та впровадження антикризової стратегії» до стану «зниження рівня фінансової безпеки підприємства»; l_4 – ймовірність переходу від стану «зниження рівня фінансової безпеки підприємства» до стану «розроблення та впровадження антикризової стратегії».

До впровадження ПАТ «Автрамат», ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе», ПАТ «РОСС», ПАТ «Харківський підшипниковий завод», ПАТ «Завод ім. Фрунзе», ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш», ПАТ «Турбоатом» та ПАТ «ФЕД» фінансового механізму фінансової безпеки ймовірність перебування «антикризової фінансової стратегії» становить: у стані S_{s3k1} – «розроблення та впровадження антикризової фінансової стратегії» – 23%; S_{s3k2} – «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки» – 31%; S_{s3k3} – «зниження рівня фінансової безпеки підприємства» – 17%; S_{s3k4} – «необхідність коригування антикризової фінансової стратегії» – 29%.

Після впровадження запропонованого фінансового механізму система фінансової безпеки ПАТ «Автрамат», ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе», ПАТ «РОСС», ПАТ «Харківський підшипниковий завод», ПАТ «Завод ім. Фрунзе», ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш», ПАТ «Турбоатом» та ПАТ «ФЕД» протягом 3-х наступних років ймовірність перебування становитиме: у стані S_{s3k1} – «розроблення та впровадження антикризової фінансової стратегії» – 27%; S_{s3k2} – «забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки» – 39%; S_{s3k3} – «зниження рівня фінансової безпеки підприємства» – 11%; S_{s3k4} – «необхідність коригування антикризової фінансової стратегії» – 23%, що за умови здійснення сукупності заходів, спрямованих на досягнення мети, забезпечення фінансової безпеки, результати функціонування системи суттєво покращуються, що і підтверджує ефект від реалізації розробленого фінансового механізму фінансової безпеки.

Запропонована вище модель процесу функціонування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин на основі дискретних марківських процесів дозволяє узагальнити основні підсумки розроблення та впровадження фінансового механізму фінансової безпеки системи фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин на основі інформативних параметрів його функціонування та показує, що за умови впровадження даного фінансового механізму забезпечується підвищення рівня фінансової безпеки.

Висновки до розділу 3

1. Запропонований теоретико-методичний підхід до визначення напрямів забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин, сутність якого полягає у використанні методу головних компонент дозволив виявити необхідність розроблення та впровадження «стратегії управління структурою капіталу», «стратегії управління фінансовими

ризиками», «антикризової фінансової стратегії» та «стратегії управління грошовими потоками». Поєднання цих стратегій у фінансовий механізм для кожного з досліджуваних підприємств дозволить забезпечити достатній рівень їх фінансової безпеки для подальшого функціонування та стійкого розвитку.

2. Запропонований концептуальний підхід до формування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин полягає в уніфікації просторово розподілених даних, що дозволяє моделювати як окремих фінансовий механізм, так і цілісну систему окремих взаємопов'язаних складових фінансової безпеки на кожному з рівнів господарювання. Розроблені окремі фінансові механізми за складовими фінансової безпеки держави в своїй сукупності формують єдиний механізм фінансової безпеки суб'єктів господарювання макро- та мезоекономічного рівнів з урахуванням їхніх фінансових відносин.

Фінансовий механізм фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин є цілісною системою окремих взаємопов'язаних складових фінансової безпеки на кожному з рівнів господарювання, які, в свою чергу, містять фінансові механізми з певною сукупністю системних фінансових методів, важелів та інструментів, застосування яких дозволить забезпечити підвищення рівня фінансової безпеки для кожного суб'єкта господарювання з урахуванням його фінансових інтересів.

3. Сформована модель процесу функціонування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання у системі фінансових відносин на основі дискретних марківських процесів дає можливість узагальнити основні підсумки розроблення та впровадження фінансового механізму фінансової безпеки системи фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин на основі інформативних параметрів його функціонування та показує, що за умови впровадження запропонованого фінансового механізму забезпечується підвищення рівня фінансової безпеки.

Результати формування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання опубліковано в [4,5,7,84,90,92].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі проведено теоретичне узагальнення та вирішено актуальне науково-практичне завдання з розроблення фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання, що дозволило сформулювати теоретико-методичні висновки, які відображають вирішення завдань дисертації відповідно до поставленої мети.

Проаналізовані існуючі теоретичні підходи до визначення сутності та складових фінансової безпеки суб'єктів господарювання дозволили розкрити у роботі сутність поняття «фінансова безпека», яку доцільно визначити як багаторівневу систему захисту фінансових інтересів усіх рівнів ієрархії управління від зовнішніх та внутрішніх загроз на мікро-, мезо- та макроекономічному рівні, а її рівень – як ступінь захищеності пріоритетних фінансових інтересів кожного суб'єкта відносин. Крім того, враховуючи багаторівневність фінансової безпеки, до неї також можна включити фінансову безпеку людини як окремого індивіда і виділити її функціональні складові.

У роботі узагальнено наукові підходи та чинники до оцінювання рівня фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин, що дозволило довести доцільність проведення оцінювання стану фінансової безпеки суб'єктів з використанням методів порівняльного багатовимірного аналізу, зокрема, таксономічного показника стану фінансової безпеки підприємств машинобудування, який дозволяє визначати рівень фінансової безпеки за абсолютними та відносними показниками з урахуванням тісноти статистичних зв'язків відповідних складових фінансової безпеки, що значною мірою підвищує результативність процесу оцінки рівня фінансової безпеки суб'єкта господарювання мікроекономічного рівня через застосування таксономічного методу, який, на відміну від інших можливих методів, враховує вплив усіх індивідуальних показників на фінансову безпеку та дозволяє отримати агреговане узагальнене значення багатьох ознак, що характеризують явище в часі або просторі.

Обґрунтовано науковий підхід до побудови фінансового механізму

фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин, необхідність розроблення якого обумовлена потребою у формуванні аналітичного базису для вибору стратегічних орієнтирів забезпечення фінансової безпеки за рівнями фінансових відносин. Слід зазначити, що цілеспрямована взаємодія суб'єктів господарювання та відповідних рівнів управління ними вимагає від фінансового механізму урахування багаторівневих інтересів сторін як при створенні фінансових ресурсів, так і при їх розподілі. Фінансова безпека в даному контексті стає основою та цільовою функцією формування й вибору дієвих методів для обґрунтування напрямків розвитку.

Таким чином, фінансовий механізм фінансової безпеки підприємства потрібно розглядати через комплексне використання механізмів, систем, які його забезпечують, зокрема: управління структурою капіталу, управління грошовими потоками, управління фінансовими ризиками та антикризові фінансові дії, які і зумовлюють фінансовий простір підприємства та є напрямками застосування фінансової архітекtonіки структурно-функціональної диференціації фінансових відносин з метою забезпечення фінансової безпеки.

Проведено аналіз складових фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин, що дозволило, з одного боку, дослідити стан фінансової безпеки за складовими, а з іншого – визначити взаємозалежність рівня фінансової безпеки суб'єктів мікро-, мезо- та макроекономічного рівнів відповідно до їх фінансових інтересів і складових фінансової безпеки держави, регіону та підприємства. Це дозволило виявити такі проблеми забезпечення необхідного рівня фінансової безпеки: на макроекономічному рівні – недосконалість законодавчої системи та механізму кредитування; на мезоекономічному рівні – відсутність партнерських відносин між державою і регіоном, неефективність механізмів прямої державної підтримки розвитку регіону та залежність економіки регіону від політичної кон'юнктури; на мікроекономічному рівні – морально та фізично застарілі потужності галузі, нерозвиненість інфраструктури ринку, застарілість основних фондів та невідповідність виробничих потужностей підприємства потребам ринку. Це зумовлює необхідність розроблення та

впровадження стратегії і тактики бюджетування стосовно підвищення якості прогнозів макроекономічних показників, які використовуються в бюджетному плануванні; необхідність впровадження комплексного підходу до реформування бюджетного процесу на державному і місцевому рівнях, а також рівні міжбюджетних відносин; зменшення зовнішнього боргу України та погашення довгострокових залучень реального сектора економіки; врегулювання рівня монетизації економіки; зниження рівня інфляційної динаміки; зменшення рівня доларизації економіки країни; оптимізація структури золотовалютних резервів; підвищення капіталізації та ліквідності організованого ринку цінних паперів; узгодження вітчизняного законодавства з міжнародними стандартами і сучасними вимогами розвитку фінансових відносин; удосконалення системи оподаткування страховиків та операцій перестраховування у перестраховиків-нерезидентів.

Удосконалено теоретико-методичний підхід до визначення рівня фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро- та мезоекономічного рівнів, зокрема, доповнено визначення рівня фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин показником інтенсивності впливу складових на фінансову безпеку, що підвищує ймовірність своєчасного виявлення загроз і формування заходів щодо подолання їх наслідків. За проведеними розрахунками значення рівня фінансової безпеки держави становить 0,33, при цьому найбільший вплив на розраховане значення рівня фінансової безпеки держави справляє безпека грошового ринку та інфляційних процесів, боргова безпека і банківська безпека. Серед внутрішніх та зовнішніх причин низького рівня фінансової безпеки на макроекономічному рівні слід виділити фінансову дестабілізацію в країні, нецільове використання бюджетних коштів, невиконання дохідної частини державного бюджету, недосконалість державної фінансової інфраструктури економічної сфери, існуючі інфляційні процеси, недосконалість національної банківської системи, що справляє безпосередній різносторонній негативний вплив на фінансову безпеку.

Значення рівня фінансової безпеки регіону має значення 0,40, що дозволяє ідентифікувати рівень фінансової безпеки суб'єкта мезоекономічного рівня як недостатній. При цьому найбільший вплив на фінансову безпеку суб'єкта

мезоекономічного рівня справляє бюджетний сектор, оцінка якого з вагою становить 0,94, та грошово-валютний сектор із оцінкою з вагою у 0,41; помітний вплив справляють зовнішньоекономічна діяльність та фінансовий сектор, які з оцінкою з вагою становлять 0,29 та 0,28 відповідно. Зміна їх значень від запланованих розглядатиметься як виникнення потенційної загрози зниження рівня фінансової безпеки суб'єкта фінансових відносин мезоекономічного рівня.

Розроблено методичний підхід до оцінювання стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня, сутність якого полягає у побудові інтегрального таксономічного показника фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макроекономічного рівня на основі методики Міністерства економіки України та Міністерства фінансів України, що дозволило дійти висновку про відсутність стійкої тенденції до збільшення інтегрального коефіцієнта таксономії, у жодного з досліджуваних підприємств. Це вказує на нестійку фінансову діяльність підприємств машинобудування, оскільки має місце зменшення частки власного капіталу й збільшення частки запозиченого капіталу, зростання питомої ваги поточних зобов'язань на противагу довгостроковим, що, в свою чергу, знижує фінансову безпеку діяльності суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня. Зростання рівня фінансової безпеки підприємств машинобудування у 2012-2014 рр. відбулося завдяки зростанню величини чистого прибутку підприємств та підвищенню ефективності використання основних і оборотних активів. Різне зниження показника у 2014 р. свідчить про необхідність скорочення строків погашення дебіторської заборгованості та оптимізації структури витрат.

Запропоновано теоретико-методичний підхід до визначення напрямів забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин, який включає принципову модель системи забезпечення фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро- та мезоекономічного рівнів і дозволив визначити необхідність розроблення та впровадження оптимізаційної моделі фінансового механізму системи фінансової безпеки суб'єктів господарювання макро- та мезоекономічного рівнів, яка полягає у підвищенні

якості усіх сегментів фінансового ринку та гнучкості системної сукупності складових фінансової безпеки до зовнішніх загроз і ризиків.

Використання методу головних компонент для обґрунтування стратегій забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання мікроекономічного рівня в системі фінансових відносин дозволило виявити необхідність розроблення та впровадження «стратегії управління структурою капіталу», «стратегії управління фінансовими ризиками», «антикризової фінансової стратегії» та «стратегії управління грошовими потоками», поєднання яких у фінансовий механізм для кожного з досліджуваних підприємств дозволить забезпечити достатній рівень фінансової безпеки для подальшого їх функціонування та стійкого розвитку.

Концептуальний підхід до формування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин полягає в уніфікації просторово розподілених даних, що дозволяє моделювати як окремий фінансовий механізм, так і цілісну систему взаємопов'язаних складових фінансової безпеки на кожному з рівнів господарювання.

Розроблено окремі фінансові механізми за складовими фінансової безпеки держави, які в своїй сукупності формують єдиний механізм фінансової безпеки суб'єктів господарювання макро- та мезоекономічного рівнів з урахуванням їх фінансових відносин. На регіональному рівні доцільним є впровадження комплексної системи планування основних напрямів використання державних запозичень, а саме: територіальних інвестиційних зон розвитку, будівництва об'єктів регіональної і муніципальної інфраструктури, у тому числі створення об'єктів з короткими термінами окупності, що залишаються в регіональній і муніципальній власності. Фінансовий механізм фінансової безпеки підприємств машинобудування формується шляхом синтезу «стратегії управління структурою капіталу», «стратегії управління фінансовими ризиками», «антикризової фінансової стратегії» та «стратегії управління грошовими потоками».

Розроблено модель процесу функціонування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин, яка полягає у визначенні як процесу його функціонування, так і ймовірності настання

різноманітних процесів. Доведена доцільність розробки моделі процесу функціонування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин на основі марковських процесів з дискретними станами і неперервним часом.

До впровадження механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання макро- та мезоекономічного рівнів система фінансової безпеки перебуває: у стані $P_n(t)$ – «розроблення та впровадження стратегій забезпечення фінансової безпеки» – з ймовірністю 17%; у стані $P_3(t)$ – «корегування стратегій забезпечення фінансової безпеки» – з ймовірністю 48%; у стані $P_2(t)$ – «зниження рівня фінансової безпеки» – з ймовірністю 13%, у стані $P_1(t)$ – «підвищення рівня фінансової безпеки» – з ймовірністю 22%.

Протягом 3-х років після впровадження запропонованого фінансового механізму система фінансової безпеки суб'єктів господарювання макро- та мезоекономічного рівнів перебуватиме: у стані $P_n(t)$ – «розроблення та впровадження стратегій забезпечення фінансової безпеки» – з ймовірністю 22%; у стані $P_3(t)$ – «корегування стратегій забезпечення фінансової безпеки» – з ймовірністю 30%; у стані $P_2(t)$ – «зниження рівня фінансової безпеки» – з ймовірністю 15%, у стані $P_1(t)$ – «підвищення рівня фінансової безпеки» – з ймовірністю 33%.

Практичне значення отриманих результатів підтверджується довідками про впровадження в діяльність Фінансового управління Дергачівської районної державної адміністрації (довідка № 01-32/196 від 10.06.2016), ДНВП «Об'єднання Комунар» (довідка № 119/5 від 14.04.2016) та в навчальний процес у Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця (довідка № 17/86-42-107/1 від 10.04.2017).

Можливими напрямками продовження досліджень за тематикою дисертації є формування обґрунтованої державної програми щодо забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання за рівнями фінансових відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров И. А. Оценка финансовой безопасности промышленного предприятия / И. А. Александров, Е. А. Орлова, А. В. Половян // Наукові праці Донецького технічного університету. – 2002. – № 46. – С. 12–19.
2. Андрієць В. С. Дослідження основних сутнісних характеристик грошових потоків підприємства / В. С. Андрієць // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 8 (86). – С. 167–171.
3. Ареф'єва О. В. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки / О. В. Ареф'єва, Т. Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1. – С. 98–103.
4. Ареф'єва О. В. Модель процесу функціонування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання макрорівня / О. В. Ареф'єва, О. Л. Кузенко // Вісник НТУ «ХП». – 2015. – Вип. № 54 (1163). – С. 6–12. – (Серія «Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства»).
5. Ареф'єва О. В. Оптимізаційна модель фінансового механізму системи фінансової безпеки суб'єктів господарювання макро- та мезорівнів / О. В. Ареф'єва, О. Л. Кузенко // Функціонування економічних систем в умовах постіндустріального розвитку : Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція (м. Харків, 22-25 жовтня 2015 р.). – Х. : УПАС , 2015. – С. 109–112.
6. Ареф'єва О. В. Складові фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин / О. В. Ареф'єва, О. Л. Кузенко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 9-1. – Ч. 3. – С. 184–187. – (Серія «Економічні науки»).
7. Ареф'єва О. В. Теретико-методичний підхід до обґрунтування стратегій забезпечення фінансової суб'єктів господарювання макрорівня / О. В. Ареф'єва, О. Л. Кузенко // Електронне наукове фахове видання

«Глобальні та національні проблеми економіки» Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. – 2015. – Вип. 7. – С. 709–713.

8. Артус М. М. Фінансовий механізм в умовах ринкової економіки / М. М. Артус // Фінанси України. – 2005. – № 5. – С. 54–59.

9. Архірейська Н. В. Основні напрямки забезпечення фінансової безпеки України / Н. В. Архірейська // Вісник Академії митної служби України. – 2012. – № 1. – С. 83–87. – (Серія: Економічна).

10. Базилевич В. Д. Державні фінанси : [навч. посіб.] / В. Д. Базилевич, Л. О. Баластрик. – К. : Атіка, 2004. – 368 с.

11. Баранець Г. В. Методичні підходи до комплексної оцінки фінансового стану підприємства / Г. В. Баранець, Н. М. Свинаренко // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2007. – Вип. 225. – Т. 3. – С. 628–634.

12. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : [монографія] / О. І. Барановський. – К. : КНТЕУ, 2004. – 759 с.

13. Барановський О. І. Фінансова безпека держави / О. І. Барановський // Фінанси України. – 1996. – № 11. – С. 19–34.

14. Безпека регіонів України і стратегія її гарантування / за ред. Б. М. Данилишина. – К. : Наук. думка, 2008. – 392 с.

15. Бердар М. Забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва / М. Бердар // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. – 2011. – № 124/125. – С. 73–76. – (Серія «Економіка»).

16. Березин І. Промислове шпигунство, конкурентна розвідка, бенчмаркінг й етика цивілізованого бізнесу / І. Березин // Практичний Маркетинг. – 2005. – № 101. – С. 42–51.

17. Біломісна І. І. Механізм забезпечення фінансової безпеки промислових підприємств / І. І. Біломісна, В. Є. Хоречко // Інноваційна економіка : Всеукр. наук.-вироб. журн. – 2012. – № 6 (32). – С. 305–307.

18. Благун І. С. Моделювання соціально-економічного розвитку регіону в ринкових умовах / І. С. Благун, Л. І. Дмитришин // Соціально-економічний розвиток регіонів України: проблеми науки та практики. – Х. : ІНЖЕК, 2007. – С. 72–89.
19. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, Эльга, 2006. – 776 с.
20. Богомолов В. А. Экономическая безопасность : [учеб. пособ.] / В. А. Богомолов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 303 с.
21. Богониколос Н. Механизмы антисипативного управления финансовой безопасностью предприятия / Н. Богониколос // Новое в экономической кибернетике. – Донецк : ДонДУ, 2004. – № 1. – С. 33–41.
22. Борисова І. С. Використання фінансового механізму в регулюванні ринкових відносин [Електронний ресурс] / І. С. Борисова. – Режим доступу : <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/3.2/225.pdf>.
23. Бриштелев А. Теоретико-методологические основы экономической безопасности банковской системы / А. Бриштелев // Банковский вестник. – 2009. – № 4. – С. 23–30.
24. Ванькович Д. В. Забезпечення фінансової безпеки в процесі побудови системи управління фінансовими ресурсами підприємства / Д. В. Ванькович // Економічна система України: європейський вибір : матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Львів, 3-5 травня 2000 р.). – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2000. – С. 11–12.
25. Василик О. Д. Державні фінанси України : [підруч.] / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К. : НІОС, 2002. – 595 с.
26. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : [монографія] / [Т. Г. Васильців, В. І. Волошин, О. Р. Бойкевич, В. В. Каркавчук]. – Львів : Ліга-Прес, 2012. – 386 с.

27. Вахович І. М. Фінансова політика сталого розвитку регіону: методологія формування та механізми реалізації : [монографія] / І. М. Вахович. – Луцьк : Надстир'я, 2007. – 496 с.
28. Венгер В. В. Фінанси : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / В. В. Венгер. – К. : Центр учб. л-ри, 2009. – 443 с.
29. Вітлінський В. В. Концептуальні засади ризикології у фінансовій діяльності / В. В. Вітлінський // Фінанси України. – 2003. – № 3. – С. 3–9.
30. Внукова Н. М. Фінансова безпека регіонів у контексті транскордонного співробітництва / Н. М. Внукова, М. Ю. Погосова // Системи обробки інформації. – 2010. – Вип. 3 (84). – С. 105–106.
31. Вовчак О. Д. Банківська інвестиційна діяльність в Україні : [підруч.] / О. Д. Вовчак. – Львів : Вид-во Львівської комерційної академії, 2005. – 544 с.
32. Герасимчук З. В. Економічна безпека регіону: діагностика та механізм забезпечення : [монографія] / З. В. Герасимчук, Н. С. Вавдіюк. – Луцьк : Настир'я, 2006. – 244 с.
33. Герасимчук З. В. Політика розвитку проблемних регіонів: методологічні засади формування та реалізації : [монографія] / З. В. Герасимчук, В. Л. Галушак. – Луцьк : Надстир'я, 2006. – 248 с.
34. Герасимчук З. В. Управління фінансовими ресурсами регіону : [монографія] / З. В. Герасимчук, І. М. Вахович, І. М. Камінська. – Луцьк : Надстир'я, 2005. – 176 с.
35. Глущенко О. В. Вектори розвитку інституційної архітектури ринку фінансових послуг України [Електронний ресурс] / О. В. Глущенко // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2011. – № 961. – Режим доступу : <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/6907/2/Gluschenko%200.V.pdf>.
36. Глущенко О. В. Фінансова архітектоніка: теоретико-методологічний аспект / О. В. Глущенко // Науково-теоретичний журнал

Хмельницького економічного університету. – 2013. – Вип. 4 (32). – Т. 1. – С. 43–52.

37. Головне управління статистики у Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kh.ukrstat.gov.ua/>.

38. Горячева К. С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / К. С. Горячева. – К., 2006. – 16 с.

39. Горячева К. С. Фінансова безпека підприємства, сутність та місце в системі економічної безпеки / К. С. Горячева // Економіст. – 2003. – № 8. – С. 65–67.

40. Гринюк Н. А. Методичні підходи до обґрунтування індикаторів оцінки рівня фінансової безпеки підприємства / Н. А. Гринюк // Проблеми науки. – 2008. – № 6. – С. 31–35.

41. Губський Б. В. Економічна безпека держави: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення / Б. В. Губський. – К. : ДП «Укрархбудынформ», 2001. – 121 с.

42. Гукова А. В. Роль финансовой безопасности предприятия в системе его экономической безопасности / А. В. Гукова, И. Д. Аникина // Образование и общество. – 2006. – № 3. – С. 98–102.

43. Демченко І. В. Стратегічне управління фінансовою безпекою суб'єкта господарювання [Електронний ресурс] / І. В. Демченко. – Режим доступу : http://pk.napks.edu.ua/library/compilations_vak/nvfbi/2010/p_43_46.pdf.

44. Демьянчук Б. О. Теория компромисса: модель полезности и риска, эвристические решения, прогнозирование последствий / Б. О. Демьянчук, В. М. Косарев // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2013. – № 1 (6). – С. 105–114.

45. Дубина М. В. Концептуальні засади зміцнення фінансово-економічної безпеки держави через активізацію діяльності системи

парабанківських посередників / М. В. Дубина // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2014. – № 3. – С. 188–196. – (Серія «Економічні науки»).

46. Дубров А. М. Обработка статистических данных методом главных компонент / А. М. Дубров. – М. : Статистика, 1978. – 135 с.

47. Евдокимов Ф. И. Экономическая устойчивость предприятия как фактор его безопасности / Ф. И. Евдокимов, Е. В. Мизина // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. – 2001. – Вип. 37. – С. 16–24.

48. Економіко-математичне моделювання : [навч. посіб.] / [Т. С. Клебанова, О. В. Раєвцева, С. В. Прокопович та ін.]. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2010. – 328 с.

49. Економічна безпека України в умовах глобалізаційних викликів : [монографія] / [А. А. Мазаракі, О. П. Корольчук, Т. М. Мельник та ін.] ; за заг. ред. А. А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. – 718 с.

50. Єрмошенко М. М. Економічні та організаційні засади забезпечення фінансової безпеки підприємства : [науч. изд.] / М. М. Єрмошенко, К. С. Горячева, А. М. Ашуев. – К. : Національна академія управління, 2005. – 78 с.

51. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. М. Єрмошенко. – К. : КНТЕУ, 2001. – 309 с.

52. Єрмошкіна О. В. Управління фінансовими потоками промислового підприємства: теорія, практика, перспективи : [монографія] / О. В. Єрмошкіна. – Донецьк : Нац. гірн. ун-т, 2009. – 480 с.

53. Єфіменко А. Рейдерство або ринок контролю / А. Єфіменко // Юридичний журнал. – 2008. – № 11. – С.116–122.

54. Журавка О. С. Теоретичні аспекти формування системи фінансової безпеки підприємства / О. С. Журавка, Є. К. Бондаренко // Інноваційна економіка. – 2012. – № 4. – С. 234–237.

55. Заблоцька О. Ю. Концептуальні засади бюджетної безпеки України / О. Ю. Заблоцька, Ю. Я. Касараба, І. Г. Лубенець // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 3. – С. 298–305.
56. Закон України «Про основи національної безпеки України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
57. Звіт про науково-дослідну роботу «Розробка системи показників фінансової безпеки України» / ДННУ «Академія фінансового управління». – К. : НДФІ, 2011. – 302 с.
58. Зятковський І. В. Теоретичні засади фінансів підприємств / І. В. Зятковський // Фінанси України. – 2000. – № 4. – С. 17–26.
59. Иберла К. Факторный анализ / К. Иберла. – М. : Статистика, 1980. – 398 с.
60. Ильяшенко С. Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С. Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3. – С. 12–20.
61. Інвестиційний клімат в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/file/link/212362/file/Invest_klimat_13_06_2013.doc.
62. Калантай А. М. Роль і місце фінансової безпеки в контексті національних інтересів / А. М. Калантай // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2012. – № 1. – С. 143–153.
63. Карпінський Б. А. Методологія формування інтегрального індикатора збалансованості фінансової системи України в контексті фінансової безпеки / Б. А. Карпінський // Економічний простір. – 2008. – № 11. – С. 147–162.
64. Картюхіна Н. В. Діагностика фінансового стану підприємства як основа для прийняття рішень у системі антикризового управління

/ Н. В. Картюхіна // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 9 (88). – С. 19–24.

65. Кизим Н. А. Нейронные сети: теория и практика применения : монография / Н. А. Кизим, Е. Н. Ястремская, В. Ф. Сенчуков. – Х. : ИД «ИНЖЭК», 2006. – 240 с.

66. Кирдина С. Г. Институциональные матрицы и развитие России / С. Г. Кирдина. – М. : ТЕИС, 2000. – 213 с.

67. Кириченко О. А. Вдосконалення управління фінансовою безпекою підприємств в умовах кризи / О. А. Кириченко, І. В. Кудря // Інвестиції : практика та досвід. – 2009. – № 10. – С. 22–26.

68. Климчук С. В. Інтеграційні пріоритети архітекτονіки фінансового простору / С. В. Климчук // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2012. – № 6 (19). – С. 28–32.

69. Климчук С. В. Финансовое пространство и его интеграционные приоритеты / С. В. Климчук // Економічний вісник Донбасу. – 2012. – № 2 (28). – С. 76–81.

70. Ковалев В. В. Финансовый анализ: методы и процедуры / В. В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 560 с.

71. Коваленко М. А. Глобалізація фінансових ринків: причини та наслідки / М. А. Коваленко, Н. Г. Рогальська // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2009. – Вип. 3 (46). – С. 55–61.

72. Ковалюк О. М. Методологічні основи фінансового механізму / О. М. Ковалюк // Фінанси України 2003. – № 4 – С. 51–59.

73. Козак Л. С. Концептуальні та методичні засади формування механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства / Л. С. Козак, І. В. Багровецька // Економіка і управління. – 2008. – № 13. – С. 97–101.

74. Колодізов О. М. Державна система управління фінансовою безпекою України та правові засади функціонування [Електронний ресурс]

/ О. М. Колодізєв, А. В. Середіна. – Режим доступу : http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5941/1/10_30_47.pdf.

75. Костирко Р. О. Фінансова безпека держави і фінансова спроможність підприємств: аналіз сучасного стану та взаємозв'язку / Р. О. Костирко, Н. В. Темнікова // Фінанси України. – 2013. – № 4. – С. 117–125.

76. Кочеткова К. Ю. Проблеми податкової безпеки в Україні [Електронний ресурс] / К. Ю. Кочеткова, О. І. Литвинов. – Режим доступу : <http://www.rusnauka.com>.

77. Коюда В. О. Фінанси : [конспект лекцій] / В. О. Коюда, Т. І. Лепейко, К. А. Заславська. – Х. : Вид-во ХНЕУ, 2004. – 276 с.

78. Кракос Ю. Б. Підход к оценке уровня финансовой составляющей экономической безопасности предприятия / Ю. Б. Кракос // Економіка, фінанси і право. – 2006. – № 12. – С. 7–12.

79. Кракос Ю. Б. Управління фінансовою безпекою підприємств / Ю. Б. Кракос, Р. О. Разгон // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2008. – № 1 (1). – С. 86–97.

80. Кудрицька Ж. В. Система управління фінансовою безпекою підприємства [Електронний ресурс] / Ж. В. Кудрицька // Ефективна економіка. – 2012. – № 1. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua>.

81. Кузенко О. Л. Аналіз складових фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин / О. Л. Кузенко // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: зб. наук. пр. – Х. : ХНАДУ, 2014. – № 2 (7). – Т. 1. – С. 97–102.

82. Кузенко О. Л. Архітектоніка фінансового механізму фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин / О. Л. Кузенко // Науковий журнал Європейського університету «Економіка і управління». – 2015. – № 2 (66). – С. 129–135.

83. Кузенко О. Л. Визначення рівня фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро- та мезорівнів / О. Л. Кузенко, О. В. Ареф'єва // Вісник НТУ «ХП». – 2016. – Вип. № 24 (1196). – С. 56–61. – (Серія «Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства»).

84. Кузенко О. Л. Марківські процеси як основа моделювання процесу функціонування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання макро- та мезорівнів / О. Л. Кузенко // Соціально-економічні аспекти розвитку економіки та менеджменту : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 25-26 вересня 2015 р.). – Львів : ГО «Львівська економічна фундація», 2015. – С. 108–113.

85. Кузенко О. Л. Методичні засади діагностування стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макрорівню / О. Л. Кузенко // Управління функціонуванням та розвитком економічних систем в умовах глобальних перетворень : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Харків, 22-25 жовтня 2014 р.). – Х. : УПАС, 2014. – С. 309–311.

86. Кузенко О. Л. Оцінювання рівня фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин за макро- та мезорівнями / О. Л. Кузенко // Новини та науковий прогрес – 2015 : матеріали XI міжнародної науково-практичної конференції (м. Софія, 27-28 грудня 2015 р.). – Софія : ООД «БялГРАД-БГ», 2015. – Т.1 – С. 20–24.

87. Кузенко О. Л. Складові фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро- та мезорівнів / О. Л. Кузенко // Виробничо-експортний потенціал національної економіки : матеріали доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 3-4 жовтня 2014 р.). – Ужгород : ВД «Гельветика», 2014. – С. 243–244.

88. Кузенко О. Л. Таксономічний аналіз стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин на макрорівні / О. Л. Кузенко // Вісник економіки транспорту і промисловості : зб. наук.-практ. стат. – Х. : УкрДАЗТ, 2014. – Вип. 47. – С. 184–190.

89. Кузенко О. Л. Фінансовий механізм фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин / О. Л. Кузенко // Тенденції сталого розвитку економіки країни: прогнози та пропозиції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 28-29 серпня 2015 р.). – Львів : ГО «Львівська економічна фундація», 2015. – С. 108–109.

90. Кузенко О. Л. Фінансовий механізм фінансової безпеки підприємств машинобудування / О. Л. Кузенко // Бізнес Інформ. – 2015. – № 12. – С. 282–287.

91. Кузенко О. Л. Фінансові відносини в системі фінансової безпеки суб'єктів господарювання / О. Л. Кузенко // Науковий вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка «Економіка і регіон». – 2015. – Вип. 3 (52). – С. 110–115.

92. Кузенко О. Л. Формування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання макро- та мезорівнів / О. Л. Кузенко // Розвиток конкуренції та формування конкурентного середовища в Україні : збірник тез доповідей (м. Харків, 19-20 листопада 2015 р.). – Х. : КНТЕУ ХТЕІ КНТЕУ, 2015. – С. 116–119.

93. Кузенко О. Л. Чинники впливу на фінансову безпеку за рівнями господарювання / О. Л. Кузенко // Развитие науки в XXI веке : IV Международная заочная конференция (м. Харків, 24 липня 2015 р.). – Д. : НІЦ «Знание», 2015. – Ч. 1. – С. 62–66.

94. Куликов П. М. Економіко-математичне моделювання фінансового стану підприємства : [навч. посіб.] / П. М. Куликов, Г. А. Іващенко. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2009. – 152 с.

95. Кульпінський С. Роль фінансової безпеки України в поглибленні інтеграційних стосунків з європейськими країнами / С. Кульпінський // Фінансова консультація. – 2000. – № 5. – С. 34–38.

96. Куряков С. В. Характеристика финансовой безопасности / С. В. Куряков // Тенденции развития экономики России : сборник научных трудов. – Саратов : СГУ, 2001. – С. 25–32.

97. Куцик В. І. Фінансова безпека підприємства самостійний об'єкт управління: проблеми забезпечення / В. І. Куцик, А. І. Бартиш // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.4. – С. 250–255.
98. Лаврова Ю. В. Фінансова безпека підприємства: класифікація загроз / Ю. В. Лаврова // Економічний аналіз. – 2011. – № 9. – С. 274–277.
99. Лазарева А. П. Фінансова безпека країни: загрози та основні напрями зміцнення / А. П. Лазарева // Вісник Приазовського державного технічного університету : зб. наукових праць / ПДТУ. – Маріуполь, 2014. – Вип. 27. – С. 88-94.
100. Ластаев Т. Т. Механизм агропромышленной интеграции / Т. Т. Ластаев, А.А. Кайгородцев // Вестник КАССУ. – 2006. – № 4. – С. 10–12.
101. Лекції – комп'ютерні методи статистичного аналізу та прогнозування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uadoc.zavantag.com/>.
102. Литвинова В. А. Повышение корректности сравнительных оценок конкурентоспособности продукции на основе таксономического анализа / В. А. Литвинова // Інноваційна економіка. – 2012. – № 5 (31). – С. 97–101.
103. Лосєва Ю. М. Тіньова економіка як фактор впливу на податкову безпеку держави / Ю. М. Лосєва // Фінансова система України. Проблеми та перспективи розвитку. – К. : ТОВ «ДКС центр», 2010. – С. 248–250.
104. Лубков А. Р. Синергетический подход к исследованию экономических систем [Електронний ресурс] / А. Р. Лубков, 2008. – 119 с. – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/743702/>
105. Лугунін О. Е. Економетрія : [навч. посіб.] / О. Е. Лугунін ; [2-е вид.]. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 278 с.
106. Луцик-Дубова Т. О. Основні пріоритети зміцнення фінансової безпеки України / Т. О. Луцик-Дубова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. – 2012. – Вип. 22. – Ч. II. – С. 1–7. – (Серія «Економічні науки»).

107. Луцишин З. Сучасна світова фінансова архітектоніка: тенденції та суперечності розвитку в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / З. Луцишин. – Режим доступу : <http://soskin.info/ea/2005/5-6/20050506.html>.

108. Максимчук И. В. Управление рисками, как фактор повышения инвестиционной адаптивности строительного комплекса : автореф. дис. канд. экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / И. В. Максимчук. – СПб., 2006. – 18 с.

109. Маргасова В. Г. Передумови формування фінансової безпеки регіону / В. Г. Маргасова, Н. В. Ткаленко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2010. – № 2. – С. 139–146.

110. Марченко О. М. Оцінка та розвиток системи управління фінансовою безпекою підприємства / О. М. Марченко // Вісник Львівського державного університету імені І. Франка. – 2006. – Вип. 36. – С. 30–39.

111. Марченко О. М. Системна оцінка фінансової безпеки підприємства: методи, показники та обґрунтування / О. М. Марченко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2006. – Вип. 1 (3). – С. 269–275.

112. Матвійчук Л. О. Методика визначення рівня фінансової безпеки машинобудівних підприємств / Л. О. Матвійчук // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 5 (119). – С. 109–114.

113. Матвійчук Л. О. Структура системи фінансової безпеки в управлінні підприємством / Л. О. Матвійчук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 6. – С. 194–197.

114. Медведєва І. Б. Діагностування безпеки промислового підприємства у трирівневій системі фінансових відносин : [монографія] / І. Б. Медведєва, М. Ю. Погосова. – Х. : Вид-во ХНЕУ, 2011. – 264 с.

115. Медведєва І. Б. Діагностування як складова процесу управління фінансовою безпекою підприємства / І. Б. Медведєва, М. Ю. Погосова // Економіка розвитку. – 2008. – № 1 (45). – С. 75–78.

116. Медвідь М. М. Визначення переліку показників для оцінювання стану фінансової безпеки регіонів / М. М. Медвідь // *Культура народів Причорномор'я*. – 2006. – № 95. – С. 144–149.

117. Медвідь М. М. Фінансова безпека регіонів України (на прикладі Харківської області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / М. М. Медвідь. – Полтава, 2008. – 20 с.

118. Мельник А. Ф. Національна економіка : [навч. посіб.] / А. Ф. Мельник. – К. : Знання, 2011. – 463 с.

119. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

120. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / за ред. акад. НАН України С. І. Пиріжкова. – К. : НІМБ, 2003. – 42 с.

121. Мещеряков А. А. Проблеми розвитку фондового ринку та шляхи їх розв'язання в контексті забезпечення фінансової безпеки України / А. А. Мещеряков, С. В. Сопотян // *Вісник Академії митної служби України*. – 2012. – № 1. – С. 71–75. – (Серія «Економіка»).

122. Микитюк І. Фінансова стійкість та безпека місцевого бюджету / І. Микитюк // *Фінанси та банківська справа*. – 2013. – № 1. – С. 86–97.

123. Мікуліна М. О. Фінансова безпека розвитку сільськогосподарських формувань : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / М. О. Мікуліна. – К., 2008. – 19 с.

124. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія / [Геєць В. М., Кизим М. О., Клебанова Т. С., Черняк О. І.] ; за ред. В. М. Гейця. – Х. : ІНЖЕК, 2006. – 240 с.

125. Мойсеєнко І. П. Методи фінансового аналізу в системі фінансової безпеки підприємства / І. П. Мойсеєнко, Р. С. Попович // *Проблеми забезпечення економічної безпеки організації : матеріали доп. круглого столу*. – Львів : ЛьвДУВС, 2009. – С. 34–37.

126. Монастирський Г. Л. Економічна безпека муніципальної економіки: методологія оцінки та забезпечення [Електронний ресурс] / Г. Л. Монастирський. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2011_1/94.pdf.
127. Москаленко В. П. Финансово-экономический механизм промышленного предприятия / В. П. Москаленко, О. В. Шипунова. – Суми : Довкілля, 2003. – 176 с.
128. Мостовенко Н. А. Передумови формування фінансової архітектури / Н. А. Мостовенко, М. С. Забедюк // Економічний форум. – 2014. – № 3. – С. 270–275.
129. Мунтіян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтіян. – К. : КВІЦ, 1999. – 464 с.
130. Науменкова С. В. Розвиток фінансового сектору України в умовах формування нової фінансової архітектури : [монографія] / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. – К. : УБС, ЦНД НБУ, 2009. – 384 с.
131. Науменкова С. Формування нової фінансової архітектури: основні питання та можливі виклики для України / С. Науменкова // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 1 (167). – С. 8–13.
132. Некрасенко Л. А. Складові управління фінансовою безпекою підприємств [Електронний ресурс] / Л. А. Некрасенко, Ю. М. Рибалка. – Режим доступу : <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/3.2/162.pdf>.
133. Нескородєва І. І. Аналіз методичних підходів до оцінки імовірності дефолту емітентів облігацій / І. І. Нескородєва, О. В. Слущка // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 31. – С. 124–130.
134. Нечипорук Л. В. Посилення загроз фінансовій безпеці держави в умовах фінансової глобалізації / Л. В. Нечипорук // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2012. – № 1. – С. 281–298.
135. Новосядло Е. В. Система управління фінансовою безпекою фірми / Е. В. Новосядло // Свое дело и карьера. – 2006. – № 14. – С. 14–16.

136. Олексієнко М. М. Уточнення сутнісних характеристик зовнішньоекономічної безпеки регіону та окреслення пріоритетів її зміцнення / М. М. Олексієнко // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : [сб. науч. трудов]. – Донецк : ДонНУ, 2010. – С. 298–301.
137. Опарін В. М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) / В. М. Опарін. – К. : КНЕУ, 2005. – 240 с.
138. Орлова И. В. Экономико-математические методы и модели: компьютерное моделирование : [учеб. пособ.] / И. В. Орлова, В. А. Половников. – М. : Вузовский учебник, 2007. – 365 с.
139. Орлюк О. П. Фінансове право : [навч. посіб. для вузів] / О. П. Орлюк. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 528 с.
140. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
141. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.minfin.gov.ua.
142. Паєнтко Т. В. Безпека фондового ринку в контексті зміцнення фінансової безпеки держави / Т. В. Паєнтко, М. В. Поплавська // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2011. – № 2. – С. 215–221.
143. Папехин Р. С. Индикаторы финансовой безопасности предприятий [Електронний ресурс] / Р. С. Папехин. – Волгоград : Волгоград. науч. изд-во, 2007. – 16 с. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ecan/2011_9_2/pdf/lavrova.PDF.
144. Парфенюк Є. І. Уточнення сутнісних характеристик категорії «фінансова безпека підприємництва» / Є. І. Парфенюк, Ю. В. Шушкова // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України, 2014. – Вип. 24.1. – С. 264–270.

145. Петренко Л. М. Моделювання процесів управління фінансовою безпекою підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.11 «Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці» / Л. М. Петренко. – К., 2010. – 20 с.

146. Петрушевська В. В. Фінансова безпеки держави: класифікація загроз та формування захисних механізмів / В. В. Петрушевська // Економічний форум. – 2013. – № 4. – С. 218–226.

147. Пилипів В. В. Методологічні аспекти визначення фінансового простору / В. В. Пилипів // Продуктивні сили України : наук.-теорет. екон. журн. – 2009. – № 1. – С. 44–55.

148. Підхомний О. М. Типологія загроз фінансовій безпеці суб'єктів підприємницької діяльності [Електронний ресурс] / О. М. Підхомний, Н. О. Микитюк, І. П. Вознюк. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/277/1/20.pdf>.

149. Пічугіна Т. С. Фінансовий аналіз у схемах і таблицях : [навч. посіб.] / Т. С. Пічугіна, С. В. Шубіна, О. Ю. Мірошник. – К. : Знання. – 2009. – 242 с.

150. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях / В. Плюта ; [пер. с польск. В. В. Иванова]. – М. : Финансы и статистика, 1989. – 175 с.

151. Погосова М. Ю. Визначення структури та компонентного складу механізму управління фінансовою безпекою підприємства / М. Ю. Погосова // Ефективність бізнесу в умовах трансформаційної економіки : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Сімферополь, 2008 р.). – Сімферополь : Крим. ін-т бізнесу, 2008. – С. 217–219.

152. Погосова М. Ю. Методичний підхід до діагностування рівня фінансової безпеки суб'єкта господарювання // Теоретико-методичне забезпечення управління фінансовою діяльністю підприємств : [монографія] / [Л. С. Мартюшева, І. Б. Медведєва, М. Ю. Погосова та ін.]. – Х. : АдВА, 2009. – С. 54–66.

153. Пойда-Носик Н. Н. Науково-методичні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства / Н. Н. Пойда-Носик // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2013. – Вип. 1 (1). – С. 285–289.

154. Пономаренко В. С. Аналіз даних у дослідженнях соціально-економічних систем / В. С. Пономаренко, Л. М. Малярець. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2009. – 432 с.

155. Пономаренко О. Е. Теоретичні аспекти фінансової безпеки підприємств / О. Е. Пономаренко. – Економіка розвитку. – 2010. – №1 (53) – С. 77–80.

156. Портнова Г. О. Фінансова безпека підприємств: сучасні погляди щодо сутності та оцінки / Г. О. Портнова, В. М. Антоненко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2012. – № 1. – С. 347–357.

157. Приймак М. В. Марківські періодичні процеси / М. В. Приймак // Вісник Тернопільського державного технічного університету. – 2003. – Т. 8, № 3. – С. 17–21.

158. Приймак М. В. Оцінювання матриць переходів періодичних ланцюгів Маркова / М. В. Приймак, С. Ю. Прошин // Електроніка та системи управління. – 2009. – № 3 (21). – С. 26–33.

159. Про затвердження методики розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 № 60 [Електронний ресурс] // Аналітичний портал «Експерт України». – Режим доступу : <http://www.expert-ua.info/document/archivera/law5xwqoi/index.htm>.

160. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 № 964-IV [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

161. Про схвалення прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2012 рік та основних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2013 і 2014 роки : Постанова Кабінету Міністрів України

від 31.08.2011 № 907 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

162. Ревак І. О. Механізм забезпечення фінансової безпеки України : теоретичний аспект // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 2. – С. 1–10. – (Серія «Економічна»).

163. Саблина Н. В. Использование метода таксономии для анализа внутреннего ресурса предприятия / Н. В. Саблина, В. А. Теличко // Бизнес Информ. – 2009. – № 3. – С. 78–82.

164. Савицька О. Оцінка та шляхи забезпечення фінансової безпеки України / О. Савицька // Економічний форум. – 2012. – № 3. – С. 14.

165. Сергиенко Е. А. Оценка уровня экономической безопасности предприятия / Е. А. Сергиенко // Економіка: проблеми теорії та практики. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2003. – Вип. 183, Т. 1. – С. 33–42.

166. Сидоренко П. О. Безпека фондового ринку в системі фінансової безпеки держави / П. О. Сидоренко // Інтелект ХХІ. – 2014. – № 2. – С. 94–103.

167. Сокол С. В. Страховий ринок та основні загрози його фінансовій безпеці / С. В. Сокол, О. М. Деркач // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. – Вип. 34. – С. 285–291.

168. Сорокіна О. М. Зміст дефініції «фінансова безпека» / О. М. Сорокіна // Торгівля і ринок України. – 2009. – Вип. 28, т. 3. – С. 270–274.

169. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях: Методы таксономии и факторного анализа / пер. с пол. В. В. Иванова ; науч. ред. В. М. Жуковский. – М. : Статистика, 1980. – 151 с.

170. Судакова О. І. Стратегічне управління фінансовою безпекою підприємства / О. І. Судакова // Економічний простір. – 2008. – № 9. – С. 140–148.

171. Сусіденко О. В. Сучасна парадигма оцінки фінансової безпеки підприємства / О. В. Сусіденко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2013. – № 5. – Т. 1. – С. 146–151.
172. Сухоруков А. І. Проблеми фінансової безпеки України : [монографія] / А. І. Сухоруков. – К. : НІПМБ, 2004. – 117 с.
173. Сухоруков А. І. Фінансова безпека держави : [навч. посіб.] / А. І. Сухоруков, О. Д. Ладюк. – К. : Центр учб. л-ри, 2007. – 192 с.
174. Ткаленко С. Фінансова безпека держави в умовах посилення глобалізаційних процесів / С. Ткаленко // Міжнародна економічна політика. – 2013. – Вип. 1. – С. 101–122.
175. Ткачов А. А. Управління фінансовими ризиками промислового підприємства в процесі бюджетування потоку грошових коштів / А. А. Ткачов // Прометей. – 2009. – № 3 (30). – С. 246–249.
176. Третяк О. З. Окремі концептуальні характеристики категорії фінансової безпеки регіону / О. З. Третяк, М. В. Кирилів // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць. – 2009. – № 2. – С. 221–228. – (Серія: Економічна).
177. Тридід О. М. Фінансова архітектоніка як узагальнююча характеристика організації взаємодії фінансових потоків / О. М. Тридід, Г. М. Азаренкова // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2009. – № 1 (4). – С. 7–11.
178. Тридід О. М. Багатокритеріальна класифікаційна система факторів динаміки фінансової стійкості підприємства / О. М. Тридід, К. В. Орехова. – Х., 2005. – 36 с.
179. Федосова В. М. Государственные финансы : [учеб. пособ.] / В. М. Федосова, С. Я. Огородник, В. Н. Сутормина. – К. : Лыбидь, 1991. – 276 с.
180. Финансы : [учеб. для вузов] / ред. Л. А. Дробозина. – М. : ЮНИТИ, 2001. – 527 с.

181. Фінанси : [навч. посіб.] / [Ю. І. Ляшенко, О. Д. Данілов, В. О. Затуренська та ін.] ; за заг. ред. Ю. І. Ляшенка. – Ірпінь : Нац. акад. ДПС України, 2004. – 368 с.
182. Фінанси : [підруч.] / за ред. С. Юрія, В. Федосова. – К. : Знання, 2012. – 687 с.
183. Фінанси підприємств : [підруч.] / ред. А. М. Поддєрьогін. – К. : КНЕУ, 2004. – 546 с.
184. Фінанси України: інституційні перетворення та напрями розвитку : [монографія] / за ред. І. Я. Чугунова. – К. : ДННУ АФУ, 2009. – 848 с.
185. Фінансова безпека держави: навч. посіб. – К.: Центр навч. л-ри, 2007. – 192 с.
186. Фінансова безпека підприємств і банківських установ : [монографія] / [А. О. Єпіфанов, О. Л. Пластун, В. С. Домбровський та ін.] ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 295 с.
187. Фінансова політика та податково-бюджетні важелі її реалізації / ред. А. І. Даниленко. – К. : Фенікс, 2008. – 468 с.
188. Фомин В. Н. Современный экономический словарь [Электронный ресурс] / В. Н. Фомин. – Режим доступа : <http://www.ebk.net.ua/Book/Ses/u/0612.htm/>.
189. Харківська обласна рада [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oblrada.kharkov.ua>
190. Цал-Цалко Ю. С. Фінансовий аналіз : [підруч.] / Ю. С. Цал-Цалко. – К. : Центр учб. л-ри, 2008. – 566 с.
191. Червяков І.М. Методика оцінювання стану фінансової безпеки регіонів / І.М. Червяков, М.М. Медвідь // Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія: Економыка.. – 2006. – № 743. – С. 79-83.
192. Чібісова І. В. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства [Електронний ресурс] / І. В. Чібісова, Є. М. Івашина. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2011_31/Chibis.pdf.

193. Чорний А. Вітчизняний досвід моделювання латентних економічних категорій: індекс задоволеності споживачів / А. Чорний // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 8 (200). – С. 273–278.

194. Чуйко К. С. Формирование адаптивности фирмы в условиях ускорения рыночных изменений : автореф. дис. канд. экон. наук : спец. 08.00.01 «Экономическая теория» / К. С. Чуйко. – М., 2007. – 25 с.

195. Шевченко О. О. Оцінка рівня інтеграції країни у глобальний фінансовий простір: методологічний аспект / О. О. Шевченко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 2. – Т. 2. – С. 255–257.

196. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: монографія / В. Шлемко, І. Бінько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.

197. Штефан С. І. Модернізація інституційної структури фінансового ринку України / С. І. Штефан. – Науково-технічний збірник комунального господарства міст. – 2013. – Вип. № 108. – С. 169–179.

198. Юрій С. І. Фінанси: вишкіл студії [навч. посіб.] / С. І. Юрій. – Тернопіль : Карт-бланш, 2002. – 357 с.

199. Юрій С. Фінанси: підручник / ред. С. Юрія, В. Федосова. – К. : Знання, 2008. – 385 с.

200. Юсвалієва А. В. Методическое обеспечение механизма формирования финансовой безопасности предприятия / А. В. Юсвалієва // Бізнес Інформ. – 2010. – № 8. – С. 51–53.

201. Юсвалієва А. В. Семантичний підхід до планування фінансової безпеки суб'єкта господарювання / А. В. Юсвалієва // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 8 (122). – С. 74–79.

202. Янковой А. Г. Многомерный анализ в системе STATISTICA / А. Г. Янковой. – Одесса : Оптимум, 2001. – Вып. 1. – 216 с.

203. Яремко Л. А. Глобалізований регіон та зовнішньоекономічна безпека України : теоретико-методологічний підхід : [Монографія]

/ Л. А. Яремко. – Львів : Видавництво Львівської комерційної академії, 2007. – 524 с.

204. Яришко О. Теоретичні аспекти фінансової безпеки підприємства / О. Яришко, Є. Ткаченко, В. Березін // Економічний аналіз. – 2011. – Вип. 9. – Ч. 3. – С. 371–374.

205. Ячменьова В. М. Система управління діяльністю підприємства: сутність та складові / В. М. Ячменьова, З. О. Османова // Экономика и управление. – 2010. - №5. – С. 65-70.

206. Ячменьова В. М. Сутність понять «адаптація» та «адаптивність» / В. М. Ячменьова, З. О. Османова // Проблеми економіки та управління : зб. наук. праць. – 2010. – № 684. – С. 346–353.

207. Methods of calculating the level of economic security of Ukraine : Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1022.4251.0>.

208. Tickell A. Finance and Localities / A. Tickell // Oxford handbook of economic geography. – 2000. – P. 230–247.

ДОДАТКИ

Додаток А

Рівні та суб'єкти забезпечення фінансової безпеки

Таблиця А.1

**Суб'єкти забезпечення фінансової безпеки на мікро-, мезо- та
макроекономічному рівні**

Рівні фінансової безпеки	Суб'єкти забезпечення фінансової безпеки
Фінансова безпека держави	Президент України, Верховна рада України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України, Міністерство фінансів України, Державне казначейство України, Державна аудиторська служба України, Національний банк України, банки, страхові компанії, Державна податкова адміністрація, Рахункова палата Верховної Ради України, інвестиційні фонди, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку
Фінансова безпека регіону	Місцеві органи влади, Державні податкові інспекції, фінансові управління обласних державних адміністрацій, контрольно-ревізійні управління, головні управління Державного казначейства України
Фінансова безпека підприємства	Керівник підприємства, фінансовий та інші відділи

Додаток Б

Експертні оцінки ваги складових фінансової безпеки суб'єкта фінансових відносин макроекономічного рівня

Таблиця Б.1

Оцінка експертами ваги складових фінансової безпеки держави

Умовне позначення	Складові фінансової безпеки держави	Експерти									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Бюджетна безпека											
A ₁	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду України), %	4	4	5	4	4	5	4	5	5	4
A ₂	Відношення дефіциту, профіциту державного бюджету до ВВП, %	5	5	5	5	4	4	5	4	4	5
A ₃	Покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень, %	4	3	5	4	5	5	5	4	4	5
A ₄	Відношення дефіциту, профіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі, %	5	5	5	4	5	4	4	4	3	5
A ₅	Обсяг трансфертів з державного бюджету, % до ВВП	4	5	5	5	5	5	5	5	3	4
Боргова безпека											
B ₁	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	5	4	4	4	5	5	4	5	5	4
B ₂	Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	4	5	5	4	4	4	5	4	5	5
B ₃	Рівень зовнішньої заборгованості на одну особу, дол. США	5	4	4	4	5	5	4	4	5	4
B ₄	Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	4	5	4	5	5	4	5	4	5	5
B ₅	Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	4	5	3	4	5	4	5	5	4	5
B ₆	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходів державного бюджету, %	5	5	5	4	5	4	3	4	4	4
B ₇	Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	4	5	4	5	5	4	5	4	5	5
B ₈	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %	4	4	4	4	5	5	4	4	4	5
Банківська безпека											
C ₁	Частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %	5	5	5	4	5	4	3	4	4	5
C ₂	Обсяг кредитування банками реального сектора економіки, % до ВВП	4	5	5	4	5	4	4	5	4	4
Валютна безпека											
D ₁	Індекс зміни офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду, %	4	3	5	4	5	3	4	5	4	4

Умовне позначення	Складові фінансової безпеки держави	Експерти									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
D ₂	Відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів, %	4	5	4	4	5	4	5	3	5	5
D ₃	Валові міжнародні резерви України, місяці імпорту	4	5	3	4	5	4	3	5	4	5
Безпека грошового ринку та інфляційних процесів											
E ₁	Рівень монетизації (відношення обсягу грошового агрегату М3 до ВВП, %)	4	4	4	4	5	5	5	5	5	4
E ₂	Швидкість обігу (відношення ВВП до обсягу грошового агрегату М2)	4	5	4	5	5	4	4	5	4	4
E ₃	Обсяг готівки, % до ВВП	4	5	5	5	5	4	4	5	4	4
E ₄	Рівень інфляції (до грудня попереднього року), %	5	4	4	5	5	5	4	4	5	4
E ₅	Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих банками, %	4	5	5	5	5	4	4	5	4	4
E ₆	Рівень середньої процентної ставки кредитів банків відносно інфляції, %	5	5	5	5	5	4	4	5	3	4
E ₇	Рівень доларизації грошового обігу, %	5	4	4	5	5	4	4	4	4	5
E ₈	Рівень забезпечення грошової бази золотовалютними резервами, %	4	4	5	5	5	5	4	4	4	4
Фондовий ринок											
F ₁	Відношення обсягу номінальної капіталізації ринку акцій до ВВП, %	3	5	3	3	5	4	5	4	5	4
F ₂	Дохідність облігацій внутрішньої державної позики, %	4	4	4	5	4	5	4	4	4	3
F ₃	Частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу, %	3	4	5	5	4	4	4	3	4	4
Страховий ринок											
G ₁	Показник проникнення страхування, (страхові премії до ВВП), %	4	4	3	4	3	4	4	3	4	4
G ₂	Показник «щільності страхування» (страхові премії на одну особу), дол. США	3	5	3	5	3	4	4	5	3	4
G ₃	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	5	4	3	5	3	4	3	4	4	3
G ₄	Рівень валових страхових виплат, %	4	4	4	3	4	5	3	3	4	3
G ₅	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, (відносно валових премій), %	4	4	2	4	4	3	5	4	4	3
G ₆	Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, %	4	3	4	4	4	4	5	3	2	4

Додаток В

Визначення пріоритетності складових фінансової безпеки суб'єкта фінансових відносин макроекономічного рівня

Переформування рангів проводиться в табл. В.1-В.10 без зміни думки експерта, тобто між ранговими номерами мають зберегтися відповідні співвідношення (більше, менше або дорівнює). В нашому випадку $n = 35$.

Таблиця В.1

Переформування рангів 1-го експерта

Номери місць в упорядкованому рядку	Розташування факторів за оцінкою експерта	Нові ранги
1	3	2
2	3	2
3	3	2
4	4	14,5
5	4	14,5
6	4	14,5
7	4	14,5
8	4	14,5
9	4	14,5
10	4	14,5
11	4	14,5
12	4	14,5
13	4	14,5
14	4	14,5
15	4	14,5
16	4	14,5
17	4	14,5
18	4	14,5
19	4	14,5
20	4	14,5
21	4	14,5
22	4	14,5
23	4	14,5
24	4	14,5
25	4	14,5
26	5	30,5
27	5	30,5
28	5	30,5
29	5	30,5

Продовження додатку В

Продовження таблиці В.1

Номери місць в упорядкованому рядку	Розташування факторів за оцінкою експерта	Нові ранги
30	5	30,5
31	5	30,5
32	5	30,5
33	5	30,5
34	5	30,5
35	5	30,5

Таблиця В.2

Переформування рангів 2-го експерта

Номери місць в упорядкованому рядку	Розташування факторів за оцінкою експерта	Нові ранги
1	3	2
2	3	2
3	3	2
4	4	10,5
5	4	10,5
6	4	10,5
7	4	10,5
8	4	10,5
9	4	10,5
10	4	10,5
11	4	10,5
12	4	10,5
13	4	10,5
14	4	10,5
15	4	10,5
16	4	10,5
17	4	10,5
18	5	26,5
19	5	26,5
20	5	26,5
21	5	26,5
22	5	26,5
23	5	26,5
24	5	26,5
25	5	26,5
26	5	26,5
27	5	26,5
28	5	26,5
29	5	26,5
30	5	26,5
31	5	26,5
32	5	26,5

Продовження додатку В

Продовження таблиці В.2

Номери місць в упорядкованому рядку	Розташування факторів за оцінкою експерта	Нові ранги
33	5	26,5
34	5	26,5
35	5	26,5

Таблиця В.3

Переформування рангів 3-го експерта

Номери місць в упорядкованому рядку	Розташування факторів за оцінкою експерта	Нові ранги
1	2	1
2	3	4,5
3	3	4,5
4	3	4,5
5	3	4,5
6	3	4,5
7	3	4,5
8	4	14
9	4	14
10	4	14
11	4	14
12	4	14
13	4	14
14	4	14
15	4	14
16	4	14
17	4	14
18	4	14
19	4	14
20	4	14
21	5	28
22	5	28
23	5	28
24	5	28
25	5	28
26	5	28
27	5	28
28	5	28
29	5	28
30	5	28
31	5	28
32	5	28
33	5	28
34	5	28
35	5	28

Переформування рангів 4-го експерта

Номери місць в упорядкованому рядку	Розташування факторів за оцінкою експерта	Нові ранги
1	3	1,5
2	3	1,5
3	4	11,5
4	4	11,5
5	4	11,5
6	4	11,5
7	4	11,5
8	4	11,5
9	4	11,5
10	4	11,5
11	4	11,5
12	4	11,5
13	4	11,5
14	4	11,5
15	4	11,5
16	4	11,5
17	4	11,5
18	4	11,5
19	4	11,5
20	4	11,5
21	5	28
22	5	28
23	5	28
24	5	28
25	5	28
26	5	28
27	5	28
28	5	28
29	5	28
30	5	28
31	5	28
32	5	28
33	5	28
34	5	28
35	5	28

Переформування рангів 5-го експерта

Номери місць в упорядкованому рядку	Розташування факторів за оцінкою експерта	Нові ранги
1	3	2
2	3	2
3	3	2
4	4	7,5
5	4	7,5
6	4	7,5
7	4	7,5
8	4	7,5
9	4	7,5
10	4	7,5
11	4	7,5
12	5	23,5
13	5	23,5
14	5	23,5
15	5	23,5
16	5	23,5
17	5	23,5
18	5	23,5
19	5	23,5
20	5	23,5
21	5	23,5
22	5	23,5
23	5	23,5
24	5	23,5
25	5	23,5
26	5	23,5
27	5	23,5
28	5	23,5
29	5	23,5
30	5	23,5
31	5	23,5
32	5	23,5
33	5	23,5
34	5	23,5
35	5	23,5

Переформування рангів 6-го експерта

Номери місць в упорядкованому рядку	Розташування факторів за оцінкою експерта	Нові ранги
1	3	1,5
2	3	1,5
3	4	13,5
4	4	13,5
5	4	13,5
6	4	13,5
7	4	13,5
8	4	13,5
9	4	13,5
10	4	13,5
11	4	13,5
12	4	13,5
13	4	13,5
14	4	13,5
15	4	13,5
16	4	13,5
17	4	13,5
18	4	13,5
19	4	13,5
20	4	13,5
21	4	13,5
22	4	13,5
23	4	13,5
24	4	13,5
25	5	30
26	5	30
27	5	30
28	5	30
29	5	30
30	5	30
31	5	30
32	5	30
33	5	30
34	5	30
35	5	30

Переформування рангів 7-го експерта

Номери місць в упорядкованому рядку	Розташування факторів за оцінкою експерта	Нові ранги
1	3	3
2	3	3
3	3	3
4	3	3
5	3	3
6	4	14,5
7	4	14,5
8	4	14,5
9	4	14,5
10	4	14,5
11	4	14,5
12	4	14,5
13	4	14,5
14	4	14,5
15	4	14,5
16	4	14,5
17	4	14,5
18	4	14,5
19	4	14,5
20	4	14,5
21	4	14,5
22	4	14,5
23	4	14,5
24	5	29,5
25	5	29,5
26	5	29,5
27	5	29,5
28	5	29,5
29	5	29,5
30	5	29,5
31	5	29,5
32	5	29,5
33	5	29,5
34	5	29,5
35	5	29,5

Переформування рангів 8-го експерта

Номери місць в упорядкованому рядку	Розташування факторів за оцінкою експерта	Нові ранги
1	3	3
2	3	3
3	3	3
4	3	3
5	3	3
6	4	14
7	4	14
8	4	14
9	4	14
10	4	14
11	4	14
12	4	14
13	4	14
14	4	14
15	4	14
16	4	14
17	4	14
18	4	14
19	4	14
20	4	14
21	4	14
22	4	14
23	5	29
24	5	29
25	5	29
26	5	29
27	5	29
28	5	29
29	5	29
30	5	29
31	5	29
32	5	29
33	5	29
34	5	29
35	5	29

Переформування рангів 9-го експерта

Номери місць в упорядкованому рядку	Розташування факторів за оцінкою експерта	Нові ранги
1	2	1
2	3	3,5
3	3	3,5
4	3	3,5
5	3	3,5
6	4	15,5
7	4	15,5
8	4	15,5
9	4	15,5
10	4	15,5
11	4	15,5
12	4	15,5
13	4	15,5
14	4	15,5
15	4	15,5
16	4	15,5
17	4	15,5
18	4	15,5
19	4	15,5
20	4	15,5
21	4	15,5
22	4	15,5
23	4	15,5
24	4	15,5
25	4	15,5
26	5	30,5
27	5	30,5
28	5	30,5
29	5	30,5
30	5	30,5
31	5	30,5
32	5	30,5
33	5	30,5
34	5	30,5
35	5	30,5

Переформування рангів 10-го експерта

Номери місць в упорядкованому рядку	Розташування факторів за оцінкою експерта	Нові ранги
1	3	2,5
2	3	2,5
3	3	2,5
4	3	2,5
5	4	14
6	4	14
7	4	14
8	4	14
9	4	14
10	4	14
11	4	14
12	4	14
13	4	14
14	4	14
15	4	14
16	4	14
17	4	14
18	4	14
19	4	14
20	4	14
21	4	14
22	4	14
23	4	14
24	5	29,5
25	5	29,5
26	5	29,5
27	5	29,5
28	5	29,5
29	5	29,5
30	5	29,5
31	5	29,5
32	5	29,5
33	5	29,5
34	5	29,5
35	5	29,5

На підставі переформування рангів (табл. В.1-В.10) будується нова матриця рангів (табл. В.11-В.12).

Таблиця В.11

Нова матриця рангів

Номери місць в упорядкованому рядку	Експерти									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	14,5	10,5	28	11,5	7,5	30	14,5	29	30,5	14
2	30,5	26,5	28	28	7,5	13,5	29,5	14	15,5	29,5
3	14,5	2	28	11,5	23,5	30	29,5	14	15,5	29,5
4	30,5	26,5	28	11,5	23,5	13,5	14,5	14	3,5	29,5
5	14,5	26,5	28	28	23,5	30	29,5	29	3,5	14
6	30,5	10,5	14	11,5	23,5	30	14,5	29	30,5	14
7	14,5	26,5	28	11,5	7,5	13,5	29,5	14	30,5	29,5
8	30,5	10,5	14	11,5	23,5	30	14,5	14	30,5	14
9	14,5	26,5	14	28	23,5	13,5	29,5	14	30,5	29,5
10	14,5	26,5	4,5	11,5	23,5	13,5	29,5	29	15,5	29,5
11	30,5	26,5	28	11,5	23,5	13,5	3	14	15,5	14
12	14,5	26,5	14	28	23,5	13,5	29,5	14	30,5	29,5
13	14,5	10,5	14	11,5	23,5	30	14,5	14	15,5	29,5
14	30,5	26,5	28	11,5	23,5	13,5	3	14	15,5	29,5
15	14,5	26,5	28	11,5	23,5	13,5	14,5	29	15,5	14
16	14,5	2	28	11,5	23,5	1,5	14,5	29	15,5	14
17	14,5	26,5	14	11,5	23,5	13,5	29,5	3	30,5	29,5
18	14,5	26,5	4,5	11,5	23,5	13,5	3	29	15,5	29,5
19	14,5	10,5	14	11,5	23,5	30	29,5	29	30,5	14
20	14,5	26,5	14	28	23,5	13,5	14,5	29	15,5	14
21	14,5	26,5	28	28	23,5	13,5	14,5	29	15,5	14
22	30,5	10,5	14	28	23,5	30	14,5	14	30,5	14
23	14,5	26,5	28	28	23,5	13,5	14,5	29	15,5	14
24	30,5	26,5	28	28	23,5	13,5	14,5	29	3,5	14
25	30,5	10,5	14	28	23,5	13,5	14,5	14	15,5	29,5
26	14,5	10,5	28	28	23,5	30	14,5	14	15,5	14
27	2	26,5	4,5	1,5	23,5	13,5	29,5	14	30,5	14
28	14,5	10,5	14	28	7,5	30	14,5	14	15,5	2,5
29	2	10,5	28	28	7,5	13,5	14,5	3	15,5	14
30	14,5	10,5	4,5	11,5	2	13,5	14,5	3	15,5	14
31	2	26,5	4,5	28	2	13,5	14,5	29	3,5	14
32	30,5	10,5	4,5	28	2	13,5	3	14	15,5	2,5
33	14,5	10,5	14	1,5	7,5	30	3	3	15,5	2,5
34	14,5	10,5	1	11,5	7,5	1,5	29,5	14	15,5	2,5
35	14,5	2	14	11,5	7,5	13,5	29,5	3	1	14

Продовження додатку В

Таблиця В.12

Матриця рангів

Фактор	Експерт										Сума рангів	d	d ²
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10			
x ₁	14,5	10,5	28	11,5	7,5	30	14,5	29	30,5	14	190	10	100
x ₂	30,5	26,5	28	28	7,5	13,5	29,5	14	15,5	29,5	222,5	42,5	1806,25
x ₃	14,5	2	28	11,5	23,5	30	29,5	14	15,5	29,5	198	18	324
x ₄	30,5	26,5	28	11,5	23,5	13,5	14,5	14	3,5	29,5	195	15	225
x ₅	14,5	26,5	28	28	23,5	30	29,5	29	3,5	14	226,5	46,5	2162,25
x ₆	30,5	10,5	14	11,5	23,5	30	14,5	29	30,5	14	208	28	784
x ₇	14,5	26,5	28	11,5	7,5	13,5	29,5	14	30,5	29,5	205	25	625
x ₈	30,5	10,5	14	11,5	23,5	30	14,5	14	30,5	14	193	13	169
x ₉	14,5	26,5	14	28	23,5	13,5	29,5	14	30,5	29,5	223,5	43,5	1892,25
x ₁₀	14,5	26,5	4,5	11,5	23,5	13,5	29,5	29	15,5	29,5	197,5	17,5	306,25
x ₁₁	30,5	26,5	28	11,5	23,5	13,5	3	14	15,5	14	180	0	0
x ₁₂	14,5	26,5	14	28	23,5	13,5	29,5	14	30,5	29,5	223,5	43,5	1892,25
x ₁₃	14,5	10,5	14	11,5	23,5	30	14,5	14	15,5	29,5	177,5	-2,5	6,25
x ₁₄	30,5	26,5	28	11,5	23,5	13,5	3	14	15,5	29,5	195,5	15,5	240,25
x ₁₅	14,5	26,5	28	11,5	23,5	13,5	14,5	29	15,5	14	190,5	10,5	110,25
x ₁₆	14,5	2	28	11,5	23,5	1,5	14,5	29	15,5	14	154	-26	676
x ₁₇	14,5	26,5	14	11,5	23,5	13,5	29,5	3	30,5	29,5	196	16	256
x ₁₈	14,5	26,5	4,5	11,5	23,5	13,5	3	29	15,5	29,5	171	-9	81
x ₁₉	14,5	10,5	14	11,5	23,5	30	29,5	29	30,5	14	207	27	729
x ₂₀	14,5	26,5	14	28	23,5	13,5	14,5	29	15,5	14	193	13	169
x ₂₁	14,5	26,5	28	28	23,5	13,5	14,5	29	15,5	14	207	27	729
x ₂₂	30,5	10,5	14	28	23,5	30	14,5	14	30,5	14	209,5	29,5	870,25
x ₂₃	14,5	26,5	28	28	23,5	13,5	14,5	29	15,5	14	207	27	729
x ₂₄	30,5	26,5	28	28	23,5	13,5	14,5	29	3,5	14	211	31	961

Продовження додатку В
Продовження таблиці В.12

Фактор	Експерт										Сума рангів	d	d ²
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10			
x ₂₅	30,5	10,5	14	28	23,5	13,5	14,5	14	15,5	29,5	193,5	13,5	182,25
x ₂₆	14,5	10,5	28	28	23,5	30	14,5	14	15,5	14	192,5	12,5	156,25
x ₂₇	2	26,5	4,5	1,5	23,5	13,5	29,5	14	30,5	14	159,5	-20,5	420,25
x ₂₈	14,5	10,5	14	28	7,5	30	14,5	14	15,5	2,5	151	-29	841
x ₂₉	2	10,5	28	28	7,5	13,5	14,5	3	15,5	14	136,5	-43,5	1892,25
x ₃₀	14,5	10,5	4,5	11,5	2	13,5	14,5	3	15,5	14	103,5	-76,5	5852,25
x ₃₁	2	26,5	4,5	28	2	13,5	14,5	29	3,5	14	137,5	-42,5	1806,25
x ₃₂	30,5	10,5	4,5	28	2	13,5	3	14	15,5	2,5	124	-56	3136
x ₃₃	14,5	10,5	14	1,5	7,5	30	3	3	15,5	2,5	102	-78	6084
x ₃₄	14,5	10,5	1	11,5	7,5	1,5	29,5	14	15,5	2,5	108	-72	5184
x ₃₅	14,5	2	14	11,5	7,5	13,5	29,5	3	1	14	110,5	-69,5	4830,25
∑	630	630	630	630	630	630	630	630	630	630	6300		

$$\text{де } d = \sum x_{ij} - \frac{\sum \sum x_{ij}}{n} = \sum x_{ij} - 180.$$

Перевірка правильності складання матриці на основі обчислення контрольної суми:

$$\sum x_{ij} = \frac{(1+n)n}{2} = \frac{(1+35)35}{2} = 630$$

Суми по стовпчиках матриці рівні між собою та дорівнюють контрольній сумі, отже, матрицю складено правильно.

Аналіз значущості досліджуваних факторів проводиться на основі даних табл. В.13.

Таблиця В.13

Розташування факторів за значимістю

Фактори	Сума рангів	Фактори	Сума рангів
X ₃₃	102	X ₁₄	195,5
X ₃₀	103,5	X ₁₇	196
X ₃₄	108	X ₁₀	197,5
X ₃₅	110,5	X ₃	198
X ₃₂	124	X ₇	205
X ₂₉	136,5	X ₁₉	207
X ₃₁	137,5	X ₂₁	207
X ₂₈	151	X ₂₃	207
X ₁₆	154	X ₆	208
X ₂₇	159,5	X ₂₂	209,5
X ₁₈	171	X ₂₄	211
X ₁₃	177,5	X ₂	222,5
X ₁₁	180	X ₉	223,5
X ₁	190	X ₁₂	223,5
X ₁₅	190,5	X ₅	226,5
X ₂₆	192,5		
X ₈	193		
X ₂₀	193		
X ₂₅	193,5		
X ₄	195		

На основі отримання суми рангів (табл. В.13) можна обчислити показники вагомості розглянутих параметрів.

Матрицю опитування перетворимо в матрицю перетворених рангів (табл. В.14) за формулою:

$$S_{ij} = X_{\max} - X_{ij}$$

$$\text{де } X_{\max} = 5.$$

Продовження додатку В

Таблиця В.14

Матриця перетворених рангів

Номери місць в упорядкованому рядку	Експерт										Σ	Вага λ
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
1	1	1	0	1	1	0	1	0	0	1	6	0,0239
2	0	0	0	0	1	1	0	1	1	0	4	0,01594
3	1	2	0	1	0	0	0	1	1	0	6	0,0239
4	0	0	0	1	0	1	1	1	2	0	6	0,0239
5	1	0	0	0	0	0	0	0	2	1	4	0,01594
6	0	1	1	1	0	0	1	0	0	1	5	0,01992
7	1	0	0	1	1	1	0	1	0	0	5	0,01992
8	0	1	1	1	0	0	1	1	0	1	6	0,0239
9	1	0	1	0	0	1	0	1	0	0	4	0,01594
10	1	0	2	1	0	1	0	0	1	0	6	0,0239
11	0	0	0	1	0	1	2	1	1	1	7	0,02789
12	1	0	1	0	0	1	0	1	0	0	4	0,01594
13	1	1	1	1	0	0	1	1	1	0	7	0,02789
14	0	0	0	1	0	1	2	1	1	0	6	0,0239
15	1	0	0	1	0	1	1	0	1	1	6	0,0239
16	1	2	0	1	0	2	1	0	1	1	9	0,03586
17	1	0	1	1	0	1	0	2	0	0	6	0,0239
18	1	0	2	1	0	1	2	0	1	0	8	0,03187
19	1	1	1	1	0	0	0	0	0	1	5	0,01992
20	1	0	1	0	0	1	1	0	1	1	6	0,0239
21	1	0	0	0	0	1	1	0	1	1	5	0,01992
22	0	1	1	0	0	0	1	1	0	1	5	0,01992

Продовження додатку В
Продовження таблиці В.14

Номери місць в упорядкованому рядку	Експерт										Σ	Вага λ
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
23	1	0	0	0	0	1	1	0	1	1	5	0,01992
24	0	0	0	0	0	1	1	0	2	1	5	0,01992
25	0	1	1	0	0	1	1	1	1	0	6	0,0239
26	1	1	0	0	0	0	1	1	1	1	6	0,0239
27	2	0	2	2	0	1	0	1	0	1	9	0,03586
28	1	1	1	0	1	0	1	1	1	2	9	0,03586
29	2	1	0	0	1	1	1	2	1	1	10	0,03984
30	1	1	2	1	2	1	1	2	1	1	13	0,05179
31	2	0	2	0	2	1	1	0	2	1	11	0,04382
32	0	1	2	0	2	1	2	1	1	2	12	0,04781
33	1	1	1	2	1	0	2	2	1	2	13	0,05179
34	1	1	3	1	1	2	0	1	1	2	13	0,05179
35	1	2	1	1	1	1	0	2	3	1	13	0,05179
Разом											251	1

Додаток Д

Визначення пріоритетності складових фінансової безпеки суб'єкта фінансових відносин мезоекономічного рівня

Таблиця Д.1

Оцінка експертами ваги складових фінансової безпеки суб'єкта фінансових відносин мезоекономічного рівня

Умовне позначення	Складові фінансової безпеки регіону	Експерти									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Індикатори бюджетного сектора											
H ₁	Доходи, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів	3	3	4	3	5	4	5	3	4	3
H ₂	Доходи, що не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, тис. грн.	4	3	3	4	3	4	3	3	3	5
H ₃	Загальний фонд	3	2	3	3	5	3	4	2	5	4
H ₄	Спеціальний фонд	4	2	4	3	4	2	2	3	2	4
H ₅	Дотації	4	3	4	4	4	4	3	3	3	3
H ₆	Субвенції	4	2	4	2	4	3	2	4	4	3
H ₇	Сума трансфертів	4	4	2	3	3	4	3	4	2	3
H ₈	Виконання бюджету, %	3	2	2	4	4	4	3	4	4	3
H ₉	Надходження бюджетних установ	2	4	3	4	4	3	3	2	4	2
H ₁₀	Податкові надходження	3	4	4	3	3	4	3	4	4	3
H ₁₁	Видатки бюджету	4	3	4	3	3	3	4	4	2	3
Індикатори зовнішньоекономічної діяльності											
I ₁	Індекс споживчих цін, %	3	3	3	4	3	3	3	3	2	3
I ₂	Коефіцієнт покриття експортом імпорту	4	3	5	3	5	3	4	4	3	4
I ₃	Обсяг прямих іноземних інвестицій на 1 особу, тис. дол. США	4	2	4	3	4	4	4	3	4	4
Індикатори фінансового сектора											
J ₁	Поточна дебіторська заборгованість	3	2	2	3	3	4	3	4	4	3
J ₂	Поточна кредиторська заборгованість	2	3	3	3	4	4	3	2	4	4
J ₃	Обсяг міжбюджетних трансфертів, що надаються регіональним бюджетам з центрального бюджету, грн. на 1 особу	4	4	4	4	4	4	3	4	4	3

Умовне позначення	Складові фінансової безпеки регіону	Експерти									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Індикатори грошово-валютного сектора											
K ₁	Рівень доларизації грошового обігу	4	4	4	3	4	3	4	4	4	4
K ₂	Відношення податків до ВРП, %	3	5	3	3	4	3	3	4	5	4
K ₃	Темпи зростання прибуткової частини бюджету	4	4	4	4	3	3	4	4	4	4
Індикатори соціального сектора											
L ₁	Динаміка суми заборгованості з виплати заробітної плати, млн. грн.	3	3	2	3	3	3	3	4	3	3
L ₂	Рівень безробіття населення (за методологією МОП), % до економічно активного населення	3	2	2	4	2	4	3	4	2	3

Додаток Е

Теоретико-методична модель матриці спостережень за таксономічним аналізом
діагностування стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин
мікроекономічного рівня

Таблиця Е.1

**Розрахунок показників фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин
мікроекономічного рівня**

Фактор	Показник	Алгоритм розрахунку за рядками бухгалтерської звітності до 2013 р.	Алгоритм розрахунку за рядками бухгалтерської звітності після 2013 р.
X ₁	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$\frac{\text{ф.1 (р.220 + р.230 + р.240)}}{\text{ф1 р.620}}$	$\frac{\text{ф.1 (р.1160 + р.1165)}}{\text{ф.1 р.1695}}$
X ₂	Коефіцієнт швидкої ліквідності	$\frac{\text{ф.1 (р.260 - р.100 - р.110 - р.120 - р.130 - р.140)}}{\text{ф.1 р.620}}$	$\frac{\text{ф.1 (р.1195 - р.1100 - р.1101)}}{\text{ф.1 р.1695}}$
X ₃	Коефіцієнт автономії	$\frac{\text{ф.1 р.380}}{\text{ф.1 р.640}}$	$\frac{\text{ф.1 р.1495}}{\text{ф.1 р.1900}}$
X ₄	Коефіцієнт оборотності власного капіталу	$\frac{\text{ф.2 р.035} * 2}{\text{ф.1 (р.380п + р.030к)}}$	$\frac{\text{ф.2 р.2000} * 2}{\text{ф.1 (р.1495п + р.1495к)}}$
X ₅	Коефіцієнт оборотності основних засобів	$\frac{\text{ф.2 р.035} * 2}{\text{ф.1 (р.030п + 030к)}}$	$\frac{\text{ф.2 р.2000} * 2}{\text{ф.1 (р.1010п + р.1010к)}}$
X ₆	Коефіцієнт оборотності активів	$\frac{\text{ф.2 р.035}}{\text{ф.1 (р.280п + 280к)}}$	$\frac{\text{ф.2 р.2000}}{\text{ф.1 (р.1300п + 1300к)}}$
X ₇	Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	$\frac{\text{ф.1 р.480}}{\text{ф.1 (р.480 + р.380)}}$	$\frac{\text{ф.1 р.1595}}{\text{ф.1 (р.1595 + р.1495)}}$
X ₈	Коефіцієнт фінансового ризику	$\frac{\text{ф.1 (р.480 + р.620 + р.630)}}{\text{ф.1 (р.380 + р.430)}}$	$\frac{\text{ф.1 (р.1595 + р.1695)}}{\text{ф.1 р.1495}}$
X ₉	Рентабельність продажу	$\frac{\text{ф.2 р.050}}{\text{ф.2 р.035}}$	$\frac{\text{ф.2 р.2090}}{\text{ф.2 р.2000}}$
X ₁₀	Рентабельність власного капіталу	$\frac{\text{ф.2 р.220} * 2}{\text{ф.1 (р.380п + р.380к)}}$	$\frac{\text{ф.2 р.2350} * 2}{\text{ф.1 (р.1495п + р.1495к)}}$

Додаток Ж

Вихідні дані для розрахунку інтегрального таксономічного показника стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня

Таблиця Ж.1

Значення показників фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня

Рік	ПАТ «Автрамаг»	ПАТ «Електромашина»	ПАТ «Харківський завод штамів та пресформ»	ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе»	ПАТ «РОСС»	ПАТ «Харківський підшипниковий завод»	ПАТ «Завод ім. Фрунзе»	ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш»	ПАТ «Турбоатом»	ПАТ «ФЕД»
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (X_1)										
2011	0,410	0,022	0,001	0,013	0,008	0,037	1,234	0,023	0,259	0,139
2012	0,220	0,018	0,001	0,007	0,02	0,075	0,531	0,006	0,386	0,167
2013	0,710	0,01	0,015	0,017	0,01	0,016	0,399	0,015	0,512	0,035
2014	0,750	0,019	0,001	0,046	0,001	0,021	0,112	0,001	0,467	0,006
2015	0,200	0,216	0,002	0,018	0,006	0,024	0,128	0,001	0,501	0,001
Коефіцієнт швидкої ліквідності (X_2)										
2011	0,889	0,832	0,712	0,472	0,297	1,045	2,421	1,021	0,839	0,86
2012	0,804	1,82	0,285	0,332	0,331	1,053	1,578	0,236	1,158	0,458
2013	1,078	2,059	0,662	0,154	0,476	0,932	1,559	1,001	0,992	0,357
2014	1,331	3,597	0,426	0,126	0,564	0,858	0,997	0,310	1,067	0,267
2015	0,924	4,879	0,443	0,137	0,855	0,738	0,765	0,256	0,986	0,353
Коефіцієнт автономії (X_3)										
2011	0,707	0,682	0,449	0,027	0,322	0,271	0,617	0,188	0,695	0,371
2012	0,659	0,331	0,504	0,449	0,424	0,195	0,693	0,004	0,714	0,356
2013	0,447	0,521	0,483	-0,367	0,449	0,22	0,66	0,002	0,711	0,329
2014	0,644	0,178	0,438	-0,483	0,468	0,201	0,543	-0,128	0,443	0,355
2015	0,498	0,298	0,359	-0,454	0,481	0,199	0,625	-0,195	0,161	0,358
Коефіцієнт оборотності власного капіталу (X_4)										
2011	0,241	0,541	0,877	0,381	0,971	0,395	0,881	0,478	0,188	2,223
2012	0,26	0,558	0,949	0,467	0,958	0,537	1,505	0,549	0,247	0,897
2013	0,227	0,38	0,901	0,139	0,665	0,502	0,688	2,617	0,301	0,755
2014	0,193	0,625	0,866	0,343	0,765	0,539	0,796	0,392	0,268	0,537
2015	0,363	1,22	1,363	0,87	0,955	0,602	1,082	0,359	0,322	0,42
Коефіцієнт оборотності основних засобів (X_5)										
2011	0,174	0,371	0,445	0,241	0,788	0,286	1,121	0,292	0,197	2,67
2012	0,19	0,417	0,614	0,241	0,726	0,372	1,589	0,32	0,201	1,049
2013	0,166	0,303	0,581	0,056	0,566	0,334	0,709	1,345	0,264	0,686
2014	0,193	0,574	0,572	0,116	0,668	0,382	0,745	0,196	0,341	0,442
2015	0,363	0,863	0,852	0,252	0,821	0,41	1,043	0,15	0,426	0,388

Рік	ПАТ «Автрамаг»	ПАТ «Електромашина»	ПАТ «Харківський завод штамів та пресформ»	ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе»	ПАТ «РОСС»	ПАТ «Харківський підшипниковий завод»	ПАТ «Завод ім. Фрунзе»	ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш»	ПАТ «Гурбоатом»	ПАТ «ФЕД»
Коефіцієнт оборотності активів (X_6)										
2011	0,269	0,563	1,094	0,198	0,499	0,227	0,588	0,278	0,119	0,582
2012	0,286	0,329	1,063	0,233	0,442	0,278	0,848	0,463	0,15	0,385
2013	0,195	0,176	1,005	0,057	0,342	0,217	0,448	1,274	0,156	0,362
2014	0,225	0,298	1,013	0,13	0,418	0,241	0,564	0,193	0,115	0,271
2015	0,5	0,399	1,319	0,28	0,527	0,254	0,674	0,181	0,125	0,267
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів (X_7)										
2011	0,068	0,095	0,001	0,876	0,134	0,666	0,26	0,696	0,005	0,092
2012	0,159	0,475	0,001	-3,93	0,181	0,747	0,367	0,742	0,005	0,044
2013	0,178	0,208	0,003	-0,814	0,138	2,024	0,258	0,992	0,003	0,169
2014	0,159	0,775	0,001	-3,074	0,139	2,242	0,194	-5,34	0,001	0,116
2015	0,135	0,654	0,001	-2,842	0,021	0,672	0,155	1,21	0,001	-0,606
Коефіцієнт фінансового ризику (X_8)										
2011	0,413	0,465	1,226	32,265	2,107	2,691	0,566	4,305	0,396	1,694
2012	0,513	2,021	0,984	-6,572	1,36	4,111	0,815	23,37	0,405	1,806
2013	1,23	0,919	1,069	-3,755	1,226	3,537	0,502	41,07	0,523	1,965
2014	0,56	4,62	1,279	-3,109	1,137	3,967	0,431	-10,63	0,962	1,819
2015	0,91	2,345	1,78	-3,253	1,078	4,004	0,595	-9,82	0,722	1,6
Рентабельність продажу (X_9)										
2011	0,149	0,087	0,244	0,047	0,137	0,117	0,198	0,115	0,324	0,206
2012	0,159	0,104	0,235	0,066	0,144	0,213	0,143	0,068	0,389	0,179
2013	0,2	0,057	0,243	-0,124	0,162	0,227	0,18	0,059	0,478	0,196
2014	0,177	0,072	0,317	0,039	0,134	0,172	0,173	0,051	0,367	0,179
2015	0,085	0,117	0,211	0,127	0,114	0,188	0,166	0,043	0,447	0,141
Рентабельність власного капіталу (X_{10})										
2011	-0,012	0,275	0,11	0,006	0,022	-0,026	0,115	-0,429	0,084	0,159
2012	-0,023	0,127	0,104	0,157	0,006	-0,045	0,037	-0,96	0,115	0,207
2013	0,051	0,091	0,008	0,413	0,048	0,217	0,089	-0,282	0,217	0,291
2014	-0,005	0,193	-0,058	3,32	0,01	0,065	0,106	0,09	0,137	0,132
2015	-0,094	0,374	0,101	2,074	0,197	0,141	0,17	-0,298	0,214	0,068

Додаток 3

Значення показників при визначенні інтегрального коефіцієнта таксономії
фінансової безпеки підприємств машинобудування

Таблиця 3.1

**Значення показників при визначенні інтегрального коефіцієнта таксономії
фінансової безпеки ПАТ «Електромашина»**

Рік	C_{io}	$\overline{C_o}$	S_o	C_o	d_i	K_i
2011	479,15	336,18	268,95	874,08	0,55	0,45
2012	152,38				0,17	0,83
2013	480,09				0,55	0,45
2014	91,98				0,11	0,89
2015	477,31				0,55	0,45

Таблиця 3.2

**Значення показників при визначенні інтегрального коефіцієнта таксономії
фінансової безпеки ПАТ «Харківський завод штампів та пресформ»**

Рік	C_{io}	$\overline{C_o}$	S_o	C_o	d_i	K_i
2011	14,68	8,57	6,86	22,29	0,66	0,34
2012	0,78				0,03	0,97
2013	13,72				0,62	0,38
2014	0,60				0,03	0,97
2015	13,10				0,59	0,41

Таблиця 3.3

**Значення показників при визначенні інтегрального коефіцієнта таксономії
фінансової безпеки ПАТ «Харківський тракторний завод
ім. С. Орджонікідзе»**

Рік	C_{io}	$\overline{C_o}$	S_o	C_o	d_i	K_i
2011	512,76	965,69	772,55	2510,80	0,20	0,80
2012	2560,95				1,02	-0,02
2013	233,89				0,09	0,91
2014	1285,68				0,51	0,49
2015	235,17				0,09	0,91

Таблиця 3.4

**Значення показників при визначенні інтегрального коефіцієнта таксономії
фінансової безпеки ПАТ «РОСС»**

Рік	C_{io}	$\overline{C_o}$	S_o	C_o	d_i	K_i
2011	160,24	63,25	50,60	164,45	0,97	0,03
2012	3,32				0,02	0,98
2013	7,69				0,05	0,95
2014	0,07				0,0004	1,000
2015	144,93				0,88	0,12

Таблиця 3.5

**Значення показників при визначенні інтегрального коефіцієнта таксономії
фінансової безпеки ПАТ «Харківський підшипниковий завод»**

Рік	C_{io}	$\overline{C_o}$	S_o	C_o	d_i	K_i
2011	148,58	57,73	46,18	150,10	0,99	0,01
2012	107,12				0,71	0,29
2013	15,34				0,10	0,90
2014	1,66				0,01	0,99
2015	15,96				0,11	0,89

Таблиця 3.6

**Значення показників при визначенні інтегрального коефіцієнта таксономії
фінансової безпеки ПАТ «Завод ім. Фрунзе»**

Рік	C_{io}	$\overline{C_o}$	S_o	C_o	d_i	K_i
2011	31,57	19,06	15,25	49,57	0,64	0,36
2012	3,02				0,06	0,94
2013	30,06				0,61	0,39
2014	0,67				0,01	0,99
2015	30,01				0,61	0,39

Таблиця 3.7

**Значення показників при визначенні інтегрального коефіцієнта таксономії
фінансової безпеки ПАТ «Харківський електротехнічний завод
«Укрелектромаш»**

Рік	C_{io}	$\overline{C_o}$	S_o	C_o	d_i	K_i
2011	185,28	135,17	108,14	351,44	0,53	0,47
2012	101,31				0,29	0,71
2013	57,79				0,16	0,84
2014	277,64				0,79	0,21
2015	53,84				0,15	0,85

Таблиця 3.8

**Значення показників при визначенні інтегрального коефіцієнта таксономії
фінансової безпеки ПАТ «Турбоатом»**

Рік	C_{io}	$\overline{C_o}$	S_o	C_o	d_i	K_i
2011	15,22	7,96	6,37	20,69	0,74	0,26
2012	3,43				0,17	0,83
2013	9,34				0,45	0,55
2014	2,31				0,11	0,89
2015	9,49				0,46	0,54

Таблиця 3.9

**Значення показників при визначенні інтегрального коефіцієнта таксономії
фінансової безпеки ПАТ «ФЕД»**

Рік	C_{io}	$\overline{C_o}$	S_o	C_o	d_i	K_i
2011	22,21	9,98	7,98	25,94	0,86	0,14
2012	13,45				0,52	0,48
2013	1,60				0,06	0,94
2014	0,34				0,01	0,99
2015	12,28				0,47	0,53

Додаток И

Результати визначення факторів структуризації фінансового механізму фінансової безпеки суб'єкта фінансових відносин мікроекономічного рівня

Таблиця И.1

Власні значення початкових факторів структуризації фінансового механізму фінансової безпеки суб'єкта фінансових відносин мікроекономічного рівня

Value numbe	Eigenvalues of correlation matrix, and related statistics (Spreadsheet Active variables only)			
	Eigenvalue	% Total variance	Cumulative Eigenvalue	Cumulative %
1	2,910042	29,10042	2,91004	29,1004
2	2,197690	21,97690	5,10773	51,0773
3	1,410845	14,10845	6,51858	65,1858
4	1,106939	11,06939	7,62552	76,2552
5	0,738833	7,38833	8,36435	83,6435
6	0,544072	5,44072	8,90842	89,0842
7	0,454226	4,54226	9,36265	93,6265
8	0,325637	3,25637	9,68828	96,8828
9	0,274586	2,74586	9,96287	99,6287
10	0,037129	0,37129	10,00000	100,0000

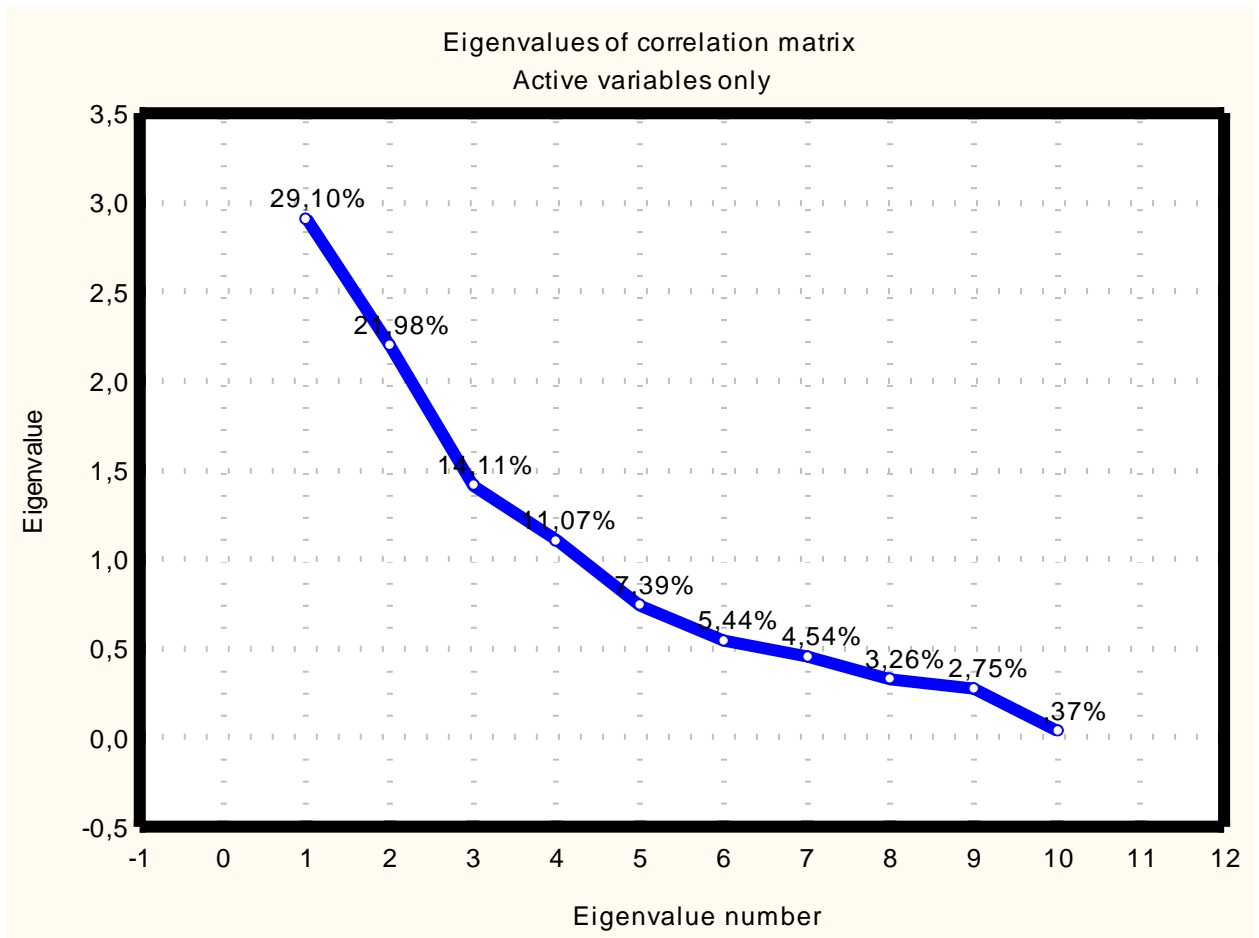

Рис. И.1. Діаграма «кам'янистий осип» (горизонтальна вісь – число факторів, вертикальна – власні значення)

Додаток К

Список публікацій здобувача за темою дисертації

1. Ареф'єва О. В. Складові фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин / О. В. Ареф'єва, О. Л. Кузенко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 9-1. – Ч. 3. – С. 184–187. – (Серія «Економічні науки»).
2. Ареф'єва О. В. Теретико-методичний підхід до обґрунтування стратегій забезпечення фінансової суб'єктів господарювання макрорівня / О. В. Ареф'єва, О. Л. Кузенко // Електронне наукове фахове видання «Глобальні та національні проблеми економіки» Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. – 2015. – Вип. 7. – С. 709–713.
3. Кузенко О. Л. Архітектоніка фінансового механізму фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин / О. Л. Кузенко // Науковий журнал Європейського університету «Економіка і управління». – 2015. – № 2 (66). – С. 129–135.
4. Кузенко О. Л. Фінансові відносини в системі фінансової безпеки суб'єктів господарювання / О. Л. Кузенко // Науковий вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка «Економіка і регіон». – 2015. – Вип. 3 (52). – С. 110–115.
5. Кузенко О. Л. Аналіз складових фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин / О. Л. Кузенко // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: зб. наук. пр. – Х. : ХНАДУ, 2014. – № 2 (7). – Т. 1. – С. 97–102.
6. Кузенко О. Л. Таксономічний аналіз стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин на макрорівні / О. Л. Кузенко // Вісник економіки транспорту і промисловості : зб. наук.-практ. стат. – Х. : УкрДАЗТ, 2014. – Вип. 47. – С. 184–190.
7. Кузенко О. Л. Фінансовий механізм фінансової безпеки підприємств машинобудування / О. Л. Кузенко // Бізнес Інформ. – 2015. – № 12. – С. 282–287.
8. Ареф'єва О. В. Модель процесу функціонування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання макрорівня / О. В. Ареф'єва, О. Л. Кузенко // Вісник НТУ «ХП». – 2015. – Вип. № 54 (1163). – С. 6–12. – (Серія «Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства»).
9. Кузенко О. Л. Визначення рівня фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро- та мезорівнів / О. Л. Кузенко, О. В. Ареф'єва // Вісник НТУ «ХП». – 2016. – Вип. № 24 (1196). – С. 56–61. – (Серія «Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства»).
10. Кузенко О. Л. Складові фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро- та мезорівнів / О. Л. Кузенко // Виробничо-експортний потенціал національної економіки : матеріали доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 3-4 жовтня 2014 р.). – Ужгород : ВД «Гельветика», 2014. – С. 243–244 (заочна форма участі).
11. Кузенко О. Л. Методичні засади діагностування стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макрорівню / О. Л. Кузенко // Управління функціонуванням та розвитком економічних систем в умовах глобальних перетворень : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Харків, 22-25 жовтня 2014 р.). – Х. : УПАС, 2014. – С. 309–311 (заочна форма участі).
12. Кузенко О. Л. Чинники впливу на фінансову безпеку за рівнями господарювання / О. Л. Кузенко // Развитие науки в XXI веке : IV Международная заочная конференция (м. Харків, 24 липня 2015 р.). – Д. : НІЦ «Знание», 2015. – Ч. 1. – С. 62–66 (заочна форма участі).
13. Кузенко О. Л. Фінансовий механізм фінансової безпеки за рівнями суб'єктів фінансових відносин / О. Л. Кузенко // Тенденції сталого розвитку економіки країни: прогнози та пропозиції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 28-29 серпня 2015 р.). – Львів : ГО «Львівська економічна фундація», 2015. – С. 108–109 (заочна форма участі).

14. Кузенко О. Л. Марківські процеси як основа моделювання процесу функціонування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання макро- та мезорівнів / О. Л. Кузенко // Соціально-економічні аспекти розвитку економіки та менеджменту : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 25-26 вересня 2015 р.). – Львів : ГО «Львівська економічна фундація», 2015. – С. 108–113 (заочна форма участі).

15. Ареф'єва О. В. Оптимізаційна модель фінансового механізму системи фінансової безпеки суб'єктів господарювання макро- та мезорівнів / О. В. Ареф'єва, О. Л. Кузенко // Функціонування економічних систем в умовах постіндустріального розвитку : Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція (м. Харків, 22-25 жовтня 2015 р.). – Х. : УПАС, 2015. – С. 109–112 (заочна форма участі).

16. Кузенко О. Л. Формування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання макро- та мезорівнів / О. Л. Кузенко // Розвиток конкуренції та формування конкурентного середовища в Україні : збірник тез доповідей (м. Харків, 19-20 листопада 2015 р.). – Х. : КНТЕУ ХТЕІ КНТЕУ, 2015. – С. 116–119 (заочна форма участі).

17. Кузенко О. Л. Оцінювання рівня фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин за макро- та мезорівнями / О. Л. Кузенко // Новини та науковий прогрес – 2015 : матеріали XI міжнародної науково-практичної конференції (м. Софія, 27-28 грудня 2015 р.). – Софія : ООД «БялГРАД-БГ», 2015. – Т.1 – С. 20–24 (заочна форма участі).

Міністерство фінансів України
ФІНАНСОВЕ УПРАВЛІННЯ
 ДЕРГАЧІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
 62300, м. Дергачі, пл. Перемоги, 2 тел. 3-03-07

10.06.2016 р. №01-32/196

ДОВІДКА
 про впровадження
 результатів дисертаційного дослідження
 Кузенко Ольги

В дисертаційній роботі Кузенко О.Л. «Фінансовий механізм забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання» аналізуються теоретичні і практичні аспекти формування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання. Результати проведеного дослідження використовуються в системі фінансових відносин, які виникають між суб'єктами господарювання макро, мезо та мікро рівнів щодо забезпечення їхньої фінансової безпеки.

Надані пропозиції щодо формування фінансового механізму дало можливість прийняти важливі рішення щодо розробки стратегій забезпечення фінансової безпеки підприємства. Запропонований авторський підхід до формування фінансового механізму фінансової безпеки дозволяє уніфікувати просторово розподілені дані, що в свою чергу дозволяє моделювати як окремих фінансовий механізм, так і цілісну систему окремих взаємопов'язаних складових фінансової безпеки. Цікавим є запропонований теоретико-методичний підхід до обґрунтування стратегій забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання на основі якого визначено та розроблено стратегії забезпечення фінансової безпеки, використання якого в практичній діяльності підприємства є доцільним та своєчасним.

Начальник фінансового управління
 райдержадміністрації

В.В. ОНІЩЕНКО

Авдеева, 3 03 07

ДЕРЖАВНЕ КОСМІЧНЕ АГЕНТСТВО УКРАЇНИ

Державне науково-виробниче підприємство «Об'єднання Комунар»

вул. Григорія Рудика, 8, м. Харків-МСП, 61070, Україна, факс: (057) 707-01-72, E-Mail: kommunar@tvset.com.ua
КОД ЄДРПОУ 14308730

«14» 04 2016 № 119/5

на № _____ від _____

ДОВІДКА

**про використання досліджень щодо
фінансового механізму фінансової безпеки машинобудівних підприємств.**

Основні положення дисертаційних досліджень Кузенко Ольги Леонідівни впроваджені у практику господарської діяльності ДНВП «Об'єднання Комунар» при використанні методичного підходу щодо оцінювання стану фінансової безпеки, що дозволило провести більш ґрунтовну ідентифікацію зовнішніх та внутрішніх загроз фінансовому стану підприємства.

Надані пропозиції щодо формування фінансового механізму фінансової безпеки, зокрема, стратегії управління грошовими потоками та стратегії управління фінансовими ризиками дало можливість прийняти важливі рішення щодо підвищення рівня фінансової безпеки. Застосування моделі процесу функціонування фінансового механізму фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин на основі марковських процесів з дискретними станами і неперервним часом дозволяє узагальнити основні підсумки розробки та впровадження фінансового механізму фінансової безпеки системи фінансової безпеки суб'єктів господарювання в системі фінансових відносин на основі інформативних параметрів його функціонування та визначити резерви та розробити прогнози щодо умов забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Т.в.о. генерального директора

В.О. Тарасов

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

61166, м. Харків, пр. Науки, 9-А, тел. (057) 702-03-04, факс: (057) 702-07-17
 E-mail: post@hneu.edu.ua, http://www.hneu.edu.ua

№ 17/86 - 42 - 107/1 від 10.04.17

На № _____ від _____

Довідка

про використання результатів дисертаційного дослідження
 Кузенко Ольги Леонідівни,
 яку подано на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за
 спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Основні теоретичні і практичні положення дисертаційної роботи Кузенко О.Л. «Фінансовий механізм забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання» використані в навчальному процесі кафедри фінансів Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця при викладанні дисципліни «Фінансова безпека підприємства» при підготовці студентів освітнього ступеня «бакалавр». Найбільш конструктивними серед них, з теоретичної точки зору, є теоретико-методичний підхід до визначення рівня фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин макро-, мезо- та мікроекономічних рівнях, який ґрунтується на моделюванні рівня фінансової безпеки суб'єктів фінансової безпеки із своєчасним виявленням загроз та подальшим окресленням основних стабілізаційних напрямів фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

Актуальним, з практичної точки зору, можна вважати методичний підхід оцінювання стану фінансової безпеки суб'єктів фінансових відносин мікроекономічного рівня, що дозволяє отримати інтегральний показник фінансової безпеки суб'єкту фінансових відносин на основі визначеної інформаційної архітектури стану фінансової безпеки.

Заступник керівника (проректор
 з науково-педагогічної роботи)

Завідувач кафедри фінансів

В. І. Отенко

І. В. Журавльова

171830